

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Bryg. mgr inż. Stanisław LIPIŃSKI

SIŁY ZBROJNE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W POWSZECHNYM SYSTEMIE RATOWNICZYM

Rozprawa doktorska

56763

WARSZAWA

2003

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

bryg. mgr inż. Stanisław LIPIŃSKI

SIŁY ZBROJNE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
W POWSZECHNYM SYSTEMIE RATOWNICZYM

Rozprawa doktorska

Promotor

dr hab. inż. Romuald KALINOWSKI

profesor nadzwyczajny AON

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
1. METODOLOGIA BADAŃ	6
1.1. Uzasadnienie wyboru tematu	6
1.2. Hipoteza i cel pracy	7
1.3. Problemy badawcze	8
1.4. Metody badań	11
1.5. Obszar badań	12
2. POWSZECHNY SYSTEM RATOWNICZY	14
2.1. Definicje podstawowych terminów z zakresu ratownictwa	14
2.2. Systematyka potencjalnych zagrożeń	24
2.3. Humanitarne i prawne aspekty ratownictwa	32
2.4. Geneza powszechnego systemu ratowniczego	42
2.5. Wybrane systemy ratownicze w zakresie ochrony ludności	54
3. SIŁY ZBROJNE W DZIAŁANIACH RATUNKOWYCH	76
3.1. Unormowania prawne użycia sił zbrojnych w działaniach ratunkowych	76
3.2. Przesłanki i zakres użycia sił zbrojnych w ratownictwie	87
3.3. Zadania i możliwości ratownicze Sił Zbrojnych RP	90
3.4. Wielonarodowy Korpus Północny-Wschód	132
3.5. Siły zbrojne w przedsięwzięciach ratunkowych w ocenie ankietowanych i faktów	134
4. MODEL WYKORZYSTANIA SIŁ WOJSKOWYCH W POWSZECHNYM SYSTEMIE RATOWNICZYM	150
4.1. Założenia poprawy skuteczności ratownictwa	150
4.2. Założenia organizacyjne	154
4.3. Znaczenie gotowości bojowej dla zdolności sił zbrojnych do działań ratunkowych	158
4.4. Konstrukcja modelu wykorzystania sił zbrojnych w ratownictwie	163
4.4.1. <i>Faza zapobiegania</i>	166
4.4.2. <i>Faza przygotowania</i>	168
4.4.3. <i>Faza reagowania</i>	178

4.4.4. <i>Faza odbudowy</i>	195
4.5. Siły zbrojne w akcjach ratunkowych na przykładzie województwa Mazowieckiego	196
4.6. Wnioski	208
ZAKOŃCZENIE	212
BIBLIOGRAFIA.....	215
WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW	225
ZAŁĄCZNIKI	226

WSTĘP

Jedną z wielu funkcji współczesnego państwa jest zapewnienie obywatelom bezpieczeństwa, w tym podstawowych warunków ochrony przed potencjalnymi i realnymi zagrożeniami. Chociaż zadania z tym związane w większości przypadków leżą w gestii administracji samorządowych, to jednak również pozostają na mocy konstytucji w gestii wszystkich organów władzy, administracji a także organizacji społecznych i podmiotów gospodarczych. Dużą rolę w tym względzie przypisuje się obywatelom.

Ewentualne możliwe zagrożenia ludności, niezależnie od tego czy wystąpią w czasie pokoju czy w okresie wojny, wymuszają konieczność utrzymania wielu podmiotów ratowniczych odpowiednio przygotowanych i zorganizowanych, zdolnych do prowadzenia stosownych działań. Analiza zaistniałych w ostatnich latach zdarzeń i prowadzonych akcji ratunkowych w czasie pokoju wskazuje na to, że istniejące siły wyróżnia niejednakowy poziom przygotowania, zaś podporządkowanie różnym decydom nie sprzyja skuteczności prowadzenia akcji ratunkowej. Poza tym możliwości sił ratowniczych sprowadzają się do określonego działania, przeważnie jednorodnego co do charakteru i rodzaju zagrożenia. Wielkość zagrożeń wskazuje przy tym, że żaden z istniejących systemów ratowniczych nie jest w stanie sprostać samodzielnie skomplikowanym przedsięwzięciom ratunkowym związanym z rozległymi i długotrwałymi zagrożeniami.

Istnienie wielu podsystemów ratowniczych wyraźnie wskazuje na konieczność ich zespolenia i funkcjonowania w jednym skupiającym je systemie. W systemie tym istotną rolę powinny odgrywać również siły zbrojne. Dotychczasowe wykorzystanie sił zbrojnych w akcjach ratunkowych miało charakter doraźny. Często zresztą przybrało charakter improwizacji.

W tym miejscu należy wyraźnie zaznaczyć, że realizowana przez wojsko ochrona techniczna obiektów hydrotechnicznych, mostów, jazów itp. (zwłaszcza przed powodzią i splywem kry) to nie to samo, co cały kompleks przedsięwzięć wchodzących w termin znaczeniowy pojęcia *akcja ratunkowa*, *operacja ratunkowa* czy *ratowanie ludności*, chociaż takie przedsięwzięcia obejmuje.

Próby oceny skali potrzeb ratowniczych dla zapewnienia skuteczności ochrony przed współczesnymi zagrożeniami prowadzą do wyodrębnienia takich cech działań ratowniczych, jak ich rozległość i długotrwałość. Oceniając ograniczone możliwości funkcjonujących sił ratowniczych zauważa się potrzebę szukania rezerw, które dostrzec można w możliwościach wojska, wynikających z jego potencjału. Uwzględniając specyfikę sił zbrojnych, tj. ograniczenia ich stosowania i reżimy czasu wprowadzania do działań (inne niż przy interwencjach straży pożarnej), doświadczenia wynikające z dotychczasowego udziału wojska w akcjach ratunkowych stwierdzić można, iż jest ono znaczącą siłą ratowniczą.

Teza o włączeniu sił zbrojnych do składu potencjału ratowniczego państwa nie koliduje z koncepcją budowy nowoczesnego systemu ratowniczego. Potwierdzeniem słuszności tej myśli jest wykorzystywanie sił zbrojnych w ratownictwie, a tym samym w powszechnym systemie ratowniczym w wielu państwach europejskich.

Przyjęcie nowych obowiązków przez siły zbrojne powinno iść w parze z nowymi założeniami obronności państwa. Te założenia zostały przyjęte, pojawiły się też nowe dyrektywy w tej materii dla sił zbrojnych. Tym samym przypisując siłom zbrojnym nowe zadania związane z funkcjonowaniem w powszechnym systemie ratowniczym trzeba wyraźnie powiedzieć, że w każdym przypadku siły zbrojne powinny być traktowane jako środek pomocy, a nie jako środek przemocy.

Chciałoby się przy tym rozumieć, że wykorzystanie Sił Zbrojnych RP w nowoczesnym systemie ratowniczym nie sprowadzałoby się do napelniania worków z piaskiem (jak to ma miejsce w przypadku powodzi) czy wypełniania zadań drogowych. Pożądanym jest, aby wykorzystanie sił zbrojnych w tworzonym powszechnym systemie ratowniczym dostrzegać nieco szerzej. Należy widzieć je we wspieraniu realizacji prawie wszystkich zadań obrony cywilnej, bowiem ma ona swoje podwaliny w istniejącym porządku prawnym i administracyjnym. To na jej strukturze spoczywa podstawowy obowiązek jakim jest ochrona ludności i ratownictwo w przypadku wystąpienia określonego zagrożenia.

W spełnieniu tego obowiązku mogą i powinny uczestniczyć siły zbrojne. Stwierdzić jednak należy, że czynić to powinny po spełnieniu pewnych wymogów z zachowaniem realizacji priorytetowych zadań na nie nałożonych. Stąd ich udział może zostać niekiedy ograniczony pewnymi możliwościami czasowymi, zadaniowymi i organizacyjnymi.

1. METODOLOGIA BADAŃ

1.1. Uzasadnienie wyboru tematu

Możliwości wykonawcze Państwowej Straży Pożarnej i Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego w zakresie ratownictwa, w tym w przeciwdziałaniu zagrożeniom i likwidacji skutków rozległych i długotrwałych zagrożeń nie w pełni zapewniają skuteczność działań. W sytuacji dużego zagrożenia pożarniczy potencjał sił ratowniczych sporadycznie wspierany jest przez jednostki Wojska Polskiego. Dokonywano tego i dokonuje się głównie za sprawą uzgodnionych porozumień między jednostkami sił zbrojnych a podmiotami Państwowej Straży Pożarnej o udzielaniu pomocy w miarę potrzeb. Są co prawda określone, wybiórcze dokumenty prawne regulujące tę kwestię, jednak dotyczą one tylko części sił zbrojnych. Ponieważ porozumienia z konieczności interpretują ogólne zasady współdziałania obu tych formacji, celowe wydaje się określenie pełnego spektrum możliwości wojskowych sił i środków mogących być wsparciem dla KSR-G w działaniach ratunkowych. Wykonawstwo tych zadań wymaga jednak rozwiązań systemowych w zakresie przygotowania, wykorzystania (użycia), struktur organizacyjnych, wyszkolenia, dyslokacji itp.

Pamiętać przy tym należy, żeby na zagadnienie jakim jest powszechny system ratowniczy nie patrzeć tylko przez pryzmat Państwowej Straży Pożarnej (PSP). Za sprawą prawa stanowionego przez władze centralne tworzenie systemu ratowniczego powierzono podmiotom ratowniczym (PSP) i władzom samorządowym. One ten system nie tylko tworzą, ale i za jego funkcjonowanie odpowiadają. Nie należy przy tym pomijać doniosłego faktu, iż nikt nie zdjął odpowiedzialności z przedstawicieli administracji rządowej za bezpieczeństwo, ochronę i ratownictwo ludności zgodnie z konstytucyjną powinnością państwa.

Działania podejmowane przez PSP są wspierane i uzupełniane na miarę możliwości lokalnych sił ratowniczych, których wymiar zależy jest od poczynionych na szczeblu samorządowym inwestycji w bezpieczeństwo – ratownictwo. Uwzględniając

ten i inne aspekty, aż nadto wyraźną staje się potrzeba wykorzystania sił zbrojnych w tego typu działaniach. Wskazane przy tym jest przyjęcie założenia, że dla potrzeb organizacji ratowania ludności i kierowania sił ratowniczych (należących do powszechnego systemu ratowniczego) do akcji ratunkowej zasadniczym kryterium (wyznacznikiem) powinno być zagrożenie zdrowia i życia ludności.

1.2. Hipoteza i cel pracy

Zaprezentowane wyżej rozumowanie skłania do zainteresowania się problematyką wykorzystania sił zbrojnych w systemie ratowniczym. W tym celu przyjęto hipotezę sprowadzającą się do tego, że znaczny zasięg i różnorodność zdarzeń, awarii i klęsk żywiołowych rodzi obawę, iż istniejący potencjał ratowniczy przewidziany do ochrony ludności może okazać się niewystarczający. Istnieje zatem konieczność włączenia stosownych sił i środków do składu sił ratowniczych. Możliwe to jest, jak się sądzi, w drodze odpowiednio ukierunkowanych zmian w dotychczasowych zasadach wzajemnej współpracy służb ratowniczych i wojska. Wskazuje się przy tym na potrzebę ich włączenia do działania w ramach jednego systemu, tzn. powszechnego systemu ratowniczego.

Założona hipoteza pozwala sformułować temat pracy, którym jest: „Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w powszechnym systemie ratowniczym”.

Sformułowanie to mieści w sobie również obszar i przedmiot badań. Tym samym podmiotem badań uczyniono siły zbrojne pod względem wielu funkcji wynikających ze złożoności tego zagadnienia. Zauważa się ponadto złożoność obszaru rozważań z racji zbyt (być może) mocno wyartykułowanego ujęcia w zapisie „... w powszechnym systemie ratowniczym”. Wynika to z tego, że równoległe są rozpatrywane dwa nurty badawcze. Pierwszy dotyczy sił zbrojnych, drugi tworzonego obecnie systemu ratowniczego.

Przyjęcie przedstawionej powyżej hipotezy pozwoliło na określenie celu pracy. Celem jej jest:

1. Wypracowanie i zaprezentowanie modelu wykorzystania sił i środków wojskowych do wsparcia podmiotów ratowniczych.
2. Zaprezentowanie możliwości sił Zbrojnych RP na tle innych podmiotów ratowniczych.
3. Wskazanie dalszych kierunków przygotowania sił zbrojnych do uczestnictwa w powszechnym systemie ratowniczym.

1.3. Problemy badawcze

Aby osiągnąć założony cel należało udzielić odpowiedzi na pytania stanowiące główny problem badawczy i problemy szczegółowe. Przyjęcie formy pytającej dla określenia problemów badawczych jest zgodne z procedurą prac naukowych. Stąd główny problem zawarto w pytaniach:

1. W jakim stopniu siły wojskowe są i mogą być przydatne w powszechnym systemie ratowniczym?
2. Jakie formy organizacyjne, funkcjonalne, zadaniowe mogą być wykorzystane?

Główny problem badawczy rozwijały problemy szczegółowe. Im też nadano formę pytającą. Tym samym szczegółowe problemy badawcze ujęto w następujących pytaniach:

1. Jak w literaturze przedmiotu ujmuje się problematykę ratownictwa?
2. Jaka jest na terenie kraju skala zagrożeń wymagających przygotowania i utrzymania sił ratowniczych?
3. Jakie są prawne i humanitarne aspekty ratownictwa?
4. Czy możemy mówić o genezie powszechnego systemu ratowniczego?
5. Jakie są aktualnie rezerwy sił i środków oraz możliwości ich wykorzystania w ratownictwie?
6. Jakie są unormowania prawne o użyciu SZ RP w ratownictwie?

7. Jakimi zadaniami w zakresie ratownictwa można obarczyć jednostki wojskowe?
8. Jak wykorzystać siły zbrojne w akcjach ratunkowych na obszarze województwa (Mazowieckiego)?
9. Czy przyjęte zobowiązania i współpraca systemu ratowniczego z jednostkami wojskowymi jest wystarczająca?
10. Czy i w jakim zakresie sprzęt wojskowy może mieć zastosowanie w działaniach ratunkowych?
11. Jak powinien wyglądać model wykorzystania sił zbrojnych w powszechnym systemie ratowniczym?
12. Jak usprawnić organizację przygotowań i prowadzenie wspólnych działań WP i PSP?
13. Jakie są oczekiwane efekty współpracy systemu ratowniczego z siłami zbrojnymi?

Znalezienie i udzielenie odpowiedzi na powyższe pytania pozwoliło zweryfikować sformułowaną wcześniej hipotezę.

Każde z przedstawionych pytań stanowiło sobą problem badawczy. Odpowiedzi na nie można znaleźć w treści i wnioskach (uogólnieniach) poszczególnych rozdziałów rozprawy.

Prezentowana rozprawa składa się z czterech zasadniczych rozdziałów, wstępu i zakończenia oraz dodatkowych załączników i bibliografii.

Wstęp stanowi wprowadzenie w klimat rozważań. Jest swoistym ukierunkowaniem na złożoność problematyki ratownictwa oraz wskazaniem (ogólnym) na potrzebę wykorzystania sił zbrojnych w tym jakże znaczącym przedsięwzięciu.

Rozdział pierwszy to metodologia badań. Poprzez przedstawienie hipotezy badawczej, sformułowanie tematu i określenie celu oraz problemów badawczych wskazuje się na to co było powodem wyboru tematu badań. Powyższe założenia i osobiste zainteresowania problematyką ratownictwa pozwalają stwierdzić, że sił ratowniczych nigdy nie jest za dużo.

Rozdział drugi zatytułowany „Powszechny system ratowniczy” przedstawia rozważania nad humanitarnymi i prawnymi aspektami ratownictwa, genezą powszechnego systemu ratowniczego, definiuje podstawowe terminy z zakresu ratownictwa, omawia wybrane systemy ratownicze w zakresie ochrony ludności. Podkreślenie wymaga to, że czyni się to w kontekście potrzeb ratowniczych wynikających z potencjalnych zagrożeń i aktualnych unormowań prawnych.

Treść tego rozdziału wskazuje na to, że rozwój polskiego ratownictwa powinien przebiegać w oparciu o prawo krajowe i międzynarodowe. W systemie tym znaczącą rolę powinny odgrywać siły zbrojne.

Rozdział trzeci zatytułowany „Siły zbrojne w działaniach ratunkowych” zawiera w ujęciu analitycznym problematykę prawnego użycia sił zbrojnych w działaniach ratunkowych, wskazuje na przesłanki i zakres ich użycia w tego typu działaniach, zawiera zakres zadaniowy i możliwości oraz problematykę współdziałania z innymi podmiotami ratowniczymi.

Dokonana w tym rozdziale analiza skutków udziału sił wojskowych w działaniach ratunkowych wskazała także na potrzebę doskonalenia przyjętych rozwiązań oraz opracowania planu ich użycia. Wskazała wreszcie na potrzebę dokonania zmian legislacyjnych dotyczących działania sił wojskowych w ramach powszechnego systemu ratowniczego.

Rozdział czwarty pt. „Model wykorzystania sił wojskowych w powszechnym systemie ratowniczym” zawiera propozycje unormowań legislacyjnych oraz wykorzystania sił zbrojnych w ratownictwie ludności. Treść rozdziału nie ogranicza się do modelu jako podobizny rzeczywistości możliwej i od nas zależnej. Stąd znajdujemy w nim ocenę rzeczywistości na przyszłość. Prezentację modelu wykorzystania sił zbrojnych w systemie ratowniczym dokonano w rozbiciu na jego części składowe. Dlatego w treści rozdziału przewija się problematyka zapobiegania, przygotowania, reakcji na zagrożenia i odbudowy rozpatrywanych przez pryzmat faz „łańcucha bezpieczeństwa”. Dopiero suma elementów podlegających analizie tworzy całość i wskazuje swoją prawidłowość działania w powszechnym systemie ratowniczym.

W rozdziale tym charakterystyczne jest odniesienie i zaproponowanie rozwiązań organizacyjnych wykorzystania sił wojskowych w powszechnym systemie ratowniczym województwa mazowieckiego. Treści rozdziału odnoszą się także do wskazania dalszych kierunków przygotowania sił zbrojnych do uczestnictwa w powszechnym systemie ratowniczym.

1.4. Metody badań

Podjęcie dość złożonego zadania jakim były badania nad udziałem Sił Zbrojnych RP w powszechnym systemie ratowniczym wymagało odpowiedniego przygotowania i organizacji procesu badawczego. Jednym z ważniejszych problemów natury metodologicznej był dobór takich metod badawczych, których zastosowanie umożliwiłoby udzielenie odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze, a tym samym osiągnięcie ostatecznego celu badań.

W procesie badawczym posługiwano się wieloma metodami badawczymi. Spośród nich do osiągnięcia celu rozprawy najbardziej przydatne okazały się: analiza, synteza, obserwacja, wnioskowanie dedukcyjne, porównanie i badanie sądów.

Metoda analizy pozwoliła na ustalenie wzajemnych związków występujących między podmiotem systemu, a także związków występujących w prezentowanym modelu i zjawisk będących przedmiotem badań jako całości. Metodę tę wykorzystano między innymi do określenia przydatności wykorzystania sił zbrojnych w przyjętych obecnie rozwiązaniach.

Metoda syntezy będąca odwróceniem analizy pozwala na kojarzenie różnych rozwiązań w jedną całość. I chociaż ma ona w literaturze przedmiotu drugorzędne znaczenie, to w tym przypadku jej znaczenie było ogromne. Metodę tę wykorzystano przede wszystkim w rozdziale czwartym traktującym o modelu jako całości wykorzystania sił zbrojnych w powszechnym systemie ratowniczym.

Metodę obserwacji wykorzystano podczas prowadzonych ćwiczeń i działań praktycznych prowadzonych przez siły ratownicze Państwowej Straży Pożarnej i innych podmiotów ratowniczych.

Metoda indukcji pozwoliła zbudować określone hipotezy co do możliwości i celowości wykorzystania sił zbrojnych w powszechnym systemie ratowniczym, zaś metoda dedukcji wyprowadzić stosowne wnioski, przejść od przyjętych racji do następstw.

Porównanie pozwoliło na przeniesienie twierdzeń i rozwiązań stosowanych przez inne podmioty ratownicze na Siły Zbrojne RP w zakresie ratownictwa. I chociaż analogia nie posiadała mocy dowodowej, to jednak pozwoliła naprowadzić lub przekonać autora o słuszności prowadzonych czynności badawczych.

Metoda analizy sądów znalazła swoje odzwierciedlenie w badaniach ankietowych prowadzonych wśród kadry podmiotów ratowniczych, jednego z województw RP. Ogólnym celem badań było pozyskanie opinii strażaków o jakości pracy wojskowych ratowników i celowości rozwijania współpracy z wojskiem oraz włączeniu sił zbrojnych do powszechnego systemu ratowniczego. Uzyskane odpowiedzi zostały zaprezentowane szczególnie w rozdziale drugim i czwartym.

1.5. Obszar badań

Opracowanie przedstawionej w rozprawie problematyki wymagało przeprowadzenia wnikliwych studiów literatury, połączonych z wyselekcjonowaniem wartościowych treści i faktów. Materiał badawczy wykorzystany w dysertacji stanowiły:

- unormowania prawne dotyczące organizacji ratownictwa cywilnego i ochrony ludności;
- unormowania prawne dotyczące wykorzystania Sił Zbrojnych RP do działań niemilitarnych;
- dostępne dane statystyczne wyrażające wielkość, częstotliwość i skutki zaistniałych zdarzeń;
- dostępne dane o stanie organizacyjnym, wyposażeniu technicznym i możliwościach podmiotów ratowniczych;

- procedury kierowania akcjami ratunkowymi i dowodzenia wojskami w działaniach niemilitarnych.

Terenem badań objęto przede wszystkim zbiory biblioteczne Akademii Obrony Narodowej, Szkoły Głównej Służby Pożarniczej oraz archiwum Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego Warszawa. W literaturze przedmiotu wyraźnie wyróżnia się materiały normatywne współcześnie obowiązujące i te już wycofane, materiały stanowiące propozycje rozwiązań w powyższym temacie oraz instrukcje, podręczniki i regulaminy. Sięgnięto także do innych wydawnictw oraz publikacji.

Pewną dozę informacji o rozwiązaniach organizacyjnych, czy też propozycjach i planach stanowiły informacje pozyskiwane w trakcie rozmów z pracownikami kadrowymi instytucji zajmujących się problematyką ratownictwa. Bardzo przydatne okazały się przeprowadzone badania ankietowe.

Prezentowaną pracę opracowano z myślą o usystematyzowaniu i przybliżeniu wiedzy w zakresie legislacyjnych zależności współdziałania podmiotów ratowniczych (w tym szczególnie KSR-G) z wojskiem, możliwej do spełnienia roli przez Siły Zbrojne RP w powszechnym systemie ratowniczym, określenie technicznych możliwości i rezerw wojska do prowadzenia akcji ratunkowych. W całości praca powinna przybliżyć wszystkim zainteresowanym ważność zagadnienia związanego z ochroną ludności.

2. POWSZECHNY SYSTEM RATOWNICZY

2.1. Definicje podstawowych terminów z zakresu ratownictwa

Literatura przedmiotu wymienia szereg różnych i niejednokrotnie odmiennych objaśnień terminów z zakresu ratownictwa i problematyki z nim związanej. Występujące w tematyce ratownictwa pojęcia, autor wykorzystuje w wyjaśnionych poniżej znaczeniach.

Bezpieczeństwo – w potocznym rozumieniu zaznacza się wieloznaczność tego terminu. Jednak mówiąc o bezpieczeństwie mamy na myśli działania wyprzedzające, nacechowane rozsądkiem, bez zbędnego ryzyka, oparte o wiedzę i zdobyte doświadczenia. Bezpieczeństwo jawi się więc jako koncepcja oparta na określonych założeniach, formach przeciwdziałań i zapobiegania zagrożeniom.

Bezpieczeństwo zatem możemy przyjąć jako „całokształt działalności praktycznej oraz związanych z nią badań naukowych zmierzających do zmniejszenia zagrożeń dla zdrowia i życia”¹.

Kryzys – sytuacja powstała w wyniku klęski żywiołowej, katastrofy technicznej lub wojny, z którą wiążą się znaczne straty materialne i ludzkie².

Potocznie mówi się o kryzysie zaufania, gospodarczym, moralnym, państwa, w chorobie, w stosunkach międzynarodowych itd. Kryzys nie jest zdarzeniem a sytuacją (następstwem zdarzenia), w której ludność może oczekiwać czegoś najgorszego, jest to swoisty stan przesilenia, braku czegoś, zachwiania proporcji, równowagi itp. Kryzys określany jest jako „okres wielkich trudności lub niebezpieczeństwa, decydujący moment w chorobie, życiu, historii itp.”³. Kryzys może stać się bodźcem do

¹ *Encyklopedia Organizacji i Zarządzania*, PWE, Warszawa 1982.

² *Czteroetapowe podejście (zapobieganie, przygotowanie, reagowanie i odbudowa) do klęsk żywiołowych i katastrof technicznych. Zasady planowania i kierowania działaniami w tym zakresie*, AON, Warszawa 1998, s. 8.

³ *Oxford Advanced Dictionary*, Oxford University Press 1990.

dalszego lepszego rozwoju. Szczególnie w sensie militarnym „kryzys może być pojmowany jako sytuacja narodowa lub międzynarodowa, w której występuje zagrożenie dla priorytetowych wartości, interesów lub celów zainteresowanych stron”⁴. Kryzys może nastąpić w każdej dziedzinie życia i mieć poważny wpływ na funkcjonowanie struktur państwa.

W okresie kryzysu zagrożony jest byt społeczeństwa i poprawne działanie organów państwowych. Tym samym biorąc powyższe pod uwagę możemy przyjąć, że kryzys oznacza sytuację trudną, w której występuje zagrożenie dla priorytetowych wartości, interesów lub celów a funkcjonowanie struktur państwa i więzi społecznych jest co najmniej poważnie ograniczone.

Zagrożenie – (1.) z jednej strony jest to pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej są to czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw⁵. – (2.) jest to szeroki zakres zdarzeń, wywołanych celowo lub losowych, które wywierają negatywny wpływ na funkcjonowanie politycznych i gospodarczych struktur państwa, na warunki bytowania ludności oraz stan środowiska naturalnego⁶.

Nadzwyczajne zagrożenie – to zagrożenie spowodowane gwałtownym zdarzeniem, nie będącym klęską żywiołową, które może wywołać znaczne zniszczenie środowiska lub pogorszenie jego stanu, stwarzające powszechne niebezpieczeństwo dla ludzi i środowiska⁷.

Najbardziej przydatne dla tematu pracy wydaje się podręcznikowe ujęcie Federalnej Agencji Kierowania w Sytuacjach Kryzysowych (FEMA), gdzie zagrożeniem nadzwyczajnym określa się „każde nadzwyczajne wydarzenie o takiej skali, że wymaga ono zastosowania całości sił i środków (na danym poziomie administracji) lub kombinacji własnych środków i agencji z zewnątrz, zmobilizowanych dla opanowania

⁴ *Crisis Management*. Materiał NATO, 14 November 1995.

⁵ S. Korycki, *System bezpieczeństwa Polski*, AON, Warszawa 1994, s. 54.

⁶ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, BBN, Warszawa 2000, s. 89.

⁷ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska. Dz.U. z 1980 r. Nr 3, poz. 6, art. 104.

sytuacji”⁸.

Zagrożenie nadzwyczajne definiowane jest także jako „nagle i poważne wydarzenie lub sytuacja wymagająca natychmiastowego działania”⁹. Określa się je również jako „nieoczekiwaną i trudną lub niebezpieczną sytuację, szczególnie wypadek, który narasta nagle i który wymaga szybkiej akcji przeciwdziałania”¹⁰.

Departament Spraw Humanitarnych ONZ przyjmuje zagrożenie nadzwyczajne jako „nagle i nieoczekiwane wydarzenie pociągające za sobą konieczność natychmiastowych działań”¹¹.

Klęska żywiołowa – (1.) k. ż. sytuacja kryzysowa spowodowana przez siły natury lub awarię techniczną, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby ludzi, a do której opanowania nie wystarczają rutynowe działania odpowiednich służb, nie wystarczają też lokalne zasoby sił oraz środków i niezbędna jest pomoc z zewnątrz. Wszelkiego rodzaju zagrożenia żywiołowe zagrażające bezpieczeństwu życia lub mienia większej ilości osób albo też mogące wywołać poważne zakłócenia gospodarki narodowej¹²; – (2.) k. ż., to katastrofa naturalna lub awaria techniczna, której skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby ludzi, ich niezbędnemu zaopatrzeniu lub mieniu w nadzwyczajnych rozmiarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem¹³.

Katastrofa – (1.) k. to nieszczęśliwy wypadek, wydarzenie powodujące tragiczne skutki¹⁴; – (2.) k. naturalna - zdarzenie związane z działaniem sił natury, w szczególności powodzie, susze, pożary, wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, huragany, intensywne opady atmosferyczne, osuwiska, zjawiska lodowe na

⁸ *Emergency Management: Principles and Practice for Local Government.*

⁹ *Oxford ...*

¹⁰ *English Language Dictionary, The University of Birmingham 1990.*

¹¹ *Complex Emergencies and Natural Disasters in 1992, Special Edition. January/February 1993.*

¹² Dekret z 23 kwietnia 1953 r. o świadczeniach w celu zwalczania klęsk żywiołowych. Dz.U. z 1953 r. Nr 23.

¹³ *Stany nadzwyczajne cz. 1, Przegląd Pożarniczy Nr 4/98.*

¹⁴ *Podręczny słownik języka polskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o., Warszawa 1996, s. 319.*

rzekach i zbiornikach wodnych, masowe wystąpienia szkodników, chorób roślin i zwierząt albo ognisk chorób zakaźnych ludzi. Za katastrofę naturalną nie uważa się zjawisk mających charakter stały, którym można przeciwdziałać w sposób ciągły¹⁵.

Określenie „*katastrofa*” jest używane bardzo często, również w słownikach, leksykonach i encyklopediach, zamiennie z terminem „*klęska*”, a nawet z „*zagrożeniem nadzwyczajnym*”. Należy podkreślić, że pewien obszar zdarzeń i sytuacji będzie na pewno wspólny, jednak występują poważne różnice, które wynikają z fizycznego pojmowania katastrofy.

Katastrofę określa się jako: „*nagłą klęskę lub nieszczęście o dużej skali*”¹⁶, „*nagłą i straszną klęskę, w której wiele ludzi traci życie*”¹⁷ lub „*bardzo złą sytuację, która zaistniała i nie można nic zrobić, aby jej uniknąć*”¹⁸. Zatem „*jest to zdarzenie lub sytuacja, powodowane zarówno przez siły natury jak i człowieka, pociągające za sobą znaczne straty materialne i ofiary w ludziach, a społeczność zamieszkująca dotknięte obszary nie ma środków do ich opanowania*”.

Powódź – (1.) *powodzią* nazywamy taki stan wody w rzece, który powoduje zniszczenia i straty materialne¹⁹; – (2.) *p.* jest zdarzeniem losowym i ma charakter żywiołowy²⁰; – (3.) *p.* jest zjawiskiem naturalnym, losowym, spowodowanym topnieniem śniegów i intensywnymi deszczami, zlodzeniem rzek, nawalnymi deszczami, krótkotrwałymi burzami, silnymi wiatrami na wybrzeżu od morza w kierunku lądu. Nie ma możliwości ścisłego określenia czasu, miejsca i wielkości, tj. rozmiarów jej wystąpienia²¹.

Obrona powszechna państwa – rodzaj (charakter) współczesnej obrony państwa, zwłaszcza małej i średniej wielkości, obejmującej przygotowanie i skoordynowane

¹⁵ *Raport o nadzwyczajnych zagrożeniach ludzi i środowiska na terenie kraju*, SOCK, Warszawa 1989.

¹⁶ *Oxford ...*

¹⁷ *English ...*

¹⁸ Tamże.

¹⁹ *Bezpieczeństwo człowieka we współczesnym świecie*, Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji, IPWC, 1998.

²⁰ J. Zarzycki, *Powódź - klęska żywiołowa w Polsce i ochrona przed nią*, SGSP, Warszawa 2000, s. 17.

²¹ L. Bagiński, R. Egler, *System ochrony przeciwpowodziowej kraju*, Warszawa 1995.

wykorzystanie w działaniach (obronie) militarnych i pozamilitarnych sił, środków i sposobów właściwych dla zapewnienia skutecznej obrony, a wynikających z korzyści obrony własnego terytorium²².

Gotowość bojową np. określa się jako „*zdolność wojsk do podjęcia w określonym czasie działań bojowych*”²³ lub „*system czynności organizacyjnych i wykonawczych dowódców i sztabów oraz działania wojsk w celu bezzwłocznego przystąpienia do wykonania zadań bojowych zgodnie z planami lub doraźnie postawionymi zadaniami*”²⁴.

Pod pojęciem *gotowości sprzętu* rozumiemy „*zdolność sprzętu technicznego do użycia w określonym czasie zgodnie z przeznaczeniem*”. *Gotowość obronna* jest definiowana jako „*stan systemu obronnego państwa określający zdolność tego systemu do planowego i zorganizowanego działania na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa kraju i w czasie wojny*”²⁵.

Gotowość alarmowa – zdolność wojsk do wykonania określonych zadań (przedsięwzięć) uzyskana w trybie nagłym, alarmowym, zarządzonym umownym sygnałem lub rozkazem²⁶.

Stan klęski żywiołowej - (zagrożenia bezpieczeństwa publicznego) wprowadza się w wyniku zagrożenia bezpieczeństwa publicznego, które spowodowane jest realnym lub oczekiwanym:

- pożarem, powodzią, suszą, huraganem i innymi zjawiskami przyrody;
- chorobą ludzi, zwierząt lub upraw;
- wypadkiem lub zatruciem i to powoduje lub może spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub mienia, zniszczenie więzów społecznych lub utratę podstawowego mienia, służb lub zasobów w takim stopniu, że należy to traktować jako zagrożenie narodowe²⁷.

²² *Obrona terytorialna w obronie Polski, Praca zbiorowa, AON, Warszawa 1995, s. 32.*

²³ *Mała Encyklopedia Wojskowa, MON, Warszawa 1967, s. 176.*

²⁴ *Leksykon wiedzy wojskowej, Praca zbiorowa, MON, Warszawa 1979, s. 221.*

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ *The Emergencies Act, art. 5 Kanada.*

Konstytucja RP w art. 232 przewiduje wprowadzenie stanu klęski żywiołowej „w celu zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz w celu ich usunięcia”.

Wojska obrony terytorialnej – część sił zbrojnych przewidziana do realizacji zadań obrony określonych obszarów na terytorium kraju. Stanowią je jednostki ogólnowojskowe i rodzajów wojsk, formowane z miejscowych zasobów i rezerw osobowych, przeznaczone głównie do prowadzenia regularnych i nieregularnych działań bojowych w rejonach ich odpowiedzialności; do wsparcia wojsk operacyjnych oraz udzielania pomocy obronie cywilnej w akcjach ratunkowych.²⁸

Ochrona ludności – jedno z zadań obrony cywilnej, które obejmuje przedsięwzięcia umożliwiające przetrwanie ludzi w czasie kataklizmu i na wypadek wojny²⁹. Tym samym „ochrona ludności cywilnej oznacza zapewnienie bezpieczeństwa ludziom, ich mieniu i środowisku przed wypadkami i klęskami każdego typu (rodzaju)”³⁰.

Zarządzanie kryzysowe – proces zmierzający do kompleksowego przygotowania państwa i jego obywateli do sprostania sytuacjom kryzysowym spowodowanym przez klęski żywiołowe, katastrofy techniczne lub wojny³¹.

Ostrzeżenie – jedna z funkcji systemu wykrywania i alarmowania mająca na celu przekazywanie (z odpowiednim wyprzedzeniem) informacji o możliwym zagrożeniu przez właściwe organa wykrywające lub ustalające stan zagrożenia³².

Powszechny system ratowniczy, to zespół wielokierunkowych działań obejmujących w szczególności zwalczanie nadzwyczajnych zagrożeń ludzi, mienia i środowiska skupiający w uporządkowanej strukturze siły i środki jakimi dysponuje państwo. Nie jest to struktura typu instytucjonalnego lecz funkcjonująca wedle ustanowionych procedur przez koordynatora krajowego. Osią systemu winny być pierwszorzutowe siły i środki krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Dopełniają go siły ratownicze

²⁸ *Słownik terminów ...*, s. 86.

²⁹ *Leksykon ...*, s. 260.

³⁰ Definicja ta jest zawarta w piśmie Sekretarza Generalnego Międzynarodowej Organizacji Obrony Cywilnej z dnia 22 czerwca 1994 r. do Ministra Spraw Zagranicznych RP.

³¹ *Czteroetapowe podejście ...*, s. 5.

³² *Słownik terminów ...*, s. 52.

obrony cywilnej, policji, wojska, służby zdrowia, jednostek samorządowych i powszechna samoobrona ludności. Rolę koordynatora winna pełnić administracja państwowa.

Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSR-G) – zespół przedsięwzięć organizacyjnych, szkoleniowych, materiałowo-technicznych i finansowych obejmujących prognozowanie, rozpoznawanie i zwalczanie pożarów, klęsk żywiołowych oraz miejscowych zagrożeń przez jednostki ochrony przeciwpożarowej skupione w wewnętrznie uporządkowanej strukturze w celu ratowania życia, zdrowia, mienia oraz środowiska naturalnego.

Nadzór nad funkcjonowaniem KSR-G sprawuje Minister Spraw Wewnętrznych. Natomiast kompetencje do organizacji i kierowania „systemem” posiada Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej.

Współpraca cywilno-wojskowa – wspólna działalność dowódców wojskowych z jednej strony oraz ludności cywilnej i władz cywilnych z drugiej w sferze, w której zaangażowane są siły zbrojne³³.

Podstawowy w podjętej problematyce termin w wielu pozycjach literatury brzmi odmiennie, chociaż odnosi się do tego samego zagadnienia. Stąd niejednokrotnie odmiennie, na ogół uzasadnione objaśnienia terminów z tego zakresu. *Ratownictwo* oznacza „... ogół środków i metod ratowania życia ludzkiego”³⁴. Termin ten często traktowany jest tożsamo z pojęciem – *ratunek*. W literaturze przyjęło się określać ratunek jako „akcję udzielania pomocy poprzez usunięcie kogoś z niebezpiecznej lub szkodliwej sytuacji”³⁵, „pomoc w niebezpieczeństwie, w nieszczęściu, w trudnej sytuacji”³⁶ lub „niesienie pomocy w nagłych wypadkach, zwłaszcza zagrażających zdrowiu i życiu; nauka o sposobach niesienia pomocy”³⁷.

Definicje terminu wskazują na istnienie różnych rodzajów ratownictwa, pocho-

³³ *Glossaire OTAN de Terms et Definitions Militaires*, Bruxelles, Januar 1971.

³⁴ *Podręczny słownik ...*, s. 832.

³⁵ *English Language ...*

³⁶ *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1981 s. 721.

³⁷ *Podręczny słownik ...*, s. 832.

dzących od specjalizacji służb zwanych ratowniczymi, tj. np. ratownictwo kolejowe, górnicze, morskie, chemiczne, górskie, drogowe, kolejowe, medyczne, wodne, gazowe itp. Wiąże się to z charakterem środowiska i specyfiką angażowanych sił. Jest to nie tylko ogół środków i metod ratowania życia ludzkiego, a przede wszystkim sił je realizujących.

Ratownictwo to praktyczna dyscyplina wiedzy korzystająca z dorobku m.in. nauk medycznych, biologicznych, chemicznych, fizycznych, technicznych i humanistycznych, tworzy teorię i praktykę zorganizowanych działań ratunkowych w przypadku stanów zagrożenia życia, katastrof i klęsk żywiołowych.

Ratownictwo ogólne – (1.) termin używany dla określenia prac prowadzonych w czasie akcji ratunkowej. Obejmuje ono wyszukiwanie i wydobywanie uszkodzonych ze zniszczonych lub zagruzowanych budowli ochronnych, spod zawałów, z płonących budynków, zagruzowanych i zadymionych pomieszczeń, a także dostarczanie zagruzowanym powietrza, wody i żywności oraz udzielanie uszkodzonym pomocy przedlekarskiej i ewakuowanie ich do punktów zbiórki uszkodzonych³⁸; – (2.) termin używany dla określenia prac prowadzonych w czasie akcji ratunkowych przez oddziały (samodzielne pododdziały) OC przeznaczone do wykonywania zadań ogólnych przy współudziale ocalałej ludności.

Ratownictwo techniczne – (1.) termin używany dla określenia podobnego zakresu prac jak w ratownictwie ogólnym, wykonywanych przez oddziały ratownictwa technicznego przy pomocy sprzętu ciężkiego³⁹; – (2.) termin używany dla określenia ogółu przedsięwzięć związanych z organizacją ratowania wykonywanych przez oddziały ratownictwa technicznego przy pomocy sprzętu ciężkiego⁴⁰.

Akcja ratunkowa (AR) – (1.) całokształt przedsięwzięć prowadzonych w rejonie porażenia (klęski żywiołowej) mających na celu niesienie pomocy ludności uszkodzonej, ograniczenie strat i zniszczeń, zapobieganie wtórnym skutkom wybuchów

³⁸ *Terminy, struktury organizacyjne, warianty rozwiązań*, Obrona Terytorium Kraju, ASG WP, Warszawa 1983, s. 34.

³⁹ Tamże, s. 36.

⁴⁰ Tamże, s. 37.

i skażeń oraz zabezpieczenie dóbr materialnych i kulturalnych⁴¹; – (2.) zespół różnorodnych przedsięwzięć podejmowanych w celu usunięcia skutków klęsk żywiołowych, katastrof, pożarów i awarii. Akcja ratunkowa obejmuje udzielenie pomocy poszkodowanym, likwidację bądź ograniczenie skutków napadu powietrznego oraz prowadzenie prac awaryjno-remontowych⁴²; – (3.) *AR obrony cywilnej (OC)* - jedno z zadań realizowanych przez → formacje OC w → rejonie porażenia, katastrofy → klęski żywiołowej, mające na celu niesienie pomocy ludności poszkodowanej, ograniczenie strat i zniszczeń, zapobieganie wtórnym skutkom wybuchów i skażeń oraz prowadzenie ich likwidacji⁴³.

Akcja ratownicza – (1.) działania organizowane i kierowane przez Państwową Straż Pożarną w celu ratowania życia, zdrowia oraz mienia⁴⁴; – (2.) zespół różnorodnych przedsięwzięć podejmowanych przez siły - obrony cywilnej w celu usunięcia skutków klęsk żywiołowych, katastrof, pożarów i awarii, a w czasie wojny - likwidacji skutków użycia przez przeciwnika broni masowego rażenia.

Akcja cywilna wojska – (termin międzynarodowy) udział sił zbrojnych w akcjach ratunkowych z powodu katastrof żywiołowych, szczególnie trzęsień ziemi i powodzi; powszechnie stosowany w świecie po II wojnie światowej, rozszerzony został w wielu krajach także na roboty publiczne, jak budowa dróg i mostów, karczowanie kolonizowanych terenów, a także na akcje sanitarne, nierzadko z inicjatywy organizacji międzynarodowych lub regionalnych.

Działania ratunkowe – termin używany dla określenia ogółu przedsięwzięć związanych z organizacją ratowania i ratowaniem porażonych i poszkodowanych (ludności i żołnierzy)⁴⁵, a także dóbr materialnych (cywilnych i wojskowych) i kultury narodowej. Ze względu na obszar, zaangażowanie sił i szczebel kierowania w działaniach ratunkowych wyróżnia się akcje ratunkowe i operacje ratunkowe.

⁴¹ *Leksykon wiedzy ...*, s. 12.

⁴² Tamże.

⁴³ Definicja opracowana przez pracowników KOTiC AON.

⁴⁴ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 roku o Państwowej Straży Pożarnej. Dz.U. z 1991 r. Nr 88, poz. 400, z późn. zm.

⁴⁵ *Leksykon ...*, s. 54.

Działania ratownicze – rozumie się przez to każdą czynność podjętą w celu ochrony życia, zdrowia i mienia, a także likwidację źródła powstawania pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia⁴⁶.

Operacja ratunkowa – zespół akcji ratunkowych oraz związanych z nimi przemieszczeń sił ratowniczych OC i innych sił (wojskowych, zmilitaryzowanych) realizowanych w określonych regionach lub częściach kraju, połączonych wspólną myślą przewodnią i prowadzonych pod jednym kierownictwem⁴⁷.

Wspólne akcje ratunkowe – akcje ratunkowe prowadzone przez siły wojskowe i obrony cywilnej na rzecz porażonych żołnierzy i ludności cywilnej⁴⁸.

Przytoczone definicje terminów nie wyczerpują w pełni wszystkich pojęć występujących w całym obszarze zagadnienia ratownictwa. Akty normatywne dostarczają i innych terminów, którym formułowane definicje przypisują różne znaczenia.

Znamiennym przykładem braku ujednoczenia pojęć jest niejednoznaczna terminologia ratownicza występująca w tzw. „ustawach strażackich”⁴⁹. W ustawie o Państwowej Straży Pożarnej⁵⁰ mowa jest o akcjach ratowniczych, przez które ustawodawca nakazuje rozumieć – „(...) *działania organizowane i kierowane przez Państwową Straż Pożarną w celu ratowania życia, zdrowia oraz mienia*”. Z kolei w ustawie o ochronie przeciwpożarowej zastrzega się, iż ilekroć mowa o „(...) *działaniach ratowniczych - rozumie się przez to każdą czynność podjętą w celu ochrony żywiołowej lub innego miejscowego życia, zdrowia i mienia, a także likwidację źródła powstawania pożaru, klęski zagrożenia*”.

W ramach ujednoczenia pojęć w pracy przyjęto, że:

- a) akcja ratunkowa, akcja ratunkowa OC, akcja ratunkowo-gaśnicza, operacja ratunkowa, działania ratunkowe, operacje ratunkowe - dotyczy „czegoś co się ro-

⁴⁶ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej. Dz. U. z 1991 r. Nr 81, poz. 351, z późn. zm.

⁴⁷ *Terminy, struktury ...*, s. 56.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Ustawy: „... o Państwowej Straży Pożarnej” i „... o ochronie przeciwpożarowej”.

⁵⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej ...

bi”, a więc do ogółu przedsięwzięć związanych z ratowaniem i organizacją ratowania;

b) siły ratownicze - w odniesieniu do wykonawców, a więc sił biorących udział w akcjach ratunkowych.

2.2. Systematyka potencjalnych zagrożeń

Z zagrożeniem życia, zdrowia i mienia człowiek spotyka się od zarania dziejów. Wiele wydarzeń ze współczesnej historii pokazało nam, że nawet nieznaczący fakt może wywołać niewyobrażalne w skutkach nieszczęście, porównywalne niekiedy w swoim rozmiarze do działań wojennych. Znamienną jest teza: *„Zagrożenia, jakie niosą dla współczesnych społeczeństw katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe i skażenia środowiska są równe skutkom wojny”*⁵¹.

Współcześnie można przyjąć, że zagrożenia dla człowieka i środowiska mogą wynikać z dwóch źródeł. Pierwsze z nich to działalność człowieka przeciwko człowiekowi lub prawom przyrody, drugie - to działania sił natury, takich jak: woda, ogień, powietrze, kosmos i świat biologiczny⁵².

Tym samym wyróżnia się zagrożenia:

- naturalne, wywoływane siłami przyrody (pożary, wezbrania wód, trzęsienia ziemi i in.),
- cywilizacyjne, wywoływane oddziaływaniem człowieka na przyrodę (rozprzestrzenianie się przemysłowych środków trujących, tapnięcia wyrobisk, eksplozje gazów, promieniowanie radioaktywne w następstwie katastrofy urządzeń jądrowych) oraz powodowane wojnami i terroryzmem.

Grupę zagrożeń cywilizacyjnych ze względu na przyczynę zaistnienia, rozgra-

⁵¹ M. Reuner, *National security the economic and environmental dimension*, Worldwatch Institute, 5/1989.

⁵² J. Świącicki, *Ogólne zasady przygotowania sił i środków cywilnej służby zdrowia do ratowania życia i zdrowia ludzi w sytuacjach nadzwyczajnych i w czasie wojny*, AON-MZiOS, Warszawa 1996, s. 38.

nicza się na zasadnicze kategorie, tj. dzieli się na zagrożenia militarne i zagrożenia niemilitarne.

Klasyfikacja zagrożeń cywilizacyjnych dla planowania potrzeb ratowniczych na szczeblu lokalnym, aktualnie wyraża się katalogiem⁵³ przydatnym dla większości typowych powiatów w kraju. Obejmują one zatem:

- katastrofy budowlane i komunikacyjne;
- zagrożenia chemiczne w zakładach przemysłowych i w transporcie (drogowym, kolejowym, lotniczym, wodnym, rurociągami);
- pożary lasów, zakładów lub obiektów przemysłowych, budynków mieszkalnych, obiektów użyteczności publicznej;
- zagrożenia epidemiologiczne, tj. choroby zakaźne ludzi i choroby zakaźne zwierząt (w tym zatrucia pokarmowe), bioterroryzm, skażenia wody, gleby lub powietrza;
- zagrożenia promieniotwórcze;
- zniszczenia bądź uszkodzenia systemów zaopatrzenia w energię, wodę;
- zagrożenie terrorystyczne i zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego.

Usystematyzowanie zagrożeń ze względu na ich rodzaj, jakość i skutki, jakie mogą wywołać w środowisku, a także na konieczność użycia Sił Zbrojnych do ich likwidacji, wyraźnie tworzy następującą klasyfikację⁵⁴:

- zagrożenia skażeniami promieniotwórczymi (radiacyjnymi);
- zagrożenia środkami chemicznymi;
- zagrożenia pożarami przestrzennymi;
- zagrożenia katastrofalnymi zatopieniami;
- zagrożenia katastrofami budowlanymi (wybuch gazu w budynkach mieszkalnych i w zakładach pracy);

⁵³ M. Podgórski, *Rozpoznawanie zagrożeń na terenie powiatu*. Sympozjum Częstochowa kwiecień 2002 – „Zarządzanie bezpieczeństwem na poziomie lokalnym 2”, SGSP, Warszawa 2002.

⁵⁴ R. Nowakowski, *Rodzaje zagrożeń na terenie Polski pochodzenia zewnętrznego i wewnętrznego*, Ratownictwo Polskie Nr 2/96, s. 26.

- zagrożenia wynikające ze zgromadzeń ludności;
- masowe zagrożenia biologiczne o charakterze epidemii, epizoocji⁵⁵ i epifitozy⁵⁶.

W kręgu zawinionych przez człowieka niemilitarnych zagrożeń wymienionych powyżej, obecne są również wynikające z utrzymującej się degradacji środowiska naturalnego oraz katastrof cywilizacyjnych, a określone mianem „*nadzwyczajne zagrożenia środowiska*” (NZŚ)⁵⁷.

W kontekście powszechności systemu ratowniczego ochrony ludności i sytuacji związanych z użyciem sił zbrojnych w działaniach ratunkowych, przy wykorzystaniu całego potencjału możliwości państwa a także sił pomocy międzynarodowej, można przyjąć jako podstawę klasyfikacji, że mogą to być: zagrożenia wielkie, zagrożenia średnie i zagrożenia małe. W przełożeniu na sferę funkcjonowania państwa oznacza to zagrożenia międzynarodowe, narodowe, regionalne i lokalne. W zakresie problematyki tematu pracy znaczenie mają zagrożenia o skali narodowej, regionalnej i lokalnej⁵⁸.

Zagrożenia narodowe (krajowe) to takie rodzaje zagrożeń, które mogą doprowadzić do zerwania więzi społecznych, politycznych i gospodarczych w skali całego kraju lub na znacznej jego części, a inaczej - ograniczyć byt i rozwój społeczny na dużą skalę. W praktyce oznacza to te zjawiska i zdarzenia, z którymi nie mogą poradzić sobie społeczności lokalne i regionalne, a więc te, które ze względu na swoje proporcje i charakter przekraczają możliwości i kompetencje władz niższego szczebla. Można także przyjąć założenie, że zagrożenia narodowe wymagają podjęcia nadzwyczajnych środków prawnych, w skali kraju, dla przeciwdziałania ich skutkom.

⁵⁵ *Masowe wystąpienie choroby zakaźnej w zbiorowisku zwierzęcym, w określonym czasie i na określonym terenie, pomór*, według: Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1978, s. 551.

⁵⁶ Tamże, s. 549.

⁵⁷ „Zagrożenie spowodowane gwałtownym zdarzeniem, nie będącym klęską żywiołową, które może wywołać znaczne zniszczenie środowiska lub pogorszenie jego stanu, stwarzając powszechne niebezpieczeństwo dla ludzi i środowiska” – wg ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska. Dz. U. z 1980 r. Nr 3, poz. 6, art. 104.

⁵⁸ W. Kitler, *Siły zbrojne a obrona cywilna (niemilitarna), wybrane aspekty wojskowego wsparcia dla władz cywilnych*, AON, Warszawa 1999, s. 10.

Zagrożenia regionalne, to w praktyce zagrożenia występujące w granicach województwa, przeciwdziałanie którym należy do kompetencji władz wojewódzkich i współdziałających z nimi struktur lokalnych (powiatów, gmin). W tej sytuacji władze centralne muszą być jednak gotowe do udzielenia wsparcia i pomocy, gdyby zostały o to poproszone lub do przyjęcia głównej odpowiedzialności, gdy zjawisko zaczyna zagrażać bezpieczeństwu państwa (w razie zagrożenia interesów narodowych w skali całego kraju). W rezultacie zagrożenia te mają tę samą naturę co zagrożenia narodowe, lecz na mniejszą skalę i z zastrzeżeniem, że nie dotyczą problemu agresji zbrojnej, której przeciwdziałanie leży tylko w kompetencji władz centralnych.

Zagrożenia lokalne to te zdarzenia, które mają ograniczony charakter, leżą w kompetencji władz powiatu lub gminy, a ich skutki nie wpływają znacząco na funkcjonowanie województwa i państwa.

We wszystkich przypadkach bierze się pod uwagę społeczną ocenę stopnia (skali) zagrożenia co sprawia, że w wielu państwach dokonuje się różnej ich klasyfikacji, jako rezultatu subiektywnego charakteru zagrożeń. Takie jednoznaczne podejście jest jednak konieczne ze względu na podjęcie czynności planistycznych, organizacyjnych i finansowych w państwie. To w rezultacie - właściwy podział kompetencji i odpowiedzialności, skuteczne procedury zapobiegania, przygotowania, reagowania i odbudowy i właściwe powierzenie zadań podmiotom państwowym, prywatnym i każdemu obywatelowi z osobna.

Wraz z rozwojem cywilizacji rosną niebezpieczeństwa. Nie mamy większego wpływu na działalność sił natury, czy też zdarzeń. Zakres zagrożeń może być i będzie różny, zależnie od miejsca wystąpienia, przyczyn, wielkości obszaru zagrożonego i charakteru zagrożenia.

Aktualnie zagrożenia ludności i środowiska w Polsce sprowadzają się przede wszystkim do zagrożeń związanych z rozwojem przemysłu, rozwojem energetyki jądrowej i ingerencją w stosunki wodne. Zagrożenia związane z rozwojem przemysłu sprowadzamy przede wszystkim do zagrożeń chemicznych (zagrożenia Toksycznymi

Środkami Przemysłowymi, TŚP)⁵⁹. O zagrożeniu tymi skażeniami decyduje wiele czynników, z których najważniejszymi są:

- ilość i rodzaj produkowanych lub stosowanych w procesie produkcji toksycznych środków przemysłowych;
- ilość substancji toksycznych, które mogą znaleźć się w atmosferze w określonym czasie;
- rozmieszczenie przemysłowych obiektów stacjonarnych produkujących lub stosujących w procesach technologicznych toksyczne środki przemysłowe;
- przebieg głównych lądowych tras przewozu substancji i materiałów niebezpiecznych;
- usytuowanie tras przewozu w stosunku do dużych miast i obszarów kraju o największym zaludnieniu,
- warunki meteorologiczne panujące w rejonie awarii,
- rodzaj substancji i jej toksyczność powodująca skażenie,
- skala, rodzaj i czas podjęcia przedsięwzięć w zakresie lokalizacji awarii.

Zagrożenia związane z rozwojem energetyki jądrowej mogą nastąpić w wyniku uszkodzenia (rozszerzenia) źródeł promieniotwórczych wykorzystywanych w procesach technologicznych, uwolnienia materiałów i opadów promieniotwórczych podczas składowania i transportu, uwolnienia substancji promieniotwórczych podczas awarii reaktorów jądrowych. Lokalne zagrożenia promieniotwórcze stanowi jedyny w kraju obiekt jądrowy w Świerku k/Warszawy. Podstawowe zagrożenie stwarzają reaktory jądrowe rozmieszczone poza naszymi granicami. Obecnie na świecie pracuje około 400 elektrowni atomowych, z czego na czynnych w Europie 229 elektrowni jądrowych, 10 zlokalizowanych jest w odległości do 300 km od granicy Polski a 25 w odległości 350 - 1.000 km⁶⁰. Rozmieszczenie reaktorów jądrowych w Europie

⁵⁹ TŚP – są to środki produkowane, przechowywane lub przewożone w celu zabezpieczenia i utrzymania produkcji szeregu wyrobów. Stosuje się je w bardzo wielu gałęziach przemysłu. W przypadku wydostania się tych środków, najczęściej wysokotoksycznych związków chemicznych ze zbiorników, cystem lub aparatury technologicznej mogą powstawać zagrożenia dla ludzi i środowiska, często o charakterze katastrofy ekologicznej.

⁶⁰ M. Jurkowski, *Nadzwyczajne zdarzenia radiacyjne* – symposium, PAA, Warszawa 1998.

prawie pomija obszar Polski. Największe jednak realne prawdopodobieństwo zagrożenia stwarza 17 elektrowni jądrowych pracujących w promieniu około 300 km od granic Polski.

Zagrożenia związane z ingerencją w stosunki wodne wynika przede wszystkim z faktu wybudowania i budowania obiektów piętrzących wodę oraz katastrof i awarii tych obiektów.

Na obszarze Polski istnieje 65 sztucznych zbiorników wodnych z zaporami piętrzącymi wodę, wśród których ponad 37 kwalifikuje się jako szczególnie groźne w przypadku awarii budowli i urządzeń piętrzących wodę. Zagrożenie terytorium kraju katastrofalnymi zatopieniami ilustruje załącznik 6. Katastrofalnymi zatopieniami zagrożony jest obszar o łącznej powierzchni ponad 2,9 tys. km², gdzie zamieszkuje lub pracuje około 1,2 mln osób. Spośród nich, około 600 tys. osób zagrożonych jest zalewem, z czego około 474 tys. przewidziane jest do ewakuacji. Straty wśród zagrożonych mogą wynosić około 99 tys. osób⁶¹. Niezależnie od wymienionych zbiorników sztucznych duże zagrożenie powodziowe w wyniku wiosennych roztopów i w okresach dużych opadów deszczu, zwłaszcza na terenach górskich i podgórskich stanowią liczne rzeki i rzeczki odprowadzające opady atmosferyczne z ich dorzeczy wpadających do Bugu, Wisły, Warty i Odry.

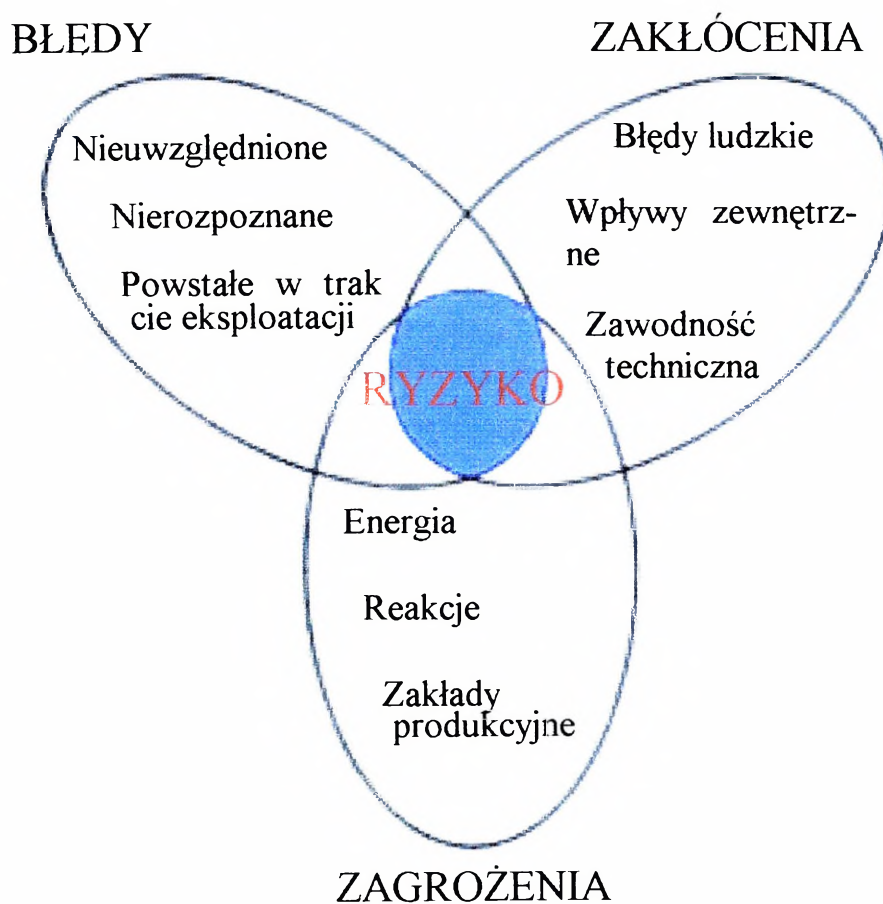
Codziennie problemy absorbują tak dużo uwagi, że nie zwracamy jej na mogące zaistnieć sytuacje nadzwyczajne. Natomiast, kiedy katastrofa staje się faktem, to obywatel oczekuje podjęcia natychmiastowego działania w celu rozwiązania problemu, który się nagle pojawił.

Katastrofy i zdarzenia nadzwyczajne, które miały miejsce w kraju w ubiegłych latach wykazały, że nasze państwo nie było w wystarczający sposób przygotowane do radzenia sobie w ekstremalnych sytuacjach (powódź 1997 r., pożar w Kuźni Raciborskiej w 1992 r.). Nie oznacza to, że Państwo nie reagowało. Reagowało lecz odbyło się to w sposób spontaniczny i w wielu wypadkach nieskoordynowany. Często braki lub

⁶¹ R. Nowakowski, *Rodzaje zagrożeń na terenie Polski pochodzenia zewnętrznego i wewnętrznego*, Ratownictwo Polskie Nr 2/96, s. 28.

niedoskonałości systemowe zastąpiono heroizmem i zaradnością, przy czym nie obyło się w takich sytuacjach bez ofiar.

Potencjalne ryzyko związane z zagrożeniem dostrzegane jest często w postaci trójstronnego układu: człowiek-maszyna-środowisko.

Rys. 1. Umieszczenie ryzyka w systemie potencjalnych zagrożeń

Źródło: Opracowanie własne.

Prawdopodobieństwo i rodzaj zagrożenia, które może zaistnieć jako zdarzenie grożące środowisku, zdrowiu i życiu ludzi, w znacznej mierze są niewiadomą. Natężenie uszkodzeń z wyżej wymienionych powodów można oszacować tylko za pomocą metod statystycznych.

Można analizować skutki oddziaływania punktowego, skutki oddziaływania przestrzennego oraz prawdopodobieństwo, na jakim obszarze (rejonie) dane zagrożenia punktowe bądź przestrzenne mogą wystąpić najczęściej. Pod tym kątem podejmowane są próby ustalenia miejsc największych zagrożeń i stopnia możliwych zniszczeń, w konsekwencji zaistnienia każdego z czynników wywołujących zagrożenie.

Ocena ryzyka		Prawdopodobieństwo zaistnienia		
		Nieprawdopodobne Jeszcze się nigdy nie zdarzyło Nie miało miejsca	Możliwe Już się zdarzyło	Zdarzenie częste
Zakres zagrożenia	Małe			
	Średnie			
	Wielkie			

	- obszar nie do przyjęcia
	- obszary wymagające ulepszeń
	- obszar nie do przyjęcia

Rys. 2. Graficzny obraz sytuacji ryzyka wraz z obszarami krytycznymi

Źródło: Opracowanie własne.

W tym miejscu należy stwierdzić, że nie ma 100%-owego zabezpieczenia przed zagrożeniem jak też, że ryzyko jest wielkością zakładaną o określonym prawdopodobieństwie wystąpienia.

Można określić trzy charakterystyczne obszary i związane z nimi ryzyko ich występowania, wymuszające niejako wykorzystanie wszystkich sił ratowniczych, w tym Sił Zbrojnych RP. Doświadczenia wskazują na duże prawdopodobieństwo występowania zagrożeń o małym zakresie i stan ten uzasadnia utrzymywanie służb ratowniczych profesjonalnych i uzupełniających je formacji ochotniczych.

Zagrożeń o wielkim zakresie, aczkolwiek rzadko występujących wykluczyć ani przewidzieć się nie da, ale w stosunku do nich należy również przygotować sposoby przeciwdziałania. Obszar oznaczony jako „wymagający ulepszeń” wiąże się z ekonomią opłacalności utrzymania podstawowego potencjału ratowniczego. Ponieważ utrzymywanie nadmiaru sił jest nieopłacalne, do zdarzeń rzadszych - większych warto przysposabiać rezerwy, spośród służb i organizacji na co dzień o innym niż ratownicze przeznaczeniu. Nieocenione na ten cel są walory organizacyjne i sprzętowe wojska.

W literaturze dotyczącej omawianego zagadnienia podawane są także inne podziały i klasyfikacje zagrożeń. Pozostajemy jednak przy wymienionych z zasadniczym podziałem na militarne i niemilitarne.

Przypisywane obronie cywilnej i służbom ratowniczym zadania realizowane w warunkach konfliktu zbrojnego niewiele różnią się od przedsięwzięć ochronnych i ratowniczych podejmowanych w czasie pokoju. Z tego powodu w rozwiniętych krajach Europy już pod koniec lat siedemdziesiątych odstąpiono od umownego podziału struktur organizacyjnych na potrzeby pokojowe i wojenne.

W tym celu wydaje się wskazać na to, że występujące zagrożenia mogą się nawzajem synergicznie wzmacniać.

W operacyjnym przygotowaniu ratownictwa podstawą do planowania organizacji sił ratowniczych, powinno być sporządzenie katalogu zagrożeń, scenariuszy rozwoju zagrożenia, siatki bezpieczeństwa oraz przyporządkowanie poszczególnym typom zagrożeń określonych instytucji, służb ratowniczych i organizacji, kompetentnych w zakresie:

- a) koordynacji i dowodzenia w przypadku powstania zdarzenia działań;
- b) bezpośredniego udziału w likwidacji zdarzenia;
- c) wspomagania działań.

Przeciwdziałanie skutkom wielu nieuniknionych zdarzeń, w których może być poszkodowana ludność wymusza przygotowanie, utrzymywanie i doskonalenie sił ratowniczych. Ich cechą podstawową powinna być możliwość sprawnego ratowania życia, zdrowia i mienia bez względu na wielkość, rodzaj i charakter zdarzenia.

2.3. Humanitarne i prawne aspekty ratownictwa

Pojawienie się i doskonalenie ratownictwa jest przejawem humanitaryzmu w rozwoju cywilizacyjnym społeczeństw.

Podstawy humanitarne ratownictwa wynikają z treści zawartych w terminie „ratownictwo”. Należy przyjąć, że ratownictwo to całokształt przemyślanych działań,

począwszy od wykrycia zagrożenia poprzez powiadomienie, ostrzeżenie i alarmowanie ludności o potencjalnym zagrożeniu, wyprowadzenie jej ze stref zagrożenia lub ukrycie w budowlach ochronnych, likwidacja źródeł zagrożenia, udzielanie pomocy medycznej i doraźnej, zapewnienie zakwaterowania, wyżywienia oraz odzieży, a skończywszy na zagwarantowaniu poszkodowanym warunków samodzielnego bytu. Podstawowym celem ratownictwa jest ratowanie życia ludzkiego, w dalszej kolejności ratowanie dorobku materialnego.

Zobowiązanie ratowników i podmiotów przez nich reprezentowanych do niesienia pomocy z jednej strony oraz oczekiwanie biorców na uzyskanie takiej pomocy, rodzi szereg dylematów o charakterze etyczno-moralnym w stosunkach międzyludzkich. Ich głównym powodem jest problem wynikający z na ogół niekorzystnej relacji pomiędzy potrzebami a możliwościami ratowniczymi oraz możliwości profesjonalnych służb ratowniczych, które nie były i nadal nie są w stanie opanować rozległych zagrożeń. Stąd konieczność wykorzystania w takich działaniach (w ratownictwie) innych dyspozycyjnych sił, w tym szczególnie w czasie pokoju sił wojskowych.

Humanitaryzm w ratownictwie powinien wyrażać się gotowością poświęcenia się dla drugiego człowieka, nawet z narażeniem własnego zdrowia i życia, głębokim i osobistym zaangażowaniem (zawodowym lub ochotniczym) w działaniach ratunkowych. Normy prawa zobowiązują ratowników do reakcji w obliczu zagrożenia, a jednocześnie ograniczają stopień takiego zaangażowania do wykonywania czynności i pobytu w okolicznościach, które narażają ich na utratę zdrowia lub życia. Ratowników profesjonalnych normy prawne zmuszają do większego i graniczącego z utratą życia ryzyka, uzasadniając stanem wyższej konieczności potrzebę odstąpienia od zasad uznanych powszechnie za bezpieczne⁶².

Postaw ratowników (osób ratujących) nie uregulują tylko i wyłącznie prawne i humanitarne podstawy ratownictwa. Są one bowiem tylko zbiorem przepisów wymuszających określone reakcje, do których dany człowiek czy też określona społeczność

⁶² Obowiązkiem jest powiadomienie innych osób będących w strefie zagrożenia, zaalarmowanie służb ratowniczych (lub wójta - w warunkach wiejskich), podjęcie próby likwidacji źródła zagrożenia (np. użycie podręcznego sprzętu gaśniczego), wykonywanie poleceń kierującego (uprawnionego) działaniem ratowniczym.

powinna się dostosować. Postawy ratowników zależą więc będą od wielu uwarunkowań (zewnętrznych i wewnętrznych), w tym także ludzkich zachowań, charakterystycznych cech osobowych.

Tym samym, po pierwsze, każdy ratownik powinien chcieć tak postępować, by jego działanie zmierzało, niezależnie od stopnia zagrożenia, do ratowania siebie i innych. Po drugie, muszą istnieć możliwości odpowiedniego spożytkowania ludzkich chęci i umiejętności w racjonalnym działaniu podczas zagrożenia⁶³.

Niekiedy na postawy ratowników powinno wpływać (wpływa) tzw. *kryterium ostateczne*, którym będzie specyficzny nacisk środowiska powodujący określone zachowanie się jednostki i podjęcie działań ratunkowych.

Ratownictwo wyrosło na gruncie humanitarnego prowadzenia konfliktów zbrojnych ma swoją historię.

Od wieków bowiem, wszelkim wojnom towarzyszyły tendencje łagodzenia okrutnych praw wojny (walki), zwiększenia humanitaryzmu w toku bitew i potyczek. W praktyce odzwierciedla się to (choć nie zawsze) rycerskim obyczajem oszczędzania kobiet, dzieci, starców i nie dobijaniem rannych.

Później wszelkie prawa wojenne określały umowy zawarte pomiędzy władcami państw walczącymi przeciw sobie lub dowódcami wojskowymi. Przyjęcie określonych zasad nie oznaczało jednak całkowitego uniknięcia lub zmniejszenia strat, jak to miało m.in. miejsce w Polsce w XVII wieku (w czasie najazdu szwedzkiego). Wtedy to ludność Polski zmniejszyła się o 40%, a Wielkopolski aż o 70%⁶⁴.

Należy bowiem podkreślić, że były to uregulowania doraźne, regionalne, które nie tworzyły (nie stanowiły) ogólnych norm postępowania zawsze i wszędzie obowiązujących.

Załącznikiem międzynarodowego prawa o ochronie ofiar wojny była konwencja w sprawie polepszenia losu rannych i chorych wojskowych w armiach w polu będących podpisana 22 sierpnia 1864 roku w Genewie. Wśród podstawowych założeń

⁶³ J. Szalek, *Zarys psychologii akcji ratunkowych*, MON, Warszawa 1979, s. 89.

⁶⁴ K. Olejnik, *Obrona polskiej granicy zachodniej*, WNUAM, Poznań 1985, s. 112.

tej konwencji wymienia się m.in.:

- prawo do opieki mają wszyscy ranni i chorzy żołnierze, bez względu na to do jakiej z walczących stron należą;
- personel medyczny, obsługa transportu medycznego, a także kapelani wojskowi powinni mieć możliwość wykonywania swych funkcji, nawet jeśli znajdują się we władzy nieprzyjaciela.

Podobnie Monteskiusz (1689-1755) domagał się humanitarnego prowadzenia wojen. Prawne uzasadnienie ochrony ludności i ratownictwa znajduje potwierdzenie w Konstytucji 3 Maja 1791 roku, która to „... gwarantowała narodowi obronę i spokojność powszechną”. Podobnie konstytucja z 1921 roku zapewniała „... ochronę życia i mienia wszystkim obywatelom na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej”. Także projekt deklaracji prawa międzynarodowego przedłożony w 1795 roku Francuskiemu Konwentowi Narodowemu na czwartym miejscu umieszcza zasadę: „... w czasie pokoju narody powinni sobie wzajemnie świadczyć możliwie najwięcej dobra, w czasie zaś wojny wyrządzać możliwie najmniej zła”. Rodzi się także idea Czerwonego Krzyża i świadczenia pomocy związanej z tą organizacją.

W praktyce idee humanitaryzmu wypadały różnie. Pierwszym aktem prawa międzynarodowego w tym zakresie jest §2 wstępu do „Deklaracji petersburskiej” z 1868 roku, stanowiący, że „... jedynym legalnym celem, jaki państwa winny sobie stawiać w czasie wojny, jest osłabienie sił zbrojnych nieprzyjaciela”⁶⁵. Dopiero jednak IV Konwencja Haska z 1907 roku wyraźnie zabrania (art. 23 ust. b) zabijać lub ranić zdradziecko osoby należące do ludności nieprzyjaciela oraz nakłada (art. 46) obowiązek poszanowania życia ludzkiego. Konwencja ta zabrania również bombardowania miast otwartych i dokonywanie zbędnych zniszczeń.

Humanitarne i prawne podstawy ratownictwa zostały określone prawem międzynarodowym w Konwencjach Genewskich z 1949 roku i Protokole Dodatkowym I i II z 1977 roku do tych konwencji⁶⁶. Chociaż w Polsce znajduje to odzwierciedlenie już w

⁶⁵ M. Flemming, *Międzynarodowe umowy o ochronie ofiar wojny*, PZW, Warszawa 1987, s. 76.

⁶⁶ Szczególnie widoczne jest to w zadaniach działów: V - *Ratownictwo*, VII - *Walka z pożarami*.

w Ustawie z dnia 15 marca 1934 roku *o obronie przeciwlotniczej i przeciwgazowej*⁶⁷. Podobnie w Uchwale Rady Ministrów *w sprawie obrony cywilnej* Nr 191/83 z dnia 23.12.1983 r.⁶⁸, czy Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 roku *w sprawie obrony cywilnej*⁶⁹.

Humanitaryzm działań ratunkowych prowadzonych w okresie wojny i pokoju, powinien polegać na przestrzeganiu określonych zasad. Najważniejsze z nich, to:

- zasada człowieczeństwa, sprowadzająca się do tego, że wszystkim ludziom przysługują te same prawa, które muszą być respektowane. Za ich respektowanie powinna odpowiadać osoba udzielająca pomocy;
- zasada bezstronności, wyrażająca się tym, że ratownicy w swoich wysiłkach niesienia pomocy, łagodzenia cierpień nie powinni dyskryminować ras, narodów, ludzi innych przekonań. Powinni kierować się ich potrzebami, dając priorytet najpilniejszym przypadkom rozpaczliwego położenia;
- zasada neutralności, oznaczająca się tym, że siły ratownicze w czasie ratowania powinny być neutralne.

Mając to na względzie siły zbrojne powinny również w prowadzonych przez siebie działaniach ratowania ludności przestrzegać humanitarnych i prawnych norm z tym związanych.

Można przyjąć za twierdzenie, iż zasadnicze kryterium decydujące o konieczności podjęcia działań ratowniczych - jakim jest stan zagrożenia życie i zdrowia ludzkiego - jest najważniejszym wyznacznikiem humanitaryzmu ratownictwa.

Problematyka prawna w zakresie działań w sytuacjach zagrożeń w Polsce jest złożona. Przepisy prawne, które bezpośrednio i pośrednio odnoszą się do tej problematyki zawarte są w szeregu aktów prawnych dotyczących różnych aspektów życia społeczno-gospodarczego.

⁶⁷ Art. 5 pkt 12: „... ratownictwa i lecznictwa osób, które padły ofiarą ataku lotniczego lub gazowego”.

⁶⁸ Jako jedno z głównych zadań: „... ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym”.

⁶⁹ Np. §1.1, pkt 6: „organizowanie i prowadzenie akcji ratunkowych” i pkt 7: „udzielanie poszkodowanym pomocy medycznej”.

W sposób ogólny, jednak bardzo ważny, Konstytucja RP⁷⁰ nakłada na państwo bezwzględny obowiązek zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa. Obowiązek ten obejmuje wszelkie aspekty życia codziennego obywateli, bieżącej działalności państwa i postępu cywilizacyjnego. Rozwinięcie tej naczelnej zasady uwidacznia się również w innych przepisach Konstytucji, np. w art. 24 i art. 66 (zapewnienie odpowiednich warunków pracy i bezpieczeństwo), art. 68 (ochrona zdrowia).

Podstawowe jednak znaczenie dla bezpieczeństwa obywatelskiego ma wprowadzenie do wewnętrznego porządku prawnego, zgodnie z art. 228 ust. 1 Konstytucji RP, aktualnych pojęć stanów nadzwyczajnych: wojennego, wyjątkowego i klęski żywiołowej. Mogą być one wprowadzane w sytuacjach szczególnych zagrożeń, jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające. Stany nadzwyczajne uregulowały, uchwalone przez Parlament w 2002 roku ustawy: z dnia 18 kwietnia 2002 r. *o stanie klęski żywiołowej*⁷¹), z dnia 21 czerwca 2002 r. *o stanie wyjątkowym*⁷² oraz z dnia 29 sierpnia 2002 r. *o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom RP*⁷³.

Do najważniejszych aktów prawnych z omawianego zakresu należą:

- a) przepisy dotyczące zwalczania klęsk żywiołowych głównie zawarte w ustawie *o stanie klęski żywiołowej*, która określa tryb jego wprowadzania i zniesienia, oraz zasady działania organów władzy publicznej w czasie tego stanu. Akt pociąga za sobą zmiany w zakresie organizacji zabezpieczenia i działań przeciwpowodziowych wyrażonych w ustawach *o samorządzie gminnym*⁷⁴, ustawie *o administracji rządowej w województwie*⁷⁵, ustawie *o samorządzie wojewódz-*

⁷⁰ Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 5. Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

⁷¹ Dz.U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558 i Nr 74, poz. 676.

⁷² Dz.U. z 2002 r. Nr 113, poz. 985 i Nr 153, poz. 1271.

⁷³ Dz.U. z 2002 r. Nr 156, poz. 1301.

⁷⁴ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym*. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 i z 2002 r. Nr 23, poz. 220.

⁷⁵ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. *o administracji rządowej w województwie*. Dz.U. z 1998 r. Nr 91, poz. 577.

województwa⁷⁶, ustawie o samorządzie powiatowym⁷⁷ i ustawie o ochronie przeciwpożarowej⁷⁸. Działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej lub jej usunięcia kierują wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta, wojewoda, minister właściwy ds. wewnętrznych lub inny, w zależności od wielkości obszaru, na którym wprowadzono stan klęski żywiołowej. Poprzednio obowiązywał dekret o świadczeniach w celu zwalczania klęsk żywiołowych⁷⁹ i wykonawcze do niego rozporządzenie Rady Ministrów⁸⁰;

- b) przepisy dotyczące *stanu wyjątkowego*⁸¹, chociaż obecne w odróżnieniu od poprzednio obowiązujących⁸² nie odnoszą się do klęski żywiołowej. Nowa ustawa o okolicznościach uzasadniających jego wprowadzenie wyraża się bardzo ogólnie, jako o zagrożeniu bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego oraz sytuacji przywracania normalnego funkcjonowania państwa. Brak tu szczegółowego katalogu okoliczności zdarzeń, wśród których mogą być i te wymagające ratownictwa. Na pewno wykluczyć trzeba klęski żywiołowe, dla przeciwdziałania i usuwania skutków których stworzono niezbędne warunki we wspomnianej wcześniej ustawie o stanie klęski żywiołowej. nierozstrzygnięte pozostają kwestie funkcjonowania ratownictwa w okolicznościach wzajemnego „nałożenia się” (pod względem obszaru, jak i czasu wystąpienia w skali kraju) ww. stanów nadzwyczajnych. Poprzednio obowiązująca ustawa⁸³ o stanie wyjątkowym, pomijając, że dopuszczała jego wprowadzenie ze względu na klęskę żywiołową, to ponadto gwarantowała możliwość egzekwowania od społeczeństwa uczestnictwa w akcji ratunkowej lub

⁷⁶ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590 i z 2002 r. Nr 23, poz. 220.

⁷⁷ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 i 2002 r. Nr 23, poz. 220.

⁷⁸ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej. Dz.U. z 1991 r. Nr 81, poz. 351, z późn. zm.

⁷⁹ Dz.U. z 1953 r. Nr 23, poz. 93.

⁸⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z 14 lipca 1953 r. w sprawie wykonania art. 5 dekretu o świadczeniach w celu zwalczania klęsk żywiołowych. Dz.U. z 1953 r. Nr 37, poz. 158.

⁸¹ Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym. Dz. U. z 2002 r. Nr 113, poz. 985.

⁸² Ustawa z 5 grudnia 1983 r. o stanie wyjątkowym. Dz.U. z 1983 r. Nr 66, poz. 297.

⁸³ Tamże.

- świadczeniach materialnych pod groźbą zastosowania środków przymusu;
- c) przepisy określające rolę Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji dla bezpieczeństwa powszechnego. Zgodnie z poprzednio obowiązującą ustawą *o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych*⁸⁴, do zakresu obowiązków tego ministra należało koordynowanie działań porządkowo-ochronnych oraz ratowniczych, w przypadku wystąpienia klęsk żywiołowych i innych zdarzeń. Obecne przepisy ten zakres obowiązków zachowują, wyrażając to m.in. w ustawach: *o stanie klęski żywiołowej*, *o policji*, *o bezpieczeństwie imprez masowych*, *o PSP* oraz w rozporządzeniu *w sprawie obrony cywilnej*. Szczególne dla bezpieczeństwa kraju kompetencje ministra właściwego do spraw wewnętrznych wyrażane są także w projektowanych aktach - ustawie *o krajowym systemie ratowniczym*⁸⁵ i ustawie *o bezpieczeństwie obywatelskim*⁸⁶. Ministrowi podlega centralny organ administracji rządowej w sprawach ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa, jakim jest komendant główny PSP;
- d) przepisy regulujące materię nadzwyczajnych zagrożeń traktowane w kontekście ochrony i kształtowania środowiska podjęła ustawa⁸⁷ z 1980 roku. Zobowiązywała m.in. do powszechnego obowiązku zawiadamiania o nadzwyczajnych zagrożeniach i opracowywania planów operacyjno-ratowniczych. Problematykę ochrony środowiska przejęło *Prawo ochrony środowiska*⁸⁸, koordynując tematyczne stanowienia szeregu takich aktów prawnych jak: ustawa *Prawo drogowe*, ustawa *o substancjach trujących*, rozporządzenia ministrów w sprawie różnych form transportu oraz innych dokumentów i planów;
- e) przepisy dotyczące bezpieczeństwa publicznego, w tym głównie ochrony przeciw-

⁸⁴ Art. 2 ustawy z 6 kwietnia 1990 r. *o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych*. Dz.U. z 1990 r. Nr 30, poz. 181.

⁸⁵ Projekt z dnia 2 grudnia 2002 r.

⁸⁶ Projekt z dnia 15 kwietnia 2003 r.

⁸⁷ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. *o ochronie i kształtowaniu środowiska*. Dz.U. z 1980 r. Nr 3, poz. 6.

⁸⁸ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*. Dz.U. z 2001 r. Nr 62, poz. 627 z późn. zm.

pożarowej⁸⁹, Państwowej Straży Pożarnej⁹⁰, Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego⁹¹ (projektowany: Krajowy System Ratowniczy), materiałów wybuchowych⁹², substancji niebezpiecznych;

f) przepisy transportowe, regulujące sprawy przeciwdziałania sytuacjom awaryjnym w transporcie lądowym i morskim zawarte w Rozporządzeniu 16.10.1997 r. Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji określającym warunki i ustalające system kontroli przewozu materiałów niebezpiecznych wydanych na podstawie Ustawy z dnia 19 sierpnia 1997 r. *o ruchu drogowym*⁹³;

g) przepisy dotyczące gospodarki wodnej w kontekście zagrożenia powodziowego; obecna ustawa *Prawo wodne*⁹⁴ głosi, iż ochrona przed powodzią oraz suszą jest zadaniem organów administracji rządowej i samorządowej. Przez szereg lat obowiązywania poprzedniej ustawy⁹⁵ była ona dokumentem regulującym całokształt problemów w dziedzinie gospodarki, w tym organizacji i działalności w zakresie ochrony przed powodzią, dającym podstawę do wydawania aktów wykonawczych⁹⁶, które ustanawiały struktury instytucjonalne do zwalczania powodzi oraz ich organizację;

⁸⁹ ... wynikające z ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. *o ochronie przeciwpożarowej*. Dz. U. z 1991 r. Nr 81, poz. 351, z późn. zm.

⁹⁰ ... wynikające z ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. *o PSP*.

⁹¹ ... wynikające z Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999 r. *w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego*. (Dz. U. Nr 111, poz. 1311).

⁹² Akty prawne wydane na podstawie ustawy z dnia 22 czerwca 2001 r. *o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu policyjnym lub wojskowym*.

⁹³ Dz.U. z 1997 r. Nr 98, poz. 274.

⁹⁴ Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. *Prawo wodne*. Dz.U. z 2001 r. Nr 115, poz. 1229.

⁹⁵ Ustawa z dnia 24 października 1974 r. *Prawo wodne*. Dz.U. z 1974 r. Nr 39, poz. 231 z późn. zm.

⁹⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów *w sprawie ochrony przed powodzią* z dnia 11 marca 1977 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 10, poz. 39), zgodnie z art. 1 rozporządzenia bezpośrednią ochronę przed powodzią sprawował Główny Komitet Przeciwpowodziowy i wojewódzkie komitety przeciwpowodziowe oraz powołane przez wojewodę w drodze zarządzeń gminne i zakładowe komitety przeciwpowodziowe, obejmujące swoim zasięgiem działania teren kilku gmin. Wojewoda określał w zarządzeniach siedziby, skład oraz zakresy działania komitetów gminnych, zakładowych i rejonowych.

- h) Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie *Obrony Cywilnej* z dnia 28 września 1993 r.⁹⁷, określa w zadaniach obrony cywilnej w § 1, ust. 3, iż organizacje obrony cywilnej w okresie pokoju mogą współdziałać w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków, organizowanym i prowadzonym przez inne organy. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie szczegółowych zasad działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw i gmin zaleca się całość spraw w zakresie kierowania oraz koordynowania realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej przez instytucje, podmioty gospodarcze i inne jednostki organizacyjne oraz organizacje społeczne działające na terenie gminy;
- i) w świetle obowiązujących przepisów, za organizowanie i kierowanie akcją ratunkową odpowiedzialne są terenowe organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego. Ustawa o *terenowych organach rządowej administracji ogólnej* określa w art. 10.1, iż to wojewoda, jako przedstawiciel rządu:
- koordynuje działalność administracji rządowej na obszarze województwa w zakresie zgodności z polityką rządu;
 - organizuje kontrolę wykonywania zadań administracji wynikających z ustaw i zarządzeń naczelnych oraz centralnych organów administracji państwowej;
 - zapewnia współdziałanie jednostek organizacyjnych działających na terenie województwa w zakresie utrzymania porządku publicznego, a także zapobiegania klęskom żywiołowym oraz usuwania ich skutków.

Wojewoda współdziała z innymi organami i jednostkami organizacyjnymi w zakresie zapobiegania, zwalczania i usuwania skutków nadzwyczajnych zagrożeń.

Działanie to polega na:

- uruchamianiu systemów alarmowych;
- podejmowaniu działań interwencyjnych;
- organizowaniu i prowadzeniu działań ratowniczych;
- prowadzeniu działań w trybie stanów wyjątkowych.

⁹⁷ Dz.U. z 1993 r. Nr 93, poz. 429.

2.4 Geneza powszechnego systemu ratowniczego

Sformułowanie w toku niniejszych rozważań genezy⁹⁸ powszechnego systemu ratowniczego, to próba wskazania zespołu warunków i przyczyn, które złożyły się na powstanie i rozwój ratownictwa, jako systemu ogólnopaństwowego.

Moment początkujący działalność ratunkową w skali społecznej nie jest określony, przez co uważa się, że za „ratownictwo” uznać należy każde podjęte w historii działanie, zgodne z obecnie funkcjonującą definicją ratownictwa, które: poprzedzone było wcześniejszymi przygotowaniem ratowników, było działaniem zorganizowanym (także niezorganizowanym) i poświęconym zasadniczo ocaleniu życia lub zdrowia ludzi.

Początki ratownictwa pozostają w ścisłym związku z rozwojem ochrony ludności, będącej obroną przed realnym zagrożeniem wojną, ale także przed wszelkiego rodzaju katastrofami typu powódzie, susze, huragany, trzęsienia ziemi itp. Z tej przyczyny *„organizowano wypełnianie zadań, które istotnie wpływały na podniesienie bezpieczeństwa, ochronę zdrowia, życia i mienia w warunkach zagrożenia”*⁹⁹.

Do niedawna więc ratownictwem określało się „zespół sił, środków i metod niesienia pomocy i ratowania życia ludzkiego”.

Służąc podstawowemu celowi, przedsięwzięcia obronne i ochronne (w tym działania ratunkowe) na rzecz ludności są wzajemnie powiązane. Przyjmuje się, iż przejawami organizacji ratownictwa w sferze obronnej bezspornie jest fakt powołania służb ratowniczych, oraz sama deklaracja realizowania zadań ochrony ludności oraz zadań pokrewnych ratownictwu, związanych z koniecznością bezzwłocznej likwidacji skutków zagrożenia, takich jak np. odkażanie, dezaktywacja itp. Współcześnie ratownictwem jest już nie tylko niesieniem pomocy poszkodowanym w wyniku zdarzeń awarii, katastrof, klęsk żywiołowych, ale także likwidacja destrukcyjnych skutków zdarzeń, przygotowanie operacyjne terenu do działań ratowniczych, oraz działalność zapobie-

⁹⁸ *Słownik wyrazów obcych*, Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa 1980, s. 246.

⁹⁹ *Ochrona ludności. Wybrane zagadnienia*, Wyd. FIREX, USOCK, Warszawa 1997, s.22.

gawcza i ochronna. Aktualnie należałoby uwzględnić definicję ratownictwa powstałą w wyniku doskonalenia systemu ochrony ludności i struktur ratowniczych, a wyrażoną w ustawie o ochronie przeciwpożarowej¹⁰⁰: „(...) rozumie się przez to każdą czynność podjętą w celu ochrony życia, zdrowia, mienia lub środowiska, a także likwidację przyczyn powstania pożaru, wystąpienia klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia”. Tak współcześnie sformułowana definicja znacznie rozszerza krąg pojęciowy ratownictwa.

Przeciwdziałanie zagrożeniom militarnych i naturalnym stworzyły system ochrony ludności i trwałe związki powszechnie występujących podmiotów ratowniczych z siłami zbrojnymi. Problematyka ratownictwa wyłania więc potrzebę odnalezienia odpowiedzi na następujące pytania, wyrażające cząstkowe problemy badawcze:

- Jakie warunki i przyczyny wpłynęły na rozwój ratownictwa w Polsce?
- Jakie są źródła inicjatyw powoływania organizacji (podmiotów) ratowniczych?
- W jakim zakresie prawo międzynarodowe zobowiązuje obronę cywilną do prowadzenia działań ratunkowych na rzecz ochrony ludności?
- Jak kształtował się jest udział komponentu ratowniczego w obronie cywilnej państw europejskich i Polski, w toku ewolucji jej znaczenia dla ochrony ludności?
- Czy zadeklarowany prawem zakres zadań ratowniczych obrony cywilnej jest zróżnicowany na okres wojny i czas pokoju?
- Czy system obronności państwa przewiduje wzajemne misje pozamilitarne o charakterze ratowniczym sił zbrojnych i obrony cywilnej?

Ochrona ludności była zawsze pochodną realnego zagrożenia, pochodzącego nie tylko od wojen, ale także od wszelkiego rodzaju katastrof typu powódzie, susze, huragany, trzęsienia ziemi, „morowe powietrze” itd. Tym samym znane ono było „od zawsze”. Ludność musiała się ukrywać jeśli chciała przeżyć. Podobnie stosunkowo dobrze miała opanowane zagadnienia „alarmowania” i „powiadamiania”, a „role ewakuacyjne” były ściśle rozdzielone.

¹⁰⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie ...

Z czasem powszechną była praktyka niesienia spontanicznej pomocy w przypadku zagrożenia. Zdarzały się też, oprócz zwykłej ludzkiej solidarności, zinstytucjonalizowane formy działania. Widać to m.in. w oznaczaniu i izolowaniu domów i rejonów dotkniętych przez zarazę oraz wyznaczaniu specjalnych ekip do grzebania zmarłych.

Z biegiem czasu te swoiste „*normy moralne*” stawały się prawem zwyczajowym¹⁰¹, niekiedy regulowane przepisami osób panujących¹⁰². Znamiennym jest fakt, że były one bardzo zróżnicowane np. inne były w Europie a inne w Azji. Znaczące zasługi w kodyfikowaniu tych norm wniosły dwie dynamicznie rozwijające się religie: chrześcijaństwo i islam. W średniowieczu w Europie powstaje szczególnie kodeks prawa i ceremoniału prowadzenia wojny. Okrutny charakter wojen powodował konieczność rozróżniania walczących żołnierzy od ludności cywilnej. Stworzyło to obiektywną przesłankę do wzięcia w obronę osób nie uczestniczących w walce.

Jednak zapewnienie skutecznej ochrony ludności cywilnej stało się ważnym zagadnieniem dopiero od połowy XIX wieku. Procesowi temu nierozzerwalnie towarzyszy doskonalenie ratownictwa.

W świadomości społecznej istnieje głęboko zakorzenione przekonanie, że państwo gwarantuje pomoc swoim obywatelom dla każdej sytuacji wystąpienia zagrożenia¹⁰³. Oczekiwanie to w bezpośrednim odruchu nadziei adresowane jest, zgodnie z nazwą sugerującą niesienie pomocy dla ludności, do instytucji obrony cywilnej. Ta z kolei podświadomie utożsamiana jest ze służbami ratowniczymi i wojskiem.

Przeświadczenie o triumfie możliwości sprawczych państwa nad zagrożeniami, wynika m. in. z powszechnej akceptacji przesłanek międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. W konwencjach Haskich, głównie IV Konwencji z 1907 roku *o prawach i zwyczajach wojny lądowej* oraz w dołączonym do niej *regulaminie*, wyrażona jest idea ustanowienia opieki nad ludnością cywilną w czasie wojny, wynikająca

¹⁰¹ R. Kalinowski, A Kurant, T. Berliński, M. Gąska, *Udział sił zbrojnych w ratowaniu ludności*, AON, Warszawa 1999, s. 21-22.

¹⁰² Np. przepisy dotyczące wojny wydane ok. 1350 roku przez Karola Wielkiego.

¹⁰³ *Obrona cywilna w świetle międzynarodowego prawa wojennego*, Przegląd OC - Wydanie specjalne, IOCK, Warszawa 1989, s. 1.

ze zwyczajów ustanowionych między cywilizowanymi narodami oraz zasad humanitarności i wymagań ludzkiego sumienia.

To co aktualnie możemy nazywać ochroną ludności (ochroną cywilną), pojawia się jako termin obrona cywilna w VI rozdziale I Pierwszego Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich z 1949 roku. Akt ten skonkretyzował dotychczas ogólnie określone treści, dotyczące zakresu przedsięwzięć na rzecz ochrony ludności i jej ratownictwa.

Powołano więc siły (służby, formacje) i ustanowiono zadania do wykonywania przedsięwzięć o charakterze bezpośrednio lub pośrednio ratowniczym.

Mając na uwadze istotne znaczenie obrony cywilnej dla działalności ratunkowej w skali powszechnego systemu bezpieczeństwa państwa, problematyka ta wyznacza następujące cele badawcze:

- wykazanie wkładu obrony cywilnej w tworzenie, upowszechnianie i rozwój ratownictwa;
- określenie zakresu możliwości wykorzystywania sił ratowniczych obrony cywilnej.

W kształtowaniu się ratownictwa dla potrzeb obrony ludności przed oddziaływaniem militarnym, momentem znaczącym były okoliczności pierwszej wojny światowej. Użycie broni chemicznej i bombardowania na dużą skalę Londynu, Paryża i Piotrogradu unaocznily realność nowego zagrożenia dla ludności cywilnej. Odkąd działania wojenne zaczęły obejmować swoim zasięgiem bezpieczne do niedawna zaplecze, wymagają już obrony całego terytorium państwa. Powstające wówczas zinstytucjonalizowane formy ochrony ludności określone były mianem *obrony pasywnej*.

Fakt powoływania obrony przeciwlotniczej, należy uznać za jeden z pierwszych przejawów systemowego organizowania ratownictwa w skali międzynarodowej. Jego rozwój pojawia się w kolejnych etapach funkcjonowania obrony cywilnej, nie zawsze określanej tym terminem.

Realizację przedsięwzięć ratunkowych zapewnić mają w każdym z krajów siły ratownicze. Są one widoczne w strukturach obrony cywilnej państw europejskich, co potwierdzają przyjęte założenie. Rozwiązania organizacyjne w wielu z tych państw są

podobne, jak i zbieżne są czasy wprowadzania ich w życie. Uwidaczniają się jednak dwa nurty jego rozwoju. Pierwszy to ratownictwo realizowane na potrzeby (głównie) okresu wojny. Drugi nurt, to ratownictwo w sektorze cywilnym dla zaspokajania potrzeb ludności w okresie pokoju, prace ratunkowe i doraźne roboty awaryjno-zabezpieczające. W znacznym stopniu planowano (lub wykorzystywano) wykorzystać te same podmioty ratownicze tylko, że w odmiennym podporządkowaniu organizacyjnym¹⁰⁴.

Podobnym celom, lecz w inny organizacyjny sposób, służą podjęte przedsięwzięcia i włączenie szerokiej gamy środków cywilnych w rozwiązaniach obrony cywilnej państw zachodnich. Cel główny stanowi obrona i zapewnienie przeżycia dla ludności, ponadto - niesienie pomocy ludności i ochrona mienia oraz dóbr.

W rozwiązaniach francuskich np., wśród pięciu misji obrony cywilnej sformułowanych w dekrete z 13 stycznia 1965 roku, zapowiedzią przygotowań do działań ratowniczych, są następujące postanowienia:

- *zapewniać ogólne bezpieczeństwo terytorium;*
- *ochraniać zasoby cywilne (środki) warunkujące utrzymanie ciągłości funkcjonowania obrony i życia ludności;*
- *podejmować w sferze bezpieczeństwa cywilnego środki prewencji i pomocy, które zapewnią w każdych okolicznościach bezpieczeństwo ludności.*

Czynienie „ochrony”, „zapewnienie bezpieczeństwa”, czy „podejmowanie środków pomocy” wymaga przygotowań dla rozwinięcia działalności ratunkowej za sprawą specjalistycznych służb OC, a także szerokiego wsparcia społecznego.

Z kolei rozwiązania niemieckie zakres ratownictwa sprowadzają m.in. do:

- *ochrony ludności cywilnej przed zagrożeniami w czasie wojny;*
- *likwidacji lub łagodzenie skutków oddziaływania przeciwnika oraz stworzenie warunków do przeżycia ludności;*
- *zaopatrywania ludności cywilnej;*
- *ochrony cywilnej przed katastrofami i działalności ratunkowej.*

¹⁰⁴ Tamże.

Tym samym ratownictwo na rzecz ochrony ludności wpisane jest wyraźnie w zakres działalności ochrony cywilnej.

Szwedzka obrona cywilna aktualnie upodobniona jest do niemieckiej. Pojęcie to uległo rozszerzeniu wobec znaczenia i roli jaką obrona cywilna odgrywała przez długi okres, będąc tylko elementem totalnej obrony narodowej (obok: obrony militarnej, gospodarczej i psychologicznej)¹⁰⁵. W przypadku rozwiązań przyjętych w tym państwie, nastąpiło znaczne odejście od zgodności z regułami prawa międzynarodowego¹⁰⁶. Traktowanie tego czym obecnie jest obrona cywilna definitywnie, jako części pozamilitarnej obrony totalnej, nie jest już trafne.

Podobnie jest to przyjęte w innych państwach, np. Danii, Szwecji czy Szwajcarii, gdzie ratownictwo jest nieodzownym elementem obrony cywilnej. Zaznaczyć przy tym należy, że w ramach ratownictwa realizowanego przez szwajcarską obronę cywilną wyróżnia się jej udział w międzynarodowych akcjach humanitarnych oraz to, że siły wojskowe wzmacniają służby ratownicze, jeżeli zachodzi taka potrzeba. W tym celu dowódca wojskowy współpracuje bezpośrednio z szefem lokalnym ochrony ludności. Szef ten określa miejsce i potrzebę pomocy, której oczekuje od wojska. Formacje wojskowe dowodzone są wyłącznie przez ich dowódcę.

Pomoc wojskowa jest rejonizowana. W przypadku, gdy zachodzi potrzeba udzielenia pomocy przez wojsko w innych rejonach, może ona być udzielona na zasadach wyjątkowych w ograniczonym czasie i tylko na prośbę władz cywilnych.

Zaprezentowane treści wskazują na ciągłe rozszerzanie zakresu i form ratownictwa występującego w obronie cywilnej.

Rodowód ratownictwa w polskiej obronie cywilnej, jeszcze zanim formalnie określenie to przyjęto, wiąże się z działalnością szeregu organizacji, głównie obronnych, ale także o ratowniczym charakterze. Wśród tych organizacji wyróżnić należy Komitet Obrony Przeciwgazowej (KOPgaz, 1921 r.) złożony z osób wojskowych i cywilnych, stawiający sobie za cel przygotowanie ludności cywilnej do ochrony przed skutkami ewentualnego konfliktu zbrojnego, Komitet Obrony Przeciwichemicznej (KOPchem,

¹⁰⁵ *Ochrona ludności ...*, s. 320.

¹⁰⁶ Tamże, s.46.

1922 r.), Towarzystwo Obrony Przeciwgazowej (TOPgaz, 1924 r.), Ligę Obrony Powietrznej Państwa (LOPP, 19.06.1923 r.), Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (LOPiP, 1928 r.).

Zagadnienie ratownictwa znajduje odzwierciedlenie w Ustawie z dnia 15 marca 1934 roku o ochronie przeciwlotniczej i przeciwgazowej. Przepisy tej ustawy zobowiązywały Radę Ministrów do określenia kompetencji władz oraz zakresu i sposobu przygotowania w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej. Wśród sprecyzowanych w ustawie kierunków działalności, wyróżnia się m.in. tryb szkolenia ludności i odbywania ćwiczeń, zasady ratownictwa obronnego, zaopatrywania ludności w przyrządy i środki ochronne.

Przygotowanie ludności do obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej stanowiło jeden z celów działalności LOPiP. Założenia ustawy o ochronie przeciwlotniczej i przeciwgazowej w zakresie ratownictwa zostały zweryfikowane już we wrześniu 1939 roku. Istnieją dowody, które świadczą o słuszności i celowości wielu przyjętych rozwiązań w tym zakresie. Ludzka inicjatywa, pomysłowość i zaradność zrodziła różnorodne formy ochrony ludności i ratownictwa. Potwierdzone zostały humanitarne idee oraz konieczność istnienia organizacji zajmującej się ochroną ludności cywilnej i ratownictwem oraz istnienia jednolitego systemu w tym zakresie.

W pierwszych pięciu latach powojennych, działania na rzecz ochrony ludności i ratownictwa realizowano na podstawie ustawy o obronie przeciwlotniczej i przeciwgazowej z 1934 roku. Uchwalono w lutym 1951 roku Ustawę o powołaniu *Terenowej Obrony Przeciwlotniczej* (TOPL) i Uchwałę Rady Ministrów z 1954 roku, będącą aktem wykonawczym do ww. ustawy, zobowiązywała wszystkie władze, urzędy, przedsiębiorstwa, zakłady, instytucje i organizacje społeczne do przygotowania terenowej obrony przeciwlotniczej. Problematykę ratownictwa widzimy w zadaniach ustanowionych służb, takich jak medyczno-sanitarnej, przeciwpożarowej, przeciwchemicznej, budowlanej i urzędzeń komunalnych oraz zakładowych grup ratowniczych, oddziałów samoobrony, oddziałów służb specjalnych i batalionów KBW-TOPL.

Do roku 1956 wszystkie przedsięwzięcia TOPL były podporządkowane jednemu celowi - ochronie ludności i ważnych obiektów przed skutkami bombardowań lotni-

czych oraz napadu gazowego. W latach następnych za najważniejszą uznano ochronę przed rażącym działaniem broni jądrowej. W wyniku krystalizowania się koncepcji organizacji Obrony Terytorium Kraju (OTK), TOPL przemianowano w 1965 roku na Powszechną Samoobronę przypisując jej realizację takich ogólnych przedsięwzięć jak:

- planowanie ochrony przed bronią masowego rażenia;
- przygotowanie sił i środków alarmowania;
- przygotowanie samoobrony ludności;
- rozśrodkowanie ludności.

Inspektoratom Powszechnej Samoobrony (PS) powierzono obowiązek realizacji zadań związanych z organizowaniem i nadzorowaniem: rozśrodkowania ludności cywilnej, samoobrony ludności, powiadamiania i alarmowania ludności o niebezpieczeństwie napadu powietrznego i jego skutkach, zapewnienia zbiorowej ochrony ludności, szkolenia kadr powszechnej samoobrony, oddziałów samoobrony, zaopatrzenia oddziałów samoobrony i ludności w sprzęt ochronny, zmilitaryzowanych jednostek ratowniczych.

W realizacji zadań poszczególne służby terenowych oddziałach samoobrony, współpracowały z organizacjami społecznymi, takimi jak:

- Liga Obrony Kraju (LOK) (służby: rozpoznania, łączności i alarmowania, ratownictwa technicznego, odkażania i dezaktywacji),
- Polski Czerwony Krzyż (PCK) (służby: medyczno-sanitarna oraz opieki społecznej),
- Związek Ochotniczych Straży Pożarnych (ZOSP) (służba przeciwpożarowa),
- Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej (ORMO) (służba ochrony porządku).

Strukturę i liczebność oddziałów ustalały terenowe sztaby wojskowe. W szkoleniu ludności uwzględniono przede wszystkim tematykę ochrony przed skutkami masowego rażenia. Po raz pierwszy na szerszą skalę włączono ludność do ćwiczeń praktycznych.

Zasadnicze kierunki zmian zostały określone w nowej Ustawie o powszechnym obowiązku ochrony PRL, uchwalonej przez Sejm 21 listopada 1967 roku. Po raz pierwszy ustawa objęła problematykę powszechnej samoobrony, w tym samoobronę ludność.

Na posiedzeniu KOK w dniu 14 grudnia 1971 roku zgłoszono wprowadzenie zmian do systemu ochrony ludności na podobieństwo rozwiązań obrony cywilnej w ZSRR¹⁰⁷. Ustalono, że Szefem Obrony Cywilnej powinien zostać wiceminister Obrony Narodowej, a w terenie - przewodniczący Prezydiów Rad Narodowych. Z kolei na posiedzeniu KOK w dniu 31 sierpnia 1973 roku zaproponowano militaryzację procesu ewakuacji¹⁰⁸.

Realizując postanowienia KOK z 14 grudnia 1972 roku Rada Ministrów podjęła 18 maja 1973 roku Uchwałę o powołaniu obrony cywilnej, wyznaczając jej m.in. zadania związane z ochroną ludności, ratowaniem i udzielaniem pomocy poszkodowanym, współdziałaniem w zwalczaniu klęsk żywiołowych i usuwaniu ich skutków, realizowanych przez przygotowane formacje obrony cywilnej.

Po reformie podziału administracyjnego państwa w 1975 roku, wymienione zadania włączono do kompetencji powstałych inspektoratów obrony cywilnej, wchodzących w skład urzędów terenowych administracji państwowej.

Ujawnił się wówczas brak czytelnych rozwiązań organizacyjnych i prawnych w dziedzinie bezpieczeństwa oraz trudności w skoordynowaniu działań wielu podmiotów ratowniczych, czego przykładami mogą być: pożar lasu w Kuźni Raciborskiej w 1992 r., wybuch w bloku mieszkalnym w Gdańsku, powódź w 1997 r. Doprowadziło to do obniżenia poczucia bezpieczeństwa obywateli¹⁰⁹. Działania podczas trwania tych akcji prowadzone były w sposób spontaniczny, nieskoordynowany, a braki systemowe zastępowano zaradnością i poświęceniem połączonym z brawurą.

Występuje jednak duży rozrost tzw. administracji specjalnej, która w zasadzie podlegała tylko swoim resortowym przełożonym, nie podlegała natomiast władzom

¹⁰⁷ Protokół Nr 02/72 z posiedzenia KOK.

¹⁰⁸ Protokół Nr 01/73 z posiedzenia KOK.

¹⁰⁹ Z.C. Michalski, *Ile systemów ochronno - ratowniczych w RP?*, Przegląd Pożarniczy Nr 3/2001.

lokalnym. I tak, za gaszenie pożarów była odpowiedzialna Zawodowa Straż Pożarna, podlegająca Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, za reagowanie w przypadku uwolnienia niebezpiecznych substancji odpowiadały służby ratownictwa chemicznego, utworzone przy państwowych zakładach przemysłu chemicznego (podporządkowane Ministerstwu Przemysłu Chemicznego), za reagowanie w przypadku powodzi odpowiadały komitety przeciwpowodziowe, tworzone na różnych szczeblach administracji oraz Główny Komitet Przeciwpowodziowy.

Pod koniec lat 80 wiele zakładów i instytucji nie było zainteresowanych utrzymaniem w swoich strukturach służby ratowniczej świadczącej swoją działalność ratunkową poza własnym zakładem pracy. Tym samym po roku 1990 załamał się system ochrony ludności na szczeblu zakładu pracy. Upadła podstawowa baza dla istnienia zakładowych jednostek OC powołanej do wypełniania zadań humanitarnych, mających na celu ochronę ludności przed niebezpieczeństwami działań zbrojnych lub klęsk żywiołowych i przewyciężenia ich bezpośrednich następstw oraz zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania. Od roku 1991 podjęto próbę wypracowania skutecznej ochrony ludności przed niebezpieczeństwami. Powołano zespoły do spraw ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa. Zespołom tym powierzono rolę koordynatora działań szeregu niezależnych podmiotów ratowniczych i służb resortowych funkcjonujących na terenie powiatu lub województwa, dysponujących własnymi strukturami organizacyjnymi, systemami monitorowania i ośrodkami decyzyjnymi, ukierunkowanymi na zapobieganie i zwalczanie zagrożeń.

Dla zwiększenia bezpieczeństwa obywateli 1 stycznia 1995 r. zostaje utworzony Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, którego zadania obejmują ochronę życia, zdrowia, mienia i środowiska poprzez prognozowanie, rozpoznawanie i zwalczanie pożarów, klęsk żywiołowych lub innych miejscowych zagrożeń, szeroko rozumiane ratownictwo techniczne, chemiczne, a od 1997 r. również poprzez ratownictwo ekologiczne i medyczne.

Na początku 1998 r. rozpoczęto tworzenie w kraju *powszechnego systemu ochrony ludności*¹¹⁰. Proponowany nowy system miał skupiać w sobie wszystkie istniejące

¹¹⁰ S. Augustyn, *O zarządzaniu kryzysowym w RP*, Przegląd OC Nr 8-9, IOCK, Warszawa 2000, s. 20.

w kraju siły i środki ochronno-ratownicze. Wydzielone oddziały Wojska Polskiego, w tym wojska Obrony Terytorialnej, PSP, Policji, korpusu technicznego OC oraz organizacje społeczne i pomocy humanitarnej¹¹¹, tworzone są centra powiadamiania ratunkowego.

W systemie ratowniczym Rzeczypospolitej Polskiej występują także środowisko-wo-branżowe organizacje ratownicze. Wśród nich wymienić należy ratownictwo morskie, ratownictwo medyczne wcześniej zapoczątkowane w Polsce i rozwijane przez powstające stacje pogotowia ratunkowego (1897 Lwów, 1899 Łódź), ratownictwo górnicze realizowane m.in. przez Stacje Ratownictwa Górniczego, ratownictwo górskie realizowane przez Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, ratownictwo morskie, będące najmłodszą dziedziną ratownictwa w Polsce.

Przebogate i długoletnie tradycje ma ratownictwo pożarowe. Pierwsze zachowane ślady na obszarze obecnej Polski w postaci uchwał rad miejskich, zwanych „*porządkami ogniowymi*” pochodzą z roku 1374.

Od połowy XIX wieku zaczęły powstawać obowiązkowe straże pożarne. Koszty ich utrzymania, wyposażenia i wyszkolenia ponosiły gminy.

Po odzyskaniu niepodległości na terenie Polski działało 60 zawodowych oraz około 2.000 ochotniczych straży pożarnych. W strażach tych zrzeszonych było niemal 100.000 strażaków. Straże były bardzo słabo wyposażone, a zagrożenie pożarowe szczególnie na obszarach wiejskich było bardzo duże. Na terenach tych wybuchało prawie 90% wszystkich pożarów.

Wydana 13 marca 1934 roku ustawa o ochronie przed pożarami i innymi klęskami ujednoliciła przepisy oraz uporządkowała organizację ochrony przeciwpożarowej. Według ustawy straże dzieliły się na zawodowe, ochotnicze, przymusowe i prywatne. Zawodowe straże pożarne mogły być tworzone w miastach powyżej 40 tys. mieszkańców lub w mniejszych z nakazu wojewody lub woli gminy, o ile posiadała na to środki.

Po zakończeniu II wojny światowej, 30 listopada 1945 roku minister resortu

¹¹¹ Z.C. Michalski, *OC a próby tworzenia nowego systemu*, Przegląd Pożarniczy Nr 10/2001.

Administracji Publicznej reaktywował Związek Straży Pożarnych, chociaż nadal obowiązywała ustawa *o ochronie przed pożarami i innymi klęskami* z 1934 roku. Nadzór na ochroną przeciwpożarową w państwie sprawował minister Administracji Publicznej. Na poziomie lokalnym podobnie jak przed II wojną światową nadzór ten sprawowali wojewodowie, starostowie i prezydenci miast.

Stosowne zmiany wprowadzają Ustawy *o ochronie przeciwpożarowej* z 4 lutego 1950 roku, 13 kwietnia 1960 roku, 12 czerwca 1975 roku i z 24 sierpnia 1991 roku, wydana wraz z Ustawą *o Państwowej Straży Pożarnej*. Rezultatem tych ostatnich ustaw było powołanie i zorganizowanie z dniem 1 lipca 1992 roku Państwowej Straży Pożarnej¹¹².

Reasumując należy wskazać, że ratownictwo w naszym kraju kształtowało się wraz z rozwojem gospodarczym i społecznym pod dyktando występujących zagrożeń i lokalnych potrzeb. Obecnie istnieje bardzo wiele organizacji ratowniczych, które w mniejszym lub większym stopniu wywierają wpływ na poziom bezpieczeństwa obywateli. Potrzebę działalności ratowniczej w formie współcześnie pojmowanego ratownictwa powodowała początkowo tylko konieczność ochrony przed agresywnym oddziaływaniem środowiska i sił natury. Stopniowo potrzeby ratownicze wymuszało także narastanie zagrożeń wynikających z postępu cywilizacyjnego, a w tym skutków wyrządzanych ubocznie przez działania militarne ludności cywilnej i środowisku. Udoskonalanie form, metod i organizacji działań ratowniczych następowało nie zawsze jednocześnie dla różnych ratowniczych specjalności. Pojawianie się lub uaktywnienie danej specjalności ratowniczej zachodziło w następstwie tragicznych dla ludzi skutków przy ujawnieniu się któregoś z zagrożeń.

Ratownictwo jest podstawą bezpieczeństwa w każdym państwie i należy oczekiwać, że nastąpi jego dalszy rozwój z uwagi na zwiększające się zagrożenia.

¹¹² *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy - etapy realizacji*, Biuro Organizacji i Nadzoru KG PSP, Warszawa 1994, s. 10-12.

2.5 Wybrane systemy ratownicze w zakresie ochrony ludności

Współczesne ratownictwo postrzegane jest jako niezależna, nieco wyalienowana forma działania wyodrębnionych sił i formacji ratowniczych, podległych różnym dysponentom, działającym na rzecz określonego, przeważnie jednorodnego zagrożenia.

W kraju do prowadzenia akcji ratunkowych o różnym charakterze i skali przygotowane są, także w różnym stopniu, siły (służby) ratownicze podporządkowane wielu ministrom, organom rządowym i samorządowym, instytucjom i stowarzyszeniom skupione w tworzonym powszechnym systemie ratowniczym¹¹³. Podsystemy i rodzaje ratownictwa występujące w kraju tworzą ogólną strukturę, którą określić można jako *powszechny system ratowniczy RP*, co przedstawia załącznik 1. Wyróżnić więc można m.in. wojskowy system ratowniczy, system ratowniczy administracji rządowej i samorządowej, system ratowniczy organizacji społecznych, resortowe systemy ratownicze, Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy oraz inne organizacje społeczne oraz międzynarodowe zespoły poszukiwawczo-ratownicze¹¹⁴.

W strukturze tych systemów występują zawodowe siły ratownicze, siły obrony cywilnej, podmioty ochrony przeciwpożarowej oraz inne profesjonalne i nieprofesjonalne siły przedsiębiorstw oraz organizacji społecznych. Próbą uporządkowania podmiotów i systemów funkcjonujących w kraju w formę zintegrowaną jest działalność KSR-G, co przedstawia załącznik 2.

Specjalizacja poszczególnych sił powoduje znaczne zróżnicowanie ich możliwości ratunkowych. Żaden z istniejących „podsystemów ratowniczych”, jak i żadna z istniejących służb ratowniczych, czy też żaden z rodzajów ratownictwa nie jest w stanie samodzielnie zrealizować całego kompleksu przedsięwzięć ratowniczych. Dlatego też w prowadzonych akcjach ratunkowych jedne systemy pełnią rolę wiodącą, inne pomocniczą bądź wspomagającą pozostałe¹¹⁵. Ich możliwości zadaniowe w ra-

¹¹³ R. Kalinowski, *Ratownictwo*, AON, Warszawa 1996, s. 11.

¹¹⁴ Tamże, s. 12-13.

¹¹⁵ Tamże, s. 13.

townictwie dla różnych sytuacji kryzysowych przedstawia w formie tzw. „matrycy ratownictwa” załącznik 3.

System przeciwdziałania nadzwyczajnym zagrożeniom ludzi i środowiska jest skuteczny, gdy obejmuje profilaktykę, wykrywanie zagrożeń, ich ocenę, ostrzeżenie zagrożonej ludności, powiadamianie organów kierowania i sił ratowniczych, organizację i prowadzenie akcji ratunkowej oraz likwidację skutków nadzwyczajnych zagrożeń.

Realizacja tych przedsięwzięć powinna przebiegać w sposób adekwatny do możliwości sił i sytuacji na wszystkich poziomach administracji rządowej i samorządowej¹¹⁶. Nad poprawnością ich funkcjonowania i realizacji określonych zadań czuwa właściwy terytorialnie szef obrony cywilnej, przedstawiciel administracji rządowej lub samorządowej.

Ze względu na stopień ich gotowości do działania, dzielą się one na siły o pełnej gotowości, zdolne do niezwłocznego podjęcia działań ratunkowych i siły o gotowości do działania po określonym czasie. Zakres zadań, niezależnie od ich zaszeregowania, wynikać będzie (wynika) z ich specyfiki zawodowej i przypisanych zadań.

Zgodnie z art. 127 Ustawy o PSP¹¹⁷ Komendant Główny PSP zobowiązany został do zorganizowania Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego do końca 1994 r. W ramach wypełnienia delegacji ustawowej opracowano i wydano szereg wykonawczych aktów mających na celu organizacyjne przygotowanie systemu¹¹⁸ do uruchomienia. Planowano wówczas perspektywiczny rozwój systemu, zarówno pod względem różnorodności pozyskiwanych uczestników, nowych specjalistycznych możliwości ratowniczych jak i skuteczności zarządzania ratownictwem w sferze ochrony ludności.

KSR-G zaczął funkcjonować od 1 stycznia 1995 roku. Podstawę jego funkcjono-

¹¹⁶ Tamże, s. 16.

¹¹⁷ Dz. U. z 1991 r. Nr 88, poz. 400 z późn. zm.

¹¹⁸ ... rozumie się przez to integralną część organizacji bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, obejmującą, w celu ratowania życia, zdrowia, mienia lub środowiska, prognozowanie, rozpoznawanie i zwalczanie pożarów, klęsk żywiołowych lub innych miejscowych zagrożeń; wg ustawy z dnia 24

wania stanowi szereg aktów wykonawczych¹¹⁹. W jego strukturze działają oprócz jednostek PSP (stanowiących podstawową bazę systemu) również pozostałe jednostki ochrony przeciwpożarowej¹²⁰, a także inne służby, inspekcje, straże, instytucje oraz

sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej. Dz.U. z 1991 r. Nr 81, poz. 351, z późn. zm.

- ¹¹⁹ - Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 grudnia 1994 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Dz.U. z 1994 r. Nr 140, poz. 799 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Dz.U. z 1999 r. Nr 111, poz. 1311.
 - Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 października 1993 r. w sprawie wykazu przedsiębiorstw i jednostek o szczególnych zagrożeniach pożarowych i innych, w których działają jednostki ratowniczo-gaśnicze Państwowej Straży Pożarnej oraz zasad ich funkcjonowania. Dz.U. z 1993 r. Nr 99, poz. 451.
 - Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 lipca 1992 r. w sprawie zakresu i trybu korzystania z praw przez kierującego działaniami ratowniczymi. Dz.U. z 1992 r. Nr 54, poz. 259.
 - Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 11 czerwca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania i współdziałania jednostek ochrony przeciwpożarowej biorących udział w działaniu ratowniczym. Dz.U. z 1992 r. Nr 52, poz. 244.
 - Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 7 sierpnia 1992 r. w sprawie udziału jednostek Państwowej Straży Pożarnej w akcjach ratowniczych w zakresie ratownictwa chemicznego i technicznego oraz zasad szkolenia i wyposażenia Państwowej Straży Pożarnej w sprzęt i środki techniczne. Dz.U. z 1992 r. Nr 62, poz. 31.
 - Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 17 lipca 1998 r. w sprawie terenu działania jednostek ochrony przeciwpożarowej, okoliczności i warunków udziału tych jednostek w działaniach ratowniczych poza terenem własnego działania oraz zakresu, szczegółowych warunków i trybu zwrotu poniesionych przez nie kosztów. Dz. U. z 1998 r. Nr 94, poz. 598.
 - Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31 lipca 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania i współdziałania jednostek ochrony przeciwpożarowej biorących udział w działaniu ratowniczym. Dz.U. z 2001 r. Nr 82, poz. 895.
 - Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 14 września 1998 r. w sprawie zakresu, szczegółowych warunków i trybu włączania jednostek ochrony przeciwpożarowej do krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Dz.U. z 1998 r. Nr 121, poz. 798.
 - Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 kwietnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad tworzenia i likwidacji jednostek ratowniczo-gaśniczych Państwowej Straży Pożarnej. Dz.U. z 1999 r. Nr 45, poz. 455.
 - Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 grudnia 1998 r. w sprawie składu oraz szczegółowych zasad działania i trybu powoływania zespołów do spraw ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa. Dz.U. z 1998 r. Nr 166, poz. 1259.
 - Zarządzenie Nr 4 Komendanta Głównego PSP z dnia 3 lipca 1996 r. w sprawie organizacji i szczegółowego zakresu działania odwołów operacyjnych.

¹²⁰ Jednostki organizacyjne PSP, jednostki organizacyjne wojskowej ochrony przeciwpożarowej, zakładowe straże pożarnej, zakładowa służba ratownicza, gminna zawodowa straż pożarna, powiatowa (miejska) straż pożarna, terenowa służba ratownicza, ochotnicza straż pożarna, związek ochotniczych straży pożarnych, inne jednostki ratownicze. Dz.U. z 1991 r. Nr 81 poz. 351, art. 15, z późn. zm.

podmioty, które dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej zgodziły się współdziałać w akcjach ratowniczych. Obecnie w jego strukturze jest 496 Jednostek Ratowniczo-Gaśniczych PSP, 7 szkół PSP, 328 Komend Powiatowych i Miejskich PSP oraz 2.954 najlepszych pod względem organizacji, wyszkolenia i wyposażenia w sprzęt ratowniczy jednostek ochotniczych straży pożarnych, oraz 6 jednostek zakładowych straży pożarnych i 5 podmiotów z którymi są podpisane umowy cywilnoprawne¹²¹.

KSR-G zorganizowany jest w sposób zapewniający jego ciągłe funkcjonowanie na poszczególnych poziomach:

- powiatowym, stanowiącym podstawowy poziom wykonawczy;
- wojewódzkim, stanowiącym poziom wspomagania i koordynowania działań ratowniczych na obszarze województwa;
- krajowym, stanowiącym poziom wspomagania i koordynacji działań ratowniczych na terenie kraju.

Na poziomie powiatowym tworzą go następujące podmioty¹²²:

- komenda powiatowa (miejska) PSP, w tym jednostki ratowniczo-gaśnicze i powiatowe stanowiska kierowania;
- jednostki ochrony przeciwpożarowej z obszaru powiatu włączone do systemu;
- specjaliści ds. ratownictwa działający na terenie powiatu;
- służby, inspekcje, straże, instytucje oraz podmioty, które dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej zgodziły się współdziałać w akcjach ratowniczych¹²³,
- powiatowy wydział zarządzania kryzysowego¹²⁴.

¹²¹ Wg danych Krajowego Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności - Komendy Głównej PSP z dnia 16 sierpnia 2001 r.

¹²² Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Dz.U. z 1999 r. Nr 111, poz. 1311, § 2.1.

¹²³ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej. Dz.U. z 1991 r. Nr 81, poz. 351, rozdz. 1, art. 2, pkt 4, z późn. zm.

¹²⁴ Wydziały ... z dniem 3 grudnia 2002 r. przejęły zadania powiatowych zespołów ds. ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa.

Struktura KSR-G w poszczególnych powiatach zależy od rodzaju zagrożeń i sieci jednostek ratowniczych, a ta jest zależna od możliwości włączenia do systemu, poza jednostkami ochrony przeciwpożarowej, innych służb i podmiotów funkcjonujących na obszarze powiatu, zarówno na podstawie decyzji starosty, jak i umowy cywilnoprawnej podpisanej ze starostą. System ratowniczy jest podstawowym narzędziem starosty służącym do realizacji zadań ratowniczych na obszarze powiatu w czasie pożaru, klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń (katastrofą techniczną, chemiczną, ekologiczną), które wymagają użycia sił i środków ratowniczych.

Poziom wojewódzki spełnia rolę wspomagającą i koordynacyjną w sytuacjach wymagających użycia sił i środków spoza powiatu. Skuteczne warunki działania systemu ratowniczo-gaśniczego na terenie województwa zapewnia wojewoda.

Na poziomie województwa system ratowniczo-gaśniczy tworzą¹²⁵:

- komenda wojewódzka PSP, w tym wojewódzkie stanowisko koordynacji ratownictwa;
- wydzielone siły i środki z poziomów powiatowych, stanowiące wojewódzki odwód operacyjny;
- ośrodki szkolenia PSP;
- wojewódzki wydział zarządzania kryzysowego¹²⁶;
- krajowa baza sprzętu specjalistycznego PSP;
- służby, inspekcje, straże, jednostki organizacyjne oraz inne podmioty;
- specjaliści ds. ratownictwa działający na terenie województwa.

Podstawowe siły i środki KSR-G na poziomie województwa, to wojewódzki odwód operacyjny z grupami specjalistycznymi oraz krajowa baza sprzętu specjalistycznego.

Wojewódzkie odwody operacyjne formowane są z sił i środków PSP oraz ochotniczych straży pożarnych włączonych do KSR-G. Obszarem działania jest wojewódz-

¹²⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Dz.U. z 1999 r. Nr 111, poz. 1311, § 2.2.

two, a także na podstawie ustaleń zawartych pomiędzy komendantami wojewódzkimi PSP, teren województw sąsiednich.

Poziom centralny uruchamiany jest w przypadkach zdarzenia, gdy siły i środki KSR-G na poziomie województwa okażą się niewystarczające lub zdarzenie (zagrożenie) przekracza obszar województwa. W takich wypadkach dowodzenie działaniami ratowniczymi przejmuje Komendant Główny PSP lub upoważniony przez niego oficer.

Poziom centralny kraju spełnia rolę wspomagającą i koordynującą w sytuacjach wymagających użycia sił i środków spoza województwa. Na poziomie tym KSR-G tworzą:

- Komenda Główna PSP, w tym Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności (KCKRiOL),
- wydzielone siły i środki z wojewódzkich odwołów operacyjnych stanowiące centralny odwód operacyjny,
- Krajowe Bazy Sprzętu Specjalistycznego (KBSS) PSP,
- szkoły PSP,
- jednostki badawczo-rozwojowe ochrony przeciwpożarowej (Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej),
- specjaliści ds. ratownictwa działający na obszarze kraju, oraz inne podmioty realizujące zadania systemu¹²⁷.

Podstawowe siły i środki KSR-G na poziomie centralnym, to centralny odwód operacyjny (COO) z grupami specjalistycznymi, krajowe bazy sprzętu specjalistycznego oraz wydzielone siły i środki szkół PSP.

W celu realizacji zadań ratunkowych podczas dużych, skomplikowanych i długotrwałych akcji wymagających użycia specjalistycznego sprzętu oraz znacznych sił i środków, w roku 1996 rozpoczęto proces tworzenia krajowych baz sprzętu specjalistycznego, środków gaśniczych i neutralizujących (inwestycja centralna).

¹²⁶ ... w miejsce – wojewódzkiego zespołu ds. ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa.

¹²⁷ Rozporządzenie ... , Dz.U. z 1999 r. Nr 111, poz. 1311, § 2.3.

Dysponowanie jednostek KSR-G do działań ratowniczych oraz alarmowanie podmiotów współdziałających z systemem odbywa się poprzez:

- Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności funkcjonujące w Komendzie Głównej PSP,
- wojewódzkie stanowiska koordynacji ratownictwa funkcjonujące w komendach wojewódzkich PSP,
- powiatowe (miejskie) stanowiska kierowania funkcjonujące w komendach powiatowych (miejskich) PSP.

Jednostki systemu prowadzą samodzielnie działalność ratowniczą obejmującą ok. 90% zdarzeń na terenie kraju. Są to głównie interwencje związane z pożarami i innymi miejscowymi zagrożeniami. W pozostałych przypadkach działania są wspomagane siłami i środkami podmiotów ratowniczych będących poza strukturą KSR-G.

W zakresie ochrony ludności i jej ratownictwa ważną rolę do spełnienia mają w administracji publicznej wojewódzkie i powiatowe wydziały zarządzania kryzysowego¹²⁸, stanowiące bazę dla działalności:

- Gminnych Zespołów Reagowania,
- Wojewódzkich i Powiatowych Zespołów Reagowania Kryzysowego,
- a także Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej.

Zadaniem tych nowych struktur jest wspomaganie działań ratowniczych, przygotowanie infrastruktury technicznej oraz planów działań na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych¹²⁹. Na mocy aktów wykonawczych do ustawy *o stanie klęski żywiołowej*¹³⁰, zastąpiły one zespoły ds. ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa (ZOPiR) oraz komitety przeciwpowodziowe.

¹²⁸ Formalnie do 3 grudnia 2002 r. były to Wydziały Zarządzania Kryzysowego i Ochrony Ludności (WWZKiOL, PWZKiOL).

¹²⁹ Według postanowień Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania. Dz.U. z 2002 r. Nr 215, poz. 1818.

¹³⁰ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej. Dz.U. z 2002 r. Nr 62, poz. 676.

Zadaniem ZOPiR¹³¹ było (jest) wypracowanie, koordynacja i opiniowanie warunkowań związanych z zabezpieczeniem obszaru powiatu (województwa) przed powstaniem oraz rozprzestrzenianiem się miejscowych i nadzwyczajnych zagrożeń oraz prowadzenie spraw dotyczących szeroko rozumianego ratownictwa¹³². Wojewódzkie i powiatowe ZOPiR działały w oparciu o plany pracy zatwierdzone przez przewodniczących tych zespołów¹³³. W przypadku wystąpienia na terenie województwa lub powiatu nadzwyczajnych zagrożeń dla życia, zdrowia lub środowiska, ww. zespoły pełniły funkcję sztabów wojewody i starosty.

Komitety przeciwpowodziowe (główny, wojewódzkie, powiatowe, gminne)¹³⁴ były organami administracyjnymi sprawującymi bezpośrednią ochronę przed powodzią. Instytucje te przygotowywały i kierowały akcją przeciwpowodziową¹³⁵, współpracowały z organami administracji rządowej i samorządowej, jednostkami wojska, policji i straży pożarnych oraz innymi jednostkami organizacyjnymi powołanymi m.in. do walki z powodzią i ograniczania jej skutków, w oparciu o plany ochrony przed powodzią.

Od dłuższego czasu perspektywą dla komitetów przeciwpowodziowych była ich stopniowa likwidacja, a w jednym z projektów ich obowiązki miał przejąć KSR-G, a dokładniej zespoły do spraw ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa, które w przypadku powstania klęski żywiołowej lub innego nadzwyczajnego zdarzenia oraz

¹³¹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 grudnia 1998 r. w sprawie składu oraz szczegółowych zasad działania i trybu powoływania zespołów do spraw ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa. Dz. U. z 1998 r. Nr 166, poz. 1259.

¹³² W skład zespołu wojewódzkiego (powiatowego) wchodził: przewodniczący – wojewoda (starosta), zastępca przewodniczącego – komendant woj. (pow.) PSP, członkowie – komendant woj. (pow.) policji, woj. (pow.) inspektor sanitarny, szef WZKOLiSO (pow. inspektor OC), woj. inspektor ochrony środowiska (przedstawiciel WIOŚ), woj. (pow.) inspektor nadzoru budowlanego, szef woj. sztabu wojskowego (-).

¹³³ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej. Dz. U. z 1991 r. Nr 81, poz. 351, z późn. zm.

¹³⁴ Funkcjonowanie komitetów przeciwpowodziowych regulowało Prawo wodne art. 65 ust. 2, art. 70 i art. 72-76 Ustawy z dnia 24 października 1974 r. Od 1 stycznia 2002 r. nowa ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. zadanie ochrony przed powodzią powierza organom administracji rządowej i samorządowej.

¹³⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 marca 1977 r. w sprawie ochrony przed powodzią. Dz. U. z 1977 r. Nr 10, poz. 39.

zagrożenia życia, zdrowia lub środowiska noszącego znamiona kryzysu, stać się miały zespołami reagowania kryzysowego.

Wojewódzkie (powiatowe) wydziały zarządzania kryzysowego, ochrony ludności i spraw obronnych, które aktualnie¹³⁶ zastąpione zostały wojewódzkimi (powiatowymi) wydziałami zarządzania kryzysowego, tworzyli wojewodowie (starostowie) w celu realizacji przedsięwzięć z zakresu bezpieczeństwa i OC. Do zadań tych komórek należało:

- kierowanie i koordynowanie przygotowań i realizacji przedsięwzięć ochrony cywilnej;
- opracowywanie i realizacja planu ochrony cywilnej;
- współpraca z właściwymi organami w zakresie ochrony bezpieczeństwa porządku publicznego;
- dokonywanie analiz i ocen stanu bezpieczeństwa;
- organizacja systemu ostrzegania i alarmowania ludności;
- organizowanie systemu łączności dla potrzeb wojewody (starosty) w sytuacjach kryzysowych;
- zapewnienie współdziałania jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej w zakresie zapobiegania zagrożeniom.

Organizację powiatowych WZKiOL określał starosta. W wielu przypadkach były to samodzielne stanowiska ds. zarządzania kryzysowego i ochrony ludności, a do ich kompetencji należały również zadania *komitetów przeciwpowodziowych* oraz *zespołów ds. ochrony przeciwpożarowi i ratownictwa*.

Rozpatrując aktualnie możliwości ratownicze obrony cywilnej, należy mieć na uwadze ograniczony lub tylko umowny zakres bilansowania sił i środków. Realność możliwości zapewniać mogą tylko dane o stanie formacji OC i tych sił, które w nazwie zawierają określenie „(...) obrona cywilna”. Tym samym więc siłami ratowniczymi obrony cywilnej innymi niż jej formacje, są także nie gwarantujące trwałego

¹³⁶ ... od dnia 3 grudnia 2002 r.

istnienia podmioty, jakimi dysponuje państwo i społeczeństwo dla niesienia pomocy humanitarnej poszkodowanej ludności.

System ratowniczy obrony cywilnej wynika z Ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP z 1967 r. oraz wydanych na jej podstawie aktów (przepisów) wykonawczych¹³⁷.

Formacje OC przeznaczone do wykonywania zadań ogólnych to oddziały i pododdziały ratownictwa ogólnego, natomiast zadania specjalne realizują m. in. oddziały i pododdziały pierwszej pomocy medycznej, likwidacji skażeń; ratownictwa budowlanego, komunalnego, energetycznego, chemicznego, przeciwpowodziowego; przeciwpożarowe; łączności; wykrywania i alarmowania¹³⁸.

Niemniej jednak, na dzień dzisiejszy podstawowymi jednostkami organizacyjnymi OC przeznaczonymi do ratowania i udzielania pomocy poszkodowanej ludności są:

- oddziały i pododdziały ratownictwa ogólnego;
- oddziały i pododdziały do wykonywania zadań specjalnych;
- oddziały obrony cywilnej, w której poborowi odbywają zasadniczą służbę w obronie cywilnej.

Oddziały i pododdziały ratownictwa ogólnego przeznaczone są do prowadzenia prac ratunkowych o charakterze ogólnym.

Oddziały i pododdziały do wykonywania zadań specjalnych przeznaczone są do prowadzenia prac ratunkowych o charakterze specjalnym. Wspierają one również for-

¹³⁷ Należą do nich:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie obrony cywilnej. Dz.U. z 1993 r. Nr 93, poz. 429.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin. Dz.U. z 2002 r. Nr 96, poz. 850.
- Ustawa z dnia 21 czerwca 1996 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie. Dz.U. z 1993 r. Nr 91, poz. 577.
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej. Dz.U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558 i Nr 74, poz. 676.

¹³⁸ Podstawowe zadania, organizacja oraz perspektywy rozwiązań organizacyjnych w obronie cywilnej, AON-USOCK, Warszawa 1998, s. 7.

macje ratownictwa ogólnego. Siły te mogą również wykonywać zadania ratunkowe samodzielnie.

Oddziały OC, w których poborowi odbywają zasadniczą służbę w obronie cywilnej przeznaczone są do wykonywania zadań ogólnych lub zadań specjalnych.

Na dzień dzisiejszy w państwie funkcjonuje ok. 30 tysięcy formacji OC skupiających około 600 tysięcy ludzi.

Ze względu na stopień gotowości do działania formacje OC dzielą się na formacje o wyższym stopniu gotowości i formacje o podstawowym stopniu gotowości.

O tym, które z oddziałów i pododdziałów zostaną zaliczone do formacji o wyższym stopniu gotowości decyduje (jak do tej pory) szef obrony cywilnej województwa, a powinien właściwy terytorialnie szef obrony cywilnej.

Pozostałe oddziały i pododdziały nie zaliczone do formacji o wyższym stopniu gotowości pozostają formacjami o podstawowym stopniu gotowości. W stałej gotowości obronnej państwa formacje OC są zobowiązane do:

1) utrzymania stopnia ukompletowania:

- a) stanów osobowych, sprzętu i materiałów oraz wyposażenia indywidualnego – nie mniej niż 90%;
- b) w sprzęt z gospodarki narodowej (w poszczególnych grupach specjalistycznych) nie mniej niż:
 - 50% przy stanie do trzech jednostek;
 - 75% przy stanie wyższym niż trzy jednostki w stosunku do etatów i tabel należności;

2) zapewnienia wysokiego poziomu przygotowania stanów osobowych do wykonywania zadań;

3) opracowania i aktualizowania planów użycia sił i środków obrony cywilnej do akcji ratunkowych, niesienia pomocy poszkodowanym oraz do współdziałania w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków.

Formacje OC o wyższym stopniu gotowości są zobowiązane do utrzymywania

nie mniej niż 50% stanów osobowych w gotowości do działania w czasie 4-6 godzin od przekazania sygnału, a pełną gotowość do działania osiągnąć poprzez rozwinięcie w rejonie formowania w czasie 1-2 godz. przy min. 90% ukończeniu.

Pełną gotowość do działania formacje obrony cywilnej osiągają przez rozwinięcie w rejonach formowania, wydanie sprzętu i wyposażenia członkom formacji oraz osiągnięcie gotowości do wykonania określonych zadań:

- 1) po zrealizowaniu przedsięwzięć podwyższonej gotowości do działania:
 - a) zakładowe formacje obrony cywilnej w czasie 4-6 godz. w godzinach pracy i 8-10 godzin po godzinach pracy;
 - b) terenowe formacje obrony cywilnej w ciągu 12-24 godzin.

Do czasu osiągnięcia pełnej gotowości do wykonania zadań wlicza się czas opuszczenia rejonu formowania (1-1,5 godz. latem, 1,5-2 godz. zimą) czas na przegrupowanie do rejonu wyjściowego, czas rozwinięcia osiągnięcia gotowości w rejonie wyjściowym (1,5 godz. latem i 2 godz. zimą).

Decyzję o użyciu formacji OC podejmuje właściwy terenowo szef OC na wniosek organu prowadzącego akcję ratunkową. Włączone do działań jednostki podlegają dowódcemu działaniami.

Możliwości ratunkowe formacji obrony cywilnej są i zawsze będą zróżnicowane. Ich realne możliwości będą uzależnione od środków, jakimi te formacje dysponują, od ukończenia i wyposażenia w sprzęt. Nawet najbardziej szczegółowe teoretyczne określenie możliwości formacji OC¹³⁹ zawsze będą, lub mogą być weryfikowane w ramach praktycznych ćwiczeń i akcji ratunkowych.

Wszelkie zagrożenia jakie wystąpiły w ostatnich latach, wyraźnie wskazują na

¹³⁹ Ocenia się, że aktualnie jest: 11.600 formacji ratownictwa ogólnego liczących ok. 360 tysięcy osób; 7.200 formacji likwidacji skażeń liczących ok. 106 tysięcy osób, formacji pierwszej pomocy medycznej 1800 liczących 42 tysięcy osób, ratownictwa budowlanego 280 liczących 6.500 osób, rat. komunalnego 760 liczących 80 tysięcy osób, ratownictwa energetycznego 270 liczących 3.000 osób, ratownictwa schronowego 3.500 liczących 17 tysięcy osób, przeciwpowodziowych 1.600 przy stanie 14 tysięcy, porządkowo-ochronnych 3.000 liczących 24 tysięcy osób, łącznie 1500 o łącznym stanie 15 tysięcy, zaopatrzenia 300 liczących 9 tysięcy, wykrywania i alarmowania ok. 4000 i stanie osobowym ok. 52 tysięcy, ochrony pól rolnych ok. 3.000 przy 5.000 stanie osobowym, ratownictwa chemicznego 400 uczących ok. 6.500 ludzi, ratownictwa przeciwpowodziowego 560 liczących łącznie 10 tysięcy osób.

dość duży niedostatek konkretnych sił w danej akcji ratunkowej.

Jest to rzeczywiście pewnym paradoksem przy ogólnej liczbie formacji obrony cywilnej i ich stanach osobowych. Jeśli przy tym uwzględni się możliwości czasowe tych sił, ich ukompletowanie i niedostateczną ich liczbę, przy bardzo trudnych do oszacowania potrzebach, okazuje się, że istnieje konieczność planowania w działaniach ratunkowych innych sił, w tym szczególnie sił wojskowych.

Ze względu na dużą ilość zagrożeń występujących na terenie kraju, ich różnorodności i specyfikę, rozległość ratownictwa wymaga tworzenia innych struktur ratowniczych. Obok formacji zawodowych powoływanych przez organy państwowe, powstaje coraz więcej służb będących wynikiem inicjatyw społecznych. Struktury takie powoływane są głównie przez duże organizacje, w szeregach których są ludzie chętni do niesienia pomocy innym oraz posiadający pewien zasób wiedzy ratowniczej. Formacje takie, do których można zaliczyć OSP, GOPR, TOPR, Grupy Ratownictwa Specjalnego PCK (GRS PCK), WOPR, struktury ratownicze Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP), Społeczna Krajowa Sieć Ratunkowa (SKKR), uczestniczą bezpośrednio w akcjach ratunkowych, niosą pomoc humanitarną poszkodowanym oraz przeprowadzają szkolenia. Ich funkcjonowanie regulują stosowne przepisy.

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (GOPR) zrzesza siedem grup regionalnych: Beskidzką z siedzibą w Szczyrku, Bieszczadzką z siedzibą w Sanoku, Karonoską w Jeleniej Górze, Krynicką w Krynicy, Podhalańską z siedzibą w Rabce, Wałbrzysko-Kłodzką w Wałbrzychu i Jurajską z siedzibą w Podlesicach.

Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR) jest jedną z pierwszych w świecie specjalistyczną organizacją ratownictwa górskiego, działającą nieprzerwanie od 1909 r. Jest stowarzyszeniem posiadającym osobowość prawną działającym na podstawie statutu zarejestrowanego w Rejestrze Stowarzyszeń Sądu Wojewódzkiego w Nowym Sączu postanowieniem z 15 lipca 1993 roku.

Cel stowarzyszenia, którym jest poszukiwanie zagubionych turystów i niesienie pierwszej pomocy w nieszczęśliwych wypadkach na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. TOPR realizuje prowadząc działania z zakresu ratownictwa:

- ścianowego (z wykorzystaniem technik taterniczych);

- jaskiniowego;
- z powietrza (z użyciem śmigłowca)¹⁴⁰.

Podsumowując należy podkreślić, że współpraca z GOPR przyczyniła się do dynamicznego rozwoju ratownictwa wysokościowego PSP w Polsce. Obie służby ratownictwa górskiego współdziałają również z Harcerskimi Grupami Ratowniczymi (HGR) działającymi na terenie województw dolnośląskiego, opolskiego, śląskiego, małopolskiego i podkarpackiego.

Ratowanie ludzi na wodach śródlądowych oraz kąpieliskach morskich prowadzi w Polsce Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (WOPR). Funkcjonowanie tej formacji reguluje ustawa z 18 stycznia 1996 r. *o kulturze fizycznej*¹⁴¹. Zgodnie z tym aktem prawnym WOPR jako specjalistyczne stowarzyszenie kultury fizycznej o zasięgu ogólnokrajowym jest zobowiązane do organizowania pomocy oraz ratowania osób, które uległy wypadkom, bądź są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia na wodach¹⁴².

Cele swoje WOPR realizuje głównie poprzez:

- organizowanie wodnej służby ratowniczej;
- współdziałanie z organami administracji rządowej, samorządowej i innymi

¹⁴⁰ www.zakopane.pl.

¹⁴¹ Dz.U. z 1996 r. Nr 25, poz. 113.

¹⁴² Na podstawie Rozporządzenia RM z dnia 6 maja 1997 r. *w sprawie szczegółowego zakresu obowiązków i uprawnień specjalistycznych organizacji ratowniczych oraz wysokości świadczeń przyśługujących ratownikom górskim i wodnym*, WOPR jest obowiązane i uprawnione do:

- organizowania pomocy oraz ratowania osób, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia na wodach śródlądowych i kąpieliskach morskich,
- organizowania oraz szkolenia wodnej służby ratowniczej,
- nadawania stopni ratowniczych oraz określania uprawnień do prowadzenia działań ratowniczych, w zależności od posiadanych kwalifikacji.

Do zadań profilaktycznych należy rozpoznawanie zagrożeń oraz wydawanie ekspertyz w zakresie bezpieczeństwa osób na swoim terenie działania. WOPR jest również uprawnione do:

- występowania do kierowników obiektów i urzędów wypoczynkowych, sportowych, rekreacyjnych i turystycznych, położonych nad wodą, o usunięcie stwierdzonych zagrożeń lub o wstrzymanie eksploatacji,
- występowania do organów administracji samorządowej oraz, stosownie do właściwości, do dyrektora parku narodowego o nakazanie usunięcia zagrożeń, jak również o wstrzymanie eksploatacji albo zamknięcia obiektów lub urzędów.

- podmiotami zainteresowanymi bezpieczeństwem i porządkiem na wodach oraz ochroną środowiska wodnego;
- udział w akcjach ratowniczych podczas zagrożeń powszechnych, katastrof naturalnych i awarii technicznych na wodach;
 - świadczenie usług z zakresu ratownictwa¹⁴³.

Stowarzyszenie prowadzi również szkolenia oraz doskonalenia umiejętności ratunkowych, wydaje ekspertyzy i opinie w zakresie bezpieczeństwa wodnego, a także opiniuje sprzęt przydatny w ratownictwie wodnym.

Ratownictwo na wodach mogą również prowadzić inne podmioty społeczne niż WOPR, jeżeli zostaną spełnione warunki podobne jak w ratownictwie górskim.

Polski Czerwony Krzyż kojarzony najczęściej z honorowym krwiodawstwem, wykonuje zadania z zakresu pomocy humanitarnej oraz szeroko rozumianego ratownictwa. PCK jest organizacją pozarządową, stowarzyszeniem krajowym Polskiego Czerwonego Krzyża RP w rozumieniu Konwencji Genewskich o ochronie ofiar wojny z dnia 12 sierpnia 1949 roku i Protokołów dodatkowych do tych Konwencji z dnia 8 czerwca 1977 roku¹⁴⁴. Głównymi jednostkami organizacyjnymi PCK, zwanymi jednostkami podstawowymi, są: koła, kluby honorowych dawców krwi, grupy i inne zespoły, w których są zrzeszeni członkowie.

Podstawowym zadaniem stowarzyszenia jest ochrona zdrowia i życia ludzkiego, niesienie pomocy ofiarom klęsk żywiołowych, katastrof i innych wypadków o charakterze masowym, tak w kraju jak i za granicą.

W 1990 r. ze struktur PCK wyłoniły się Grupy Ratownictwa Specjalnego (GRS), które są udaną próbą skupienia ratowników ochotników i takiego ich wyszkolenia, aby mogli w każdej, nawet w ekstremalnie trudnej sytuacji udzielić niezbędnej pomocy. W Polsce działają 4 GRS przy zarządach wojewódzkich PCK w: Bielsko-Białej, Jeleniej Górze, Wrocławiu i Trójmieście. W ich szeregach działa 170 wszechstronnie wy-

¹⁴³ Statut Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP.

¹⁴⁴ Strukturę organizacyjną określa statut PCK, zatwierdzony Rozporządzeniem RM z kwietnia 1996 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 42, poz. 182) w oparciu o ustawę z 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz.U. z 1964 r. Nr 41, poz. 276). PCK powstał z inicjatywy Stowarzyszenia Samarytanin Polski w dniu 27 kwietnia 1919 r., po odzyskaniu przez Polskę niepodległości.

szkolonych ratowników specjalistów, skupionych w zespołach: medycznym, poszukiwawczo-wydobywczym, wodno-powodziowym, ratownictwa technicznego, łączności i zaopatrzenia. W trójmiejskiej GRS „pracują” również psy-ratownicy¹⁴⁵.

Grupy skupiają ludzi różnych profesji: ratowników górskich i wodnych, nurków, alpinistów grotolazów, ratowników górniczych, lekarzy, oraz funkcjonariuszy Wojska, Policji i Straży Pożarnej. Dziewięciu ratowników grupy bielskiej jest Krajowymi Specjalistami ds. Ratownictwa KG PSP. Na wyposażenie grup wchodzi sprzęt umożliwiający podejmowanie działania w specyficznych sytuacjach¹⁴⁶.

Ratownicy GRS działają ochotniczo, kierując się dewizą „człowiek jest tyle wart ile może pomóc innym”. Najczęściej używaną nazwą określającą Ratowników GRS PCK jest „Komandosi Nadziei”, która zaczęła funkcjonować po wyemitowaniu przez program I TVP filmu o grupie ratownictwa z Gdańska.

Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP) jako wychowawcze, patriotyczne stowarzyszenie nie określa jako swój cel statutowy podejmowania działań ratunkowych. Jednak w myśl słów harcerskiej przysięgi, cyt. „Nieść chętną pomoc bliźnim (...)”, każdy z harcerzy jest gotowy do reagowania na ludzkie tragedie, klęski żywiołowe, wypadki i katastrofy, nie tylko w sytuacjach nadzwyczajnych, ale i podczas codziennych obowiązków w pracy czy w szkole. Organizacja powstała w 1911 r. i obecnie skupia 300 tys. członków. Z tego też powodu jest ona ważnym partnerem służb ratowniczych w prowadzonych przez nie działaniach.

Działania z zakresu bezpośredniego ratowania życia i zdrowia ludzi oraz mienia i środowiska, na co dzień prowadzą w szeregach ZHP Harcerskie Grupy Ratownicze (HGR) oraz Harcerska Szkoła Ratownicza (HSR), realizując działania szkoleniowe i prewencyjne.

HRG są jednostkami organizacyjnymi ZHP, których głównym celem działania jest prowadzenie działań ratunkowych. Zaczęły się one formować od roku 1997

¹⁴⁵ <http://www.pck.org.pl>.

¹⁴⁶ A. Małachowski, *Przygotowanie Polskiego Czerwonego Krzyża do udzielania pomocy poszkodowanym w wyniku klęsk żywiołowych*. Symposium nt. Powszechny system ochrony ludności, Warszawa, 9-10 czerwca 1998.

skupiając ludzi przygotowanych i chętnych do podejmowania działań ratunkowych we wszystkich okolicznościach zagrożenia życia lub zdrowia ludzi. Członkowie grup poza ratownictwem zajmują się również szkoleniem i profilaktyką. HGR powołuje komendant hufca lub chorągwi, a każda z utworzonych grup musi zostać zarejestrowana w Głównej Komendzie ZHP. Obecnie funkcjonuje 30 takich jednostek działających na terenie całego kraju przy współpracy z innymi społecznymi organami ratowniczymi, np. WOPR, TOPR, GOPR.

Harcerska Szkoła Ratownicza HSR jest jednostką organizacyjną ZHP podległą Wydziałowi Harcerstwa Starszego i Specjalności Głównej Kwatery ZHP, działającą na zasadzie inspektoratu specjalnościowego. Instruktorami szkoły są harcerze starsi, instruktorzy ZHP oraz specjaliści spoza ZHP posiadający Odznakę Ratownik Medyczny ZHP w stopniu II lub I, powoływani przez Szefa HSR. Główne cele HSR to organizacja szkoleń:

- z zakresu pierwszej pomocy przedmedycznej w ZHP;
- z różnych dziedzin ratownictwa, we współpracy z odpowiednimi instytucjami i stowarzyszeniami (WOPR, GOPR, OC, Służby SAR, PSP i inne), dla instruktorów ZHP;
- w dziedzinach przydatnych w ratownictwie (nurkowe, motorowodne, wspinaczkowe, sportowe, motorowe, i inne) w porozumieniu z uprawnionymi instytucjami i stowarzyszeniami¹⁴⁷.

Jednym z ważnych czynników wpływających na skuteczność systemów ratowniczych jest czas alarmowania służb ratowniczych. Instytucją, która okazuje się być bardzo pomocna w tej dziedzinie jest stowarzyszenie Polskie Radio Obywatelskie (PL-CB RADIO). Struktura ta utworzyła na terenie kraju Społeczną Krajową Sieć Ratunkową (SKSR), której zadaniem jest działanie na rzecz ratowania życia ludzkiego i bezpieczeństwa. Sieć ma na celu zapewnienie sprawnej, radiowej łączności ratunkowej w tym: łączność z administracją rządową, gminami samorządowymi oraz poszczególnymi służbami ratunkowymi i dyżurującymi na terenie RP w celu umożliwie-

¹⁴⁷ Tamże.

nia uzyskania pomocy w przypadku powstania zagrożenia. Obecnie organizacja liczy ponad 300 jednostek terenowych, które każdego dnia załatwiają setki wezwań o pomoc (rocznie liczba ta wynosi około 150 tysięcy). W wielu rejonach, zwłaszcza wiejskich sieć jest jedyną deską ratunku w przypadku nagłego zachorowania, pożaru, włamania, czy napadu. Dzięki funkcjonowaniu Sztabów Ratownictwa SKSR wezwania o pomoc szybko i sprawnie docierają do pogotowia ratunkowego, straży pożarnej, policji lub wyszkolonych ratowników.

PL-CB RADIO przeszkoliło około 10 tysięcy społecznych ratowników, którzy działają w ramach sieci pozostając w dyspozycji Sztabów Ratownictwa SKSR na wypadek klęski żywiołowej, katastrofy lub powstania zagrożenia na większą skalę¹⁴⁸.

Resortowe systemy ratownicze zrodziła potrzeba zabezpieczenia, specyficznych co do zagrożeń, miejsc działań ratunkowych. Tworzą je służby ratownictwa przedsiębiorcy. W ramach ratownictwa górniczego występuje m.in. Centralna Stacja Ratownictwa Górniczego (CSRG) i inne podmioty zawodowo trudniące się ratownictwem górniczym¹⁴⁹.

Tym samym „*Ratownictwo górnicze to służba w górnictwie zajmująca się organizacją akcji ratowniczych i niesieniem pomocy w kopalniach podczas katastrof (zawału, pożaru, wybuchu)*”¹⁵⁰.

CSRG jest wyspecjalizowanym przedsiębiorstwem państwowym o ogólnokrajowym zasięgu, zawodowo trudniącym się ratownictwem górniczym, posiadającym specjalistyczne wyposażenie oraz wieloletnie doświadczenie w prowadzeniu akcji ratunkowych. Jej funkcjonowanie sprowadza się do działalności interwencyjnej, prewencyjnej i szkoleniowej¹⁵¹.

W strukturze organizacyjnej CSRG funkcjonuje 5 okręgowych stacji ratownictwa

¹⁴⁸ <http://www.kgpsp.gov.pl>.

¹⁴⁹ Podmioty te funkcjonują na podstawie Rozporządzenia Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 8 lutego 1995 r. w sprawie organizacji, zadań i wyposażenia ratownictwa górniczego przedsiębiorcy i podmiotu zawodowo trudniącego się ratownictwem górniczym oraz prowadzenia akcji ratowniczych. Dz.U. z 1995 r. Nr 33, poz. 162.

¹⁵⁰ *Encyklopedia Popularna PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o., Warszawa 1997, 248.

¹⁵¹ <http://www.csrg.pl>.

górniczego w Bytomiu, Jaworznie, Tychach Wodzisławiu, Zabrze oraz jeden ośrodek szkolenia w Wałbrzychu, zabezpieczających grupy zakładów górniczych. Rozmieszczenie stacji wynika z konieczności zapewnienia szybkiej pomocy zabezpieczanym kopalniom.

Podczas działań ratunkowych bardzo ważnym elementem jest bezpieczeństwo ich prowadzenia. W celu jego zapewnienia służby ratownicze współpracują ze służbami technicznymi z terenu swojego działania. Do służb tych należą pogotowia: energetyczne, gazowe, wodno-kanalizacyjne, dźwigowe, ciepłownicze, sieciowe oraz służby dyżurne zakładów komunikacyjnych.

Ze względu na fakt, że ww. pogotowia funkcjonują w zakładach dostarczających podstawowych mediów, tj. energia elektryczna, gaz, woda, itp. można je zaliczyć do zakładowych służb specjalistycznych.

Ich zadania polegają przede wszystkim na odcięciu dopływu niebezpiecznego medium do miejsca akcji co, niejednokrotnie umożliwia podjęcie działań, a w wielu przypadkach jest czynnikiem je determinującym. Służby te dysponowane są przez dyżurnego technicznego danego rejonu na żądanie kierownika działań ratowniczych (KDR).

Systemy ratownicze wspierane są przez systemy bezpieczeństwa powszechnego, takie jak Policja, Straż Graniczna (SG) i Straż Miejska (SM). Działania tych formacji podporządkowane są realizacji nadrzędnego celu, jakim jest ochrona życia i zdrowia ludzi oraz ich mienia. Nie są to jednak „podmioty ratownicze” funkcjonujące w sposób autonomiczny.

Policja jest umundurowaną i uzbrojoną formacją powołaną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego¹⁵². Jej ustawowym zadaniem jest m.in. zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji, w ruchu drogowym, inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych.

¹⁵² Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji. Dz. U. z 1990 r. Nr 101, poz. 1092.

Zadania Policji realizowane m.in. w warunkach klęski żywiołowej, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia to przede wszystkim: obowiązek zapewnienia porządku w miejscu - rejonie zdarzenia, ochrona mienia, czynności ratunkowe oraz czynności procesowe. Ogólnie można stwierdzić, że w przypadku nadzwyczajnego zagrożenia, działania Policji koncentrują się na umożliwieniu sprawnego działania wszelkich służb ratowniczych oraz ochronie poszkodowanych osób i ich mienia¹⁵³.

Zadania Policji w czasie klęsk żywiołowych i katastrof wykonują jednostki prewencji i ruchu drogowego, wspomagane przez służbę kryminalną i logistyczną. Podjęcie działań następuje po uzyskaniu informacji o zagrożeniu, zgodnie z przyjętymi procedurami i planami. Kierującym operacją jest właściwy ze względu na miejsce zdarzenia komendant powiatowy Policji, a w przypadku, gdy w działaniach bierze udział znaczna liczba sił i środków, kierowanie może przejąć komendant wojewódzki lub wyznaczony przez niego oficer Komendy Wojewódzkiej Policji (KWP). W przypadku gdy skala zagrożenia przekracza możliwości skutecznego przeciwdziałania jednostek własnych, Komendant Wojewódzki Policji, na wniosek skierowany do Komendanta Głównego Policji, uzyskuje wsparcie z terenu spoza województwa (oddziały prewencji innych KWP lub oddziały prewencji formowane na bazie szkół policyjnych)¹⁵⁴.

Straż Graniczna jest umundurowaną i uzbrojoną formacją utworzoną w celu ochrony granicy państwowej na lądzie i na morzu oraz kontroli ruchu granicznego. Do jej podstawowych zadań określonych w ustawie należy ochrona granicy państwowej, kontrola ruchu granicznego, wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej oraz zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego i w strefie nadgranicznej¹⁵⁵.

Obok Policji i SG formacją, która może okazać się pomocna podczas prowadzenia

¹⁵³ M. Sobolewski, *Zadania Policji w przypadku klęsk żywiołowych i katastrof*. Sympozjum nt. *Powszechny system ochrony ludności*, Warszawa, 9-10 czerwca 1998.

¹⁵⁴ Tamże.

¹⁵⁵ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o *Straży Granicznej*. Dz. U. z 1990 r. Nr 78, poz. 462.

działań ratunkowych jest Straż Miejska¹⁵⁶. Straż gminna, to samorządowa umundurowana formacja utworzona w celu ochrony porządku publicznego na terenie gminy. Straż ta spełnia służebną rolę wobec społeczności lokalnej, wykonując swe zadania z poszanowaniem godności i praw obywateli. Wykonuje ona swoje zadania w zakresie ochrony porządku publicznego oraz w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli, podczas usuwania awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń.

Przedstawione podmioty (służby) ratownicze oraz organizacje i instytucje, nie zamykają listy sił ratowniczych, jakimi dysponuje państwo. Pozostaje szereg nie wymienionych w pracy instytucji świadczących bezpośrednio lub pośrednio na rzecz ratownictwa w związku z charakterem prowadzonej działalności. Ich zbilansowanie jest trudne i może być tylko szacunkowe. Zestawienia ilościowe ulegają dezaktualizacji z powodu swobody i niepewności trwania jednostek gospodarczych, przy których podmioty ratownicze są tworzone.

W większości państw funkcjonowały systemy ratownicze na czas pokoju i czas wojny, jednak z uwagi na zmniejszenie się zagrożenia wystąpienia konfliktu zbrojnego, w niektórych państwach struktury na czas wojny rozwiązano, nie powołując nic w zamian, w innych państwach zaprzestano je finansować lub dostosowano do aktualnych wymagań czasu pokoju. Praktycznie jedynym krajem, w którym nie zrezygnowano ze struktur ratowniczych na czas wojny jest Szwajcaria. W Niemczech kompetencje z zakresu ratownictwa na czas pokoju i wojny są podzielone.

Współczesny rozwój polskiego ratownictwa nie jest wolny od wielu problemów. Wykazanie istnienia w naszym kraju dużej ilości podmiotów ratowniczych często samodzielnych, z których część tylko funkcjonuje w powiązaniu ze strukturami systemów, skłania do postawienia tezy o potrzebie zorganizowania powszechnego systemu ratowniczego. Tym samym przyjęty tytuł rozdziału jest szerszym spojrzeniem na zagadnienie.

Podstawowym celem powszechnego systemu ratowniczego powinno być sku-

¹⁵⁶ W gminach, w których przewodniczącym zarządu jest burmistrz lub prezydent miasta, straż nosi nazwę „straż miejska”. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych. Dz. U. z 1997 r. Nr 123, poz. 779.

teczne ratowanie życia, zdrowia, mienia i środowiska w przypadku zagrożenia ze strony postępu cywilizacyjnego, sił natury, działań militarnych i aktów terrorystycznych. Istotną rolę w tym systemie powinny spełniać Siły Zbrojne RP. Jednak z racji zadań jakie mają one do spełnienia, w systemie tym wojskowe służby ratownicze powinny zachować odrębność. Podstawowym tego powodem jest przynależność do Sił Zbrojnych RP, specyfika i waga głównych ich celów. Dodatkowe ograniczenie w upowszechnieniu wykorzystywania tych służb ma również okres szkolenia i czas pozostawania w służbie ratowników, tj. żołnierzy służby zasadniczej. Pełniejsze włączenie SZ RP do powszechnego systemu ratowniczego powinno zaistnieć na szczeblu dowódczym i dyspozycyjnym.

Powszechność mieć będzie miejsce wtedy, gdy podmioty mające coś do zaoferowania będą mogły to zrealizować w każdej chwili. Trzeba jednak tej powszechności nadać wymiar prawny, zadaniowy i organizacyjny.

3. SIŁY ZBROJNE W DZIAŁANIACH RATUNKOWYCH

Konstytucyjny obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom powinny realizować wszystkie organy administracji publicznej.

Udział poszczególnych sił cywilnych i mundurowych reguluje w sposób szczegółowy cały szereg aktów prawnych oraz wydanych na ich podstawie zarządzeń, decyzji, rozkazów i wytycznych.

Obecnie w Polsce dąży się do spójności regulacji dotyczących przeciwdziałania klęskom żywiołowym i nadzwyczajnym zagrożeniom cywilizacyjnym. Uzyskane na tej drodze ujednolicenie zasady postępowania zapewnić powinno funkcjonowanie sprawnego systemu ratowniczego.

3.1. Unormowania prawne użycia sił zbrojnych w działaniach ratunkowych

Mówiąc o użyciu sił zbrojnych w systemie ratowniczym należy pamiętać, że liczą one obecnie około 150 tys. żołnierzy. Tym niemniej mogą być użyte w akcjach ratunkowych, jeżeli zajdzie taka potrzeba. Przepisy prawne dotyczące użycia Sił Zbrojnych RP do działań ratunkowych na rzecz ochrony ludności, jeszcze do niedawna rozproszone były w kilkunastu aktach prawnych, co nie tworzyło jednolitego systemu i nie ułatwiało przez to prowadzenia akcji ratunkowej.

Do najważniejszych dokumentów prawnych i ich pochodnych, regulujących udział SZ RP w przedsięwzięciach ratownictwa, należą poniżej omawiane akty normatywne. Z uwagi na obszerność problematyki, powoływanie się na te akty i czynienie do nich komentarzy, okazało się konieczne także w innych częściach rozprawy.

Konstytucja RP nie nakłada na siły zbrojne obowiązku udziału w przedsięwzięciach ratunkowych na rzecz ochrony ludności. Ustawa zasadnicza nie wyklucza jednak takiej dodatkowej misji dla wojska, dając wystarczające podstawy dla podjęcia tej kwestii w aktach wykonawczych.

Wśród wymienionych w Konstytucji¹ rodzajów zagrożeń bezpieczeństwa państwa, obok bezpośredniego zewnętrznego zagrożenia (art. 136) i zbrojnej napaści na terytorium RP (art. 116 ust. 20), wskazuje się na sytuacje szczególnych zagrożeń (art. 228, ust.1), dla których jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające, może zostać wprowadzony odpowiedni *stan nadzwyczajny*: - *stan wojenny*, - *stan wyjątkowy* lub - *stan klęski żywiołowej*. Wprowadzenie określonego stanu nie wskazuje na użycie wojska w akcji ratunkowej, czynią to dopiero odrębne akty.

Zasad użycia wojska nie precyzowała także obowiązująca do niedawna *ustawa o stanie wyjątkowym z dnia 5 grudnia 1983 r.*² głosząca, iż stan wyjątkowy może być wprowadzony także w razie wystąpienia klęski żywiołowej. Odnośnie zasad zwalczania klęsk żywiołowych i zakresu udziału w akcjach ratunkowych jednostek wojskowych SZ RP, ustawa powoływała się na odrębne ustawy i przepisy, które niniejsze określały.

Obecnie obowiązująca nowa *ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym*³ pozostawia kilka niedomówień. Akt w formie projektu⁴ o użyciu wojska w czasie obowiązywania stanu wyjątkowego wyrażał się dość enigmatycznie. W artykule 25 stwierdzał, że siły zbrojne uczestniczą w realizacji celu wynikającego z ustawy, czyli jak najszybszego przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa, w zakresie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach. W ustawie uchwalonej natomiast okolicznościami, które - domniemać można - wiązać się mogą z działaniami ratowniczymi, są cyt.: „*sytuacja zagrożenia (...) bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego*” (art. 2, ust. 1), oraz cyt.: „*(...) przywrócenie normalnego funkcjonowania państwa*” (art. 11, ust. 1). Ta ostatnia przesłanka odnosi się do określenia celu użycia oddziałów i pododdziałów SZ RP.

Deklaracja użycia wojska jest mocną stroną ustawy, natomiast ujemną jej cechą jest delegacja pewnych kwestii do rozstrzygnięcia w mającym dopiero powstać rozporządzeniu Rady Ministrów. Ma ono określić zarówno zasady użycia wojska w czasie stanu wyjątkowego, jak i stopień oraz rodzaj zagrożeń stan taki wywołują-

¹ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

² Ustawa z dnia 5 grudnia 1983 r. *o stanie wyjątkowym*. Dz.U. z 1983 r. Nr 66, poz. 297 z późn. zm.

³ Dz. U. z 2002 r. Nr 113, poz. 985.

⁴ Druk sejmowy Nr 8 z dnia 22.10.1997 r.

cych. Brak tu również jasności, co do funkcjonowania wojska na potrzeby ratunkowe w sytuacji stanu wyjątkowego, jak i w sytuacji nakładania się stanów nadzwyczajnych. Ta uwaga odnosi się również do ustawy o stanie klęski żywiołowej, co umniejsza spójności omawianych aktów. Ustawa przewiduje możliwość wprowadzania ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela. Dotyczy to m.in. ruchu w transporcie i funkcjonowaniu systemów łączności, a także poszerza zakres militaryzacji niektórych jednostek organizacyjnych (art. 25), co skutkować może ograniczeniem możliwości funkcjonowania m.in. ochotniczych podmiotów KSR-G. Ustawa nie spełnia więc pokładanych nadziei na klarowność zasad użycia wojska w powszechnym ratownictwie.

Aktualnie weszła w życie jedna z oczekiwanych regulacji stanów nadzwyczajnych, *ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r o stanie klęski żywiołowej*⁵. Doniosłym znaczeniem dla poruszanej kwestii, stało się nakreślenie tą ustawą zasad udziału sił zbrojnych, sankcjonując obowiązującą w tym względzie praktykę. Dowodzenie siłami wojska powierza się dowództwu wojskowemu, a wejście do działań ratunkowych odbywa się na wniosek wojewody zainteresowanego ochroną administrowanego terenu.

W większości przypadków to wojewoda ma kierować działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom klęski żywiołowej i ich usunięcia. Przy mniejszej skali zagrożeń kierującym ma być wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub starosta, a przy obowiązywaniu stanu klęski żywiołowej na obszarze więcej niż jednego województwa - właściwy minister. Na mocy tych postanowień wojewodzie podporządkowane są siły i środki wydzielone do jego dyspozycji, w tym pododdziały sił zbrojnych (art. 10), nawet jeśli ich użycie dotyczy potrzeb szczebla wójta lub starosty. Natomiast art. 18 wyjaśnia, że siły zbrojne uczestniczą w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej i ich usuwaniu w przypadkach, gdy użycie innych sił i środków może okazać się niewystarczające, ze względu na rozmiary i charakter klęski. Ta nie w pełni precyzyjna norma prawna została uściślona Rozporządzeniem Rady Ministrów w 2003 roku⁶. Zostały

⁵ Dz.U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558 i Nr 74, poz. 676.

⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu. Dz. U. Nr 41, poz. 347.

tam szczegółowo określone zasady użycia sił zbrojnych w zapobieżeniu skutkom klęski żywiołowej i ich usuwaniu. Uściślono zasady podporządkowania pododdziałów wojskowych i dowódców wojewodom w czasie stanu klęski żywiołowej. Materia ta jest istotna z punktu widzenia prawa konstytucyjnego i administracyjnego oraz zasad gotowości bojowej sił zbrojnych i dyscypliny wojskowej.

Do niedawna pierwszym dokumentem odnoszącym się do użycia sił zbrojnych w ratownictwie była wielokrotnie aktualizowana *ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*. Dokument ten wniósł istotne deklaracje umożliwiające rozszerzenie obowiązków dla sił zbrojnych głosząc, że mogą one (art. 3, ust. 1a) brać udział w zwalczaniu klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidacji ich skutków; w bezpośredniej ochronie przed powodzią - pod kierownictwem ówczesnych *komitetów przeciwpowodziowych*. Inny zapis ustawy (art. 60, ust. 8, pkt 2) służy stworzeniu warunków dla uruchomienia niezbędnych rezerw sił zbrojnych, dając możliwość powołania w trybie natychmiastowego stawiennictwa do odbycia ćwiczeń wojskowych w celu, m.in. udziału jednostek wojskowych w zwalczaniu klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidacji ich skutków. W przypadku, o którym mowa, do odbycia ćwiczeń wojskowych powołuje się żołnierzy rezerwy, przede wszystkim spoza obszaru objętego klęską żywiołową, nadzwyczajnym zagrożeniem środowiska i likwidacją ich skutków (art. 60, ust. 8, lit. a). Usprawnieniu pozyskania rezerw do udziału w działaniach ratowniczych służy ustanowienie wniesione nowelizacją⁸ ustawy z grudnia 1998 roku. Zapis ustawy umożliwia odbywanie zasadniczej służby wojskowej w kilku okresach w ciągu 10 lat (art. 82, ust. 3), dając możliwość organizacji jednostek obrony terytorialnej w oparciu o żołnierzy z najbliższego akcji ratunkowej rejonu. Powoływanie przeszkolonych już żołnierzy dla odbycia pozostałej części służby wojskowej mogłoby następować w okresie ogłoszenia stanu klęski żywiołowej, powstania sytuacji kryzysowej albo do zwalczania skutków nadzwyczajnych zagrożeń.

⁷ Istotna aktualizacja: *ustawa o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 lipca 1997 r.* Dz.U. z 1997 r. Nr 80, poz. 495.

⁸ *Ustawa z dnia 29 grudnia 1998 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa.* Dz.U. z 1998 r. Nr 162, poz. 1126.

Wadą ogółu wprowadzonych ustawą rozwiązań był, i w mniejszym stopniu pozostaje nadal brak pełnego określenia warunków, co do sposobu i zakresu wykorzystania sił zbrojnych w tego typu akcjach.

Z ustawy tej wynikają jednak dalsze konsekwencje rozszerzające zakres kompetencji i zadań MON oraz Sił Zbrojnych RP poza strefę polityczno-militarną, na problematykę szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego. W ślad za tym poszły dalsze działania dotyczące uruchomienia centrum decyzyjnego, posiadającego w swej strukturze ośrodki gromadzące informacje o zagrożeniach, planujące przeciwdziałanie i koordynujące pracę.

W ustawodawstwie polskim użycie SZ RP w akcjach ratunkowych reguluje także uchwalona 17 grudnia 1998 roku *ustawa o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa*. Artykuł 2 pkt 2 lit. b zezwala na udział jednostek wojska polskiego w akcjach ratowniczych, poszukiwawczych lub humanitarnych. Decyzję o udziale w akcji ratunkowej podejmuje minister Obrony Narodowej albo Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w stosunku do podporządkowanych mu jednostek.

Z dniem 1 stycznia 2002 r. weszła w życie nowa ustawa *Prawo wodne*⁹, na mocy której ochrona przed powodzią oraz suszą jest zadaniem organów administracji rządowej i samorządowej. Poprzednio obowiązująca ustawa *Prawo wodne* z dnia 24 października 1974 r.¹⁰ dopuszczała użycie jednostek sił zbrojnych do bezpośredniej ochrony przed powodzią, pod kierownictwem komitetów przeciwpowodziowych. Ustawa, jak również wydane na jej podstawie rozporządzenie¹¹ nie precyzowały w jaki sposób jednostki wojskowe miały uczestniczyć w akcji przeciwpowodziowej i kto miał wydawać decyzje o użyciu wojska. Rozporządzenie określało skład Głównego Komitetu Przeciwpowodziowego, gdzie na mocy § 3 ust. 1 pkt 4 przewidziano udział przedstawiciela ministra obrony narodowej. Fakt ten rodził obawę, czy jest on władny podejmować decyzje o użyciu wojska w akcji ochrony przed powodzią. Wydarzenia roku 1997 pokazały, że rozwiązania w tym zakresie okazały się zawodne.

⁹ Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. *Prawo wodne*. Dz. U. Nr 115, poz. 1229, z 2001 r.

¹⁰ Dz.U. z 1974 r. Nr 38, poz. 230.

¹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 marca 1977 roku w sprawie ochrony przed powodzią. Dz.U. z 1977 r. Nr 10 poz. 39 i z 1983 r. Nr 2, poz. 14.

Udział sił wojskowych w działaniach ratunkowych prawnie reguluje także zarządzenie ministra Obrony Narodowej (ON) Pf 32/Org. z dnia 10 lipca 1984 roku. Specyfika, której ono dotyczy, wiąże się w większości z nieaktualnymi już zadaniami, chociaż część zadań jest nadal realizowana.

Zagadnienie udziału wojska na rzecz ochrony przeciwpowodziowej na własnym terenie, rejonach pomocy wzajemnej i współdziałania z cywilną ochroną przeciwpożarową reguluje ustawa o Państwowej Straży Pożarnej z dnia 24 sierpnia 1991 r.¹² oraz rozporządzenie ministra ON z 1992 roku¹³. Ustawa określa zasady realizacji zadań PSP w SZ RP przez Wojskową Ochronę Przeciwpowodziową (WOPpoż). Reguluje ona przepisy dotyczące działań ratowniczych, zasady prowadzenia akcji, kierowania nimi itp. Oparte na podstawie art. 3 ust. 1 ww. ustawy rozporządzenie ministra ON, określa zadania ratownicze WOPpoż na terenach będących w zarządzie SZ, dopuszcza użycie do udzielania pomocy PSP poza terenem wojskowym i przewiduje użycie sił i środków wojska na wezwanie cywilnej ochrony przeciwpożarowej, zgodnie ze stosownymi planami i porozumieniami. Zasady tu określone korespondują z wcześniej obowiązującymi regulacjami¹⁴ dotyczącymi wojskowych straży pożarnych. Organizację i tok pełnienia służby przez WOPpoż oraz zasady bezpieczeństwa pożarowego w jednostkach (instytucjach) wojskowych określa „Instrukcja o ochronie przeciwpożarowej w wojsku” – załącznik do decyzji ministra ON Nr 118/MON z dnia 4 lipca 1997 roku. Przepisy zawarte w instrukcji zobowiązują utrzymywanie w gotowości alarmowej zakładowych straży pożarnych i zakładowych służby ratowniczych w jednostkach (instytucjach, przedsiębiorstwach) wojskowych, składających się z żołnierzy lub pracowników wojska, tworzonych na zasadach odrębnych przepisów.

Wojskowe straże pożarne posiłkując się innymi siłami i środkami wojska, tj. pododdział alarmowy, grupa awaryjno-ratunkowa i inne zgodnie z planami ochrony przeciwpożarowej, mogą być skierowane do akcji ratunkowych w uzgodnione rejonu pomocy wzajemnej poza terenem własnych jednostek.

¹² Dz.U. z 1991 r. Nr 88, poz. 400 z późn. zm.

¹³ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpowodziową. Dz.U. z 1992 r. Nr 66, poz. 334.

¹⁴ Zarządzeniem Ministrów Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych z dnia 12 lutego 1983 roku w sprawie współdziałania wojskowych straży pożarnych z terenowymi strażami pożarnymi.

Prawne warunki dla użycie wojska dla wsparcia zadań właściwych policji w zakresie porządkowo-ochronnym i działań ratunkowych reguluje ustawa z dnia 21 czerwca 1996 roku *o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji*¹⁵ (MSWiA). Do zakresu obowiązków ministra SWiA, należy m.in. zgodnie z art. 3 pkt 4 koordynacja działań porządkowo-ochronnych oraz czynności ratowniczych w razie klęsk żywiołowych i innych podobnych zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu publicznemu. Podobnie ustawa *o Policji* z dnia 17 lipca 1997 r.¹⁶ w art. 18a. głosi, iż w razie klęski żywiołowej lub nadzwyczajnych zagrożeń środowiska Prezes RM, na wniosek ministra SWiA uzgodniony z ministrem ON, może zarządzić użycie żołnierzy Żandarmerii Wojskowej do udzielenia pomocy Policji. Zasada ta jest zbyt scentralizowana, co powoduje znaczną bezwładność w użyciu tej formacji wojska, podobnie jak i SZ w ogóle.

Możliwość użycia ChiRZA WP w ratowaniu ludności ujmuje zarządzenie Ministra ON Nr 85/MON z dnia 6.11.1989 r. w sprawie *organizacji, uruchamiania oraz zasad użycia ChiRZA WP* i zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego WP Nr 14/Oper. z dnia 13 grudnia 1989 r. w sprawie *zorganizowania i działalności ChiRZA*. Powołuje się na czas „P” nieetatowe chemiczne i radiacyjne zespoły awaryjne szczebla centralnego, okręgowego, Marynarki Wojennej, wyznaczonych związków taktycznych i oddziałów. Ich wykorzystanie na rzecz ratowania ludności jest możliwe i następuje na wniosek wojewody zgodnie z decyzją Szefa Sztabu Generalnego WP albo dowódcy OW. W dokumencie tym konieczne są zmiany ze względu na nieaktualność określeń i podstaw prawnych, np. w sprawie Szefa OCK. Innym dokumentem określającym działanie ChiRZA poza wojskiem jest Instrukcja o działalności operacyjnej Marynarki Wojennej - Mar. Woj. Sygn. 1131/93. Reguluje ona zasady działania chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych 8 i 9 Flotylli Obrony Wybrzeża. Mogą one także na wniosek wojewody i za zgodą dowódcy MW być użyte do likwidacji awarii w zakładach przemysłowych i na szlakach komunikacyjnych wybrzeża.

Prawne unormowania użycia sił zbrojnych w ratowaniu ludności mają swoje oparcie w Protokole Dodatkowym I z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 1949 r. Zgodnie z art. 67 tego protokołu, do organizacji obrony cywilnej mogą być przydzie-

¹⁵ Dz.U. z 1997 r. Nr 80, poz. 499.

¹⁶ Dz.U. z 1990 Nr 101, poz. 1092 z późn. zm.

leni członkowie SZ i formacje wojskowe. Podlegają oni wtedy ochronie i poszanowaniu, jakie daje im status personelu obrony cywilnej. Muszą oni jednak na stałe być przydzieleni do formacji obrony cywilnej i wyłącznie poświęcać się temu zadaniu w czasie konfliktu. Nie mogą wykonywać zadań wojskowych, ani innych zadań szkodliwych dla strony przeciwnej. Taki personel i takie formacje spełniają zadania obrony cywilnej wyłącznie na terytorium państwowym swojej strony.

Udział jednostek (sił) wojskowych w realizacji zadań na rzecz OC (w tym ratowanie ludności) regulują wytyczne Szefa Sztabu Generalnego WP 025/Oper z 8.09.1987 r. W wytycznych tych mówi się, że do udziału w akcjach ratunkowych organizowanych przez OC należy przewidzieć przede wszystkim jednostki wojsk obrony terytorialnej. W akcjach tych dopuszcza się również uczestnictwo jednostek innych rodzajów wojsk stacjonujących na obszarze OW, po uprzednim uzyskaniu zgody właściwego dowódcy. Zakres ratownictwa obejmuje: udzielanie pomocy OC w akcjach ratunkowych, udostępnienie sieci łączności do przekazywania informacji, przekazywanie sygnałów powszechnego ostrzegania i alarmowania o zagrożeniu uderzeniami z powietrza, przekazywanie danych z rozpoznania skażeń i zakażeń, prowadzenie samodzielnych akcji ratunkowych na rzecz ludności cywilnej i zakładów pracy.

Użycie jednostek wojskowych może nastąpić tylko wtedy, gdy nie są one zaangażowane do działań ratunkowych na rzecz wojska i obiektów wojskowych. Istotne znaczenie w ochronie ludności ma tradycyjny udział wojska w akcjach przeciwpowodziowych. Regulacje wykonawcze w tym zakresie wynikają z art. 3 ust.1¹⁷ ustawy o *powszechnym obowiązku obrony RP* z dnia 21 listopada 1967 r.¹⁸. Na tej podstawie ustanawiano m.in.:

- Zarządzenie Ministra ON Pf 15/MON z 5 września 1972 r. dotyczące udziału wojska i formacji samoobrony w akcji przeciwlodowej i przeciwpowodziowej;
- Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr 60/MON z dnia 24 grudnia 1977

¹⁷ Od nowelizacji Dz.U. z 1992 r. Nr 4, poz. 16 z późn. zm. - art. 3 ust.1, lit. a.

¹⁸ Także w związku z art.75 ust. 1 ustawy z dnia 24 października 1974 r. *Prawo wodne*. Dz. U. z 1974 r. Nr 36, poz.230.

r. w sprawie udziału wojska w ochronie przed powodzią¹⁹, dotyczące zatwierdzenia i wprowadzenia do użytku „Instrukcji o udziale wojsk w akcji przeciwlodowej i przeciwpowodziowej”²⁰. Dotyczy udziału wojska w ochronie obiektów, ludzi i mienia, zagrożonych skutkami przepływu wysokich wód i spływu lodów. Przewiduje ochronę mostów, dowóz żywności, środków medycznych, wody pitnej, paszy, usuwanie szkód itd. Powierza koordynację działań jednostek wojskowych operacyjnych i OT szefom WSzW na obszarze województwa (instrukcja obowiązująca);

- coroczne „Plany udziału jednostek wojskowych w akcji przeciwpowodziowej ...”, wytyczne szefów wojsk inżynieryjnych i rozkazy dowódców okręgów wojskowych (dokumenty obowiązujące).

Przykładem przygotowań do lokalnego użycia wojska jest Rozkaz Dowódcy Pomorskiego OW Nr 322 z dnia 09.11.2000 r. w sprawie *udziału wojska w ochronie przed powodzią*. Ustala on udział pododdziałów wojsk inżynieryjnych w akcjach przeciwpowodziowych oraz użycia sił i środków do jej zabezpieczenia. Innym dokumentem są Wytyczne Szefa Wojsk Inżynieryjnych POW Nr 1553 z dnia 12.12.2000 r. w sprawie *udziału wojska w ochronie przed powodzią*. Określają sposób opracowania planów i utrzymania w gotowości alarmowej pododdziałów oraz udziału pododdziałów wojsk inżynieryjnych w akcjach przeciwpowodziowych.

Dokumentem mówiącym o udziale wojska w akcjach ratunkowych jest także zatwierdzona przez ministra Obrony Narodowej *Koncepcja Rozwoju Obrony Terytorialnej* z 11 stycznia 1999 r. Czytamy w niej, iż klęski żywiołowe uznaje się powszechnie za równie groźne jak skutki działań wojennych, a obrona narodowa obejmuje w coraz większym stopniu zdolność prowadzenia działań ratunkowych również przez siły zbrojne, co dowiodła powódź w 1997 roku. W związku z tym ważnym elementem staje się przygotowanie jednostek wojskowych do tego typu działań²¹.

Innym dokumentem poruszającym udział wojsk w ratownictwie jest „Instrukcja o gotowości bojowej wojsk”, w której to mówi się, że w określonym stanie gotowości

¹⁹ Dz. Rozk. MON z 1978 r. Nr 1, poz. 1.

²⁰ Sygn. Inż. 411/77. Zaktualizowana decyzją Nr 240/MON z 30.11.1999 r.

²¹ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*. Bellona, Warszawa 1998.

bojowej utrzymuje się w gotowości do użycia wydzielone siły i środki ratownicze (do likwidacji skutków awarii, katastrof i klęsk żywiołowych oraz ekologicznych, oczyszczania terenu z przedmiotów niebezpiecznych i grożących wybuchem, prowadzenia monitoringu skażeń, niesienia pomocy poszkodowanym w katastrofach morskich i lotniczych). W rozwinięciu tego zapisu wymienia się ChiRZA działające w ramach systemu ratownictwa, pododdziały ratownictwa inżynierskiego oraz doraźne pododdziały wojsk inżynierskich dla prowadzenia akcji przecipowodziowej i przeciwlodowej, minerskie patrole oczyszczania w wyznaczonych jednostkach wojskowych, przeznaczone do oczyszczania terenu z przedmiotów wybuchowych oraz niebezpiecznych. Skład sił, ich wyposażenie, zasady działania i sposób użycia określają właściwi przełożeni zgodnie z obowiązującymi przepisami i opracowanymi planami.

Warunki wsparcia przez wojsko dla utrzymania drożności ruchu kolejowego określone zostały w Rozporządzeniu RM z dnia 20 listopada 1989 r. w sprawie *świadczeń na rzecz ruchu kolei w okresie trudnych warunków zimowych*²², oraz Porozumienie Ministra ON i Dyrektora Generalnego PP PKP z dnia 20 lipca 1990 r. w sprawie *świadczenia pomocy przez jednostki wojskowe na rzecz utrzymania ruchu kolei w okresie trudnych warunków zimowych*. W przypadku gwałtownych lub długotrwałych opadów śniegu, przybierających znamiona klęski żywiołowej w danym rejonie, siły i środki jednostek wojskowych mogą być kierowane do odśnieżania węzłów i stacji kolejowych o istotnym znaczeniu dla działania transportu kolejowego, lecz z zastrzeżeniem, że siły i środki PKP zostały użyte w całości, a pomoc wojska jest niezbędna. Ewentualne zmiany tych zasad mogą zaistnieć w razie prywatyzacji kolei państwowej.

Potrzeby udziału sił wojska w akcjach poszukiwawczo-ratowniczych określają przepisy krajowe i międzynarodowe określające funkcjonowanie systemu SAR. Należy do nich Rozporządzenie MTiGW z dnia 3 czerwca 1997 r. w sprawie *wykonywania zadań poszukiwania i ratowania życia ludzkiego na morzu*²³. Ustala ono zasady rato-

²² Dz.U. z 1989 r. Nr 62, poz. 376.

²³ Dz.U. z 1997 r. Nr 73, poz. 461.

wania, powierza zadania wykonawcom, określa system finansowania, przewiduje udział ochotników i Marynarki Wojennej.

Udział przedstawiciela wojska przewidywało rozporządzenie Ministra SWiA z 28 grudnia 1998 r. w sprawie *składów oraz szczegółowych zasadach działania i trybu powoływania zespołów do spraw ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa*²⁴. W skład tego zespołu włączono Szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego. Jak się jednak sądzi bez ustawowych uprawnień do określania i stawiania mu zadań. Obecność tego przedstawiciela umożliwi organom wojskowym wgląd w sytuację i ocenę powstałych zagrożeń, usprawnia przepływ wiadomości do użytku służbowego oraz służy wypracowaniu decyzji o ewentualnym wykorzystaniu wojsk. Dokument ten zmieniono w 2002 roku utrzymując w mocy udział przedstawiciela wojska w zespole reagowania kryzysowego. Niestety obowiązujący stan prawny uniemożliwia podjęcie przez Szefa WSzW natychmiastowej decyzji i wysłanie przez niego wojska do akcji ratunkowej. Chociażby tylko w tego powodu, że takich uprawnień nie posiada²⁵ i nie dysponuje jednostkami wojskowymi przeszkolonymi w zakresie ratowania. Decyzje w tej materii podejmowali wyżsi przełożeni, dowódca OW, Szef Sztabu Generalnego WP czy Minister ON. Sądzi się, że obecnie decydujący głos w tym zakresie posiada Dowódca WL. Oczywiście wtedy, gdy decyzja taka dotyczy tylko wojsk lądowych. Jednak przyjęte 16 lutego 1999 r. rozporządzenie Rady Ministrów tego nie precyzuje. Obowiązująca ustawa o urzędzie ministra Obrony Narodowej²⁶, jak i wydane na jej podstawie rozporządzenie także nie wspominają o udziale wojska w akcjach ratunkowych.

Analiza powyższych dokumentów, reprezentatywnych dla omawianej kwestii wykorzystania wojska do ratownictwa w ochronie ludności, pozwala stwierdzić, że nie są one dostatecznie skoordynowane. Głównym wyrazem tendencji w dążeniu do uporządkowania zasad formalnych, są inicjatywy ustaw poświęconych stanom nadzwyczajnym.

²⁴ Dz.U. z 1998 r. Nr 166, poz. 1259.

²⁵ Uprawnienia Szefa WSzW i komendanta WKU, jako dowódców obrony terytorialnej regionu, czy województwa będą przedmiotem zmian w nowelizacji aktów normatywnych, związanych z zatwierdzoną przez Ministra ON *konceptcją rozwoju obrony terytorialnej*.

²⁶ Rozporządzenie RM z dnia 16 lutego 1999 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Obrony Narodowej. Dz.U. z 1999 r. Nr 29, poz. 267.

czajnym. Zwiastunem poprawy jest uchwalenie ustawy *o stanie klęski żywiołowej*. Jej założenia powinno jednak rozwijać stosowne rozporządzenie Rady Ministrów. Zasady wnoszone w ustawie *o stanie wyjątkowym*, zmierzające do realizacji przez siły zbrojne jak najszybszego przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa, powinny być spójne z treścią projektowanej ustawy *o użyciu sił zbrojnych*. Te z kolei ustawy (i projekty) muszą jednoznacznie określać zakres powinności wojska w sferze wsparcia ratowniczego dla ochrony ludności. Stosowne korelacje powinny obejmować projekty innych aktów, jakim jest projektowana ustawa o wyrównaniu strat majątkowych wynikających z ograniczenia w czasie stanu nadzwyczajnego wolności i praw człowieka i obywatela²⁷.

Uporządkowanie i uproszczenie zasad użycia Sił Zbrojnych RP w ratownictwie, to oprócz likwidacji komplikujących interpretację aktów odsyłających do innych przepisów uzupełniających, także jednoznaczne wykazanie sytuacji, w które siły zbrojne nie będą się angażować. Korzystnym byłoby dysponowanie jawnym wykazem stanu posiadania sił i środków wojska na potrzeby przewidywanych zadań ratunkowych sił zbrojnych przez podmioty „zarządzające” powszechnym systemem ratowniczym.

3.2. Przesłanki i zakres użycia sił zbrojnych w ratownictwie

Doświadczenia ostatnich lat wykazały, że siły zbrojne były wielokrotnie angażowane do działań ratowniczych, głównie podczas:

- powodzi (ochrona obiektów, ewakuacja ludności i mienia, umocnienie i ochrona wałów, obiektów hydrotechnicznych, likwidacja zatorów);
- ratownictwa morskiego (ratowanie załóg jednostek nawodnych i podwodnych, prowadzenie prac podwodnych na głębokości do 90 m, poszukiwanie i ratowanie ludzi na morzu);
- ratownictwa lotniczego (poszukiwanie i lokalizowanie rozbitych statków powietrznych, zabezpieczanie terenu katastrof lotniczych, ewakuacja, pomoc

²⁷ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. *o stanie klęski żywiołowej*. Dz.U. z 2003 r. Nr 62, poz. 558.

medyczna);

- unieszkodliwiania przedmiotów wybuchowych pochodzenia wojskowego;
- gaszenia pożarów (w ramach wojskowej ochrony przeciwpożarowej);
- patrolowania powietrznego;
- rozpoznania, lokalizacji i likwidacji skutków awarii chemicznych.

Siły zbrojne poprzez wyznaczone jednostki wojskowe mogą wchodzić do działań najczęściej po wyczerpaniu sił i środków innych podmiotów realizujących działania ratownicze, pod warunkiem uzyskania zgody Szefa SG WP lub dowódców okręgów wojskowych. Najczęściej będą to jednostki utrzymujące siły i środki w ramach systemów specjalistycznych (SAR, ChiRZA, bratinż) oraz jednostki inżynieryjne, służby zdrowia, chemiczne, wojskowe straże pożarne, jednostki lotnicze itp., ale także jednostki ogólnowojskowe. Atutem sił zbrojnych we wsparciu powszechnego systemu ratowniczego jest:

- duża ilość żołnierzy, zdyscyplinowanych, dyspozycyjnych (gotowych do działań o każdej porze dnia i nocy), młodych i chętnych;
- utrzymywanie sił i środków w stałej gotowości bojowej;
- utrzymywanie sił (pododdziałów) alarmowych możliwych do użycia w trybie nagłym;
- dysponowanie podstawowym sprzętem technicznym (zarówno ciężkim inżynieryjno-drogowym, jak i prostym sprzętem okopowym);
- wypracowany i sprawdzony system powiadamiania, ostrzegania i alarmowania;
- system mobilizacji (miejscowej) umożliwiający szybką organizację wojskową społeczeństwa;
- posiadanie pododdziałów specjalistycznych (inżynieryjno-saperskie, obrony przeciwchemicznej), przeszkolonych i mających doświadczenie w likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń;
- infrastruktura koszarowa i poligonowa możliwa do uruchomienia i wykorzystania w każdej chwili;
- system dowodzenia terytorialnego;
- procedury dowodzenia przydatne w działaniach ratunkowych;

- specjalistyczny park maszynowy, w tym duża kolumna transportowa.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że Siły Zbrojne RP (wydzielone siły z jednostek wojskowych) można by wykorzystać w okresie pokoju w szeroko pojętym ratownictwie ogólnym „na wezwanie” bez żadnego limitu stanów osobowych i sprzętowych²⁸, natomiast do ratownictwa specjalistycznego tylko właściwie przeszkolone i wyposażone pododdziały.

O możliwościach sił zbrojnych w ratownictwie m.in. w znacznej mierze decydować będą siły i środki ratownictwa (do likwidacji skutków awarii, katastrof, klęsk żywiołowych oraz ekologicznych, oczyszczania terenu z przedmiotów niebezpiecznych, monitoringu skażeń, niesienia pomocy poszkodowanym w katastrofach)²⁹. Stan tych sił na dzień dzisiejszy, ze względu na trwającą ciągłą restrukturyzację armii, jest trudny do uchwycenia. Ze względu na rzeczywisty potencjał Sił Zbrojnych ich przygotowanie do działań ratunkowych oraz nasycenie w rejonach zagrożonych w przypadkach lokalnych w pobliżu jednostek wojskowych, siły te mogą spełnić zadania nawet przy ograniczonych możliwościach.

Siły zbrojne ze swoim potencjałem mogą wykonywać zadania w ramach, umownie biorąc, „bezpośredniego” i „pośredniego” ratownictwa, którego zakres przedstawia rysunek 3.

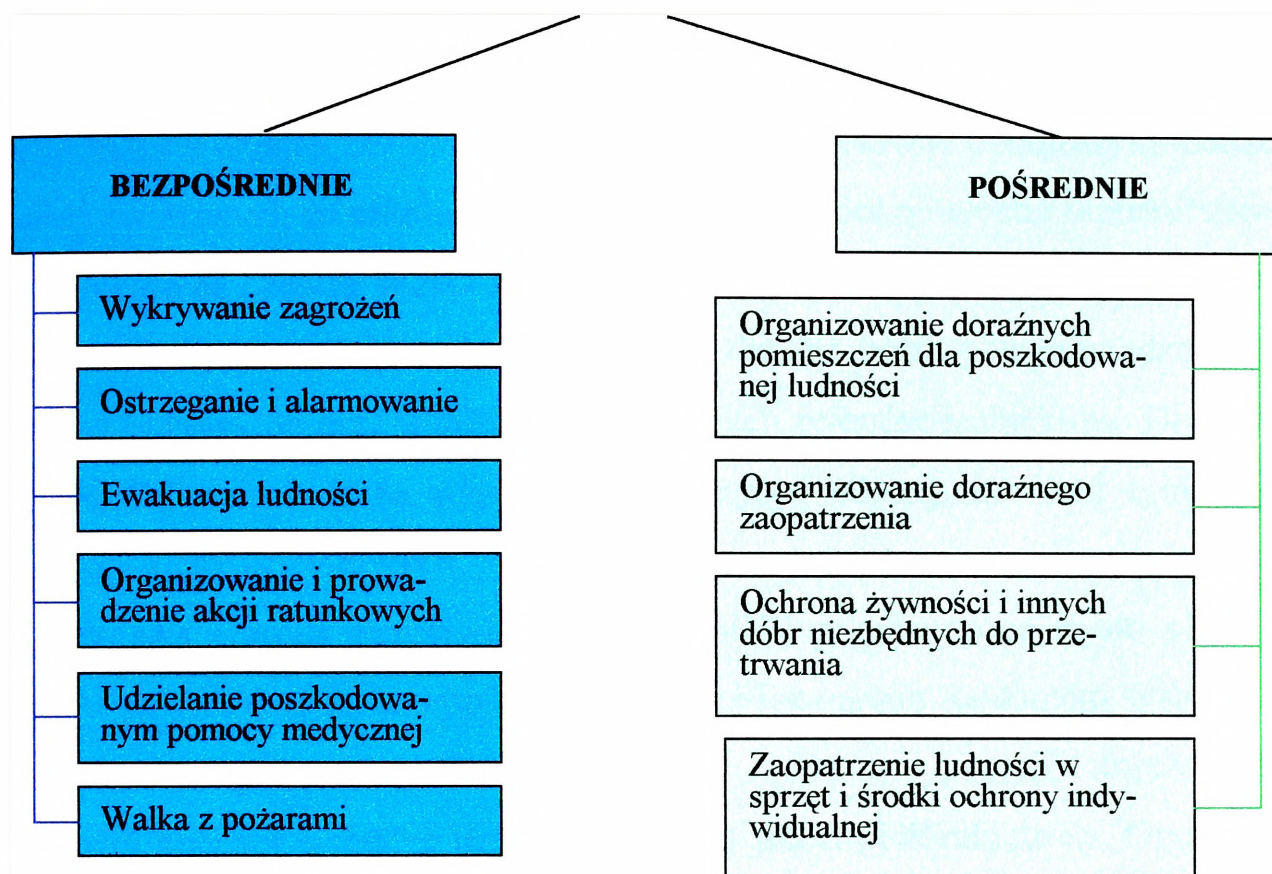
Głównymi względami przeważającymi w decyzji o użyciu sił zbrojnych do działań ratowniczych na potrzeby ochrony ludności, są:

- pilna potrzeba, gdy akcja ratunkowa przekracza możliwości sił cywilnych oraz, gdy zagrożone jest życie ludzkie, a rozwój sytuacji ma charakter kryzysowy;
- użycie jednostek wojskowych następuje na podstawie wcześniej sporządzonych planów, w trybie zasadniczym lub w trybie doraźnym zgodnie z decyzją upoważnionego dowódcy;
- decyzja o użyciu żołnierzy oraz sprzętu wojskowego w trybie doraźnym przysługuje każdemu dowódcy, szczególnie w wypadkach bezpośredniego zagro-

²⁸ Uwzględnić natomiast należy ograniczenia wynikające z rodzaju zagrożenia, przeszkolenia oraz wyposażenia jednostek i żołnierzy.

²⁹ J. Wojnarowski, *Zadania, skład, struktura Sił Zbrojnych RP. Stan obecny, prognoza rozwoju*, AON, Warszawa 1999, s. 5.

RATOWNICTWO sił specjalistycznych wojska

Rys. 3. Zakres użycia jednostek wojskowych w działaniach ratunkowych

Źródło: opracowanie własne.

żenia najcenniejszych wartości, tj. życia ludzkiego, praw człowieka, dóbr kultury itp.;

- gdy siły wojskowe są jedyną formacją zdolną do udzielania pomocy doraźnej lub pomocy w przetrwaniu, a także gdy znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie miejsca wystąpienia zagrożenia³⁰.

3.3. Zadania i możliwości ratownicze Sił Zbrojnych RP

Rodzaje Sił Zbrojnych RP stanowią: Wojska Lądowe (WL), Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej (WLOP) oraz Marynarka Wojenna (MW). W każdym z tych rodzajów występują wojska operacyjne (WO) i wojska obrony terytorialnej (OT).

³⁰ J. Jakubowski, *Udział wojska w akcjach ratowniczych*, Przegląd Pożarniczy Nr 9/2002 s. 24.

Wojska Lądowe³¹ przeznaczone są do zapewnienia obrony przed atakiem lądowo-powietrznym w dowolnym rejonie kraju, na każdym kierunku, w obliczu każdej formy zagrożenia militarnego. Składają się one z jednostek operacyjnych i obrony terytorialnej, zorganizowanych w dwa okręgi wojskowe (Pomorski i Śląski) oraz dwa korpusy zmechanizowane. Zadaniem wojsk operacyjnych jest prowadzenie działań obronnych i zaczepnych, a w okresie pokojowym realizowanie zadań związanych ze szkoleniem, pełnieniem misji pokojowych i humanitarnych.

Integralną częścią Wojsk Lądowych są siły obrony terytorialnej (7 brygad OT). Ich zasadniczym zadaniem jest wspieranie działań bojowych prowadzonych przez wojska operacyjne oraz obrona przydzielonych rejonów i obiektów. Do zadań jednostek OT należy także wspomaganie formacji obrony cywilnej i likwidowanie skutków klęsk żywiołowych.

Wojska Obrony Przeciwlotniczej (WLiOP) przeznaczone są do obrony przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej i stanowią fundament systemu obrony powietrznej państwa. W skład wojsk obrony przeciwlotniczej WLiOP w chwili obecnej wchodzi trzy brygady oraz jeden pułk raketowy. Organem odpowiedzialnym za funkcjonowanie sił lotniczych i obrony powietrznej jest Dowództwo WLiOP.

Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej składają się z trzech zasadniczych elementów:

- Wojsk Lotniczych, odpowiedzialnych za funkcjonowanie jednostek latających, dysponujących największym potencjałem uderzeniowym;
- Wojsk Obrony Przeciwlotniczej, będących głównym narzędziem zwalczania środków napadu powietrznego;
- Wojsk Radiotechnicznych, kontrolujących ruch powietrzny nad Polską i w jej najbliższym otoczeniu. Stanowią one system rozpoznania radiolokacyjnego Polski.

Marynarka Wojenna przeznaczona jest do obrony granicy morskiej państwa i strefy odpowiedzialności sojuszniczej, ochrony żeglugi i interesów gospodarczych Polski na akwenach morskich oraz obrony wybrzeża przy współdziałaniu z innymi

³¹ Strona internetowa Ministerstwa Obrony Narodowej – <http://www.mon.gov.pl>.

rodzajami Sił Zbrojnych RP. Aktualna struktura MW obejmuje dwie flotyle obrony wybrzeża, flotyllę okrętów oraz brygadę lotnictwa.

Flotyle posiadają w swoim składzie okręty i pomocnicze jednostki pływające oraz jednostki brzegowe zabezpieczające działania jednostek pływających, a także brygady lotnictwa MW. Oprócz wymienionych jednostek w skład MW wchodzi jednostki dowodzenia, łączności, zabezpieczenia logistycznego.

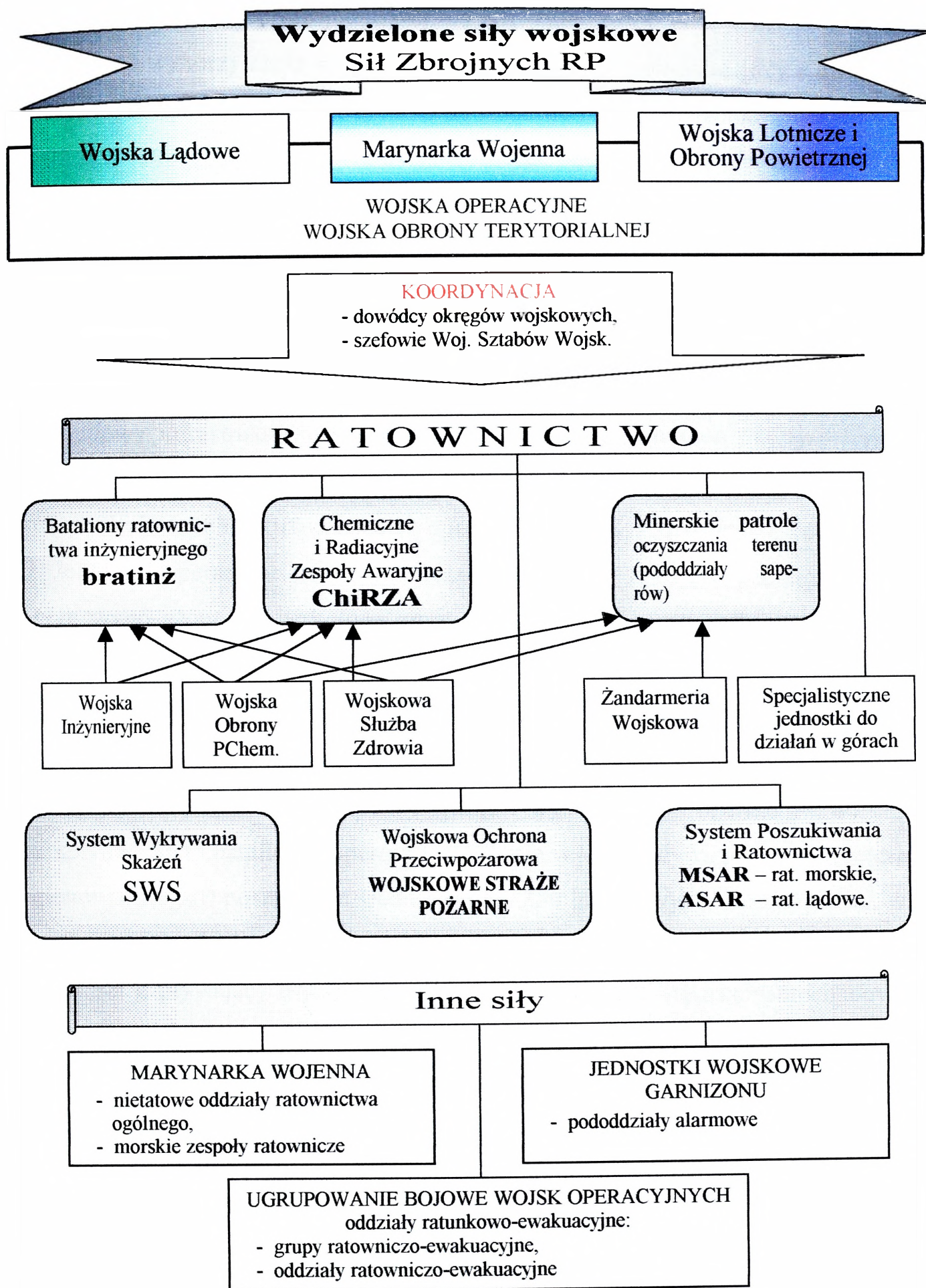
Obrona terytorialna (OT) jest jedną z form prowadzenia przez państwo obrony powszechnej. Obejmuje przygotowanie sił i środków do realizacji zadań wsparcia i zabezpieczenia wojsk operacyjnych, prowadzenia samodzielnych działań bojowych oraz ratowniczych. Prowadzona jest na całym terytorium kraju. Skupia i koordynuje działania pozamilitarnych ogniw obronnych na rzecz sił zbrojnych.

Wojska obrony terytorialnej wchodzi bezpośrednio w skład Sił Zbrojnych RP. Ich zasadniczym zadaniem jest wspieranie działań bojowych prowadzonych przez wojska operacyjne oraz obrona przydzielonych rejonów i obiektów. Do zadań jednostek OT należy także wspomaganie formacji obrony cywilnej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych.

W Siłach Zbrojnych RP można wyróżnić kilka struktur ratowniczych, co ilustruje rysunek 4, które głównie przygotowywane są do działania w obiektach i na terenie działania wojsk, oraz w mniejszym zakresie poza nimi jako siły (ugrupowania wydzielone), współdziałając z innymi służbami ratowniczymi. Podłożem ich tworzenia są: Wojska Inżynieryjne (WInż), Wojska Obrony Przeciwchemicznej (WOPchem), Wojska Obrony Terytorialnej (OT), Wojska Operacyjne (WO) - w części prowadzącej działalność humanitarną oraz pomocniczą, Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa (WOPpoż) wykonująca zadania PSP w SZ RP; System Poszukiwania i Ratownictwa.

Zgodnie ze Strategią obronności Rzeczypospolitej Polskiej³² przyjętą przez Radę Ministrów 23 maja 2000 r., Siły Zbrojne RP przygotowuje się zarówno do wykonywania zadań w ramach obrony kolektywnej NATO, misji pokojowych, jak i do szybkiego reagowania na każdy rodzaj zagrożenia.

³² *Strategia obronności RP*, MON, Warszawa, maj 2000 r., s. 19-20.

Rys. 4. Udział wojska w ratownictwie dla ochrony ludności

Źródło: Opracowanie własne.

Siłach Zbrojnych RP służbę wojskową z poboru, zapewnia się w wojskach operacyjnych wskaźnik ich profesjonalizacji na poziomie ponad 50%. Stwarza to korzystne warunki ich wykorzystania w systemie ratowniczym. Proporcja między wojskami operacyjnymi i wojskami obrony terytorialnej w czasie pokoju uwarunkowana jest charakterem położenia Polski jako państwa granicznego NATO i określona stosownie do potrzeb operacyjnych na czas zagrożenia (kryzysu) i wojny³³.

Podkreślenie wymaga to, że głównym zadaniem wojsk jest bieżąca realizacja planów i programów obronnych obejmujących w szczególności utrzymywanie w gotowości Sił Zbrojnych RP i realizację zadań gospodarczo-obronnych, utrzymywania zapasów strategicznych i potencjału mobilizacyjnego, utrzymywania i rozbudowy infrastruktury obronnej, a także szkolenie obronne. Wskazać przy tym należy, że obok tych zadań znajdują miejsce zadania *wynikające* z aktów normatywnych pozwalających na użycie wojsk operacyjnych w sytuacjach wyższej konieczności. Jednostki operacyjne jako zasadnicza część SZ RP o dużym potencjale ludzkim, dobrze wyposażone i wyszkolone, utrzymujące wysokie wskaźniki stałej gotowości bojowej, które pozwalają na szybkie ich użycie.

Specyficzną i znaczącą rolę w akcji ratunkowej, szczególnie w katastrofach typu budowlanego, drogowego czy kolejowego mogą odegrać pododdziały posiadające w swoich strukturach specjalistyczny sprzęt i wyszkolonych operatorów do obsługi tego sprzętu. Są to bataliony saperów (po jednym w każdej dywizji - Elbląg, Szczecin, Legionowo, Żagań) posiadające średnio po ok. 350 ludzi i wyposażonych m.in. w zasadniczy sprzęt taki jak: transporter rozpoznania inżynieryjnego (3 szt.), park pontonowy 1 szt.), pływający transporter samobieżny (11 szt.), koparkę samochodową K-407B (6 szt.), spycharko-ładowarkę SŁ-34 (5 szt.), spycharkę szybkobieżną BAT (2 szt.), most towarzyszący na podwoziu gaśnicowym BLG-67 (6 szt.).

Ponadto do pododdziałów takich należy 12 kompanii saperów, tj. po jednej w każdej z brygad w: Bartoszycach, Braniewie, Lublinie, Międzyrzeczu, Morağu, Orzyszu, Stargardzie Szczecińskim, Szczecinie, Trzebiatowie, Wesołej, Wędrzynie, Żaganiu.

³³ Tamże.

Posiadają one w etacie średnio po 190 specjalistów i następujący zasadniczy sprzęt specjalistyczny, taki jak: transporter rozpoznania inżynieryjnego (1 szt.), żuraw średniego udźwigu (2 szt.), most towarzyszący na podwoziu samochodowym SMT (4 szt.), koparka samochodowa K-407B (3 szt.), spycharko-ładowarka SŁ-34 (5 szt.), spycharka szybkobieżna BAT (2 szt.), most towarzyszący na podwoziu gaśnicowym BLG-67 (4 szt.).

Równomierne rozmieszczenie³⁴ jednostek operacyjnych stanowi atut w zamiarze ich użycia w stanach zagrożeń. Ważnym elementem, który może być użyty niemal natychmiastowo w likwidacji klęsk żywiołowych na terenie miast i miejscowości, w których stacjonują jednostki wojskowe (w garnizonach), są pododdziały alarmowe³⁵. Ich skład, wyposażenie, szczegółowe zadania oraz stopień gotowości do wykonania zadań określają na mocy regulaminu³⁶ dowódcy garnizonu (jednostek wojskowych). W skład pododdziału alarmowego wchodzi od 10 do 30 żołnierzy. Ich zasadnicze wyposażenie to: każdego - maski przeciwgazowe i środki ochrony skóry, nosze (1), torba sanitarna (1), łopata saperska (5-10), młot fortyfikacyjny (2-3), łom łopowy (2-3), oskard (2-3), topór ciesielski (2-3), środki łączności (1-2), samochód C-T (1).

W uzasadnionych wypadkach może być wyznaczone kilka pododdziałów alarmowych, a ich stan i wyposażenie może być przystosowane do charakteru przewidzianych lub wykonywanych zadań. Gotowość pododdziału do wykonania zadań określa każdorazowo przełożony i wynosi ona nie więcej niż kilka, kilkanaście minut w zależności od pory dnia i wykonywanych zadań służbowych.

Szczególną rolę w szeroko pojętych działaniach ratunkowych poprzez swoje struktury, wyposażenie oraz stopień przygotowania specjalistów mogą odegrać i odgrywają siły „specjalistyczne”, w tym wojska inżynieryjne i obrony przeciwchemicz-

³⁴ Rozmieszczenie wojsk operacyjnych DWŁąd po reorganizacji przedstawia załącznik 4.

³⁵ Pododdział alarmowy garnizonu (jednostki) jest przeznaczony do doraźnej ochrony i obrony obiektów wojskowych udziału w likwidacji skutków klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska, a także interwencji w przypadkach naruszenia dyscypliny wojskowej oraz zagrożenia albo szczególnego zakłócenia bezpieczeństwa lub porządku publicznego przez żołnierzy na terenie garnizonu (jednostki), Rozporządzenie MON z dnia 28 maja 1992 r. w sprawie wojskowych organów porządkowych oraz składu służby garnizonowej. Dz.U. z 1992 r. Nr 42, poz. 212, § 9 i 12, pkt 4, ppkt 5.

³⁶ Regulamin ogólny SZ RP, SG WP, Warszawa 1994, s. 60.

nej. Najlepiej przygotowanymi do realizacji zadań związanych z niesieniem pomocy poszkodowanym w powodzi i likwidacją jej skutków, są wojska inżynieryjne.

Na bazie doświadczeń powodzi w 1997 roku oraz wniosków zebranych z prowadzonych ćwiczeń, za jeden z priorytetowych kierunków poprawy skuteczności działań w akcjach ratunkowych, przyjęto zamiar włączenia wyspecjalizowanych jednostek wojskowych do KSR-G i wykorzystanie ich w ratownictwie. Konieczność szybkich unormowań prawnych we wszystkich aspektach udziału wojska w akcjach ratunkowych stała się celem pierwszoplanowym.

Na polecenie Premiera Rządu RP i ministra ON w Szefostwie Wojsk Inżynieryjnych Dowództwa Wojsk Lądowych wypracowano we wrześniu 1997 roku koncepcję utworzenia systemu ratownictwa inżynieryjnego. Koncepcja ta zakłada, iż w skład systemu docelowo wejdzie 8 batalionów ratownictwa inżynieryjnego (bratinż) zdolnych do wykonywania zadań ratunkowych i likwidacji zniszczeń obiektów oraz urządzeń infrastruktury państwowej w warunkach dużej deformacji terenu. Proces formowania batalionów ratownictwa inżynieryjnego zapoczątkowany został w 1997 roku.

Mając na uwadze stworzenie optymalnych warunków szkolenia pododdziałów i ich właściwe wykorzystanie w praktyce, za zasadne przyjęto miejsca ich stacjonowania: Krosno Odrzańskie, Brzeg, Nisko, Głogów, Dęblin, Kazuń, Tczew, Szczecin Podjuchy.

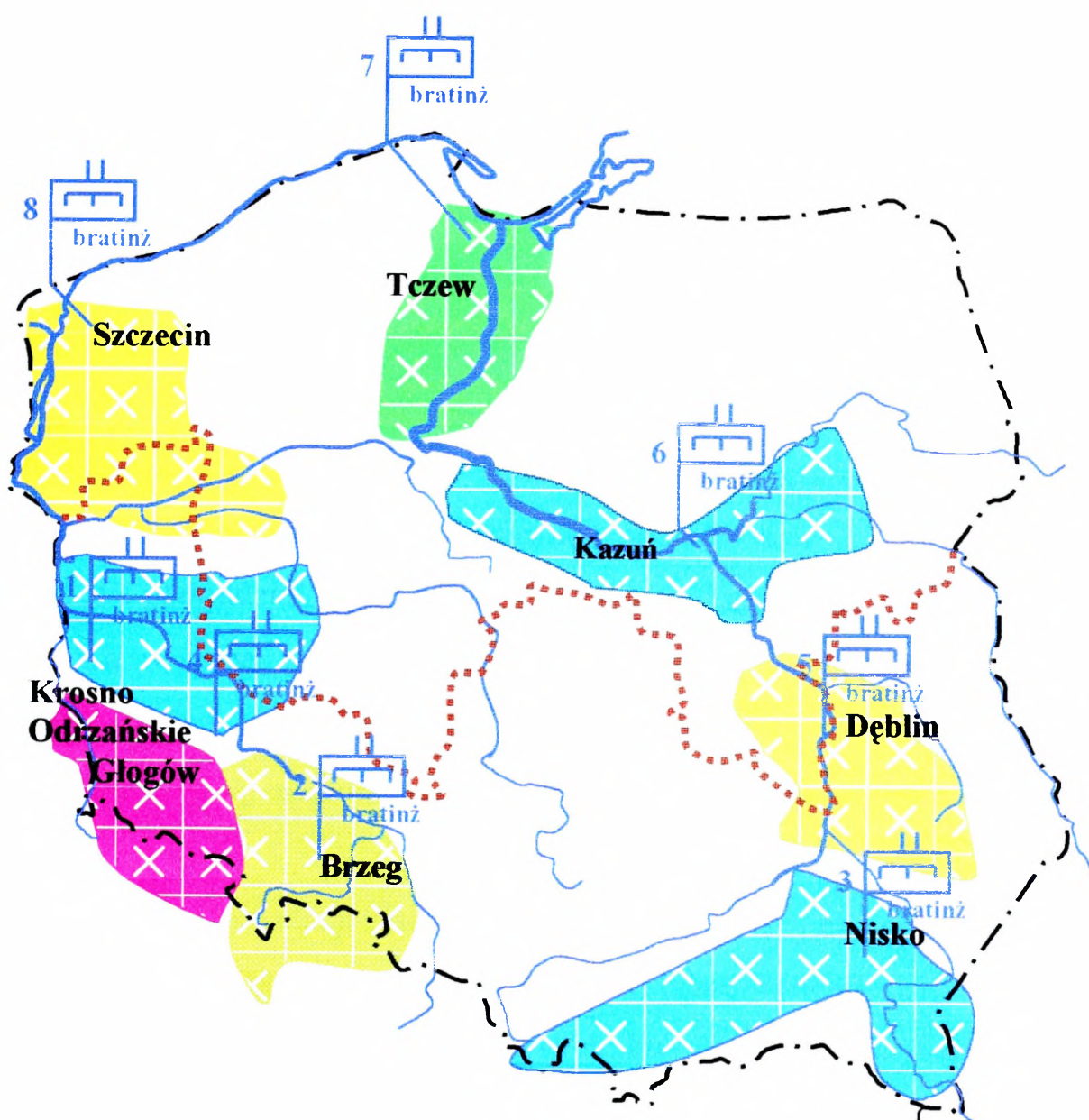
Okolice tych miejscowości najbardziej narażone są na oddziaływanie fal powodziowych, występujących w dorzeczach rzek Wisły i Odry. Rozmieszczenie bratinż uwzględniające powyższe zagrożenia przedstawia rysunek 5.

Aktualnie funkcjonującymi siłami wojskowego ratownictwa inżynieryjnego³⁷, są następujące oddziały: 1 batalion ratownictwa inżynieryjnego w m. Krosno Odrzańskie, 2 batalion ratownictwa inżynieryjnego w m. Brzeg, 3 batalion ratownictwa inżynieryjnego w m. Nisko, 4 batalion ratownictwa inżynieryjnego w m. Głogów, 5 batalion ratownictwa inżynieryjnego w m. Dęblin.

Zgodnie z „*Planem przebudowy i modernizacji technicznej systemu zabezpiecze-*

³⁷ Sformowane zgodnie z rozkazami Szefa Sztabu Generalnego WP Nr: 0-024/Org. z 27.03.1998 r., 0-015/Org. z 11.02.1999 r., 0-250/Org. z 20.09.2000 r.

nia inżynieryjnego w latach 2001-2006”, termin formowania trzech kolejnych batalionów określony został na lata po 2006 roku.

Rys. 5. Plan utworzenia bratinż po 1997 roku

Źródło: Na podstawie: System ratownictwa inżynieryjnego w sytuacjach zagrożenia powodziowego w 2001 r., SWInż., Warszawa 2001, s. 3.

Do realizacji specjalistycznych zadań w czasie pokoju, bataliony ratownictwa inżynieryjnego wyposażone są zasadniczo w sprzęt wykazany na rysunku 6. Wskazuje się przy tym, że na dzień dzisiejszy bataliony posiadają sprzęt, który nie zawsze może być skutecznie użyty do niesienia pomocy ludziom. W tej dziedzinie konieczne są następujące zmiany:

- zapewnienie mobilności sprzętu ciężkiego poprzez wyposażenie pododdziałów w ciągniki z przyczepami niskopodwoziowymi (jeden zestaw niskopodwoziowy na 3 PTS);

- modernizacja transporterów PTS w celu ułatwienia prowadzenia akcji ratunkowych (załadunek i rozładunek ludzi i mienia);
- wyposażenie batalionów w bardziej manewrowy sprzęt pływający, gdyż PTS nie w każdych warunkach jest mobilny (szczególnie bataliony na południu kraju);
- wyposażenie pododdziałów w lekkie, najlepiej pneumatyczne ze sztywnym dnem łodzie o napędzie strugowodnym do współdziałania z PTS,
- wyposażenie w lekkie zestawy do skutecznego oświetlenia pola roboczego,
- wyposażenie w pompy motorowe dużej wydajności,
- utrzymanie w etacie „P” spycharko-ładowarek, jako sprzętu o największej skuteczności przy robotach ziemnych i usuwaniu skutków powodzi,
- wyposażenie pododdziałów w ubrania do pracy w wodzie,
- wyposażenie w sprzęt łączności pracujący w tym samym systemie jak radiotelefony PSP i Policji.

Strukturę organizacyjną, zadania i wyposażenie zostały graficznie przedstawione na rysunek 6.

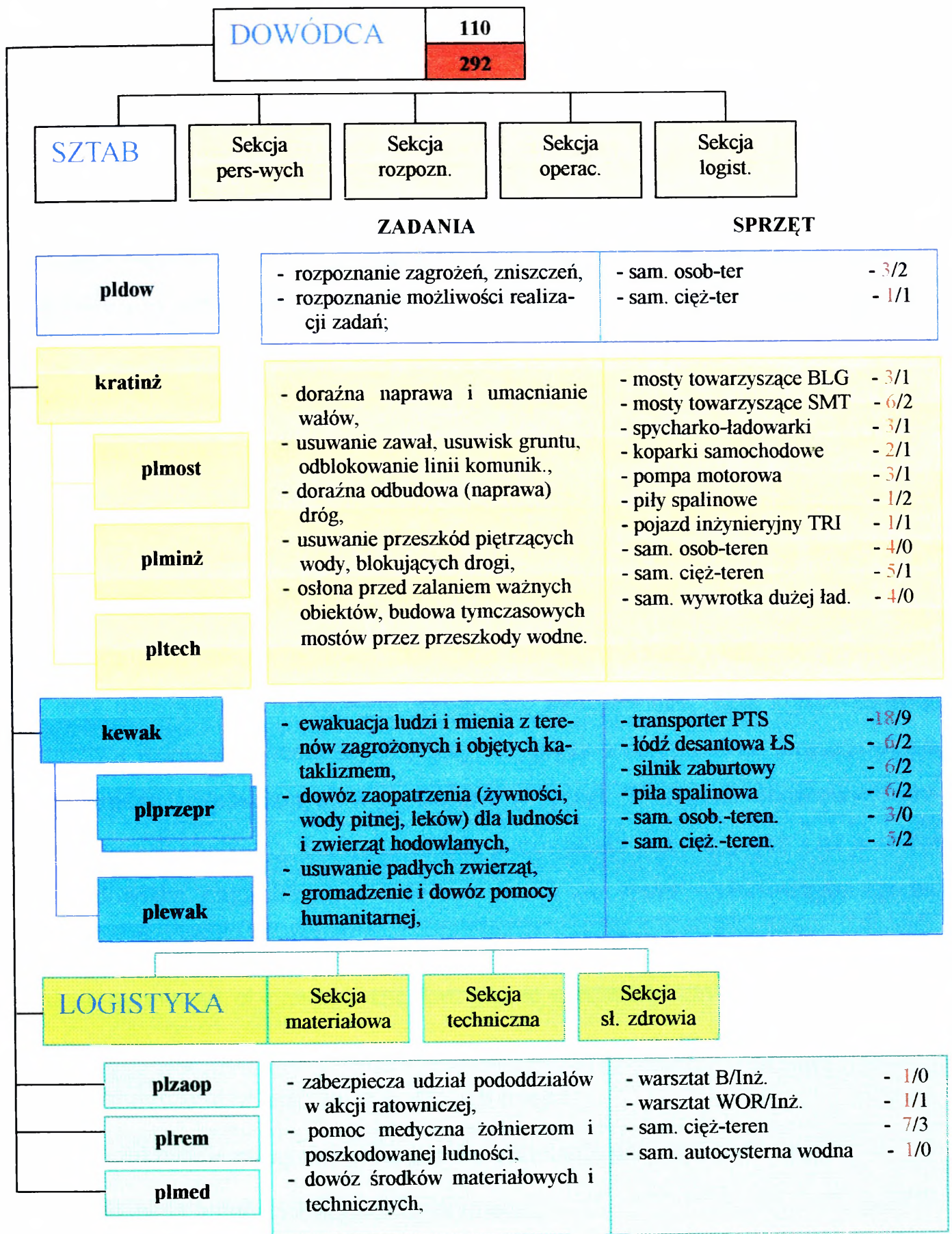
Niezwykle ważną rolę w likwidacji skutków klęsk żywiołowych i ekologicznych oraz skutków awarii i katastrof odgrywają wojska obrony przeciwchemicznej. Stanowią one odwód wyspecjalizowanych sił wojsk lądowych, który wykonuje najbardziej złożone specjalistyczne zadania obrony przeciwchemicznej. Jednostki tych wojsk stanowią także niezbędne uzupełnienie sił i środków wspierających elementy systemów ratownictwa państwa, likwidujących skutki nadzwyczajnych zagrożeń środowiska³⁸.

Do zadań wykonywanych w okresie pokoju przez wojska obrony przeciwchemicznej zalicza się³⁹:

- uczestnictwo w pomiarze i opracowaniu danych dotyczących zmian zachodzących w sytuacji chemicznej i radiologicznej w określonym obszarze (okręgu, regionu, kraju);
- utrzymanie w gotowości do użycia i wydzielanie do akcji ratunkowej, w wy-

³⁸ J. Kutyla, *Udział wojsk obrony przeciwchemicznej i kierunki ich doskonalenia w działaniach wspierających elementy systemu ratownictwa państwa*, AON, Warszawa 2001, s. 5.

³⁹ *Regulamin działań wojsk lądowych*, DWŁąd. Warszawa 1999, s. 23.

Rys. 6. Struktura organizacyjna, zadania i wyposażenie bratinż

Źródło: Szefostwo Wojsk Inżynierskich Dowództwa Wojsk Lądowych.

- padku wystąpienia nadzwyczajnych zagrożeń otoczenia ChiRZA;
- współdziałanie z jednostkami ratowniczymi krajowego systemu zwalczania zagrożeń w likwidacji skutków awarii chemicznych i wypadków radiacyjnych.

Możliwości realizacji wymienionych zadań przez wojska obrony przeciwchemicznej wynikają z charakteru ich działań, wyposażenia i organizacji, przy czym wszystkie te czynniki ulegają permanentnym zmianom w procesie restrukturyzacji całości Sił Zbrojnych RP⁴⁰.

Możliwość współdziałania Wojsk Obrony Przewodniczych z Krajowym Systemem Ratowniczo-Gaśniczym przedstawia załącznik 5.

Siły WOPchem stanowią: 1 pułk opchem w Brodnicy, 1 batalion opchem w Tarnowskich Górach, 3 kompanie w MW, 11 plutonów opchem w Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej.

W gamie działań jakie podejmuje KSR-G, siły te mogą czynnie uczestniczyć przynajmniej w czterech rodzajach działań ratunkowych. Są to działania w sferze pożarowej, chemicznej, radiacyjnej i przeciwpowodziowej.

W warunkach pokoju, podczas likwidacji następstw awarii i katastrof przemysłowych oraz transportowych celowym wydaje się zastosowanie reguł kompleksowego uczestnictwa jednostek chemicznych i inżynierskich z wojska oraz formacji układu pozamilitarnego, wyposażonych w profesjonalny sprzęt. W akcjach ratunkowych również duży nacisk kładziony jest na usuwanie pozostałości poawaryjnych i na przywracanie środowiska naturalnego w miejscu awarii do stanu wyjściowego, zgodnie z ustawą o *ochronie środowiska*⁴¹.

Akcje ratunkowe obejmują różne formy prac specjalistycznych, do których mogą należeć:

- wykonywanie przejść do zagrożonych miejsc;
- wyszukiwanie rannych i porażonych, udzielanie pomocy medycznej;
- ewakuacja ludności z zagrożonych miejsc;
- lokalizacja i likwidacja pożarów;
- usuwanie skażeń chemicznych i promieniotwórczych, kontrola dozymetryczna, odkażanie, dezaktywacja i dezynfekcja;

⁴⁰ J. Kutyla, *Udział wojsk ...*, s. 7.

⁴¹ Tamże, s. 44.

- utrzymanie dyscypliny i porządku w rejonie katastrof.

Podstawą do oceny możliwości działania sił WOPchem są ich stany osobowe, gotowość oraz cechy taktyczno-techniczne sprzętu i środków przez nie używanych⁴².

Wychodząc naprzeciw potrzebom minister ON powołał⁴³ Chemiczne i Radiacyjne Zespoły Awaryjne. Zespoły takie zostały utworzone na bazie jednostek obrony przeciwchemicznej Wojsk Lądowych i Marynarki Wojennej. Podporządkowanie ChiRZA rodzajom wojsk przedstawia schemat na rysunku 7. Zarządzeniem⁴⁴ Szefa Sztabu Generalnego WP. określony został ich skład, zasady przygotowania i działania oraz warunki uczestnictwa w likwidowaniu katastrof chemicznych na obszarze kraju. ChiRZA są przeznaczone do oceny, lokalizacji i likwidacji skutków awarii chemicznych oraz wypadków radiacyjnych w jednostkach organizacyjnych podległych Ministerstwu Obrony Narodowej. Mogą być również użyte do udzielania pomocy w likwidacji skutków awarii obiektów z TŚP w zakładach przemysłowych i na szlakach komunikacyjnych. Celem ChiRZA jest zapewnienie ochrony stanów osobowych jednostek instytucji wojskowych) oraz sprawne przeciwdziałanie skutkom powstałych awarii (wypadków) z udziałem radioaktywnych i TŚP⁴⁵.

W myśl postanowień o powołaniu, chemiczne i radiacyjne zespoły awaryjne występują na szczeblach: centralnym (odwód centralny ChiRZA), okręgów wojskowych (odwody okręgowe ChiRZA), Marynarki Wojennej.

Rejonem terytorialnej odpowiedzialności dla odwodu centralnego jest terytorium kraju, a dla odwodów okręgowych - obszar poszczególnych okręgów wojskowych.

Centralny ChiRZA tworzą następujące elementy organizacyjne: Grupa Operacyjna (GO), Grupa Zbioru Danych (GZD).

W skład każdego z dwu Okręgowych ChiRZA wchodzi: Grupa Operacyjna (GO), Grupa Zbioru Danych (GZD), Oddział Ratownictwa (OR), Wojskowa Grupa Ratow-

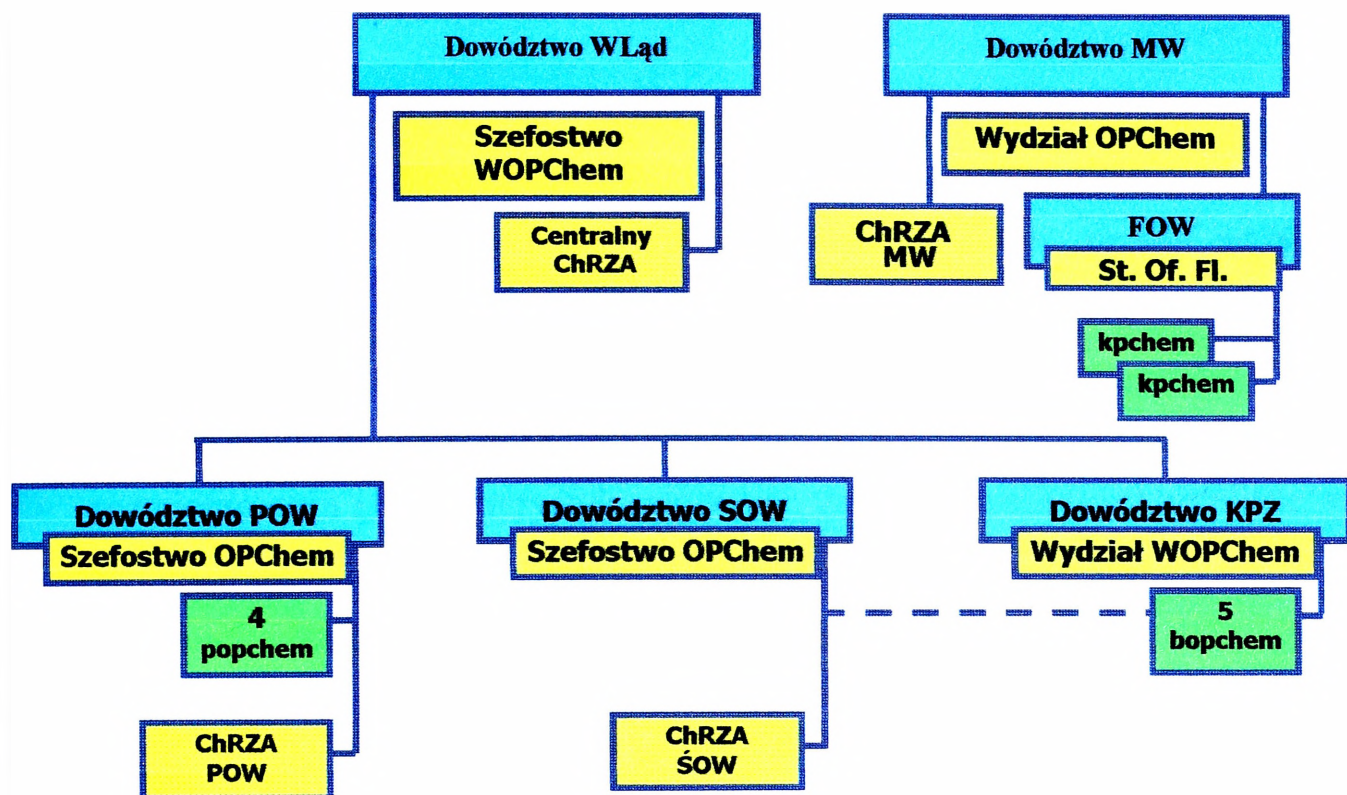
⁴² Tamże. s. 46.

⁴³ Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr 085/MON z dnia 16.11.1989 r. w sprawie zasad organizacji, uruchamiania oraz zasad użycia ChiRZA.

⁴⁴ Zarządzenie Szefa Sztabu Generalnego WP Nr 14 z dnia 13.12.1989 r. w sprawie zasad organizacji i działania ChiRZA.

⁴⁵ A. Osiński, *Organizacja i zasady działania chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych*. AON, Warszawa 2001, s. 18-19.

nictwa Chemicznego (WGSRChem).

Rys. 7. Schemat podporządkowania ChiRZA

Źródło: J. Kutyla, *Udział wojsk obrony przeciwchemicznej i kierunki ich doskonalenia w działaniach*, AON, Warszawa 2001, s. 37.

Podobne struktury występują w dwu ChiRZA funkcjonujących w MW RP w oparciu o potencjał 8 i 9 FOW.

Rozmieszczenie ChiRZA na terenie kraju przedstawia rysunek 8. Do ich podstawowych zadań należą:

- rozpoznanie i ocena sytuacji w rejonie awarii,
- prognozowanie skażeń TSP, powstałych w wyniku awarii oraz ocena ich wpływu na ludzi i środowisko,
- monitoring skażeń, określenie rzeczywistego zasięgu stref skażeń atmosfery i terenu, w tym również stref skażeń szczególnie niebezpiecznych,
- izolacja terenu awarii, ostrzeganie i informowanie o występujących niebezpieczeństwach,
- okresowy pomiar i określenie warunków meteo- oraz zmian w zasięgu i stężeniach powstałych stref skażeń,
- neutralizacja TSP,

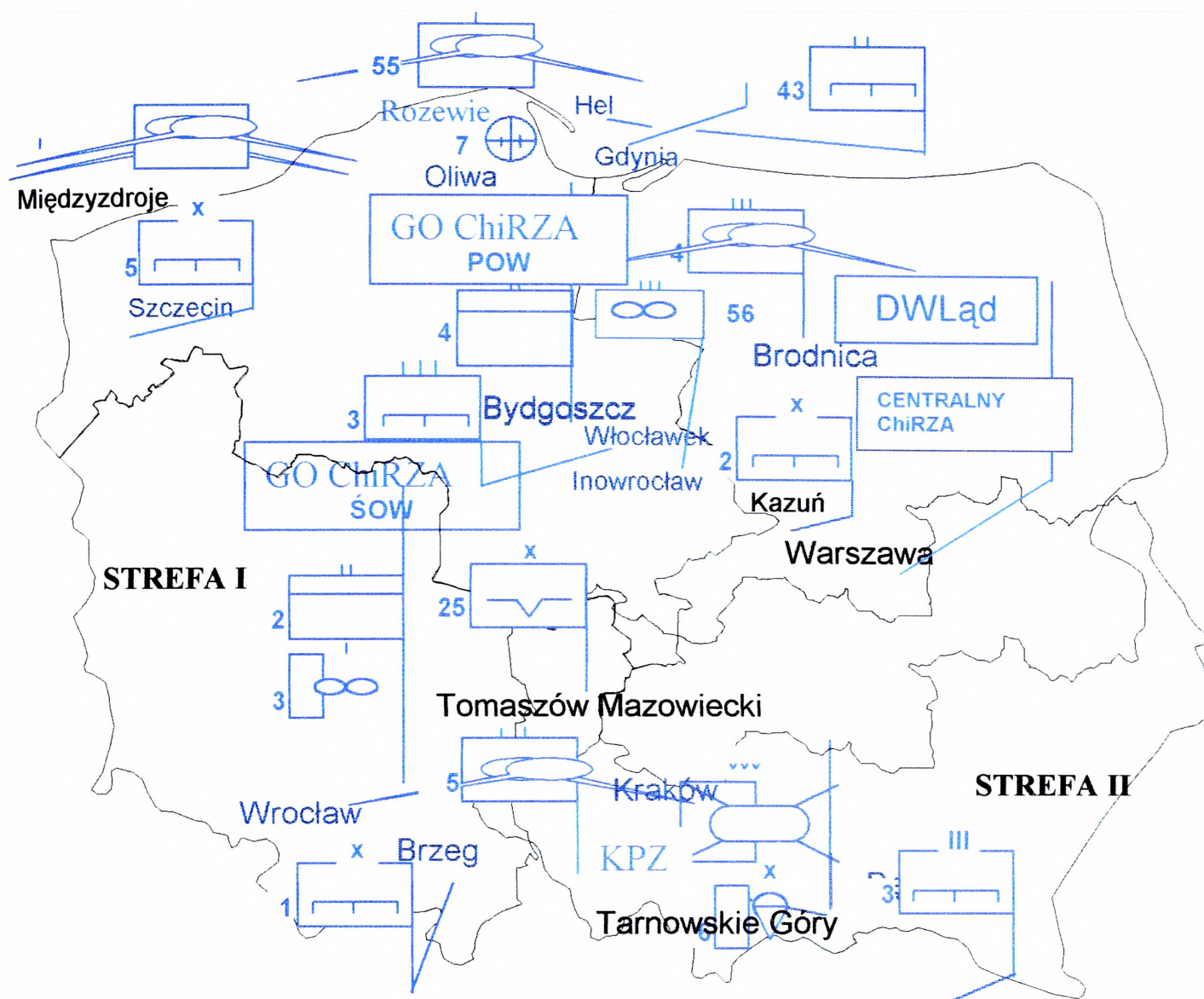
- ewakuacja porażonych,
- ograniczenie zasięgu rozprzestrzeniania się par oraz ciekłych TŚP w rejonie awarii,
- dekontaminacja sprzętu, budynków i urządzeń oraz terenu w rejonie awarii⁴⁶.

Ponadto zespoły awaryjne zbierają i aktualizują dane dotyczące warunków działania w wyznaczonych rejonach terytorialnej odpowiedzialności, przede wszystkim w zakresie:

- zbierania i gromadzenia informacji o miejscu, czasie oraz przyczynach awarii chemicznych i wypadków radiacyjnych;
- rozmieszczenia i charakterystyki głównych źródeł zagrożenia skażeniami, występujących w jednostkach wojskowych i cywilnych zakładach pracy;
- zasadniczych tras (kolejowych, samochodowych i wodnych) przewozu TŚP;
- możliwości wykorzystania, w rejonach szczególnie zagrożonych, źródeł wody, środków neutralizujących itp.;
- dróg dojazdu do obiektów stanowiących główne źródło zagrożenia oraz warunków terenowych w ich pobliżu;
- rejonów (punktów) rozwinięcia terenowych organów administracji państwowej, komend policji, Państwowej Straży Pożarnej, sztabów (wydziałów) obrony cywilnej, jednostek ratownictwa chemicznego, stacji sanitarno-epidemiologicznych, szpitali, które mogą współdziałać w usuwaniu awarii oraz ułatwiać utrzymanie łączności z przełożonym i zaopatrywanie zespołów;
- miejsc stałej dyslokacji jednostek wojskowych oraz ich możliwości w zakresie wydzielenia sił i środków do akcji ratunkowych.

Chemiczny i radiacyjny zespół awaryjny składa się z grupy operacyjnej, grupy zbioru danych i oceny skutków awarii oraz oddziału ratownictwa lub sekcji specjalistów ratownictwa chemicznego. Struktura organizacyjna ChiRZA może być różna, zależnie od potrzeb wynikających z rodzaju i wielkości akcji ratunkowych. W skład chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych mogą wchodzić oddziały ratownictwa, tworzone doraźnie z odpowiednio przygotowanych pododdziałów wojsk obrony

⁴⁶ Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej Nr 85/MON z dnia 16.11.1989 r. w sprawie organizacji, uruchamiania oraz zasad użycia chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych (ChiRZA).

Rys. 8. Rozmieszczenie chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych na terenie kraju

Źródło: A. Osieński, *Organizacja i zasady działania CHRZA*, Katedra WOPChem, AON 2001.

przeciwchemicznej, wojsk inżynieryjnych, pododdziałów transportowych i służby zdrowia oraz pododdziałów ogólnowojskowych. Przygotowanie tych pododdziałów do udziału w akcjach ratunkowych powinno odbywać się na zasadach powszechności, w ramach szkolenia do realizacji przedsięwzięć ratunkowo-ewakuacyjnych w działaniach taktycznych⁴⁷.

Dowództwo zespołu i dowództwa grup operacyjnych są przeznaczone do kierowania działaniami zespołu awaryjnego, określania metod likwidacji skutków awarii oraz ustalania sposobów ochrony żołnierzy ChiRZA przed skażeniami i napromieniowaniem. Strukturę ChiRZA przedstawia rysunek 9.

⁴⁷ J. Kutyla, *Udział wojsk ...*, s. 37.

Struktury organizacyjne grup operacyjnych (GO) ChiRZA przedstawia rysunek 10. Grupa zbioru danych i oceny skutków awarii (SZD) dokonuje oceny skali i skutków awarii oraz opracowuje dane z rozpoznania skażeń.

Sekcja specjalistów ratownictwa chemicznego (SSRCh) jest przeznaczona do prowadzenia niezbędnych prac bezpośrednio w strefach niebezpiecznych skażeń toksycznymi środkami przemysłowymi. W skład SSRCh wchodzi specjaliści w zakresie rozpoznania skażeń, użytkowania sprzętu do likwidacji skażeń oraz organizowania prac inżynierskich. Sekcja jest wyposażona w gazoszczelną odzież ochronną i aparaty powietrzne⁴⁸.

Oddział ratownictwa jest samodzielną jednostką organizacyjną chemicznego i radiacyjnego zespołu awaryjnego, zorganizowaną doraźnie z uprzednio wyznaczonych i wyszkolonych pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej, wojsk inżynierskich i służby zdrowia. Przeznaczony jest do⁴⁹:

- realizacji specjalistycznych zadań na obrzeżach rejonów awarii,
- lokalizacji bezpośrednich skutków uwolnienia TSP,
- rozpoznania skażeń oraz wykonywania prac pomocniczych.

Podstawowe wyposażenie grup operacyjnych ChiRZA stanowi najnowszy sprzęt ochrony dróg oddechowych oraz standardowy sprzęt do prowadzenia rozpoznania skażeń stosowany w siłach zbrojnych, taki jak: odzież gazoszczelna (13), aparaty powietrzne(13), dawkomierze (cały stan), detektory AIM (3), PChR-TSP i rentgenoradiometry (3), aparaty telefoniczne komórkowe (2), radiotelefony i urządzenia do głośnego mówienia (cały stan), eksplozometr (1), mikroprocesor-laptop z oprogramowaniem (10), pojemnik na materiały promieniotwórcze (1), zestaw środków uszczelniania zbiorników (1), kompresor do butli ze sprężonym powietrzem (1)⁵⁰.

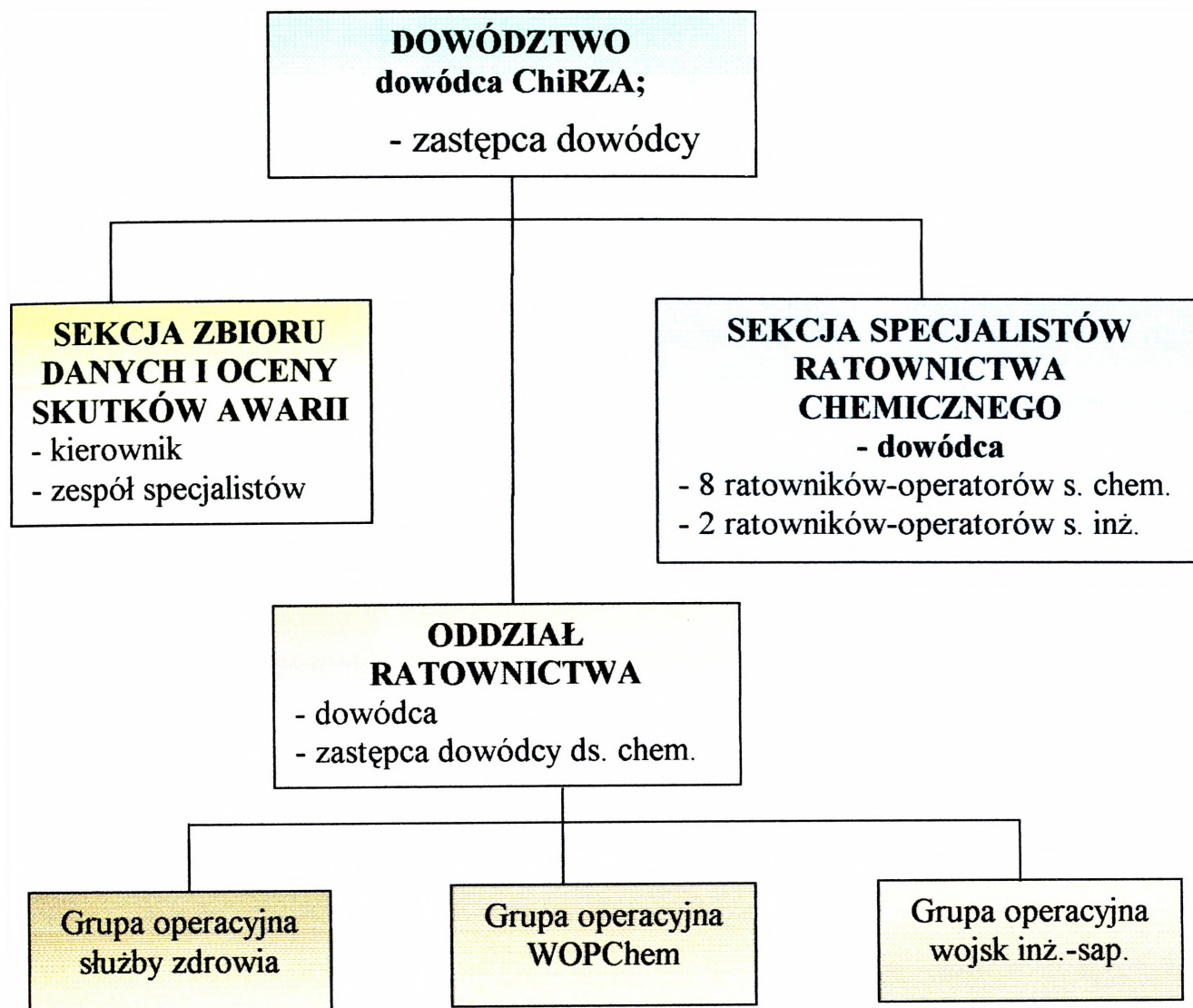
Skład i wyposażenie poszczególnych grup operacyjnych jest następujący:

- GO Wlnż: 58 żołnierzy, transporter rozp. inż., BAT-1 (2), SMT, ciągnik sam., samochody cięż.-teren. (6), przyczepy (2);
- G OPchem: 54 żołnierzy, samochody cięż.-teren. (5), przyczepy (3), BRDM-

⁴⁸ A. Osiński, *Organizacja ...*, s. 22.

⁴⁹ J. Kutyla, *Udział wojsk ...*, s. 40-41.

⁵⁰ A. Osiński, *Organizacja ...*, s. 23.

Rys. 9. Struktura organizacyjna dowództwa ChiRZA

Źródło: A. Osiński: *Organizacja i zasady działania chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych*, AON, Warszawa 2001, s. 22.

2rs (3), IRS-2 (6), UG-72, ZP-800, warsztat remont. (2);

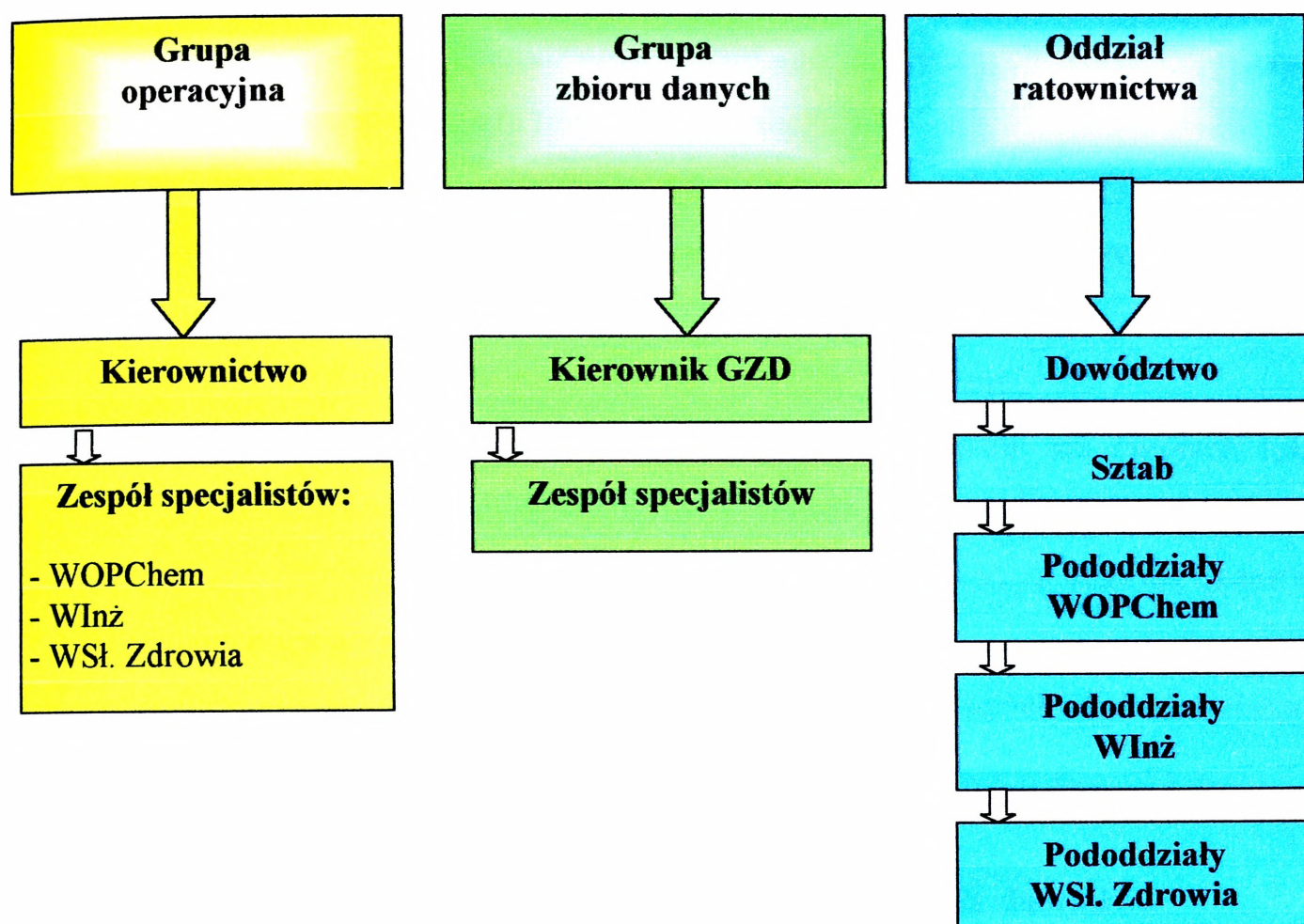
- GO Służby Zdrowia: samochód cięż.-teren., sanitarki (3), połowa sala operacyjna⁵¹.

Do zasadniczych zadań pododdziałów i grup specjalistycznych wojsk obrony przeciwchemicznej włączanych w skład oddziału ratownictwa zalicza się⁵²:

- rozpoznanie skażeń chemicznych i promieniotwórczych wokół rejonu awarii;
- określanie zasięgu skażeń chemicznych atmosfery i terenu;
- prowadzenie kontroli napromienienia ludzi oraz kontroli stopnia skażenia ludzi, sprzętu i środków materiałowych;

⁵¹ Tamże, s. 17.

⁵² Tamże, s. 33.

Rys. 10. Struktura organizacyjna ChiRZA

Źródło: J. Kutyla, *Udział wojsk obrony przeciwchemicznej i kierunki ich doskonalenia w działaniach wspierających elementy systemu ratownictwa państwa*, AON, Warszawa 2001, s. 39.

- sporządzanie i transport roztworów do odkażania, neutralizacji i dezaktywacji toksycznych i promieniotwórczych środków przemysłowych;
- odkażanie skażonego sprzętu, urządzeń, odcinków dróg i terenu oraz neutralizacja toksycznych środków przemysłowych;
- dezaktywacji sprzętu technicznego, urządzeń, odcinków dróg i terenu;
- prowadzenie zabiegów sanitarnych ludzi;
- określanie skuteczności odkażania, dezaktywacji i neutralizacji;
- przepompowywanie i transportowanie ciekłych toksycznych środków przemysłowych;
- wykonywanie kurtyn wodnych i zapór termicznych na drodze przemieszczania się par toksycznych środków przemysłowych;
- wykonywanie pokryć pianowych w celu zmniejszenia szybkości parowania ciekłych toksycznych środków przemysłowych;
- określanie warunków atmosferycznych w rejonie działań.

Do zasadniczych zadań pododdziałów i grup specjalistycznych wojsk inżynierskich włączanych w skład oddziału ratownictwa zalicza się:

- prowadzenie rozpoznania inżynierskiego terenu i obiektów w rejonie awarii;
- wykonywanie wykopów do składowania toksycznych środków przemysłowych;
- uszczelnianie zbiorników ziemnych na materiały toksyczne;
- wykonywanie urządzeń kanalizujących rozprzestrzenianie się ciekłych toksycznych środków przemysłowych (rowy, obwałowania, nasypy);
- cięcie zniszczonych konstrukcji i wykonywanie wyburzeń za pomocą materiału wybuchowego;
- załadunek i transport materiałów (odkaźników, neutralizatorów, materiałów skażonych);
- zdejmowanie skażonej warstwy gruntu;
- niwelacja terenu oraz wykonywanie wielkogabarytowych zbiorników;
- budowa urządzeń przechwytyjących zanieczyszczenia, niesione przez rzeki i inne ciekły wodne⁵³.

Do zasadniczych zadań pododdziałów i grup specjalistycznych służby zdrowia włączanych w skład oddziału ratownictwa zalicza się:

- ocena zagrożenia zdrowia porażonych i ich segregacja;
- udzielanie pierwszej pomocy lekarskiej,
- kontrola stanu skażenia porażonych;
- podstawowe leczenie podtrzymujące;
- gromadzenie i analiza próbek krwi, wydzielin itp.;
- przygotowanie porażonych do transportu do szpitali;
- ewakuacja medyczna porażonych;
- zakładanie niezbędnej dokumentacji medycznej⁵⁴.

Zasady organizacji ChiRZA określone przytoczonymi powyżej aktami z 1989 roku uzupełniają nowsze regulacje, także rozszerzające formułę ich wykorzystania. Rozkaz Dowódcy Wład Nr 036 z 2.06.1999 roku w sprawie gotowości bojowej

⁵³ Tamże. s. 34.

⁵⁴ Tamże. s. 35.

i mobilizacyjnej Wład, stwierdza m.in., iż ChiRZA są jednym z elementów ratownictwa specjalistycznego, a okręgowy ChiRZA w szczególnych wypadkach przeznaczony jest również do udzielania pomocy podczas likwidacji awarii w zakładach przemysłowych i na szlakach komunikacyjnych. Identyczne niemal dekrety przynoszą: Rozkaz Dowódcy ŚOW Nr Pf 6 z 20.01.1999 roku i Rozkaz Dowódcy POW Nr Pf 188 z 2.07.1999 roku w sprawie udzielania pomocy jednostkom gospodarki narodowej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych. Ponadto Rozkaz Dowódcy Śląskiego OW Nr Z-4 z dnia 14 stycznia 2000 roku w sprawie ustalania pomocy jednostkom gospodarki narodowej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych i katastrof, ponownie formułuje zasady funkcjonowania okręgowego ChiRZA. W myśl tego dokumentu obszarem działania okręgowego zespołu awaryjnego Śląskiego OW, jest terytorium podzielone na dwie strefy, obejmujące województwa:

- lubuskie, dolnośląskie, opolskie, śląskie i łódzkie, strefa pierwsza;
- małopolskie, świętokrzyskie, podkarpackie i lubelskie, strefa druga.

Do okręgowych chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych wydzielane są siły i środki jednostek i instytucji wojskowych z obszaru odpowiedzialności ŚOW, we wszystkich planowanych wariantach działania wymienić tu należy m.in.: dowództwo ŚOW, jednostki dowodzenia ŚOW, jednostki lotnictwa Wład, bopchem z Tarnowskich Gór.

Ponadto, strefę pierwszą wzmocnić mają: bsap z Brzegu, 4 Wojskowy Szpital Kliniczny z Polikliniką, Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna. Strefę drugą uzupełnią: jednostki wojskowe Korpusu Powietrzno-Zmechanizowanego, 5 Wojskowy Szpital Kliniczny z Polikliniką, Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna, psap z Dębicy.

Ogólny skład sił i środków omawianego ChiRZA ŚOW przedstawia się następująco:

- w strefie pierwszej stan osobowy to 158 osób i 49 jednostek sprzętu⁵⁵.

⁵⁵ M. Smokowski, *Zasady działania i możliwości ChiRZA oraz doskonalenie współdziałania (koordynacji) sił militarnych z siłami układu pozamilitarnego na rzecz likwidacji nadzwyczajnych zagrożeń*. Warsztaty szkoleniowe nt. „Problemy koordynacji działań oraz współdziałania między podmiotami uczestniczącymi w akcji likwidacji skutków klęsk żywiołowych i katastrof”, Małopolski UW w Krakowie, Nidzica 5-6 kwietnia 2000 r., s.129-133.

Podobne dane z innego źródła⁵⁶ przedstawiają się następująco (ilość ludzi/szt. sprzętu): Dowództwo ŚOW (5/-), 2 bdow (14/5), 3 eskadra lotn. łącznik. (3/1), 1 Bsap (55/15), 5 bopchem KPZ (80/29);

- w strefie drugiej stan osobowy to 178 osób i 56 jednostek sprzętu, a podobne dane z innego źródła⁵⁷ to: Dowództwo ŚOW (5/-), 2 bdow (12/4), 3 eskadra lotn. łącznik. (3/1), 6 BDSz (20/5), 25 BKPow (3/1), 3 psap (51/15), 5 bopchem KPZ (80/29).

Ogólny skład sił i środków okręgowego ChiRZA Pomorskiego OW przedstawia się następująco: Dowództwo POW (5/-), 4 pdow (3/1), 3 eskadra lotn. łącznik. (3/1), 5 Bsap lub 2 Bsap i 3 pdm (63/15), 4 popchem (100/29).

Zasadnicze siły i środki wydzielane z WOPchem do ChiRZA to (tabela 1):

Tabela 1

Lp	Pododdziały, zasadniczy sprzęt	ChiRZA POW 4 popchem	ChiRZA ŚOW 5 bopchem	ChiRZA MW
1	stan osobowy	108	88	78
2	kzs	1	-	-
3	plzs	2	1	2
4	plrsk	1	1	-
5	BRDM-2RS	3	3	4
6	IRS	12	6	12
7	UG	2	1	2
8	ZG-800	1	1	2
9	WUS	2	2	-
10	sam. c-t	4	2	6

Źródło: Dowództwo WLąd 2000 r.

Możliwości taktyczne ChiRZA ujmuje poniższe zestawienie w tabeli 2.

Wydzielony z 5 batalionu obrony przeciwchemicznej stanu osobowy i sprzęt do składu okręgowego (ŚOW) ChiRZA, pozwala:

- prowadzić jednocześnie 5 zadań naziemnego rozpoznania skażeń;
- odkażać lub dezynfekować 54 jednostki sprzętu na godzinę lub 6-8 obiektów;
- prowadzić kąpiel 96 ludzi na godzinę;

⁵⁶ Dowództwo WLąd 2000 r.

⁵⁷ Tamże.

- transportować roztwory robocze (wodę) - do 15 tys. litrów jednorazowo;
- ograniczać emisję płynnych TŚP poprzez wykonywanie kurtyn wodnych na rubieży 150-200 m.

Tabela 2

LP	Rodzaj wykonywanych zadań	ChiRZA POW 4 popchem	ChiRZA ŚOW 5 bopchem	ChiRZA MW
1	Posterunki obserwacji skażeń	3	3	4
2	Patrole rozpoznania skażeń	3	3	4
3	Rozpoznanie dróg (skażonych ST w 1h)	24-36	24-36	32-48
4	Rozpoznanie dróg (skażonych śr. prom. w 1h)	90-120	90-120	120-160
5	Rozpoznawanie rejonu skażonego	300-450	300-450	400-600
6	Rozwinięcie RO i W	450-670	450-670	520-1000
7	Odkazanie sprzętu (w j. o./h)	120	90	120
8	Dezaktywacja sprzętu (w j. o./h)	148	114	148
9	Zabiegi sanitarne (ludzi/h)	384	192	384
10	Odkazanie drogi (1 jed. napeln./km)	8-9	5-6	8-9

Źródło: Dowództwo WŁąd 2000 r.

Gotowość pododdziałów wchodzących w skład ChiRZA wyraża się czasem 6 godzin, jako wystarczającym do osiągnięcia zdolności do działania w miejscu stałej dyslokacji. Miejscem zbiórki oddziału ratownictwa jest jednostka wojskowa, na terenie której prowadzona będzie akcja ratunkowa. W przypadku gdy akcja ratunkowa prowadzona będzie w zakładach z poza resortu MON, na miejsce zbiórki i bazę do działania wyznacza się najbliższą jednostkę wojskową będącą poza rejonem awarii. Kierowanie akcją ratunkową na terenie jednostki (obiektu) wojskowej powierza się jej dowódcy, natomiast akcją prowadzoną poza terenem wojskowym kieruje osoba wyznaczona przez wojewodę lub upoważnionego przedstawiciela resortu, na terenie którego jest prowadzona.

Ogólny zamiar wykorzystania sił okręgowych ChiRZA sprowadza się do realizacji zadań na terenie jednostki i instytucji wojskowych, gdzie skala zagrożenia jest niewielka ze względu na małe ilości wysokotoksycznych związków. Na terenie zakładów przemysłowych i na szlakach komunikacyjnych zaś, zasadniczą część zadań

likwidacji toksycznych substancji chemicznych realizować będą jednostki ratownictwa chemicznego przy współudziale zakładowych służb ratowniczych i PSP.

Jak już wcześniej zaznaczono integralną częścią sił zbrojnych są wojska obrony terytorialnej, które oprócz przygotowania do prowadzenia działań operacyjnych na obszarze kraju, przysposobione są także do działań humanitarnych i ratunkowych. Działania humanitarne wojsk obrony terytorialnej są realizowane poprzez⁵⁸:

- możliwość właściwego zgrania działań wojsk OT z przedsięwzięciami poszczególnych ogniw obronnych i społeczeństwa;
- możliwość wykorzystania stanów osobowych wojsk OT na potrzeby realizacji zadań przeciwdziałających i zwalczających różnego typu lokalne zagrożenia niemilitarne oraz w katastrofach i klęskach żywiołowych;
- możliwość bezpośredniego kontaktu z miejscową ludnością i poprzez to krzewienie idei obronności w społeczeństwie;
- możliwość odbywania służby wojskowej w różnym czasie przez poborowych pochodzących z terenów stacjonowania jednostki OT (zasada terytorialności).

Działania ratunkowe na rzecz ludności wynikają z funkcji ratowniczej obrony terytorialnej, podczas zagrożenia i wojny, a przede wszystkim w czasie pokoju. Są one konsekwencją konieczności niesienia pomocy ludności w sytuacjach zagrażających ich życiu i mieniu. Wojska OT uczestniczą w nich w sposób regionalny i eksterytorialny. Oznacza to, że mogą być one wykorzystane do wykonywania zadań nie tylko w ich rejonach odpowiedzialności, ale także poza nimi i nie koniecznie w ich pobliżu⁵⁹.

W czasie pokoju podstawowym obszarem ich stosowania (planowanie i wykorzystanie) powinien być region (województwo). Obejmuje ono głównie ewakuację i ratownictwo ludności, które to przedsięwzięcia zaliczają się do najważniejszych działań wynikających z potrzeb utrzymania bezpieczeństwa państwa i ludności. Zawarte są one w kompetencjach wojewodów, którzy w zakresie użycia wojsk OT do tego rodzaju działań ściśle współdziałają z dowódcami wojsk OT.

Udział wojsk OT w działaniach dotyczących katastrofy (w wypadku wycieku chemikaliów, kolizji komunikacyjnych, zawałów budynków, wybuchu gazu)

⁵⁸ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna ...*, s. 213.

⁵⁹ R. Jakubczak, K. Gąsiorek, *Wojska OT w strukturze sił zbrojnych*, *Myśl wojskowa* Nr 3/1995.

i kataklizmów (powodzi, masowe pożary, oberwania chmur, wichury, zamiecie śnieżne, lawiny itp.) jest w pierwszej kolejności lokalny, a następnie regionalny. Niewykluczone jest także eksterytorialne wykorzystanie ich do działań ratunkowych. Oznacza to również, że pierwszym szczeblem decyzyjnym co do użycia wojsk OT, może być dowódca oddziału/pododdziału OT działający na wniosek burmistrza, starosty lub wójta. Powinni oni, wykorzystując własne kompetencje i posiadane dane w zakresie systemu mobilizacyjnego, mieć możliwość doraźnego powoływania rezerw wojsk OT na potrzeby działań humanitarnych, w tym zadań ratunkowych.

Takie usytuowanie kompetencji wynika z konieczności szybkiego reagowania na częstokroć krótkotrwałe, ale wyjątkowo niebezpieczne i lokalnie paraliżujące (destabilizujące) życie społeczeństwa oddziaływanie katastrof i kataklizmów⁶⁰. W każdej jednak sytuacji użycia wojsk OT do działań humanitarnych przeważająca część kosztów tego typu przedsięwzięć w czasie pokoju musi być poniesiona przez urząd, którego szef (wojewoda, burmistrz, starosta, wójt) wystąpił o użycie (pomoc). Zakres prac ratunkowych zależy od skali zagrożeń i możliwości jednostki wojsk OT. Typowymi zadaniami wojsk OT w ramach działań ratunkowych są⁶¹:

- rozpoznanie rejonów występowania zagrożeń;
- ewakuacja ludności i mienia z rejonów zagrożeń;
- udzielanie pomocy medycznej poszkodowanym;
- współudział w gaszeniu pożarów;
- zabezpieczanie uszkodzonych budowli i mienia;
- pomoc przy naprawie obiektów komunikacyjnych, energetycznych, kanalizacyjnych;
- współudział w prowadzeniu zabiegów sanitarnych i specjalnych;
- wspieranie działań systemu ratowniczego, służb komunalnych, straży pożarnej, akcji organizowanych przez OC i inne służby.

Działania ratunkowe wojsk OT są w Polsce nową formą ich użycia w innym niż dotychczas wymiarze. Dlatego wymagają jeszcze gruntownego opracowania pod względem teoretycznym. Niezwykle cenne jest zbieranie i analizowanie doświadczeń

⁶⁰ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna ...*, s. 216.

⁶¹ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych*, Sztab Generalny WP, Warszawa 1994.

własnej armii i sił zbrojnych innych państw⁶². Obejmowało ono także szkolenie. Systemy szkolenia z zakresu ratownictwa przyjęty w wojskach OT pozwala w cyklu dwunastomiesięcznego procesu szkolenia przygotować żołnierzy do prowadzenia działań ratunkowych w podstawowym zakresie, co jest niewspółmierne do potrzeb. W dwóch okresach szkolenia z zakresu ratownictwa przewidzianych jest 57 godzin⁶³.

Po pierwszym okresie szkolenia żołnierze powinien umieć⁶⁴:

- działać w składzie grupy ratunkowej;
- udzielać pierwszej pomocy medycznej porażonym w strefie zniszczeń;
- zabezpieczyć rejon dotknięty klęską żywiołową lub katastrofą przed penetracją osób postronnych.

Cele te osiągnąć są po realizacji tematyki:

- Charakterystyka możliwych do wystąpienia zagrożeń, katastrof i klęsk żywiołowych na terenie RP.
- Ogólne zasady organizacji i prowadzenia akcji ratunkowych.
- Struktura organizacyjna, zadania i sposoby działania sił obrony cywilnej w działaniach bojowych.
- Współdziałanie sił ratowniczych wojska z siłami straży pożarnej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych i katastrof.
- Wyszukiwanie, wydobywanie, wynoszenie i udzielanie pierwszej pomocy zasypanym w schronach i rejonach porażenia.
- Zabezpieczanie budynków grożących zawaleniem.

Po drugim okresie szkolenia żołnierze powinni umieć⁶⁵:

- oznakować i zabezpieczyć rejon zniszczenia lub klęski;

⁶² Amerykanie przewidują użycie Gwardii Narodowej do działań na szczeblu stanu m.in. w zakresie: udziału w niesieniu pomocy w trakcie klęsk żywiołowych (powodzi, trąb powietrznych, trzęsień ziemi, burz itp.), zwalczanie skutków wypadków przemysłowych (wskutek wycieku materiałów radiologicznych, chemicznych i innych o podwyższonej skali zagrożenia dla środowiska), wspieranie władz cywilnych (w zakresie: transportu lądowego i komunikacji powietrzno-lądowej; organizowania schronisk w wypadku stanów zagrożenia; medycznym; zabezpieczenia i ochrony terenów oraz obiektów; ewakuacji; utrzymania łączności. M. Berezowski, *Kiedy użyć sił zbrojnych*, Polska Zbrojna Nr 17, kwiecień 1996, s. 35.

⁶³ *Program szkolenia pododdziałów piechoty wojsk terytorialnych*, DWLąd 12/98, Warszawa 98.

⁶⁴ Tamże, rozdz. 3, s. 35.

⁶⁵ Tamże, rozdz. 4, s. 14.

- prowadzić rozpoznanie rejonu porażenia;
- odszukiwać miejsca, w których mogą być ludzie;
- udzielać pierwszej pomocy medycznej poszkodowanym i ewakuować ich w bezpieczne miejsce;
- torować drogi i przejścia przez rejon zniszczeń;
- zabezpieczać stropy przed zawaleniem.

Cele te osiąga się po realizacji tematów:

- a. Działanie patrolu rozpoznawczego w rejonie porażenia.
- b. Działanie drużyny podczas wydobywania ludzi z zasypanych schronów.
- c. Działanie drużyny podczas gaszenia pożaru.
- d. Drużyna podczas zabezpieczenia uszkodzonych budynków, grożących zawaleniem.
- e. Pluton podczas prowadzenia akcji ratunkowej w rejonie ześrodkowania wojsk.
- f. Pluton podczas prowadzenia akcji ratunkowej w mieście (rejonie zurbanizowanym).
- g. Organizacja dojazdu, rozpoznanie i kierowanie kompanią w akcji ratunkowej na obszarze dotkniętym klęską żywiołową, katastrofą (budowlaną, drogową itp.) pożarem.

Na mocy decyzji dowódcy POW⁶⁶ wojska OT utrzymują w stałej gotowości siły (4 oficerów, 5 chorążych, 4 podoficerów i 98 żołnierzy) i środki (1 samochód osobowo-terenowy, 6 samochodów ciężarowo-terenowych, 3 spycharki DZ-27S, trak GKT-60, 4 radiostacje) gotowe do użycia w akcji przeciwpowodziowej i likwidacji innych zagrożeń.

Aby działania ratunkowe wojsk OT cechowała właściwa skuteczność i elastyczność we współdziałaniu z KSR-G, należy dążyć do zwiększenia ich ilości. Zgodnie z reorganizacją wojsk obrony terytorialnej stosownie do wielkości środków budżetowych przydzielonych na ten cel, siły OT liczyć będą od 6 do 7 brygad czasu „P”. Dla dobra działań ratunkowych celowym byłoby utworzenie kolejnych jednostek z takim ich rozmieszczeniem, aby w każdym województwie stacjonowała brygada OT. Na

⁶⁶ Zgodnie z Rozkazem Nr 1 Dowódcy 2 Brygady Obrony Terytorialnej z dnia 16 stycznia 2001 r.

obecną chwilę na terenie kraju stacjonuje 3 BOT - ich rozmieszczenie przedstawia schemat w załączniku 6. Koncepcję taką przyjęto w „*Planie przebudowy i modernizacji technicznej wojsk lądowych w latach 2001-2006*”. Zakłada ona, że do 2006 roku powstaną brygady OT w województwach, w których obecnie nie występują.

Wejście w życie pakietu ustaw dotyczących stanów nadzwyczajnych i klęsk żywiołowych, powstanie jednostek OT we wszystkich województwach, a także przekazanie odpowiednich uprawnień dowódcom już od szczebla pododdziału i szefom terytorialnych organów dowodzenia, da bardzo duże możliwości z mocy prawa współdziałania wojsk OT i KSR-G w systemie regionalnym.

Zdecydowanej zmianie muszą ulec także procesy decyzyjne. Na dzień dzisiejszy pozostawienie kompetencji decyzyjnych w zakresie użycia wojsk OT na szczeblu okręgu jest anachronizmem, który nie przystaje do potrzeb gwałtownie zmieniającej się sytuacji i mało przewidywanego tempa narastania zagrożenia. Jedynie sprecyzowanie ich na szczeblu lokalnym z możliwością doraźnego uruchomienia na tym szczeblu wojsk OT na potrzeby przeciwdziałania gwałtownie narastającemu zagrożeniu lub zwalczaniu wywołanemu nim skutku, gwarantuje właściwą skuteczność wykorzystywania ich potencjału.

W celu właściwego wykorzystania potencjału sił zbrojnych i wojsk OT we wsparciu systemu ratowniczo-gaśniczego, niezbędnym jest zniesienie takich trudności, jak:

- brak wysoce profesjonalnych ratowników i sprzętu;
- brak podstaw prawnych, gdyż te które istnieją są niejasne, nieprecyzyjne i posiadają luki.

Jednoznaczne uregulowania prawne i precyzyjne zapisy pozwalały by z jednej strony władzom lokalnym w sposób właściwy i w pełni zgodny z prawem na korzystanie ze wsparcia wojsk OT, a z drugiej dawały by dowódcom wolną rękę w dysponowaniu podległymi im zasobami bez zbędnej procedury podejmowania decyzji na wyższych szczeblach dowodzenia.

Zmiany te powinny dotyczyć uzgodnienia (na szczeblu centralnym i szczeblach lokalnych) zasad i procedur oraz form i sposobów wsparcia przez OT działań systemu ratowniczo-gaśniczego w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń. Ma to na celu maksymalne wykorzystanie miejscowego potencjału KSR-G oraz OT dla ratowania ludzi,

dobytku i środowiska, a także zapewnienia niezbędnych warunków funkcjonowania władz i mieszkańców.

Wojska OT w działaniach powszechnego systemu ratowniczego (PSR), po właściwych uregulowaniach prawnych, mogą między:

- pełnić rolę pierwszego odwołu (rzutu) wojskowego wsparcia PSR w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń niemilitarnych;
- być wojskowym wsparciem PSR na szczeblu terytorialnym - województwa i powiatu;
- być wojskowym odwołem PSR na szczeblu województwa i powiatu w czasie pokoju.

Znaczącą rolę w systemie ratowniczym spełnia także Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa. Powołana ona została na mocy postanowień art. 3 Ustawy o Państwowej Straży Pożarnej⁶⁷, a jej przeznaczeniem jest realizacja przez PSP zadań na rzecz bezpieczeństwa pożarowego obiektów i terenów będących w gestii resortu obrony narodowej. Zakres działalności WOPpoż określił Minister ON w porozumieniu z Ministrem SWiA, w aktach:

- Rozporządzeniu z dnia 29 lipca 1992 r. w sprawie strażaków Państwowej Straży Pożarnej wyznaczonych do służby w Wojskowej Ochronie Przeciwpożarowej⁶⁸;
- Rozporządzeniu z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową⁶⁹.

Zakres zadań PSP realizowanych przez WOPpoż zasadniczo na rzecz sił zbrojnych, obejmuje w szczególności (art. 3 ustawy o PSP⁷⁰):

- organizację i prowadzenie akcji ratowniczych w czasie walki z pożarami oraz likwidację innych miejscowych zagrożeń na terenach będących w zarządzie (użytkowaniu) sił zbrojnych;

⁶⁷ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej. Dz. U. z 1991 r. Nr 88, poz. 400, z późn. zm.

⁶⁸ Dz. U. z 1992 r. Nr 58, poz. 289.

⁶⁹ Dz. U. z 1992 r. Nr 66, poz. 334.

⁷⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży ...

- udzielanie pomocy PSP w prowadzeniu akcji ratowniczych, a także wykonywanie pomocniczych czynności ratowniczych w czasie klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń na rzecz innych służb ratowniczych, poza terenami będącymi w zarządzie (użytkowaniu) sił zbrojnych;
- rozpoznawanie zagrożeń pożarowych i innych miejscowych zagrożeń na terenach będących w zarządzie (użytkowaniu) sił zbrojnych oraz egzekwowanie ich usunięcia;
- szkolenie kadry dla potrzeb WOPpoż i ochrony przeciwpożarowej w siłach zbrojnych;
- podejmowanie działań organizacyjno-technicznych usprawniających system alarmowania i współdziałania WOPpoż z jednostkami PSP oraz innymi służbami ratowniczymi w ramach KSR-G;
- sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o ochronie przeciwpożarowej na terenach będących w zarządzie (użytkowaniu) sił zbrojnych.

W sprawach nie uregulowanych treścią powyższych rozporządzeń, do wykonywania zadań przez WOPpoż stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące PSP. Ustalono organizację WOPpoż, wskazując z nazwy jej organy, kompetencje i uprawnienia oraz podległe im jednostki. Strukturę WOPpoż ilustruje rysunek 11.

Stosownie do postanowień wymienionych rozporządzeń, WOPpoż tworzą :

- Szef WOP i podległy mu Inspektorat WOPpoż;
- szefowie okręgowi WOPpoż i podległe im Okręgowe Inspektoraty WOPpoż;
- szefowie delegatur Okręgowych Inspektoratów WOPpoż i podległe im delegatury;
- wojskowe straże pożarne (WSP) podległe dowódcom jednostek wojskowych, które są podstawowymi siłami WOPpoż mogącymi brać udział w akcjach ratowniczo-gaśniczych na terenach w zarządzie MON i terenie pomocy wzajemnej.

Obowiązki nałożone na WOPpoż w jej jednostkach organizacyjnych realizują:

- żołnierze pełniący czynną służbę wojskową, posiadający kwalifikacje pożarnicze;

- strażacy PSP, wyznaczeni do pełnienia służby w WOPpoż za ich zgodą przez Komendanta Głównego PSP;
- pracownicy posiadający kwalifikacje pożarnicze wyznaczeni na stanowiska służbowe (zatrudnieni) w tych jednostkach.

W wymienionych powyżej jednostkach organizacyjnych, poza WSP⁷¹, funkcjonujących w oparciu o etaty własne podporządkowane służbowo Szefowi WOPpoż, łącznie jest 55 stanowisk etatowych, w tym: 18 wojskowych, 21 wojskowo-cywilnych oraz 16 dla oficerów PSP. W WSP zorganizowanych w oparciu o etaty własne jednostek wojskowych lub etaty zbiorcze OW, służbę pełni lub jest zatrudnionych łącznie 2.275 osób.

Rys. 11. Struktura Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej

Źródło: Opracowanie własne.

Wojskowe straże pożarne podlegają dowódcom właściwych jednostek (instytucji) wojskowych, którzy je wyposażają i finansują w porozumieniu z właściwym terytorialnie szefem delegatury okręgowego inspektoratu WOPpoż. Według danych z 2002 roku zorganizowanych jest 198 wojskowych straży pożarnych, z tego

⁷¹ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad ...

funkcjonujących w: Wojskach Lądowych (111), Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej (65), Marynarce Wojennej RP (18), Dowództwie Garnizonu Warszawa (4).

Służbę w nich pełni lub jest zatrudnionych 291 żołnierzy zawodowych, 1.514 żołnierzy zasadniczej służby wojskowej, 56 funkcjonariuszy PSP, 414 pracowników cywilnych wojska.

Stopień ich zorganizowania jest różny. Utworzone straże pożarne posiadają obsadę etatową złożoną z: żołnierzy zawodowych (zaw.) i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej (zsw) w 168 jednostkach organizacyjnych, żołnierzy (zaw. i zsw) i pracowników wojska w 20 jednostkach organizacyjnych, żołnierzy zawodowy, funkcjonariuszy PSP i pracowników wojska w 5 jednostkach organizacyjnych, funkcjonariuszy PSP i pracowników wojska w 3 jednostkach organizacyjnych, pracowników wojska w 2 jednostkach organizacyjnych.

Na ogólną liczbę 198⁷² wojskowych straży pożarnych, 75 spośród nich bezpośrednio zabezpiecza obiekty koszarowe, 36 składy środków bojowych; 27 lotniska wojskowe; 20 dywizjony raketowe; 18 poligony wojskowe, 18 składy materiałów pędnych i smarów (mps); 4 porty wojenne.

Średnio na zmianie służbowej WSP dyżur w nich pełni 3-4 żołnierzy. Jest to zbyt mała obsada wobec wymogów dla stanu etatowego. Uniemożliwia to utrzymanie gotowości alarmowej przez pogotowie przeciwpożarowe, bez naruszenia zasad pełnienia służby. Dotyczy to 117 straży złożonych głównie z żołnierzy zasadniczej służby wojskowej.

Na wyposażeniu znajduje się 329 samochodów pożarniczych, 213 przyczep gaśniczych, 350 agregatów gaśniczych oraz 393 motopompy. Sprzęt ten w przeważającej większości jest technicznie przestarzały. Około 50% samochodów wymaga wymiany z uwagi na przekroczony resurs docelowy, podobnie zresztą jak motopompy i agregaty. W pozostałych grupach wyposażenia technicznego, takich jak: sprzęt pożarniczy, wyposażenie i ekwipunek osobisty ratowników, urządzenia łączności bezprzewodowej, chemiczne środki gaśnicze - zabezpieczenie potrzeb w stosunku do norm należności jest niewystarczające. Ponadto występuje poważny niedobór

⁷² Podane ilości w roku 2003 uległy zmniejszeniu.

w zestawy sprzętu ratowniczego, w tym w tzw. „szczęki życia”, a także czujniki bezruchu, maski do aparatów oddechowych i odzież specjalną.

W roku 2.000 na terenach wojskowych jednostki WSP gasiły 73 pożary, interweniowały w 316 innych zdarzeniach polegających m.in. na usuwaniu skutków wichur i ulewnych deszczy. Przede wszystkim jednak zabezpieczały przedsięwzięcia szkoleniowe, a także procesy technologiczne i inne organizowane imprezy. WSP udzielały także pomocy jednostkom ratowniczo-gaśniczym PSP. Odnotowano 831 przypadków uczestnictwa jednostek WSP w działaniach ratunkowych w rejonach pomocy wzajemnej.

Wojskowa ochrona przeciwpożarowa realizowana jest przez określone podmioty w rejonach własnych i pomocy wzajemnej. Rejon własny to teren jednostek wojskowych, w których są one utworzone. W zależności od warunków lokalnych WSP zabezpieczają też tereny i obiekty wojskowe innych jednostek. Dotyczy to przede wszystkim garnizonowych składów amunicji, magazynów środków bojowych i mps, lądowisk śmigłowców, stanowisk dowodzenia, obiektów łączności, poligonów i placów ćwiczeń. Rejonem własnego działania WSP zgrupowania polowego wojsk, jest także rejon rozmieszczenia wszystkich jednostek lub grup wchodzących w skład zgrupowania.

Rejon pomocy wzajemnej WSP i pododdziałów jednostek wojskowych określa Rozporządzenie⁷³ Ministra ON. Granice rejonu pomocy wzajemnej ustalają właściwi miejscowo szefowie delegatur okręgowych inspektorów WOPpoż. w porozumieniu z dowódcami jednostek wojskowych, w których są utworzone wojskowe straże pożarne oraz z komendantami powiatowymi PSP⁷⁴. Rejon pomocy wzajemnej straży pożarnej (służby ratowniczej) przedsiębiorstwa państwowego, dla którego organem założycielskim jest Minister ON, obejmuje obszar miasta (osiedla), w którym przedsiębiorstwo ma swoją siedzibę. Udział taki jest możliwy, jeżeli nie pozbawi to niezbędnej ochrony przeciwpożarowej⁷⁵ jednostki, w której jest utworzona WSP. Nie ustala się rejonów pomocy wzajemnej dla WSP składnic i magazynów amunicji, materiałów

⁷³ Dz.U. z 1992 r. Nr 66, poz. 334 z dnia 3 września 1992 r. z późn. zm.

⁷⁴ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad ...

⁷⁵ Tamże, § 19, ust. 1.

wybuchowych, paliw płynnych oraz jednostek raketowych. Straż pożarna w tych jednostkach przystępuje do akcji ratunkowej poza własnym rejonem działania, tylko na polecenie oficera dyżurnego jednostki albo jego przełożonego⁷⁶.

W celu zapewnienia w obiektach wojskowych - na wypadek pożaru lub innego miejscowego zagrożenia - pomocy ze strony jednostek ochrony przeciwpożarowej, a także udziału WSP i pododdziałów jednostek wojskowych w akcjach ratunkowych w obiektach cywilnych, sporządza się odpowiednie zestawienia sił i środków przewidzianych do udziału w tych akcjach, na zasadach określonych w rozporządzeniu ministra Obrony Narodowej. Zestawienia sił i środków, o których mowa wyżej, włącza się do planu ochrony przeciwpożarowej.

Upoważnionymi do wzywania sił i środków do akcji ratunkowych są służby dyżurne jednostki wojskowej (garnizonu) i stanowisk koordynacji działań ratowniczych PSP. Upoważnionymi do dysponowania wojskowych sił i środków do akcji ratunkowych poza rejon pomocy wzajemnej są dyżurne służby operacyjne okręgu wojskowego, rodzaju sił zbrojnych lub Dowództwa Garnizonu Warszawa na wezwanie stanowiska koordynacji działań ratowniczych szczebla wojewódzkiego.

W przypadkach szczególnych wymagających nagłego działania, dowódcy mogą podejmować decyzje o użyciu wojskowych sił i środków będących w dyspozycji poza rejonem pomocy wzajemnej samodzielnie, powiadamiając o tym dyżurne służby operacyjne (DSO) OW, RSZ i GW.

Na terenach wojskowych akcją ratunkową dowodzi komendant WSP lub oficer jednostki organizacyjnej WOPpoż. W czasie wspólnej akcji ratunkowej poza terenami wojskowymi, komendanci WSP oraz dowódcy pododdziałów wojska wykonują polecenia dowodzącego działaniami ratowniczymi.

Stosownie do postanowień prawa krajowego oraz dokumentów normalizacyjnych NATO, WSP stanowią zatem część systemu ochrony przeciwpożarowej kraju i powinny partycypować w realizacji celów Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. WOPpoż wykonuje w czasie klęsk żywiołowych i innych miejscowych zagrożeń pomocnicze czynności ratownicze poza terenami jednostek wojskowych.

⁷⁶ Zgodnie z postanowieniami § 15 ust. 3 Rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad ...

Udział w działaniach następuje na wezwanie służb ratowniczych, jeżeli nie pozbawi to jednostki wojskowej, w której jest utworzona, niezbędnej ochrony przeciwpożarowej.

Zaznaczyć przy tym należy, że ochronę przeciwpożarową w wojskach państw należących do NATO, obowiązują porozumienia standaryzacyjne (STANAG-i) opracowywane przez Wojskową Agencję Standaryzacji (MAS)⁷⁷. Dotyczą one funkcjonowania, wyposażenia, zasad prowadzenia działań ratowniczych (CFR)⁷⁸ i organizacji wojskowych straży pożarnych działających w armiach państw Sojuszu. Wszechstronność i szczegółowość tych aktów wymownie dowodzi, jak wielkie znaczenie dla Sojuszu ma bezpieczeństwo, w tym pożarowe obiektów i terenów stacjonowania swych wojsk. Udział Polski w NATO daje podstawy do oczekiwania, iż wdrażanie standaryzacji w naszych krajowych wojskowych strażach pożarnych podniesie ich walory operacyjne w sferze ratownictwa.

Do najważniejszych porozumień dotyczących standaryzacji wojskowych służb ratowniczych w NATO, należą STANAG-i o numerach: 3929, 3862, 3712, 7049, 7052⁷⁹.

Państwa uczestniczące w porozumieniu uzgodniły „Stany Gotowości” swoich ekip ratowniczych i pożarniczych, zgodnie z następującymi warunkami NBC⁸⁰:

- poziom I, ekipy ratownicze (CFR) przebywają w swoich schronach ubrane w odzież ochronną i wyposażone w indywidualne środki ochrony dróg

⁷⁷ MAS – Military Agency of Standarization.

⁷⁸ CFR – Crash Fire Rescue, tj. działania ratowniczo-gaśnicze.

⁷⁹ 3929 – norma dotyczy oszacowania wskaźnika dla NATO-wskich służb ratowniczych, przewidzianych do wypadków lotniczych i pożarów;

3862 – norma dotyczy udzielania pomocy i ochrony przeciwpożarowej na lotnisku dla śmigłowców; wprowadza kategorie identyfikacyjne;

3712 – norma dotyczy ratownictwa na lotnisku i działań przeciwpożarowych; wprowadza kategorie identyfikacyjne;

7049 – norma wprowadza wymagania co do osobistego wyposażenia ochronnego, wraz ze standardowymi procedurami działania podczas prowadzenia operacji CFR w środowisku NBC (broń masowego rażenia);

7052 – norma poświęcona utrzymywaniu zdolności do prowadzenia akcji ratowniczo-gaśniczych samolotu przez strażaków NATO.

⁸⁰ STANAG 7049 ratyfikowały: Dania, Francja, Niemcy, Grecja Włochy, Holandia, Portugalia w 1993 r., Norwegia i Wielka Norwegia w 1996 r., Hiszpania w 1997 r. i Turcja w 1998. Zaznaczyć należy, że Dania, Włochy, Holandia, Norwegia i Hiszpania uczyniły to z pewnymi zastrzeżeniami.

- oddechowych (izolacyjne), stosownie do miejscowych instrukcji;
- poziom II, ekipy ratownicze (CFR) będą reagowały na incydenty na lotniskach lub w budynkach ubrane w odzież ochronną i wyposażone w indywidualne środki ochrony dróg oddechowych (izolacyjne), które zapewnią ochronę tylko w środowisku NBC;
 - poziom III, ekipy ratownicze (CFR) będą reagowały na incydenty na lotniskach lub w budynkach ubrane w odzież ochronną i wyposażone w indywidualne środki ochrony dróg oddechowych (izolacyjne), które zapewnią ochronę tylko w środowisku NBC i w czasie zagrożenia pożarowego.

W zakresie utrzymania powszechnej gotowości, postulowana jest realizacja szeregu przedsięwzięć planistyczno-organizacyjnych i technicznych. Wśród nich wymienia się: planowanie operacyjne i szkolenie personelu, wyposażenie przeciwpożarowe i sprzęt do gaszenia pożaru, przygotowanie do działań ratowniczo-gaśniczych, prowadzenie działań ratowniczych⁸¹.

Charakterystyczny w ramach prowadzonych działań ratunkowych jest czas od otrzymania sygnału do przyjazdu na miejsce zdarzenia. Nie może być dłuższy od poniższej kalkulacji: 1 minuta od otrzymania sygnału do opuszczenia budynku straży pożarnej i 2 minuty na kilometr odległości pomiędzy budynkiem, a miejscem zdarzenia lub winien mieścić się w ramach czasowych określonych przez standardy narodowe.

Na chwilę obecną niezwykle trudno spełnić wszelkie wymagania określone w STANAG-ach. Brak jest przede wszystkim poligonów do praktycznych ćwiczeń w gaszeniu pożarów, spełniających jednocześnie rygorystyczne wymogi ochrony środowiska, jak również realistyczne warunki ćwiczeń.

Ważnym ogniwem w strukturach sił zbrojnych, które powinny być włączone w powszechny system ratownictwa jest wojskowa służba zdrowia ze swoją siecią szpitali klinicznych. Na etapie tworzenia oddziałów ratownictwa medycznego są cztery szpitale wojskowe (Ełk, Szczecin, Wrocław i Poznań), które na mocy ustawy mogą wejść w tworzony system: *Państwowe Ratownictwo Medyczne*. W pozostałych 14-tu

⁸¹ STANAG 3929 ratyfikowały: Kanada (1989), Dania, Norwegia, Portugalia, Francja i Hiszpania (1991), Turcja (1992), Włochy (1993). Z pewnymi zastrzeżeniami uczyniły to: Niemcy, Holandia, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone (1990).

szpitalach wojskowych tworzone są warunki do organizacji szpitalnych oddziałów ratunkowych, bądź też zespołów ratownictwa medycznego⁸².

Jednym z ważniejszych systemów ratowniczych, który powinien funkcjonować w powszechnym systemie ratowniczym jest funkcjonujący w siłach zbrojnych *System Poszukiwania i Ratownictwa - Search And Rescue (SAR)*. Jest on definiowany jako użycie statków powietrznych, łodzi podwodnych, statków powierzchniowych, wyspecjalizowanych zespołów ratunkowych oraz wyposażenia do poszukiwania i ratowania siły żywej w sytuacjach zagrożenia życia lub zdrowia na lądzie i na morzu⁸³. Jego funkcjonowanie wynika z tego, że każde państwo (administracja lokalna), w tym i Polska, ma określony rejon odpowiedzialności za prowadzenie operacji SAR. System SAR funkcjonuje w *dwóch podsystemach*, a mianowicie jako: podsystem niemilitarny i podsystem militarny. Podstawą są zobowiązania wynikające z Międzynarodowej Konwencji Lotniczej, członkostwa w strukturach NATO oraz zgodnie z celami określonymi dla Sił Zbrojnych RP. W zakresie ratownictwa lotniczego, które stanowi zasadnicze przedsięwzięcie systemu, wyróżnia się czynności obejmujące ratownictwo statków powietrznych na lotniskach, udzielanie pomocy statkom powietrznym podczas lotu, a także poszukiwanie oraz ratownictwo załóg i pasażerów statków powietrznych poza lotniskiem. Działaniem systemu objęte są wszystkie statki powietrzne cywilne, wojskowe oraz w służbie celnej i służbie porządku publicznego, a także uszkodowane w wyniku wypadku lotniczego. Głównymi zadaniami systemu są:

- przyjmowanie i analiza informacji o zagrożeniu bezpieczeństwa załóg i pasażerów statków powietrznych oraz określanie stopnia zagrożenia;
- powiadamianie zainteresowanych instytucji o zaistniałym zagrożeniu;
- alarmowanie i kierowanie działaniem sił i środków systemu, a także organizowanie współdziałania tych sił podczas akcji;
- dążenie do szybkiego odnalezienia miejsca rozbitków lotniczych;
- udzielanie pomocy rozbitkom oraz osobom, które zostały uszkodowane w wyniku wypadku lotniczego;

⁸² Ustawa z dnia 25 lipca 2001 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym. Dz.U. z 2001 r. Nr 113, poz. 1207.

⁸³ *Koncepcja*, SG WP, Warszawa 2001, s. 4.

- ewakuacja rozbitek z miejsca wypadku⁸⁴.

Funkcjonowanie systemu normują stosowne dokumenty⁸⁵. W ramach systemu ASAR, MON wydziela następujące siły i środki:

- Ośrodek Koordynacji Poszukiwań i Ratownictwa Lotniczego;
- Podośrodki Koordynacji Poszukiwań i Ratownictwa Lotniczego;
- organy Służby Ruchu Lotniczego;
- organy radiotechniczne;
- dyżurne statki powietrzne;
- okręty MW pełniące dyżury SAR;
- Grupy Naziemnego Poszukiwania;
- jednostki transportu naziemnego;
- jednostki ochrony przeciwpożarowej.

Ogólnie siły i środki wydzielane do systemu poszukiwania i ratownictwa SAR stanowią:

- lotnicze siły i środki ratownicze;
- morskie jednostki ratownicze;
- lądowe jednostki ratownicze.

Lotnicze siły i środki, to załogi oraz samoloty i śmigłowce zdolne do spełniania określonych funkcji w czasie akcji poszukiwawczo-ratowniczych⁸⁶. Siły wydzielane z WLOP do systemu poszukiwania i ratownictwa przedstawiono są na poniższym rysunku⁸⁷.

⁸⁴ Tamże.

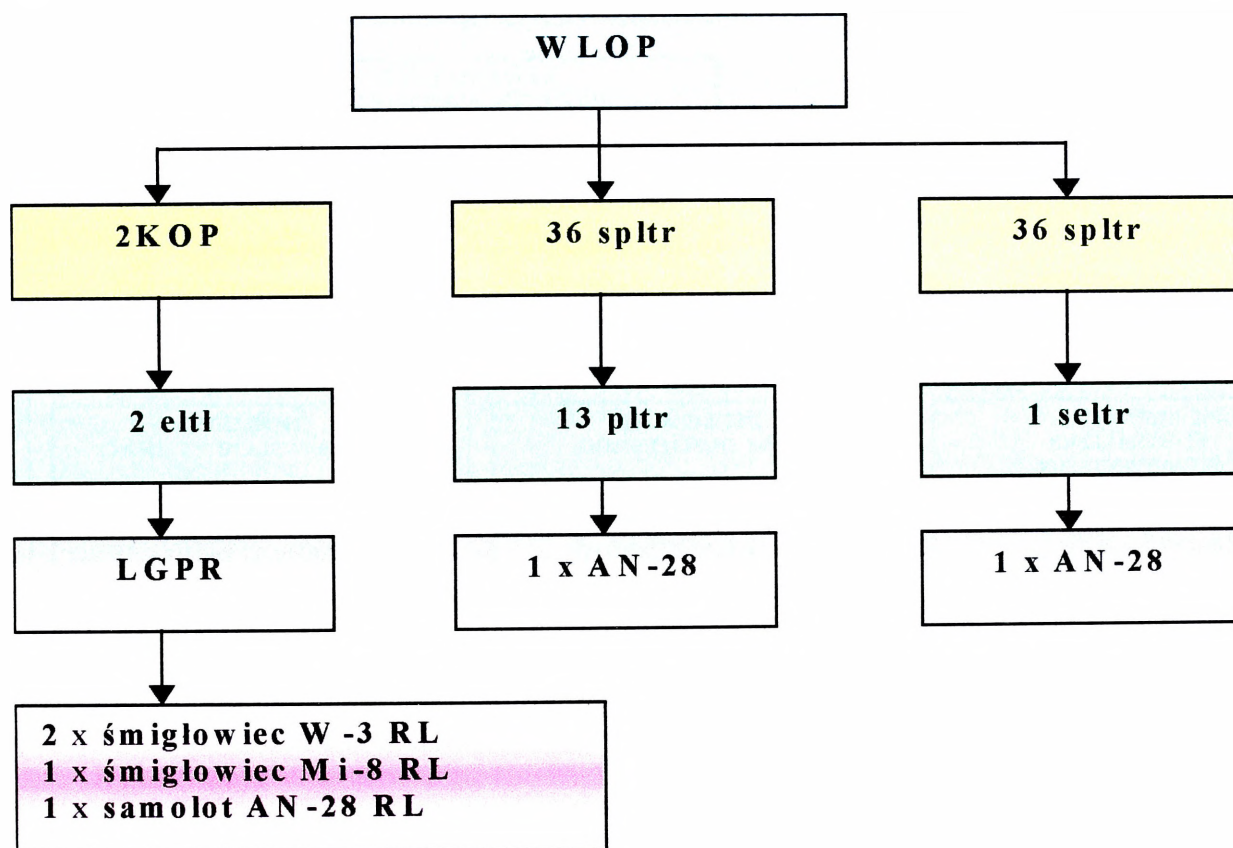
⁸⁵ - *Międzynarodowa Konwencja Lotnicza* (Chicago 1944 r. ratyfikowana przez Polskę w 1958 r.);
 - *Międzynarodowa Konwencja o Poszukiwaniu i Ratownictwie Morskim* (ratyfikowana przez Polskę w dniu 26.02.1988 r.);
 - *Aneks 12 do Międzynarodowej Konwencji Lotniczej* (zawiązanej w 1944 r. w Chicago, wydawnictwo ICAO);
 - Ustawa z dnia 31 maja 1962 r. *Prawo Lotnicze* (Dz.U. z 1962 r. Nr 32, poz. 153, art. 50, ust. 2);
 - Ustawa z dn. 09 listopada 2000 r. *o bezpieczeństwie morskim*;
 - Zarządzenie Ministra Komunikacji z 16.03.1983 r. w sprawie prowadzenia poszukiwań i ratownictwa statków powietrznych. (M.P. z 1983 r. Nr 11, poz. 59).

⁸⁶ Wg. *Search and Rescue, ATP - 10(D)*, Wydawnictwo NATO 1995, Military Agency of Standarization, s. 250.

⁸⁷ *Koncepcja ...*, s. 8-9.

W ramach WLOP do systemu ratownictwa są wydzielane inne dyżurne siły i środki. Stanowią je: pięć śmigłowców (2 elt z Bydgoszczy, 1 elt z Mińska Mazowieckiego, 3 elt z Poznań-Krzesiny, 3 elt z Wrocławia, 1 OSL Dęblin) i jeden AN-2 (13 eltr z Krakowa)⁸⁸.

W Marynarce Wojennej RP występują *siły ratownictwa lotniczego i morskiego*, które w chwili obecnej są włączone w system krajowy poszukiwania i ratownictwa statków powietrznych. W systemie tym ujęto dyżurną służbę operacyjną ratownictwa MW RP, jako Podośrodek Koordynacji Poszukiwań i Ratownictwa - *Remote Supervisory and Control (RSC)* w Gdyni funkcjonującą dla koordynacji działań w obszarze morskim i przyległym pasie lądowym do głębokości 100 kilometrów.

Rys. 12. Siły wydzielane z WLOP do systemu poszukiwania i ratownictwa

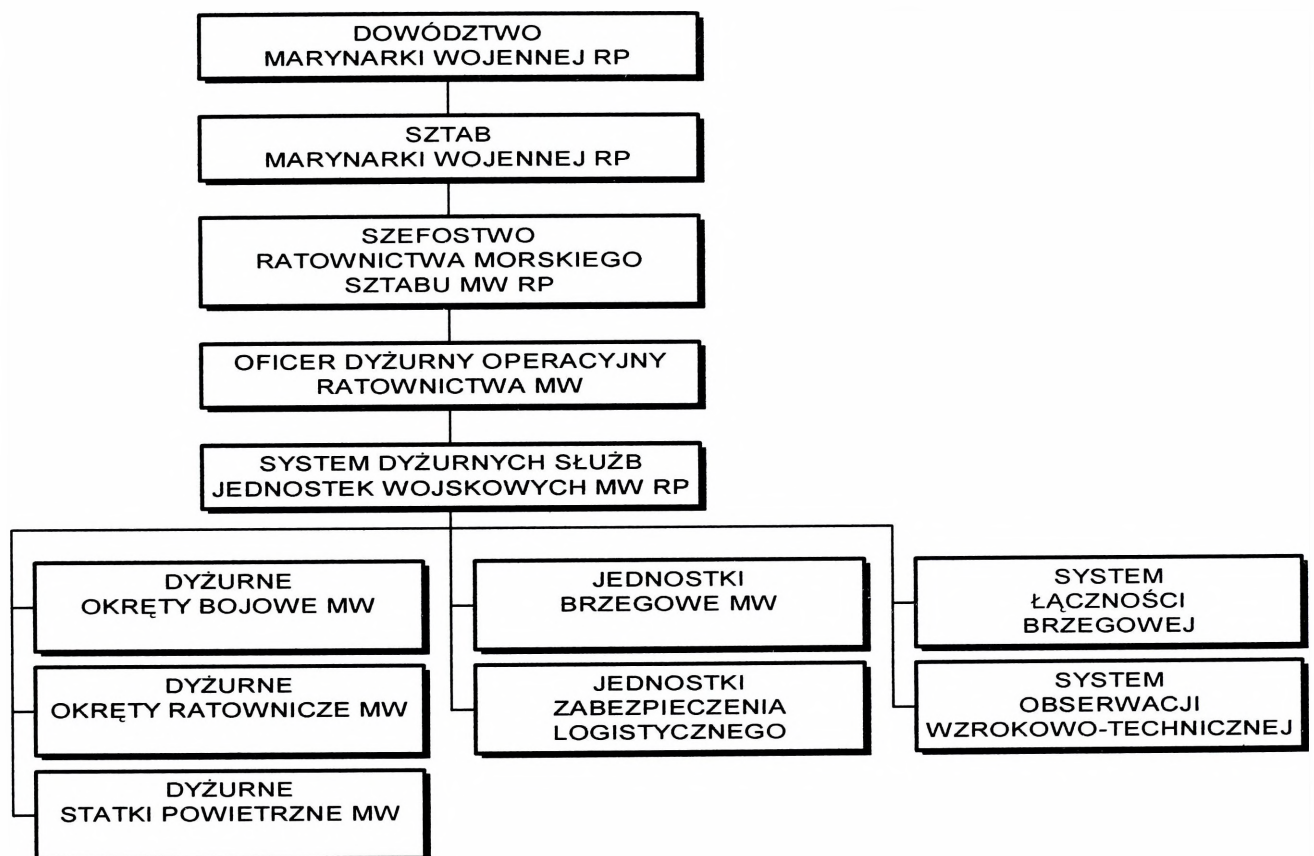
Źródło: *Koncepcja*, SG WP, Warszawa 2001, s. 9.

Na podstawie porozumień podpisanych przez MW RP (RSC GDYNIA), system ratownictwa SAR MW RP współpracuje również z odpowiednimi systemami Niemiec Danii w rejonie Morza Bałtyckiego⁸⁹.

⁸⁸ Tamże, s. 10.

⁸⁹ *Koncepcja ...*, s. 10.

Struktura organizacyjna wojskowego ratownictwa morskiego MW RP zbudowana jest w oparciu o siły i środki jednostek brzegowych, pływających oraz lotniczych MW RP wraz z zabezpieczeniem logistycznym. Strukturę tę tworzą: system służb dyżurnych, specjalistyczne jednostki ratownicze (pływające) pełniące stały dyżur ratowniczy, jednostki pływające pełniące dyżur bojowo - ratowniczy, statki powietrzne pełniące dyżur ratowniczy, system łączności oraz brzegowy system obserwacji wzrokowo - technicznej, siły i środki przewidziane i przygotowane do udziału w akcjach ratunkowych, wydzielane z jednostek brzegowych MW RP.

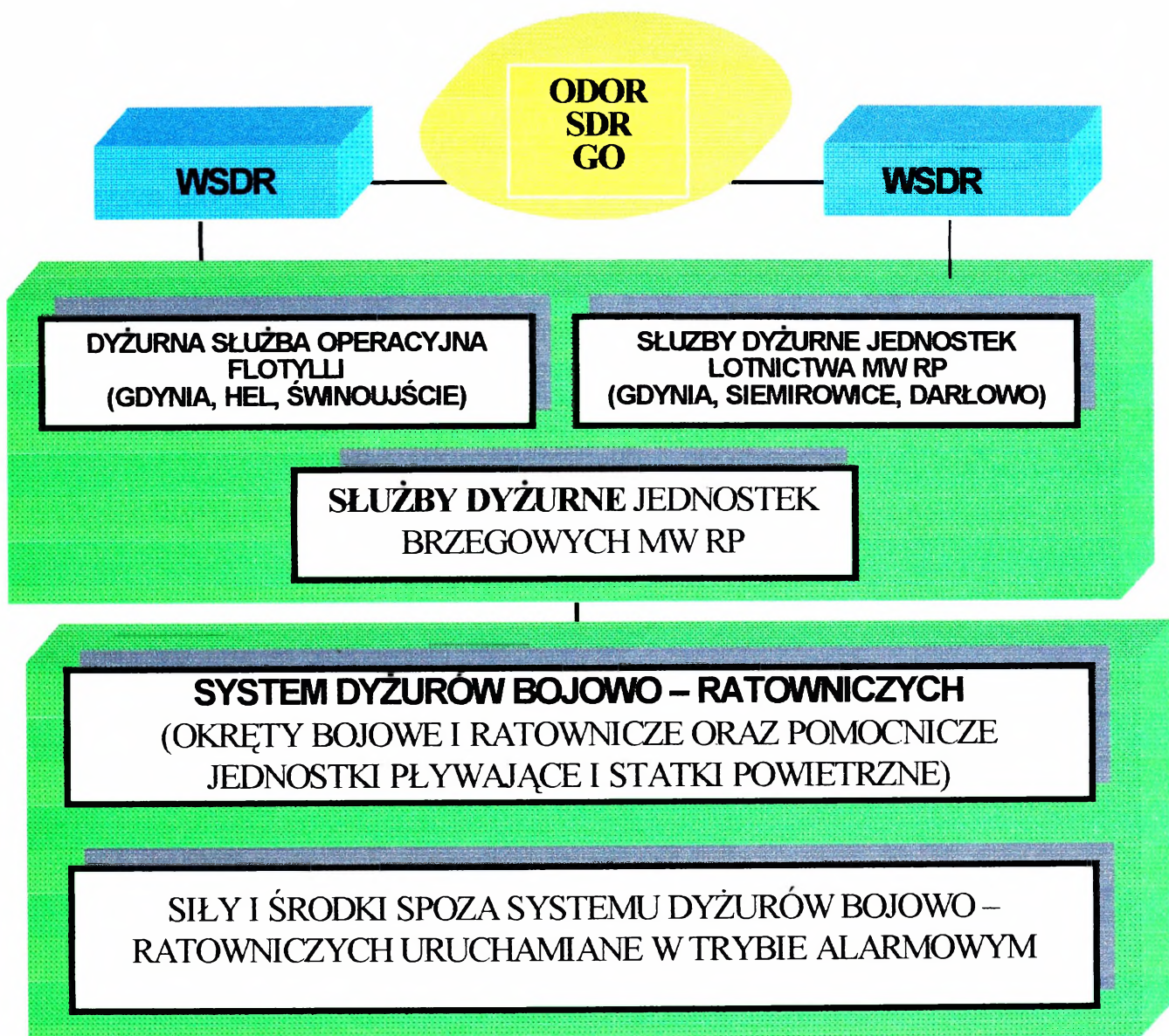
Rys. 13. Organizacja wojskowego ratownictwa morskiego MW

Źródło: *Koncepcja*, SG WP, Warszawa 2001, s. 10.

Specjalistyczne siły i środki wojskowego ratownictwa morskiego MW RP oraz bojowe jednostki pływające MW RP pełnią dyżury bojowo-ratownicze w wyznaczonych portach wybrzeża oraz na lotniskach położonych w pasie nadmorskim.

Dowodzenie (kierowanie) siłami i środkami ratownictwa wojskowego MW RP w ramach codziennej działalności szkoleniowej lub w ramach akcji ratunkowych realizuje oficer dyżurny operacyjny ratownictwa (ODOR), we współdziałaniu on z etatową obsadą dyżurnej służby operacyjnej MW (DSO MW) i podległymi służbami

jednostek wojskowych MW. Organizacja dowodzenia (kierowania) siłami i środkami ratownictwa morskiego MW przedstawia rysunek 14. Z chwilą skierowania do akcji ratowniczej sił i środków, wchodzą one w operacyjne podporządkowanie SDR do czasu jej zakończenia.

Rys. 14. Organizacja dowodzenia (kierowania) siłami i środkami ratownictwa morskiego MW

Źródło: *Koncepcja*, SG WP, Warszawa 2001, s. 11.

Marynarka Wojenna współpracuje również z cywilną morską służbą SAR, która w obecnym okresie przechodzi zmiany organizacyjne. Na bazie ratyfikowanej w dniu 26.02.1988 r. przez Polskę „Międzynarodowej Konwencji o Poszukiwaniu i Ratownictwie Morskim” powstał dokument formalno-prawny tzw. „Ustawa o bezpieczeństwie Morskim”, która w rozdziale piątym - „Ratowanie życia na morzu”,

precyzuje organizację polskiej morskiej służby SAR i zgodnie z przyjętym zapisem niniejszej ustawy rozpoczęła ona swoją działalność z dniem 01.01.2002 r. Z tym samym dniem rozpoczęła działalność Rada SAR, na czele której zgodnie z zapisem ustawy, stoi dowódca Marynarki Wojennej RP. Rada SAR stanowi ciało opiniotwórcze i doradcze ministra właściwego do spraw gospodarki morskiej, aktualnie ministra infrastruktury.

Siły i środki Marynarki Wojennej wydzielone do systemu ratowniczego przedstawia poniższa tabela 3. Podkreślić należy, że część z nich jest wydzielona do Systemu SAR NATO. Na powyższym wykazie oznaczono je gwiazdką.

System poszukiwania i ratownictwa w Wojskach Lądowych stanowią lądowe jednostki ratownicze wykorzystywane głównie w operacjach, w których poszukiwanie prowadzone jest za pomocą statku powietrznego, a ratowanie za pomocą środków lądowych. Niemniej jednak WL wydzielają czterech śmigłowce Mi-24.

Tabela 3

Siły i środki dyżurne Marynarki Wojennej RP wydzielane do systemu ratownictwa

Jednostka	Ilość i typ	Dyslokacja
1 el MW*	2 x W-3 RM Anakonda	Gdynia
2 el MW*	1 x Mi-14 PS	Darłowo
3 FO	1 x kuter rakietowy	Gdynia
3 FO	1 x trałowiec	Świnoujście
8 FOW	1 x kuter ZOP	Kołobrzeg
9 FO	1 x trałowiec	Hel

Źródło: *Koncepcja*, SG WP, Warszawa 2001, s. 12.

Dodatkowo system poszukiwania i ratownictwa oparty jest o funkcjonowanie *Grup Naziemnego Poszukiwania* (GNP), które są wydzielane w określonych jednostkach wojskowych i funkcjonują w systemie dyżurowym. Zestawienie jednostek wydzielających GNP przedstawiono w tabeli 4.

**Grupy Naziemnego Poszukiwania wydzielane z jednostek
wojsk lądowych**

Pomorski Okręg Wojskowy - 48 JW			Śląski Okręg Wojskowy - 37 JW		
1.	2.		3.	4.	
1.	8 OSSCz	- Chelm;	1.	WSO	- Wrocław;
2.	COSMSLog	- Poznań;	2.	10 BLog	- Opole;
3.	WSO	- Toruń;	3.	1 bz	- Lublin;
4.	WSO	- Poznań;	4.	16 bpd	- Kraków;
5.	CSLiI	- Zegrze,	5.	21dplot	- Przemyśl;
6.	9 pdow	- Białobrzegi;	6.	15 BKPanc	- Wędrzyn;
7.	9 prel	- Lidzbark Warmiński;	7.	17 BZ	- Międzyrzecz;
8.	CSSCzS	- Pila;	8.	5 BZ	- Gubin;
9.	20 BZ	- Bartoszyce;	9.	5 bsap	- Krosno Odrzańskie;
10.	OSP	- Orzysz;	10.	4 br	- Wędrzyn;
11.	18 BZ	- Białystok;	11.	5 pam	- Sulechów;
12.	16 pa	- Braniewo;	12.	4 bzaop	- Krosno Odrzańskie;
13.	4 popchem	- Brodnica;	13.	10 BKPanc	- Świętoszów;
14.	1 pam	- Ciechanów;	14.	11 BZ	- Żary;
15.	2 PRt	- Choszczno;	15.	34 BKPanc	- Żagań;
16.	1 RBM	- Mosty;	16.	11 pa	- Żary;
17.	2 RBM	- Wałcz;	17.	20 pappanc	- Żary;
18.	CSWL	- Drawsko Pomorskie;	18.	4 pplot	- Czerwieńsk;
19.	13pplot	- Elbląg;	19.	11 psap	- Świętoszów;
20.	1 BOT	- Gdańsk;	20.	11 brem	- Żagań;
21.	15 BZ	- Giżycko;	21.	11 bzaop	- Świętoszów;
22.	15 pplot	- Goldap;	22.	10 br	- Żagań;
23.	2 pk	- Inowrocław;	23.	1 bpg	- Nysa;
24.	2 BSap	- Kazuń;	24.	2 bpg	- Kłodzko;
25.	4 pam	- Kołobrzeg;	25.	1 BSap	- Brzeg;
26.	8 pplot	- Koszalin;	26.	11 prel	- Legnica;
27.	1 bdow	- Bydgoszcz;	27.	23 BA	- Bolesławiec;
28.	69 pplot	- Leszno;	28.	12 pk	- Nisko;
29.	8 br	- Łębork;	29.	25 pz	- Gliwice;
30.	1 pplot	- Modlin;	30.	69 pplot	- Leszno;

1.	2.	3.	4.
31.	16 BZ – Morąg;	31.	6 pdm – Głogów;
32.	15 bdow – Olsztyn;	32.	14 prlk – Sieradz;
33.	4 BK Panc – Orzysz;	33.	2 bdow – Wrocław;
34.	6 OSSSam – Ostróda;	34.	3 BOT – Zamość;
35.	2 prel – Giżycko;	35.	9 OSSCz – Ostrów Wielkopolski;
36.	1 bsap – Pultusk;	36.	OSPWL – Wędrzyn;
37.	9 BZ – Siedlce;	37.	15 BRLK – Sieradz;
38.	7 BZ – Słupsk;		
39.	6 BK Panc – Stargard Szczeciński;		
40.	12 prlk – Świecie;		
41.	12 BZ – Szczecin;		
42.	16 bsap – Tczew;		
43.	36 BZ – Trzebiatów;		
44.	2 BZ – Walcz;		
45.	1 BPanc – Wesola;		
46.	1 BA – Węgorzewo;		
47.	3 pdm – Włocławek;		
48.	12 BK Panc – Budowo		

Źródło: *Koncepcja*, SG WP, Warszawa 2001, s. 13.

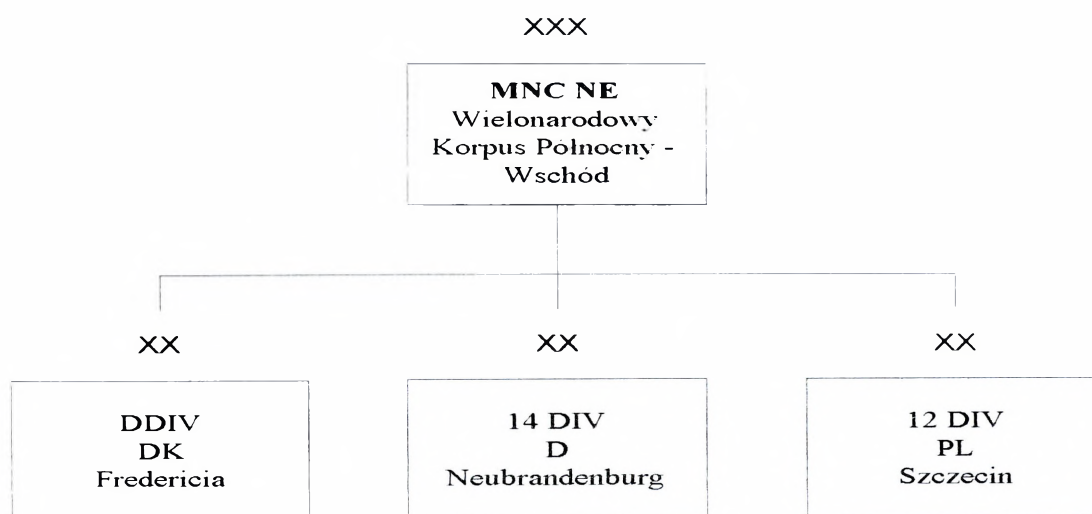
3.4. Wielonarodowy Korpus Północny–Wschód

Następstwem tworzenia się nowej struktury bezpieczeństwa europejskiego stało się funkcjonowanie międzynarodowych jednostek wojskowych. We współpracy tego rodzaju uczestniczą nasze siły zbrojne i ramach misji pokojowych i Programie „Partnerstwa dla Pokoju”. W sierpniu 1997 roku ministrowie obrony narodowej wystąpili z inicjatywą powołania polsko-duńskiego-niemieckiego korpusu. Tworzą go niemiecka 14. Dywizja Grenadierów Pancernych (18 tys. żołnierzy) z Neubrandenburga, duńska Dywizja Zmechanizowana (18 tys. żołnierzy) z Frederici oraz polska 12. Szczecińska Dywizja Zmechanizowana (12 tys. żołnierzy). Rozpoczął on swoją działalność w 1999 roku pod nazwą Wielonarodowy Korpus Północny – Wschód z przeznaczeniem dzia-

łania w ramach wspólnej obrony państwa NATO, a także udziału w rozwiązywaniu kryzysów międzynarodowych oraz operacjach pokojowych.

Ze względu na deklarowane także ratunkowe przeznaczenie (struktura pokazana na rysunku 15), Korpus należy uwzględnić w planach perspektywicznych powszechnego systemu ratowniczego na potrzeby zwalczania skutków klęsk i katastrof.

Siedzibą sztabu korpusu jest Szczecin, a główne zadania przewidziane dla korpusu to:

Rys. 15. Schemat struktury Wielonarodowego Korpusu Północny - Wschód

Źródło: Na podstawie materiałów sztabu korpusu MNC NE (NATO unclassified).

- uczestniczenie we wspólnej obronie obszaru NATO. To zadanie przewidziane jest do wykonywania przez sztab i wydzielone wojska. Przewidywany obszar działania - terytoria państw członkowskich NATO;
- prowadzenie działań antykryzysowych i uczestnictwo w operacjach pokojowych, tworząc dowództwo operacji samodzielnie lub wchodząc w skład innych dowództw. Zadanie to przewidziane jest do realizacji przez sztab i przydzielone siły;
- prowadzenie działań humanitarnych, udzielanie pomocy (ratownictwo) oraz udział w likwidacji skutków klęsk żywiołowych. Zadanie to przewidziane jest do realizacji przez sztab i niezbędnych specjalistów, w zależności od rodzaju klęski. Przewidywany obszar działania - teren Rzeczypospolitej Polskiej, północny teren Republiki Federalnej Niemiec, południowe obszary Danii.

Przeznaczenie i zadania przewidziane do realizacji przez Wielonarodowy Korpus Północny-Wschód przedstawia rysunek 16.

Rys. 16. Przeznaczenie i zadania Wielonarodowego Korpusu Północny-Wschód

Źródło: Na podstawie materiałów sztabu korpusu MNC NE (NATO unclassified).

W marcu 1998 r. zakończono formowanie narodowych części batalionu polsko-ukraińskiego, stając się wydarzeniem nie tylko o znaczeniu wojskowym. Obok kształtowania nowej jakości w kształtowaniu wzajemnych stosunków sąsiedzkich, ta licząca ponad 500 żołnierzy jednostka przeznaczona jest do działań w operacjach pokojowych i humanitarnych.

Podobny, bo również i pozamilitarny charakter ma utworzony batalion polsko-litewski. Latem 1998 roku odbyły się jego pierwsze ćwiczenia sztabowe, a z początkiem 1999 roku jednostka w składzie 800 żołnierzy uzyskała gotowość do działania w ramach akcji pokojowych, ratowniczych i humanitarnych.

3.5. Siły zbrojne w przedsięwzięciach ratunkowych w ocenie ankietowanych i faktów

Prezentowane treści aż nadto wskazują na konieczność włączenia Sił Zbrojnych RP w tworzony powszechny system ratowniczy. Jednostki bojowe stanowią bowiem bogate zaplecze sił i środków, które mogą być (i powinny) wykorzystywane

w działaniach ratunkowych. Przykłady ich wykorzystania w tego typu działaniach dostarczają wydarzenia minionych dni (lat). Potwierdzeniem tych słów niech będą działania przeciwpowodziowe, walka z dużymi pożarami, likwidacja awarii chemicznych, monitorowanie zagrożeń, likwidacja skutków kataklizmów, w których to wojsko uczestniczyło.

Wskazują na to dane statystyczne, zgodnie z którymi np. w akcji przeciwpowodziowej w 1997 r. brało udział ponad 30 tys. żołnierzy (zawodowych i służby zasadniczej). Wykorzystano prawie 4.000 jednostek sprzętowych typu amfibie, łodzie desantowe, środki transportowe, elektrownie, spycharki i koparki⁹⁰.

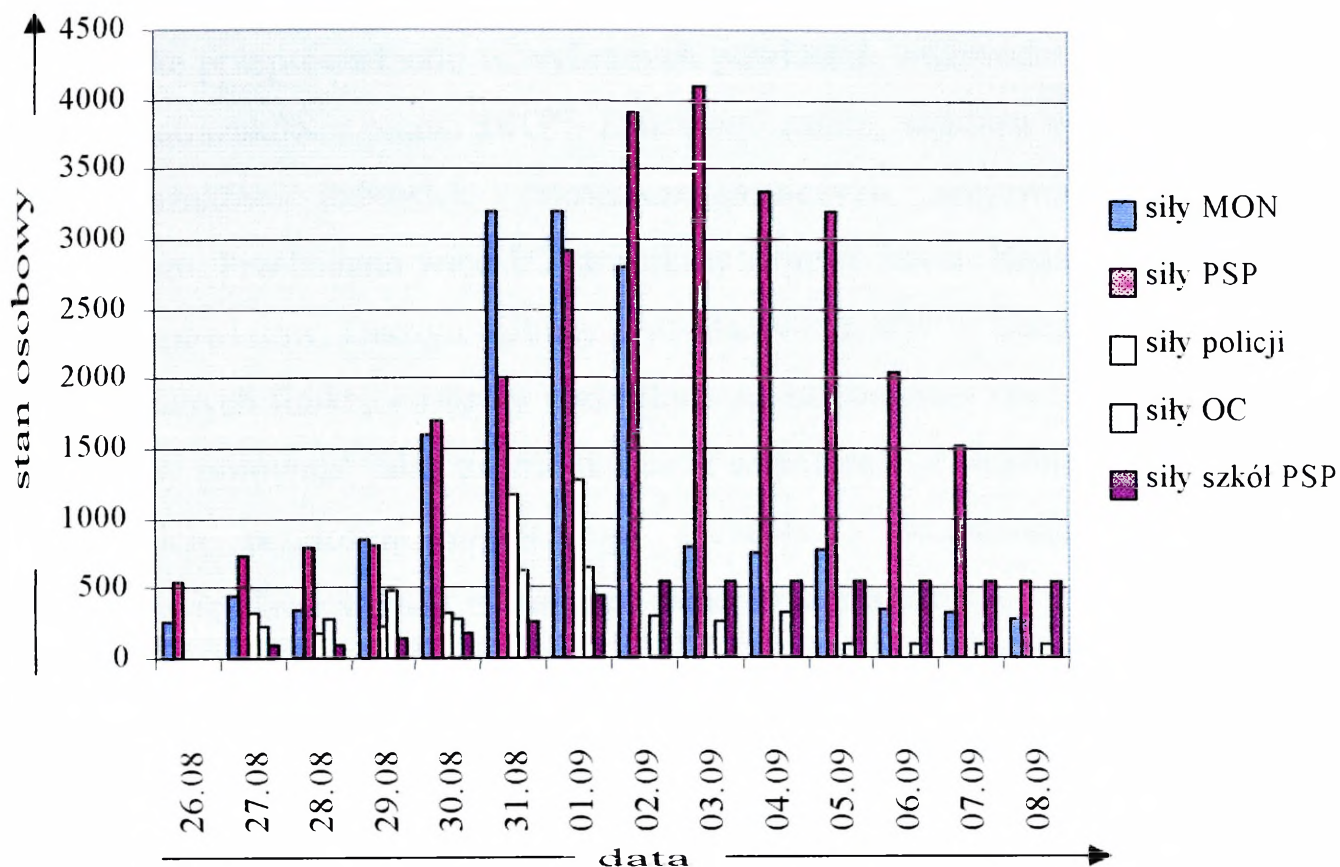
Ogólny bilans działań tego okresu to m.in.:

- ponad 140 tys. osób ewakuowanych (drogą lądową, środkami przeprawowymi, drogą powietrzną);
- wbudowano 56 mostów i 8 kładek dla pieszych;
- odbudowano 15,5 km dróg, 12,18 km koryt rzek, 900 mb wałów przeciwpowodziowych;
- odkażono 1640 gospodarstw, 312 budynków, 26 zakładów pracy, 980 mieszkań, 56 km dróg.

Szczególną rolę odgrywa także wojsko w czasie akcji ratunkowo-gaśniczej kompleksu leśnego „Rudy Raciborskie” w dniach 25.08-13.09.1992 r. W przełomowym momencie zagrożenia (31.08-1.09) zaangażowanych było prawie 3 tys. Żołnierzy. W sumie zaangażowanych było 16.080 żołnierzy. Znaczący udział wojska na tle innych sił przedstawia rysunek 17.

Aby dokonać oceny pracy wojska pod kątem udziału funkcjonariuszy tej służby - żołnierzy w działaniach ratunkowych, autor przeprowadził sondaż ankietowy wśród strażaków województwa warmińsko-mazurskiego jako próbcie badawczej, traktując to województwo jako reprezentatywne w skali kraju. Ogólnym kierunkiem badania, było pozyskanie opinii strażaków o jakość pracy wojskowych ratowników i celowość rozwijania współpracy z wojskiem, w oparciu o doświadczenia własne strażaków wyniesione z dotychczasowej w tym zakresie współpracy.

⁹⁰ Wyliczenia własne na podstawie raportu Szefostwa Wojsk Inżynierskich WOW po powodzi w 1997 r.

Rys. 17. Zaangażowanie sił zbrojnych w stosunku do innych formacji biorących czynny udział w akcji ratowniczo-gaśniczej „Kuźnia Raciborska”⁹¹

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z KW PSP Katowice.

Badanie ankietowe daje obraz aktualnego stanu jakości współpracy wspomnianych, najważniejszych pod względem możliwości operacyjnych służb o zdolnościach ratowniczych. Nie zachodzi przy tym obawa, iż badania ankietowe, przeprowadzone na małej grupie ankietowanych, są mało obiektywne oraz nie dają podstawy od wyciągnięcia wniosków mających zastosowanie w rzeczywistości. Zdaniem autora oczekiwane wyniki badań są miarodajne, ponieważ obejmując badaniami 190 osób – uzyskano wskaźnik 0,01 a instytucje zajmujące się badaniami opinii społecznej – 0,000025 (przy definicji: wskaźnik = liczba ankietowanych do ogólnej liczby populacji).

Aktywność podmiotów ratowniczych, w tym wojska, w poddanym analizie województwie ilustrują tabele 5 i 6.

Województwo warmińsko mazurskie składa się z dziewiętnastu powiatów. W dziewiętnastu komendach powiatowych umiejscowione są dwadzieścia cztery Jednostki Ratowniczo-Gaśnicze (JRG). Ogółem w województwie pracuje 1189 strażaków, z tego 897 w JRG.

⁹¹ Wg danych KW PSP Katowice, *Analiza z dnia 25 września 1992 r.*

Ankiety przeprowadzono w wybranych powiatach województwa. Łącznie przebadano 190 strażaków z pięciu JRG⁹². Dokonano zatem, sondażu wśród 21,2% wszystkich strażaków jednostek ratowniczo-gaśniczych województwa warmińsko-mazurskiego. Przebadano więc 1/5 strażaków województwa. Badania przeprowadzono na terenie powiatów: Olsztyn, Elbląg, Ostróda, Nowe Miasto Lubawskie i Iława.

Ocenianych funkcjonariuszy podzielono na ratowników oraz dowódców. Chodziło o to, aby porównać jakie zdanie na temat współpracy z wojskiem mają zwykli strażacy i ich przełożeni najniższego szczebla - bezpośrednio współpracujący z przedstawicielami wojska na miejscu zdarzenia. Ratownicy i kierujący działaniami strażacy zazwyczaj na miejscu zdarzenia nie rozmawiają z żołnierzami, są jedynie obserwatorami ich działań i warto się bliżej przyjrzeć temu, jak oceniają ich pracę. Należy oczekiwać także, że będzie to obraz dosyć zbliżony do opinii, co o pracy żołnierza-ratownika myśli społeczeństwo. Strażak pełniący funkcje dowódcze ma bowiem nieco inne pojęcie o pracy żołnierzy -ratowników. Zna nieco lepiej metody, standardy postępowania, ale i ograniczenia oraz specyfikę działania wojska. Jest lepiej zorientowany w ich warunkach służby i będzie patrzył nieco inaczej na efekty ich działań.

Pod względem wykształcenia pożarniczego (rysunek 18) ponad 60% ankietowa-

Rys. 18. Wykształcenie pożarnicze ankietowanych

Źródło: Opracowanie własne.

⁹² Konsekwencją takiego posunięcia jest rezygnacja z opracowania ilościowego badań na rzecz podejścia jakościowego.

Tabela 5

Udział wojska na tle innych podmiotów ratowniczych na obszarze województwa
warmińskiego-mazurskiego

Lp.	Komendy Powiatowe PSP w województwie warmińsko – mazurskim	JEDNOSTKI WSPÓŁDZIAŁAJĄCE (ilość osób)										Inne służby
		Pogotowie ratunkowe	Pogotowie energetyczne	Pogotowie gazowe	Służby leśne	Wojsko	Policja	Straż Miejska	PIOŚ			
1.	Olsztyn	834	94	40	68	11	2571	62	7	439		
2.	Bartoszyce	129	22	5	2	4	350	0	0	57		
3.	Braniewo	153	23	0	2	40	400	36	0	43		
4.	Działdowo	125	12	3	18	0	414	10	0	55		
5.	Elbląg	509	104	28	0	35	1568	60	3	352		
6.	Elk	377	44	5	1	0	804	21	5	137		
7.	Giżycko	740	69	15	2	29	931	35	4	112		
8.	Ilawa	433	30	15	6	0	620	8	0	24		
9.	Kętrzyn	283	45	7	5	12	636	56	0	61		
10.	Lidzbark Warmiński	267	36	4	15	127	578	52	1	122		
11.	Mragowo	206	12	6	7	22	570	7	0	35		
12.	Nidzica	143	20	2	19	0	240	4	1	15		
13.	Nowe Miasto Lubawskie	203	21	0	5	0	415	11	0	66		
14.	Olecko	369	39	10	12	2	631	23	3	41		
15.	Ostróda	806	82	11	27	59	1137	27	0	99		
16.	Pisz	161	25	0	90	55	564	0	0	69		
17.	Szczytno	201	9	4	26	0	334	0	0	25		

Źródło: Na podstawie danych z Biuletynu informacyjnego PSP województwa warmińsko-mazurskiego, Olsztyn 2002 r.

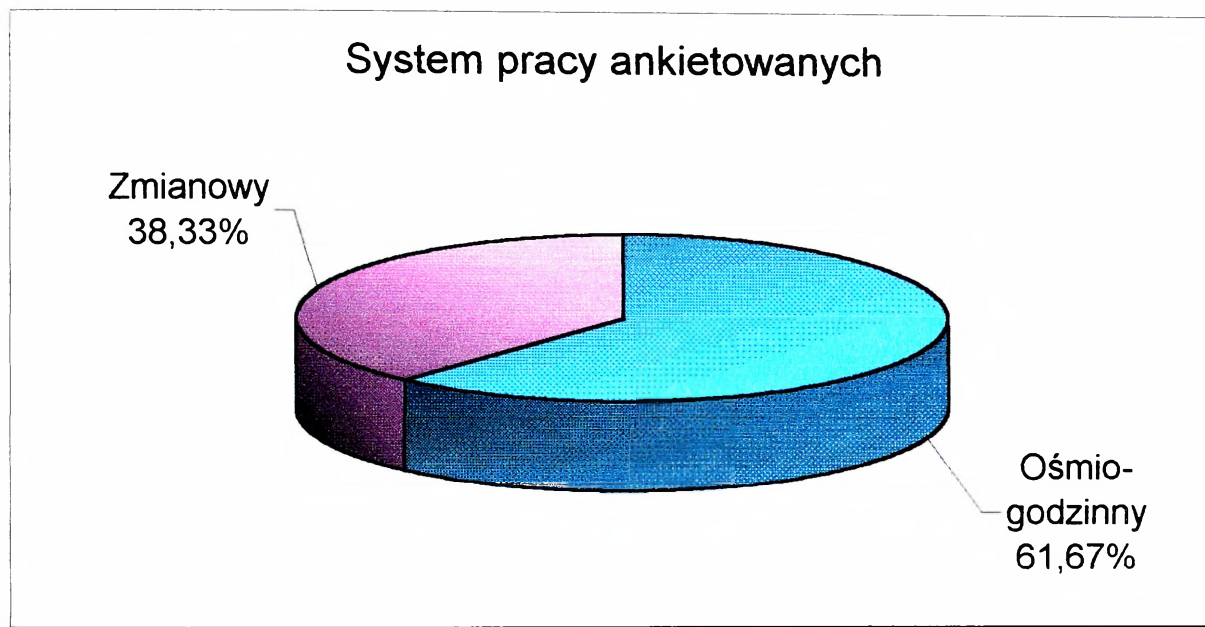
Udział wojska na tle innych podmiotów ratowniczych na obszarze województwa
warmińsko - mazurskiego

Lp.	Województwo warmińsko - mazurskie	JEDNOSTKI WSPÓLDZIAŁAJĄCE (ilość osób)								
		Pogotowie ratunkowe	Pogotowie energetyczne	Pogotowie gazowe	Służby leśne	Wojsko	Policja	Straż Miejska	PIOŚ	Inne służby
1.	1999	4585	702	172	642	680	11339	374	17	1329
2.	2000	4848	765	154	921	389	11740	363	27	1409
3.	2001	5939	687	155	305	396	12763	412	24	1752

Źródło: Na podstawie danych z Biuletynu informacyjnego PSP województwa warmińsko-mazurskiego, Olsztyn 2002

nych to absolwenci Szkoły Głównej Służby Pożarniczej w Warszawie, ok. 38% - to absolwenci Szkół Aspirantów (Chorążych) Pożarnictwa; około 2% to osoby z ukończonym kursem oficerskim.

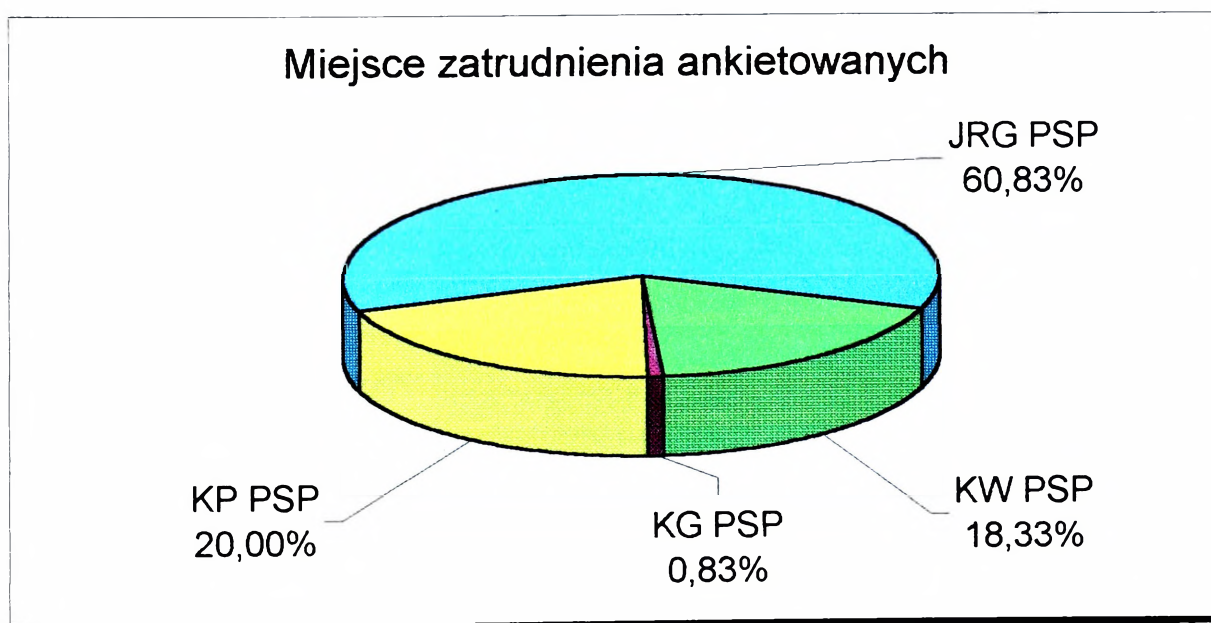
Strażacy pracujący w Jednostkach Ratowniczo-Gaśniczych stanowią ponad 60% ogólnej liczby osób objętych badaniem, 20% - to pracownicy Komend Powiatowych PSP, zaś 18% to funkcjonariusze pełniący służbę w KW PSP (rys. 19).

Rys. 19. Miejsce zatrudnienia ankietowanych

Źródło: Opracowanie własne.

Z miejscem pracy respondentów (rys. 20) związany jest system służby, tzn. 74

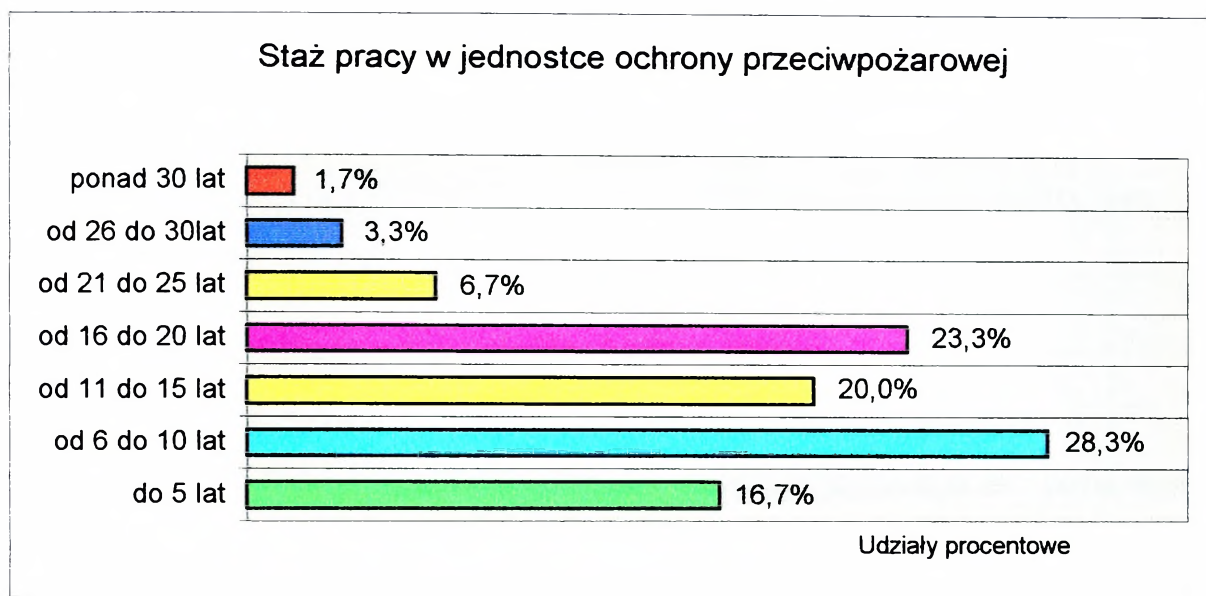

Rys. 20. System pracy ankietowanych

Źródło: Opracowanie własne.

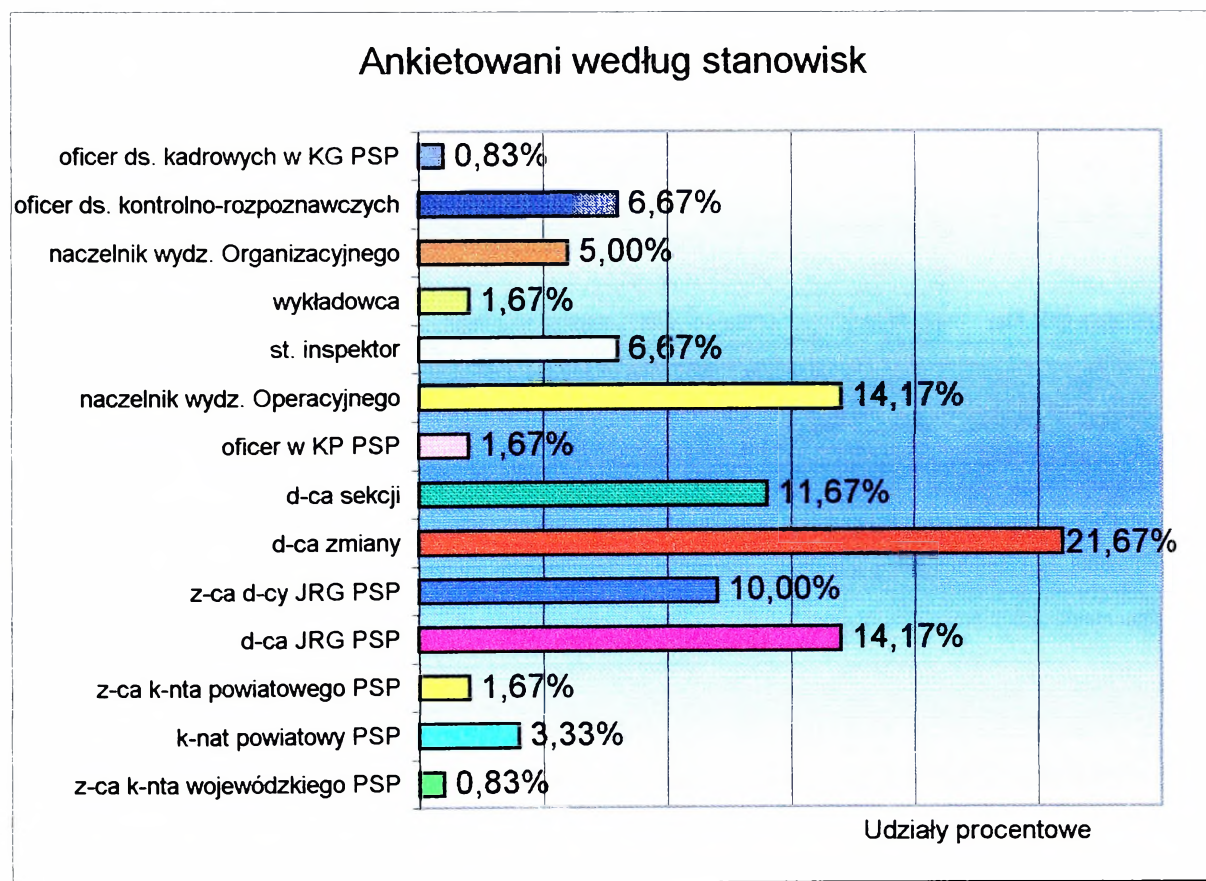
osoby, tj. 61,67% ankietowanych pracowało w systemie pracy 8-godzinnym; pozostali pełnili służbę w podziale bojowym tj. 46 osób – co stanowi 38,33% ogółu.

Z punktu widzenia wiarygodności badań ważny jest też staż pracy w jednostkach ochrony przeciwpożarowej (rys. 21), a przede wszystkim staż na stanowisku ds.

Rys. 21. *Staż pracy w jednostce ochrony przeciwpożarowej*

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 22. *Ankietowani według zajmowanych stanowisk*

Źródło: Opracowanie własne.

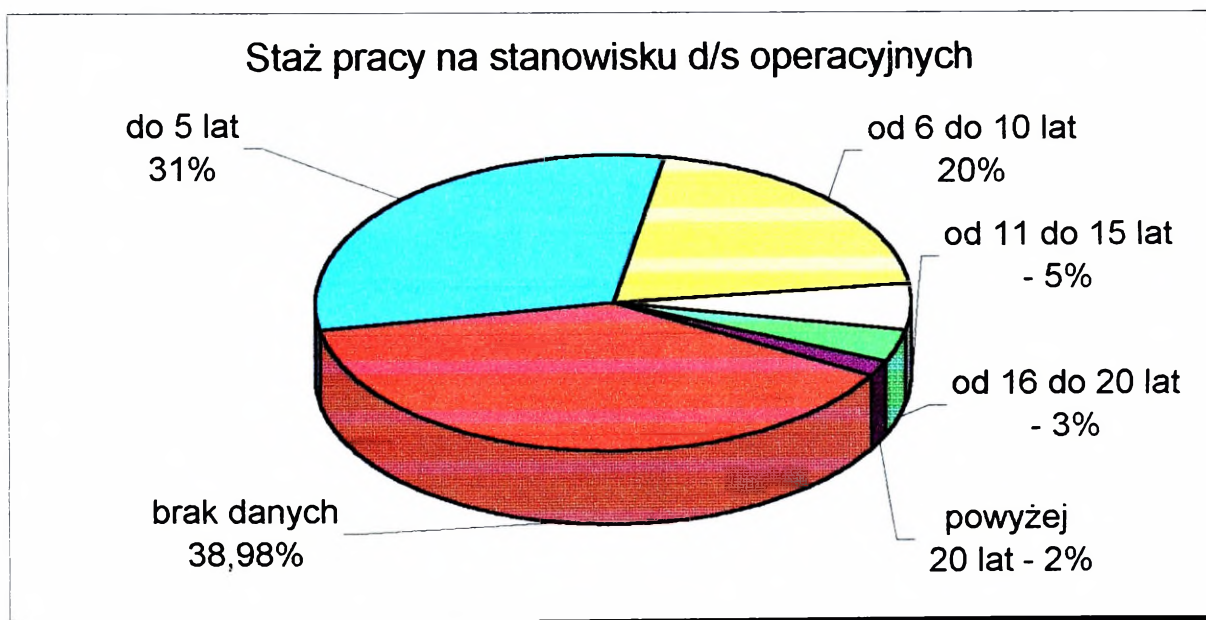
operacyjnych. Osoby o stażu pracy do 5 lat stanowią 17% ogółu; od 6 do 10 lat – 28%; od 11 do 15 lat – 20%; od 16 do 20 lat – 23%, powyżej 20 lat – 12%. Osoby o stażu pracy powyżej 15 lat stanowią ok. 35,00% ogółu ankietowanych.

Obsadę stanowisk przez ankietowanych przedstawia rysunek 22.

Wyraźnie zarysowuje się przewaga osób bezpośrednio związanych ze służbą operacyjną, tj.:

1) dowódcy JRG PSP i ich zastępcy	- 24,17%;
2) dowódcy zmiany	- 21,67% ;
3) dowódcy sekcji (absolwenci SGSP w W-wie)	- 11,67% ;
4) naczelnicy, kierownicy służby operacyjnej	- 14,17% ;
5) funkcjonariusze nie związani z działalnością operacyjną	- 28,34%.

Osoby pracujące na stanowisku d/s operacyjnych stanowią ok. 60% ogółu ankietowanych. Osoby, które nie pracowały na w/w stanowisku lub nie podały odpowiedzi stanowią ok. 40% ogólnej liczby ankietowanych. Szczegółowy rozkład tej grupy ze względu na staż służby przedstawia rysunek 23.

Rys. 23. Staż pracy na stanowisku d/s operacyjnych

Źródło: Opracowanie własne.

Odpowiedzi podane przez ocenianych strażaków na pytania zawarte w ankiecie przedstawia tabela 7.

Odpowiedzi na pytanie nr 1 dotyczące znajomości przez żołnierzy-ratowników zasad udzielania pierwszej pomocy wykazało, że dowódcy oceniają te umiejętności niezbyt

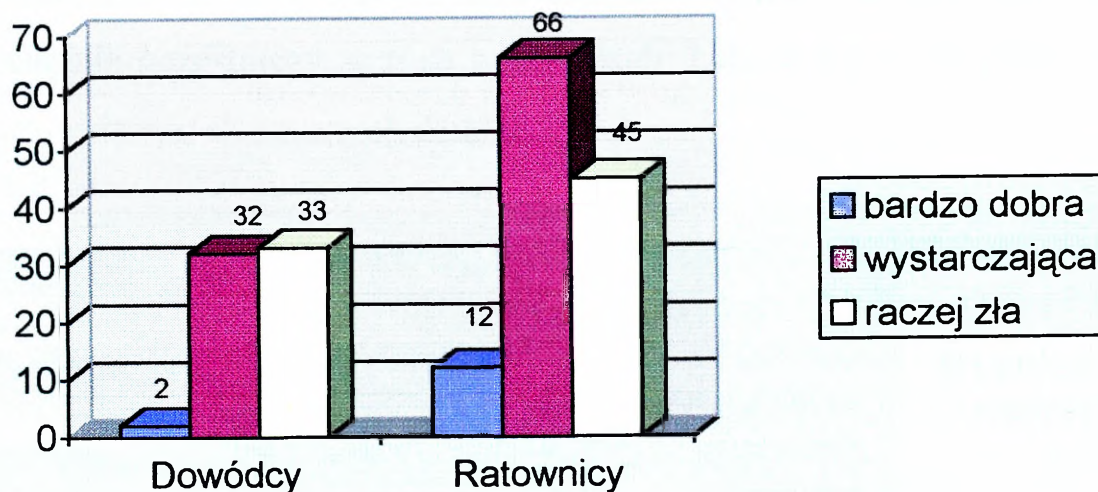
dobrze. Prawie 50% strażaków - dowódców stwierdziło, że jest wręcz zła. Spośród 67 osób na szczeblu dowódczym tylko dwie powiedziały, że wojskowi potrafią bardzo dobrze udzielić pomocy poszkodowanemu. Prawdopodobnie wynika to z tego, że brakuje w wojsku szkoleń z zakresu udzielania pierwszej pomocy.

Tabela 7

Numer pytania	Dowódcy			Ratownicy		
	A	B	C	A	B	C
1	2	32	33	12	66	45
2	21	41	5	43	74	6
3	32	35	-	64	59	-
4	41	25	1	69	51	3
5	27	35	5	44	74	5
6	14	53	-	25	98	-
7	15	48	4	21	97	5
8	48	19	-	79	42	2

Źródło: Opracowanie własne.

W Państwowej Straży Pożarnej funkcjonariusze zostali bardzo dobrze przeszkoleni w tym zakresie, posiadają profesjonalny sprzęt w postaci np. zestawów R – 1, desek ortopedycznych.

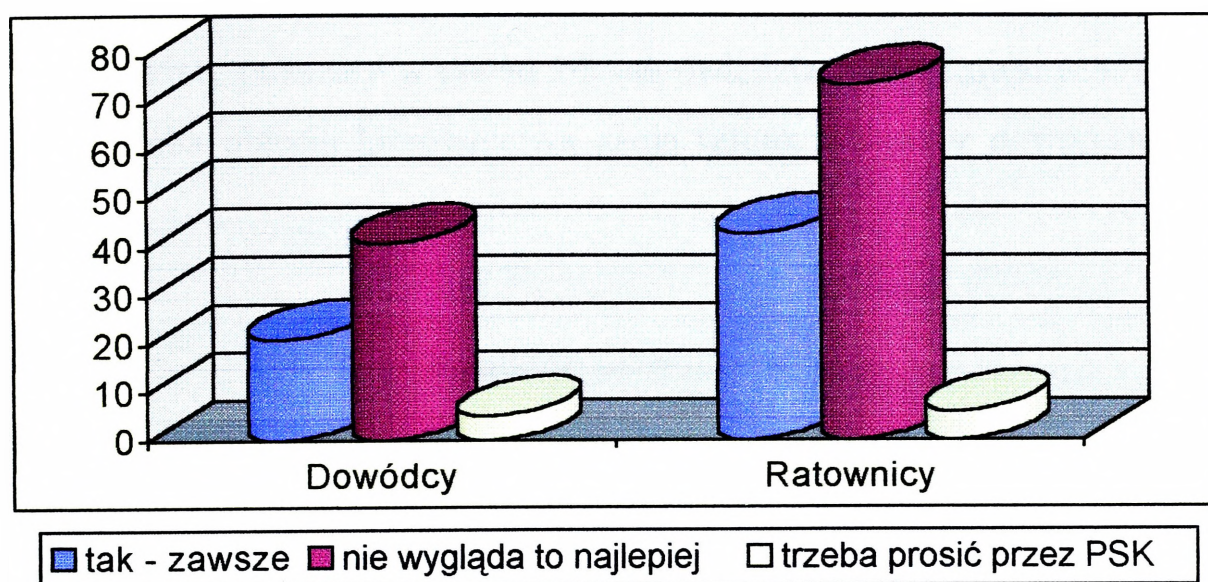

Rys. 24. Ilościowe przedstawienie odpowiedzi na pytanie zadane respondentom: *Jak oceniasz znajomość przez żołnierzy-ratowników zasad udzielania pierwszej pomocy?*

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku kolejnego pytania dotyczącego wywiązywania się z postanowień zawartych wcześniej porozumień przez siły wojskowe, ratownicy oraz dowódcy wykazali podobną strukturę odpowiedzi.

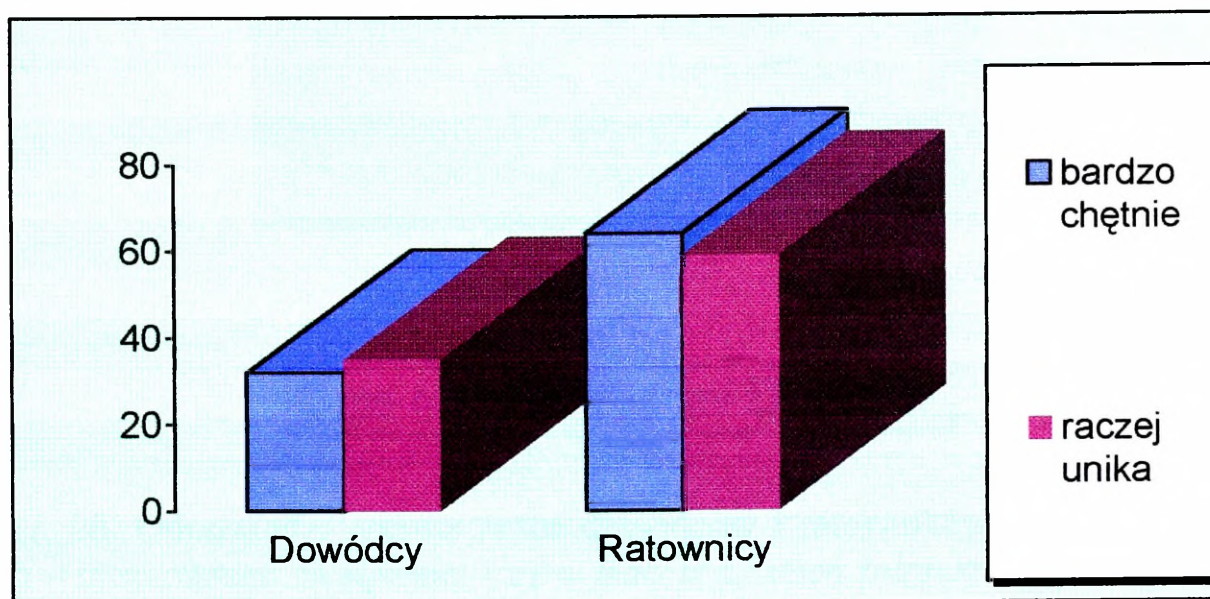
Najwięcej odpowiedzi podano na wariant b) – „nie wygląda to najlepiej”. Jedna trzecia badanych strażaków odpowiedziała, że wojsku zawsze zależy na właściwym zabezpieczeniu miejsca zdarzenia.

Rys. 25. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie: *Czy wezwane przez PSP, w ramach pomocy wzajemnej siły wojskowe, wywiązują się z postanowień zawartych wcześniej porozumień?*

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku pytania, czy wojsko chętnie uczestniczy we wspólnych ćwiczeniach? dowódcy byli bardziej surowi od ratowników. Mniej niż 50% odpowiedziało, że wojsko chętnie uczestniczy w tych zdarzeniach. Udział żołnierzy często jest niezbędny w prowadzeniu skutecznych działań.

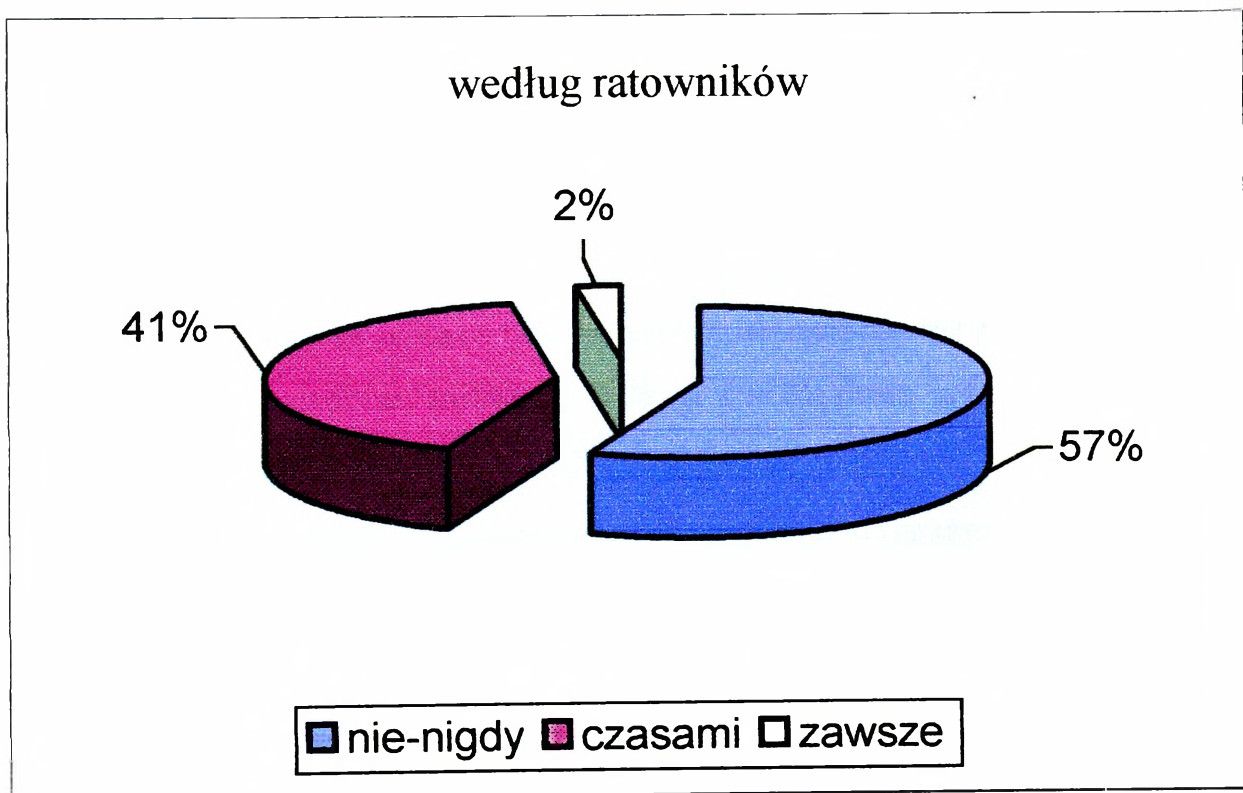
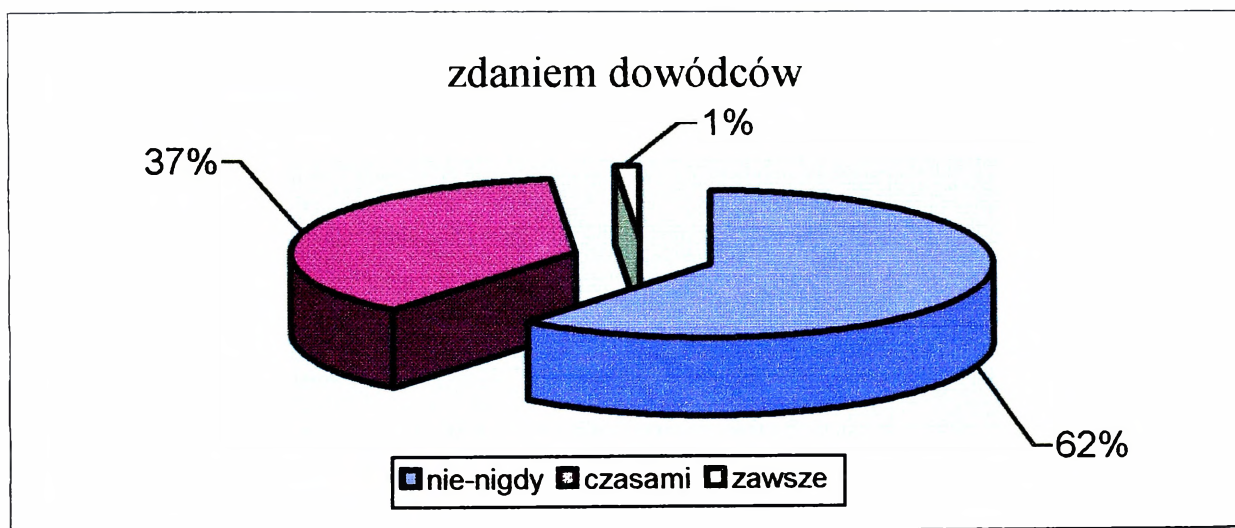

Rys. 26. *Czy wojsko chętnie uczestniczy we wspólnych ćwiczeniach?*

Źródło: Opracowanie własne

Państwowa Straż Pożarna istnieje już prawie 10 lat, a zatem znajomość przez wojskowych ratowników zasad kierowania akcją ratunkową powinna być bardzo dobrze znana. Aby się przekonać jak dobrze, zadano respondentom pytanie dotyczące tej kwestii.

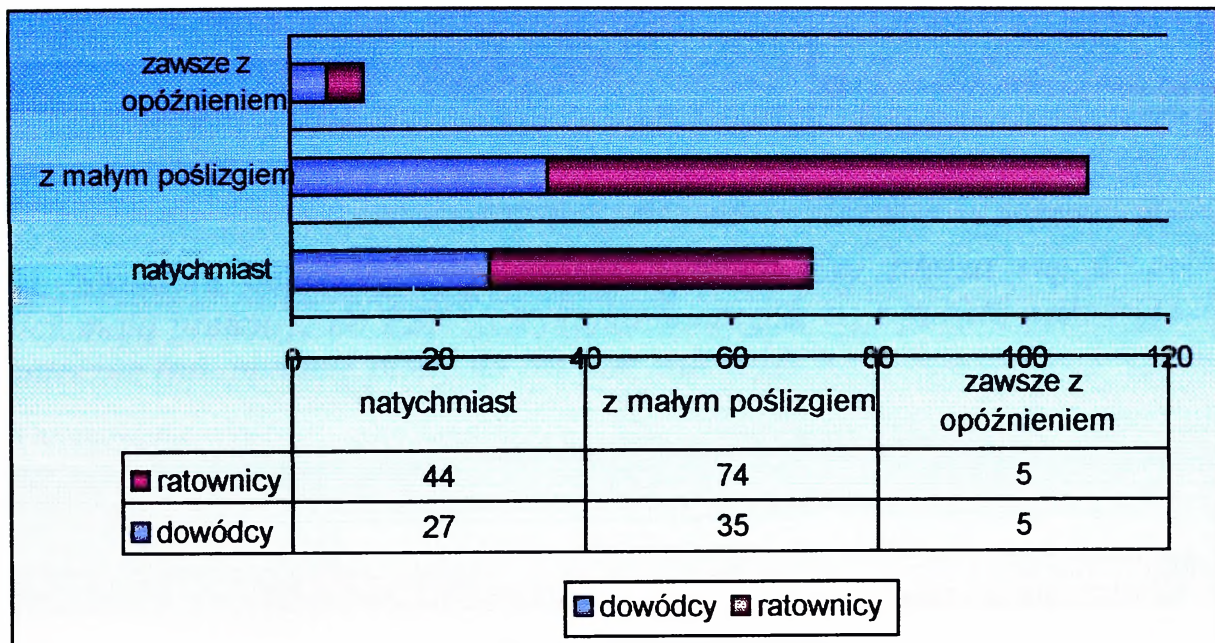
Wyniki ankiety pokazały w ponad 1/3 odpowiedziach ankietowanych, że czasami ma miejsce próba objęcia kierownictwa akcją ratunkową przez dowódców wojskowych.

Rys. 27, 28. Odpowiedzi podane przez dowódców i ratowników województwa warmińsko – mazurskiego na pytanie: *Czy w trakcie zdarzeń żołnierze-ratownicy (dowódcy wojskowi) próbują objąć kierownictwo działaniem ratowniczym?*

Źródło: Opracowanie własne.

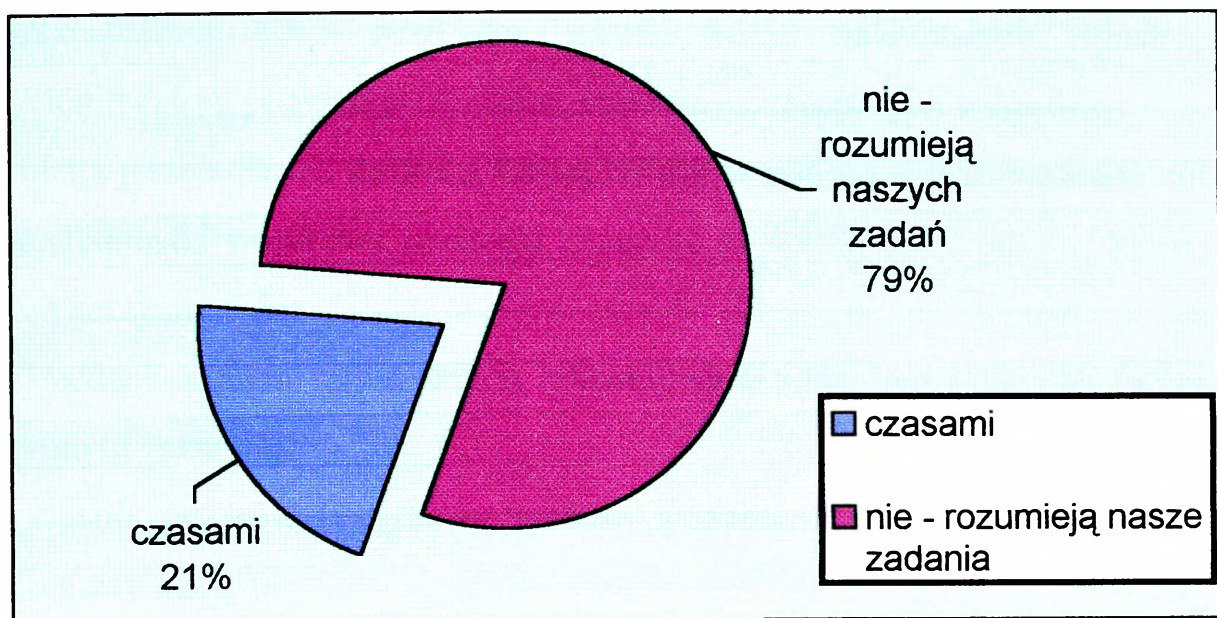
Następnym pytaniem ankiety jest pytanie poruszające problem alarmowania Państwowej Straży Pożarnej przez wojsko o zdarzeniach, o których poinformowane zostało wojsko. Jak widać z ankiety strażacy często mają pretensje do wojska za zbyt późne alarmowanie o zdarzeniach. Zdarza się, że w przypadku zdarzeń na terenie administrowanym przez wojsko, wojskowi często lekceważą zgłoszenie i nie alarmują w pierwszej kolejności Państwowej Straży Pożarnej.

Rys. 29. Odpowiedzi podane przez respondentów na pytanie: *Czy według Ciebie, wojsko informuje PSP o zdarzeniach?*

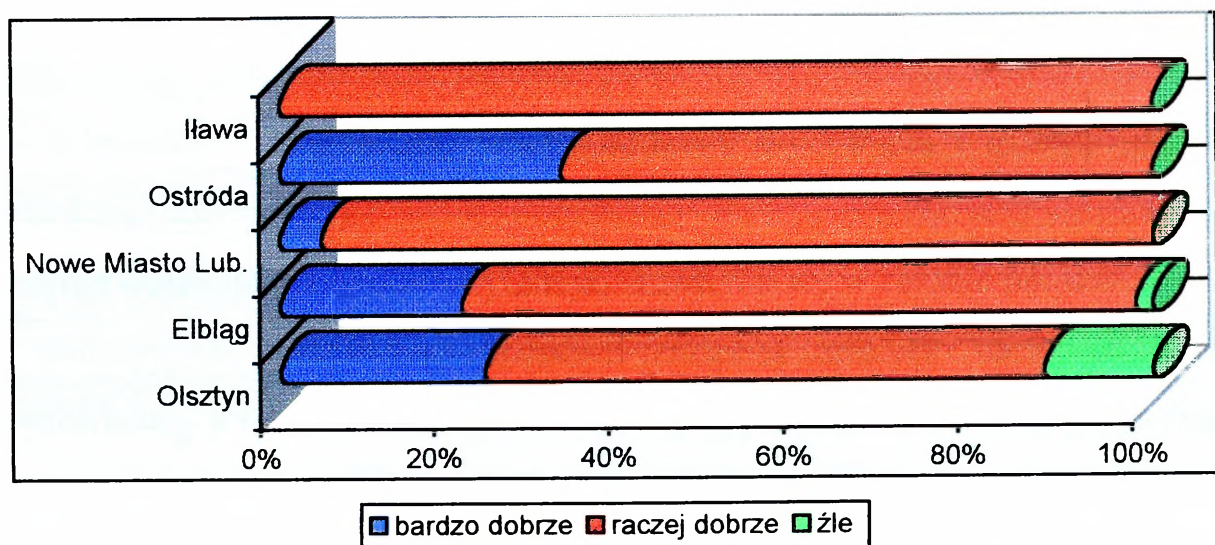
Źródło: Opracowanie własne

Państwowa Straż Pożarna ma swoje zadania, które w czasie działań musi wykonywać zgodnie z zasadami taktyki ratowniczej z uwzględnieniem zasad bhp. Wojsko realizuje zasadniczo odrębne, militarne cele, a świadczenia ratownicze dla ochrony ludności są traktowane drugoplanowo. Zdarza się, że wojskowi mają inne zdanie, co do sposobu realizacji zadań ratunkowych. W ankiecie umieszczono pytanie, czy te kwestie nie powodują problemów na miejscu zdarzenia. Wyniki ankiety przedstawiają, że niestety nie jest najlepiej pod tym względem. Dwadzieścia i pół procent respondentów odpowiedziało, że zdarza się, iż wojskowi mają pretensje do strażaków za wykonanie czegoś, co było zgodne z zasadą taktyki i niezbędne dla bezpieczeństwa na miejscu wypadku. Można zatem domniemywać, że 1/5 wojskowych nie rozumie sposobów wykonywania zadań ratowniczych przez straż pożarną. Wyniki przedstawia poniższy wykres.

Rys. 30. Struktura odpowiedzi na zadane pytanie: *Czy zdarza się, że żołnierze-ratownicy mają pretensje do PSP za wykonanie czegoś, co z punktu widzenia strażaka było konieczne (np. podanie piany na rozlane paliwo)?*

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 31. Odpowiedzi podane przez respondentów poszczególnych JRG PSP na pytanie: *Jak oceniasz współpracę z wojskiem na terenie swojego powiatu?*

Źródło: Opracowanie własne.

Ostatnie dwa pytania w ankiecie dotyczą ogólnie współpracy z wojskiem na terenie powiatów, w których pełnią służbę ankietowani. Najwięcej negatywnych odpowiedzi padło w Olsztynie, natomiast zdecydowanie najlepiej ocenili swoich żołnierzy strażacy z powiatu ostródzkiego.

Kwestionariusz ankietowy pt. *Ankieta dotycząca oceny współpracy PSP z wojskiem* stanowi załącznik 7.

Zaprezentowane treści rozdziału, wyniki badań ankietowych, spostrzeżenia i przemyślenia autora pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Nie ulega jakiegokolwiek dyskusji udział SZ RP w powszechnym systemie ratowniczym. Jednostki wojskowe stanowią znaczące zaplecze sił i środków, które mogą być wykorzystane do:
 - likwidacji skażeń radiacyjnych, chemicznych oraz biologicznych (w ograniczonym zakresie);
 - gaszenia pożarów (wojskowe systemy pożarnicze, pododdziały inżynieryjne, drogowe itp.);
 - akcji przeciwpowodziowych i przeciwlodowych (pododdziały minerskie i przeprawowe wojsk inżynieryjnych);
 - ochrony lub izolacji obszarów katastrof (żołnierze wszystkich specjalności);
 - niesienie pomocy humanitarnej (żołnierze wszystkich specjalności);
 - poszukiwanie i ratowanie poszkodowanych (żołnierze wszystkich specjalności);
 - wydobywanie i uzdatnianie wody (oddziały wydobywania i uzdatniania wody wojsk inżynieryjnych).

Od wojska oczekuje się bardzo szybkiego stawienia się w rejonie porażen, wydzielania środków transportowych i specjalistycznego sprzętu oraz samowystarczalności logistycznej, a także udzielenie daleko idącej pomocy swoim zapleczem innym podmiotom biorącym udział w akcji ratunkowej. Wojsko posiada specjalistyczny sprzęt inżynieryjny i transportowy, jaki mógłby być użyty w przypadku, np. powodzi celem przeprowadzenia ewakuacji dużej liczby ludzi i sprzętu. Te możliwości wojska nie są w pełni wyczerpane na potrzeby sytuacji rzeczywistych działań ratowniczych. Od wojska oczekuje się udziału w przyjętych czterech fazach reagowania kryzysowego, tj. planowaniu, przygotowaniu, reagowaniu i odbudowie.

2. Należy uznać, że ustawowe zadania wojska w zakresie udziału w powszechnym systemie ratowniczym nie są jeszcze wystarczające. Wpływ na to ma wiele czynników, w tym m.in. regulacje prawne, dyslokacja jednostek, wyposażenie, szkolenie, struktury organizacyjne, kierowanie (dowodzenia). Potrzebna jest ciągła współpraca wojska w zakresie ratownictwa na potrzeby powszechnego systemu ra-

towniczego, na skalę międzynarodową, szczególnie w strefach transgranicznych, przy udziale takich służb ratowniczych jak PSP, ratownictwo górnicze, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, ratownictwo morskie i inne.

3. Siły zbrojne reprezentują różny poziom mobilności. Na ogół są one jednak zdolne do szybkiego postawienia w stan określonej gotowości operacyjnej. Należy zatem tą formację dysponować do dużych zagrożeń jednocześnie z siłami stanowiącymi podstawę powszechnego systemu ratowniczego, a więc z siłami Państwowej Straży Pożarnej.
4. Siły zbrojne rozumiane jako środek przemocy należy traktować jako środek pomocy. To rzeczywiście, jak się twierdzi w określonych środowiskach jest wydarzeniem historycznym.
5. Należy propagować szkolenie dotyczące wzajemnej współpracy podmiotów ratowniczych, w tym wojska. Nie wolno improwizować. Cykliczne ćwiczenia przeprowadzone z udziałem jak największej liczby podmiotów ratowniczych, w tym wojska, pozwolą na nawiązanie ściślejszej współpracy w zakresie doskonalenia dowodzenia i wykonywania czynności ratunkowych. Brak wzajemnej znajomości zasad działania służb ratowniczych oraz ich zadań w trakcie akcji ratunkowych przynosi odwrotny niż oczekiwany synergiczny efekt. Istnieje także potrzeba ciągłej współpracy wojska w zakresie ratownictwa na skalę międzynarodową, szczególnie w zakresie doskonalenia dowodzenia i wykonywania czynności ratowniczych.
6. Wykazane w sondażu wyniki dotyczące współpracy Państwowej Straży Pożarnej z wojskiem są optymistyczne i dają dobre rokowania na przyszłość.
7. We współczesnych działaniach ratunkowych nie da się odejść od współpracy z mediami, Jednak informacje im przekazywane i przez nie głoszone muszą być wyważone, na czasie i stosowne do potrzeb, sytuacji oraz możliwości realizacji.

4. MODEL WYKORZYSTANIA SIŁ WOJSKOWYCH W POWSZECHNYM SYSTEMIE RATOWNICZYM

4.1. Założenia poprawy skuteczności ratownictwa

Zamierzeniem autora rozprawy jest potrzeba uściślenie powiązań organizacyjnych i zadaniowych sił zbrojnych z podmiotami tworzącymi strukturę powszechnego systemu ratowniczego. Głównym powodem tego zamierzenia jest usprawnienie możliwości zadysponowania sił wojska do wspólnych działań oraz poprawa ich ratowniczej efektywności. Siły wojska są istotnym wsparciem w sytuacji, kiedy znaczne rozmiary zdarzeń wyczerpują możliwości podmiotów systemu ratowniczego w kraju.

Praktyka udziału wojska w takich działaniach jest już tradycją, zorganizowany udział wojska w akcjach przeciwpowodziowych sięga 1965 roku. Nadal jednak nie przygotowano organizacyjnie wszystkich reguł użycia wojska i nie sprawdzono w symulowanych warunkach ćwiczeń pełnych możliwości wyzyskania wszystkich walorów wojska.

Nieformalne określenie *powszechny system ratowniczy*, utożsamiać należy w pierwszej kolejności z Krajowym Systemem Ratowniczo-Gaśniczym, który w chwili wprowadzania w życie w 1994 roku zapowiadał dalszą integrację podmiotów i formacji ratowniczych. Konsekwencją tej idei są inicjatywy ustawodawcze wyrażone w projektach - ustawy *o Krajowym Systemie Ratowniczym* i ustawy *o bezpieczeństwie obywatelskim*. Druga z przygotowywanych ustaw dokonuje reorientacji obrony cywilnej na ochronę cywilną, a w jej ramach wprowadza Korpus Ratownictwa Cywilnego z ratownikami, w tym również z poboru, do realizacji zadań ze wszystkich dziedzin ratownictwa. Wymienione tutaj akty prawne, jak również obowiązująca ustawa *o stanie klęski żywiołowej* powołują się jedynie na możliwość wzajemnego, z udziałem wojska, wspierania działań ratunkowych. Pomimo bardzo wielu uściśleń wniesionych Rozporządzeniem RM z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie *szczegółowych zasad udziału pododdziałów*

*i oddziałów Sił Zbrojnych RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu*¹, nadal nie spowodowało to włączenia chociażby części wydzielonych sił wojska do KSR-G, ani nie jest to planowane w przyszłym KSR. A przecież bataliony ratownictwa inżynierskiego lub ChiRZA idealnie nadawałyby się do realizacji celów systemów ratowniczych, czego dowodzi na przykład pomyślna współpraca ratownicza bratniż z JRG PSP w Krośnie Odrzańskim.

Dla wypełnienia wykazanej luki w sferze legislacyjnej i ożywienia procesu zbliżenia wojska ze służbami ratowniczymi, proponuje się zarys koncepcji funkcjonowania sił zbrojnych w roli elementu struktury powszechnego systemu ratowniczego bardziej niż dotychczas służącego na rzecz ochrony ludności. Zbadanie skutków takiego zamierzenia wymaga przyjęcia modelu, jako narzędzia badawczego do weryfikowania efektów podejmowanych projektowanych zmian w strukturze organizacyjnej funkcjonowania tegoż systemu, jak i samego wojska. Modelem odwzorowań jest struktura organizacyjna KSR-G, a modelem wzorującym nowa - z udziałem wojska - struktura systemu ratowniczego o zasięgu krajowym. Będzie ona jednocześnie kreować model wykorzystania sił wojskowych w działaniach ratunkowych.

Pierwszym etapem stanowiącym podstawę do tworzenia modelu organizacyjnego wykorzystania sił wojskowych w ratownictwie jest sprecyzowanie dla nich zadań i określenie wymagań operacyjnych. Ten etap dokonany został w treści poprzedzających rozdziałów, poświęconych zadaniom ratowniczym dyktowanym współczesnymi zagrożeniami a realizowanym (i możliwym do realizowania) przez podmioty ratownicze i wojsko. Następnym krokiem jest wygenerowanie modelu stosownie do możliwości i ograniczeń, jakim podlegają siły zbrojne w działalności pozamilitarnej. Ten problem będzie tematem rozważań w dalszej części rozprawy.

Potrzeba stworzenia kompleksowego systemu przeciwdziałania występującym coraz częściej różnorodnym zagrożeniom, nierozzerwalnie wiąże się z doskonaleniem ratownictwa. Reagowanie w formie bezpośredniego niesienia pomocy i likwidacji skutków klęsk, zagrożeń, zdarzeń etc. musi czerpać z możliwości

¹ Dz.U. z 2003 r. Nr 41, poz. 347.

całego potencjału jakim dysponuje nasze państwo, stąd musi to być system ratowniczy o powszechnym zakresie społecznym.

System ten musi istnieć zawsze, podobnie jak wojsko, niezależnie od bieżących pomysłów i umów na sposób organizacyjny ochrony ludności, tj. jak krajowy system ratowniczy, obrona cywilna, ochrona cywilna, zarządzanie i reagowanie kryzysowe. Ponieważ ratownictwo w znacznej części jest dyspozycyjne względem wspomnianych systemów zarządzających, aktualną cechą takiego systemu musi być dostosowanie do wymogów obowiązujących w Unii Europejskiej i NATO. Celem jest wykorzystanie rozwiązań stosowanych w tej dziedzinie w państwach zachodnich, w których do sprawy przeciwdziałania zagrożeniom ludzi i środowiska przywiązuje się dużą wagą. Rozwiązania organizacyjne w poszczególnych państwach nie są identyczne, niemniej w sytuacjach zwalczania nadzwyczajnych zagrożeń występuje szereg prawidłowości, do których należy²:

- odpowiedzialność za ochroną ludności, środowiska i mienia przed nadzwyczajnymi zagrożeniami spoczywa na najwyższych instancjach władzy i administracji państwowej;
- całokształt działań w zakresie likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń ujęty jest w jednolitym systemie, zwłaszcza w odniesieniu do wykrywania, oceny i alarmowania oraz ratownictwa;
- powszechną zasadą w tej dziedzinie stanowi centralne normowanie, koordynacja i wspieranie zadań realizowanych przez organy niższego szczebla;
- do organizacji, koordynacji i nadzoru nad tą działalnością tworzone są specjalne struktury organizacyjne o charakterze wieloszczeblowym, działające w ścisłym powiązaniu, a niekiedy nawet w ramach wyspecjalizowanych organizacji międzynarodowych;
- szereg państw posiada umowy międzynarodowe dwu- lub wielostronne o wymianie informacji, wzajemnym powiadamianiu, współpracy i pomocy w przypadku wystąpienia wielkich katastrof lub klęsk żywiołowych;

² *Koncepcja użycia sił zbrojnych w likwidacji skutków klęsk żywiołowych, katastrof i awarii.* SzGWP. Warszawa 1998.

- zadania w zakresie planowania, organizacji i koordynacji spoczywają na organach administracji państwowej, a w zakresie bezpośredniego kierowania działaniami ratowniczymi - na kierownikach akcji ratunkowych, którym podporządkowywane są wszystkie siły uczestniczące w akcji;
- we wszystkich krajach przywiązuje się dużą wagą do przygotowania ludności w celu przeciwdziałania nadzwyczajnym zagrożeniom, ograniczania ich skutków i samoobrony.

Podobnie jak ma to już miejsce w naszym prawodawstwie, w państwach zachodnich jest normą, że siły zbrojne przygotowywane są nie tylko do działań militarnych, ale także do pomocy humanitarnej, w tym ratownictwa. W sytuacjach ekstremalnych, gdy wszystkie inne możliwości zostaną wyczerpane, zawiodą lub ustaną, dalsza pomoc pozostaje w rękach wojska z uwagi na jego znaczący potencjał ludzki, organizacyjny i techniczno-materiałowy.

W przyjętej na posiedzeniu Rady Ministrów 23 maja 2000 r. *Strategii obronności RP* przyjęto następujące tezy:

- siły zbrojne mogą uczestniczyć w reagowaniu na pozamilitarne zagrożenia kryzysowe (również o charakterze ponadnarodowym) poprzez wspieranie sił i środków bezpieczeństwa wewnętrznego³;
- w czasie pokoju, w ramach stałej gotowości bojowej, siły zbrojne zachowywać będą zdolność do reagowania na polityczno-militarne i pozamilitarne zagrożenia kryzysowe⁴.

Zgodnie z tą koncepcją oraz aktami normatywnymi, ochrona ludności w systemie obrony narodowej RP zajmuje najważniejsze miejsce⁵. W stanach zagrożeń „zwyczajnych” i nadzwyczajnych siły zbrojne mogą odgrywać szczególną rolę w fazie reagowania i odbudowy, mniejszą natomiast w fazie zapobiegania i przygotowania do działań ratowniczych. Ich rola będzie zależała od skali zagrożenia oraz od możliwości ratowniczych.

³ *Strategia obronności RP*, MON, Warszawa 2000, pkt 12, s. 12.

⁴ Tamże, pkt 46, s. 19.

⁵ Wynika to z zakresu rodzajów działań *cywilnych i wojskowych w stanach zagrożeń „zwyczajnych” i nadzwyczajnych*, zestawionych w załączniku 8.

Wzrostu skuteczności działania istniejącego systemu ratowniczego należy oczekiwać po włączeniu do jego struktury sił zbrojnych. To wsparcie ratownicze przyniesie skutek nie w bieżących działaniach o mniejszej skali, lecz w ekstremalnie niekorzystnych sytuacjach dla KSR-G. Oto okoliczności, przy których wsparcie przez siły zbrojne, w miarę szybkie i właściwe ilościowo, przyniesie poprawę efektywności całego powszechnego systemu ratowniczego⁶:

- sytuacje nadzwyczajne, zagrożenia przekraczają możliwości systemu ratowniczo-gaśniczego;
- jednocześnie zaistnieje kilka „zwykłych” nieszczęśliwych zdarzeń angażujących cały system ratowniczo-gaśniczy w określonym rejonie;
- występuje potrzeba wypełnienia luki (braku JRG) w razie manewru poza rejon odpowiedzialności;
- wystąpi potrzeba wykonania zadań o charakterze wojskowym (minerstwo, przeprawy, dezaktywacja, odkażanie itd.);
- znajdzie potrzeba wykonania zadań, których „*nie powinni wykonywać żołnierze, ale nikt inny nie jest w stanie ich wykonać*”;
- czynnik czasu i położenia sił zbrojnych (jednostek wojskowych) i jednostek ratowniczo-gaśniczych jest korzystny.

W dalszej części rozważań przedstawiono kierunki niezbędnych zmian strukturalno-organizacyjnych, realizacja których winna sprzyjać poprawie sprawności funkcjonowania i pełniejszemu przygotowaniu wydzielonych sił i środków wojska w akcjach ratunkowych.

4.2. Założenia organizacyjne

Stan wynikający z aktów prawnych związanych z klęskami żywiołowymi, nadzwyczajnymi zagrożeniami środowiska i likwidacją ich skutków w odniesieniu do udziału sił zbrojnych omówiony został w rozdziałach 2.3. i 3.1. W tej części rozważań o możliwościach sił zbrojnych w ratownictwie powszechnym warto podkreślić,

⁶ Opracowano na podstawie materiałów Wydziału Strategiczno-Obronno AON, pt. *Wsparcie systemu ratowniczo-gaśniczego przez obronę terytorialną*.

iż aktualnie najbardziej rzeczowym aktem normatywnym w tej kwestii jest Rozporządzenie RM⁷ z dnia 20 lutego 2003 r. Dostosowując do wymagań ustawy *o stanie klęski żywiołowej*, określono dla pododdziałów i oddziałów SZ rodzaje działań ratowniczych i prewencyjnych, w których mogą one brać udział. Określono także sposób koordynowania, dowodzenia nimi i ich zabezpieczenia logistycznego.

Działania przewidziane dla pododdziałów i oddziałów SZ zgrupować można według umownej kategorii ich rodzajów, tj. jako prewencyjne, ratownicze i likwidacji skutków. W ramach działań ratowniczych dla wojska wyróżnia się: wykonywanie zadań poszukiwawczo-ratowniczych; ewakuowanie poszkodowanej ludności i mienia; współudział w zapewnieniu przejezdności szlaków komunikacyjnych; udzielanie pomocy medycznej. Do zadań ratowniczo-prewencyjnych należą: prowadzenie prac wymagających użycia specjalistycznego sprzętu technicznego lub materiałów wybuchowych będących w zasobach SZ; usuwanie materiałów niebezpiecznych i ich unieszkodliwianie, z wykorzystaniem sił i środków będących na wyposażeniu SZ. Działaniem o charakterze prewencyjno-ratowniczym jest wykonywanie prac zabezpieczających, ratowniczych i ewakuacyjnych przy zagrożonych dobrach kultury. Do zakresu działań prewencyjnych należą: współudział w monitorowaniu zagrożeń; wykonywanie zadań związanych z oceną skutków zjawisk zaistniałych na obszarze występowania zagrożeń; wykonywanie zadań mających na celu przygotowanie warunków do czasowego przebywania ewakuowanej ludności w wyznaczonych miejscach; izolowanie obszaru występowania zagrożeń lub miejsca prowadzenia akcji ratunkowej.

Działaniami o charakterze likwidacji skutków są: współudział w ochronie mienia pozostawionego na obszarze występowania zagrożeń; likwidowanie skażeń i zakażeń biologicznych; wykonywanie zadań związanych z naprawą i odbudową infrastruktury technicznej; wykonywanie zadań sanitarno-higienicznych i przeciwepidemicznych.

Przy wykorzystywaniu oddziałów SZ należy kierować się ich przygotowaniem

⁷ Rozporządzenia Rady Ministrów *w sprawie szczegółowych ...*

specjalistycznym. Podstawę realizacji działań stanowią *plany reagowania kryzysowego*, stosownie do rozmiarów klęski żywiołowej opracowane na szczeblu wojewódzkim lub krajowym przez stosowne zespoły – reagowania lub koordynacji kryzysowej. Zawarte w planach warunki użycia oddziałów SZ co do wyposażenia i logistycznego ich zabezpieczenia podlegają uzgodnieniu z ministrem ON. Żołnierze wykonują działania według rozkazów swoich dowódców, którym zadania powierzają stosownie do rozmiarów zdarzenia - wójt, starosta, wojewoda lub minister (ds. wewnętrznych lub inny). Oddziały sił zbrojnych mogą należeć do etatowych lub tworzonych doraźnie zgrupowań zadaniowych, których dysponentem jest wojewoda.

Taka struktura podległości dowódcy wojskowego sprawia, iż odsunięci są oni od kierującego działaniem ratunkowym (KDR), wywodzącego się spośród przedstawicieli PSP. Pośrednikiem pomiędzy nimi jest wojewoda lub kierownik (niższego) szczebla administracji samorządowej. Co prawda chroni to autorytet dowódcy wojskowego przed podległością strażakowi, podobnie jak szeregowego żołnierza chroni wyłączna podległość pod swojego dowódcę, lecz wydłuża to drogę decyzyjną w całym procesie przebiegu akcji ratunkowej. Dowódcy z PSP specjalizują się w działaniach ratowniczych i zyskują doświadczenia w toku codziennej służby o charakterze ratowniczym. Co prawda nie dowodzą na co dzień działaniami przy klęskach żywiołowych, ale to im bliższa jest problematyka przeciwdziałania zagrożeniom niż zwycięzcy wyborów do władz lokalnych, o dowolnym zawodzie, doświadczeniu i zainteresowaniach.

Intencją niniejszego wywodu jest potrzeba wyrażenia postulatu o konieczności powiązania podległości pododdziałów i oddziałów SZ ze strukturą KSR-G. Oczekiwany korzyściami dla powszechnego systemu ratowniczego będą:

- zapewnienie możliwość korzystania ze wsparcia ratowniczego wojska na obszarach poza bezpośrednim sąsiedztwem jednostek wojskowych, gdzie zawierane są umowy zobowiązujące do wzajemnego współdziałania z PSP w rejonie wzajemnej odpowiedzialności;
- poszerzenie potencjału COO⁸ dzięki włączeniu części wydzielonych sił

⁸ Centralny Odwód Operacyjny Komendanta Głównego PSP.

wojska do tej struktury;

- wzbogacenie sieci Krajowych Baz Sprzętu Specjalistycznego i Środków Gaśniczych o wydzielony fragment systemu logistycznego wojska.

Włączenie wydzielonych sił wojska do systemu powinno odbyć się na podobnych zasadach, jak w projekcie ustawy *o krajowym systemie ratowniczym*⁹ przewiduje się włączenie nowych uczestników. Należy przy tym zachować zasadę zadaniowego powierzania zadań dowódcom wojskowych i honorować ich własny sposób realizacji, co do rozkazodawstwa i procedur.

Powołanie się na projekt ustawy *o krajowym systemie ratowniczym* nie oznacza aprobaty dla wszystkich jej treści. Za niewystarczające wydaje się w niej potraktowanie sił zbrojnych. Po pierwsze przez zaniechanie woli włączenia SZ do systemu, po drugie przez (jakby w oderwaniu od treści nowych aktów o stanach nadzwyczajnych) lakoniczną propozycję, cyt.: *Wykonywanie zadań ratowniczych krajowego systemu ratowniczego może być wspomagane przez pododdziały i oddziały SZ RP na podstawie umów cywilnoprawnych, zawartych z właściwymi organami gminy lub powiatu.*

Dotychczas umowy tego typu dotyczyły udzielania pomocy, najczęściej WSP lub jednostek wojskowych z PSP w rejonie wzajemnej odpowiedzialności, co aktualnie stanowi tylko margines możliwości współdziałania tych służb i nie wnosi postępu. A przecież inny tryb uruchomienia SZ określono w Rozporządzenie RM¹⁰. W projekcie ustawy w dziale pt. *Ratownictwo podczas powodzi i innych katastrof naturalnych*, kuriozalnym jest całkowite pominięcie sił zbrojnych w tego typu działaniach (?!). To z kolei jest brakiem korelacji projektu z ustawą *o zwalczaniu klęsk żywiołowych*.

Nowe wersje projektów omawianej ustawy wyeliminują z pewnością wykazane niedociągnięcia.

⁹ Projekt z dnia 2 grudnia 2002 r., materiał z obiegu służbowego SGSP.

¹⁰ Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowych ...

4.3. Znaczenie gotowości bojowej dla zdolności sił zbrojnych do działań ratunkowych

Od współczesnych sił zbrojnych oczekuje się przygotowania do pełnienia swojej roli w państwie i na rzecz zobowiązań sojuszniczych poprzez wyposażenie, wyszkolenie i utrzymanie wysokiego stopnia gotowości do użycia bojowego. W działaniach tych dla spełnienia standardów dostosowuje się normy, reguły i struktury sił zbrojnych. W szerokim obszarze kodyfikowania procedur, dokumentów i zasad działania w armiach członkowskich NATO, odnaleźć można troskę o utrzymanie zdolności wojska do działań ratunkowych, jako trwale przypisanej misji na rzecz ochrony ludności. Nie oznacza to bynajmniej usankcjonowania nadmiernej roli wojska do świadczenia na rzecz ochrony ludności; ratownictwo wojskowe to istotny czynnik utrzymania zdolności bojowej.

Zgodnie z koncepcją i planem modernizacji Sił Zbrojnych RP pt. *ARMIA 2001–2006*, nasze siły zbrojne osiągać będą kolejno poziomy standaryzacji: kompatybilności, interoperacyjności, wzajemnej zamienności oraz jednolitości w poszczególnych kierunkach ich działania.

Utrzymanie gotowości do wykonywania zadań wynika ze Strategii obronności RP. Utrzymanie stałej gotowości staje się problemem w jednostkach przechodzących fazę restrukturyzacji, redukcji lub zmiany dyslokacji oraz zmiany podporządkowania i zadań mobilizacyjnych. Wśród zadań służących utrzymaniu stałej gotowości bojowej jednostek wojskowych, znaczenie dla gotowości ratowniczej wojska ma utrzymanie:

- systemu dowodzenia (kierowania) i alarmowania w pełnej sprawności i gotowości do użycia (działania) pełniąc dyżury operacyjne, bojowe i ratownicze;
- części wydzielonych sił do reagowania w przypadku zagrożeń niemilitarnych.

W stałej gotowości bojowej w jednostkach wojskowych i organach dowodzenia

proceedzi się planowanie oraz realizację szkolenia z gotowości bojowej i mobilizacyjnej oraz szkolenie ogólnowojskowe i specjalistyczne. Zakres i jakość szkoleń specjalistycznych winny przygotowywać żołnierza również do roli ratownika, jak również przygotowywać kadrę dowódczą do współdziałania z organami zarządzania kryzysowego i cywilnymi podmiotami ratowniczymi.

Stała gotowość bojowa, to zdolność do wykonywania zadań w czasie zagrożenia, kryzysu i wojny, jak również realizacja przeciwdziałania lub niwelowania skutków zagrożeń niemilitarnych na dużą skalę w województwie lub kraju.

Postuluje się, aby w ogólnym podziale sił zbrojnych na siły stopniowej gotowości (siły inicjujące, siły wyższego stopnia gotowości, siły niższego stopnia gotowości) i siły długiego czasu trwania zawrzeć:

- siły o wysokim stopniu gotowości do ratownictwa, które mogą stanowić do 30% stanu sił zbrojnych wyższego i niższego stopnia gotowości. Podkreślenie wymaga, że możliwości realizacji zadań ratunkowych poza potrzebami własnymi wojsk tych sił są niewielkie a nawet zerowe;
- siły o zróżnicowanym stopniu gotowości do ratownictwa, które mogą stanowić ok. 40% stanu sił zbrojnych wyższego i niższego stopnia gotowości. Pomimo niejednokrotnie niższego ich ukończenia w czasie pokoju, ten komponent teoretycznie stanowiłby podstawę pozyskania sił dla wsparcia ratownictwa w okresie kryzysu militarnego;
- siły o niskim stopniu gotowości do ratownictwa mieszczące się w pojęciu sił długiego czasu trwania, które stanowić mogłyby ok. 30% potrzeb sił ratunkowych. Ich długi czas tworzenia, niskie ukończenie bojowe, nie ma większego znaczenia w aspekcie bezpośredniego ratownictwa. Może natomiast mieć miejsce szczególnie w fazie odbudowy.

Atutem tej grupy są garnizonowe ośrodki mobilizacyjne, rejonowe bazy, rejonowe i garnizonowe warsztaty techniczne oraz jednostki zabezpieczenia logistycznego.

Takie urzutowanie sił wyraźnie wyznacza jednostki zdolne dla zabezpieczenia zadań ratunkowych w sytuacji kryzysu.

Z takiego podziału jednostek wojskowych ze względu na gotowość do działań wynika, iż realnie liczyć można na wydzielenie do powszechnego systemu ratowniczego i obecność w składzie zgrupowań ratowniczych tylko tych sił wojska, które charakteryzują się dłuższym czasem wejścia do działań. Wojska operacyjne należy z tego składu wykluczyć ze względu na ich priorytetowe, inne niż ratownicze znaczenie w systemie SZ RP. Oczywiście rozważanie to dotyczy sytuacji kryzysowych od zagrożeń pozamilitarnych mających miejsce tylko w czasie pokoju.

Utrzymywanie stałej gotowości bojowej w wojskach ułatwia osiągnięcie kolejnych stanów, a tym samym wykonanie postawionego zadania. Jednoznacznie przekłada się to na zdolność wojska do wejścia do działań ratunkowych. Na gotowość bojową wpływ mają: gotowość alarmowa, gotowość mobilizacyjna i zdolność bojowa.

Gotowość alarmowa, to możliwość sił zbrojnych do wykonania zadań ujętych w planach OWSGB realizowanych w trybie alarmowym w przypadku gwałtownego zagrożenia suwerenności państwa, jak również w sytuacji wystąpienia bezpośrednich zagrożeń humanitarnych¹¹.

W celu realizacji zadań wynikających z zagrożeń humanitarnych oraz wykonywania zadań strategicznych, dla jednostek wojskowych funkcjonujących w czasie „P” w stałej gotowości bojowej, mogą być wprowadzane rozwinięcia przez trzy stopnie gotowości alarmowej:

- gotowość alarmowa pierwszego stopnia; oznacza utrzymanie nie mniej niż 50% stanu ewidencyjnego jednostki ze sprzętem i wyposażeniem w gotowości do działania, czas realizacji przedsięwzięcia 12 godzin;
- gotowość alarmowa drugiego stopnia; oznacza utrzymanie nie mniej niż 70% stanu ewidencyjnego jednostki ze sprzętem i wyposażeniem w gotowości do działania, ogranicza się opuszczanie jednostki wojskowej zapewniające stawiennictwo w czasie do 6 godzin, czas realizacji przedsięwzięcia może osiągnąć 36 godzin ze stanu stałej gotowości bojowej, 24 godz. z gotowości alarmowej trzeciego stopnia;

¹¹ Instrukcja o gotowości bojowej wojsk, Sztab Gen. WP 1506/99.

- gotowość alarmowa trzeciego stopnia; oznacza utrzymanie powyżej 80% stanu ewidencyjnego jednostki ze sprzętem i wyposażeniem w gotowości do działania, stawiennictwo w jednostce wojskowej w ciągu 3 godz., utrzymuje się 100% wyposażenia przy sobie. Czas realizacji przedsięwzięcia przed 48 godziną ze stałej gotowości bojowej, 24 godz. z gotowości alarmowej trzeciego stopnia i 12 godz. z gotowości alarmowej drugiego stopnia.

Powyższe stopnie wprowadzają dowódcy od szczebla OW (WLOP – korpusu, MW – flotyli).

W sytuacjach wystąpienia bezpośrednich zagrożeń humanitarnych (powodzi, pożarów, katastrofy ekologicznej itp.) stopnie gotowości alarmowej mogą być wprowadzone przez dowódców jednostek wojskowych na zasadach określonych dla wprowadzenia wyższych stanów gotowości bojowej.

W celu zapewnienia sprawnej realizacji zadań w ramach reagowania kryzysowego i praktycznej realizacji czynności z tym związanych w okresie poprzedzającym kryzys, wprowadza się w WSzW następujące stany gotowości kryzysowej, które określają stopień rozwinięcia Grupy Operacyjnej WSzW:

- ALFA, stała gotowość kryzysowa;
- ALFA -1, podwyższona gotowość kryzysowa;
- BRAVO, gotowość zagrożenia kryzysowego;
- CHARLIE, pełna gotowość kryzysowa.

Ponadto stany BRAVO i CHARLIE mają dwa następujące warianty: BRAVO-PM i CHARLIE-PM, które wprowadzane są w sytuacji zagrożenia (kryzysu) militarnego, oraz BRAVO i CHARLIE, które wprowadzane jest w sytuacji zagrożenia (kryzysu) niemilitarnego.

Dla poszczególnych stanów reagowania kryzysowego przyjmuje się:

- ALFA - *stała gotowość kryzysowa*: gotowość czasu pokojowego, zapewniająca bieżące funkcjonowanie systemu;
- ALFA -1 - *podwyższona gotowość kryzysowa*: gotowość czasu pokojowego wprowadzana w sytuacji pojawienia się symptomów zagrożenia kryzysowego;

- BRAVO - *gotowość zagrożenia kryzysowego*: gotowość czasu pokojowego wprowadzana w sytuacji wystąpienia kryzysu cywilnego lub zagrożenia militarnego o małej skali;
- CHARLIE - *pełna gotowość kryzysowa*: stan gotowości wprowadzany w razie wystąpienia intensywnego kryzysu zagrażającego bezpośrednio bezpieczeństwu państwa.

Bieżącymi zadaniami planistyczno-organizacyjnymi w zakresie gotowości zajmuje się Wydział Operacyjny WSzW.

W razie kryzysu polityczno-militarnego i wprowadzenia stanu BRAVO-PM do składu Grupy Operacyjnej Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego (GO WSzW), w zależności od potrzeb, włącza się dodatkowo specjalistów.

W istotnym aspekcie norm czasowych zdolności wejścia do działań ratunkowych, celowym jest ubieganie się o siły wsparcia wojskowego dla rozległych i długotrwałych działań ratunkowych. Dużą korzyść można zyskać w działaniach na poziomie wymagającym taktycznego¹² typu kierowania, przy wykorzystaniu sił wojska zadysponowanych w trybie alarmu pierwszego stopnia. Nie odosobnione są przypadki prowadzenia przez PSP działań ratunkowych związanych z likwidacją skutków, przekraczających kilkanaście godzin, a nawet dobę. Ponad wszelką wątpliwość można stwierdzić, iż siły uruchomione w trybie drugiego, a nawet trzeciego stopnia są przydatne do gaszenia pożarów lasów i do akcji przeciwpowodziowych. W tego typu działaniach konfrontacja z możliwościami COO nie dyskredytuje wojska. Przytoczyć tu należy również bardzo korzystne deklaracje osiągnięcia gotowości do działań przez Chemiczne i Radiacyjne Zespoły Awaryjne wynoszące do 6 godzin w miejscu stałej dyslokacji i bataliony ratownictwa inżynierskiego, z czasem osiągnięcia gotowości do działań w miejscu dyslokacji 6 godzin.

Kłęski żywiołowe, nadzwyczajne zagrożenia środowiska i ogół zagrożeń ekologicznych stawiają wyzwanie dla sił zbrojnych. Udział w zwalczaniu zagrożeń niemilitarnych, to sprawdzian umiejętności operacyjnych, w tym sprawności

¹² Nazewnictwo według ustawy z 1999 roku *o Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym*: typy kierowania działaniami ratowniczymi (stosownie do rozmiarów zdarzenia i wielkości zaabsorbowanych sił ratowniczych) – interwencyjne, taktyczne, strategiczne.

w osiągnięciu gotowości alarmowej do podjęcia działań. Siły zbrojne posiadając zachowany i zabezpieczony wysoki stopień gotowości bojowej, będą mogły więc w ustalony sposób przejść do wyższych stanów gotowości bojowej. Ustalenie sposobu uwzględniać również musi treści zawarte w planie reagowania kryzysowego, opracowanego przez wojewódzki zespół reagowania kryzysowego lub w planie Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej. Udział wojska w działaniach ratunkowych wymaga wysokiego poziomu zdolności wojsk do podjęcia działań w każdych warunkach oraz realizowania przedsięwzięć w nakazanym czasie.

4.4. Konstrukcja modelu wykorzystania sił zbrojnych w ratownictwie

Podstawowym narzędziem badawczym przy projektowaniu przyszłej struktury jest model, jako uproszczone odbicie obiektu modelowanego. Niezbędnym było uproszczone zaprezentowanie istniejących struktur ratowniczych funkcjonujących w kraju, nie wykluczając możliwości ratowniczych wojska, co nastąpiło w poprzednich rozdziałach i przyjęło formę modelu opisowego.

Myśląc o kształtowaniu struktur w powszechnym systemie ratowniczym (tj. w rozszerzonych: aktualnie - KSR-G i w przyszłości - Krajowym Systemie Ratowniczym) oraz mając na względzie proces niezbędnych zmian organizacyjnych dotyczących dostosowania wojska do ratownictwa, model posiada bardzo korzystne dla procesu przewidywania cechy. I tak, abstrakcyjność modelu i jego uproszczony charakter pozwalają bez szkody dla jakości procesu badawczego skupić uwagę na tych aspektach organizacji struktur wojska i krajowego systemu ratowniczego, które dla współpracy ratowniczej są istotne, a pominąć te, które w danym wypadku są drugoplanowe. Obszarem tych pominięć w przypadku wojska jest problematyka związana z realizacją celów głównych SZ RP, takich jak obrona suwerenności państwa i wspieranie jego polityki przy pomocy środków militarnych. Materia danych o strukturach podmiotów ratowniczych systemu i wojska jest bardzo obszerna, przez co proces badawczy wymaga wyeliminowania informacji zbędnych.

Poglądowość modelu zapewnia odpowiedzialność względem obiektu modelowego, mimo popełnienia (zgodnie z przyjętym celem) uproszczeń na rzecz uwypuklenia aspektu badawczego zagadnienia. W prowadzonych rozważaniach wokół problematyki użycia żołnierzy zaopatrzonych w sprzęt wojskowy przydatny dla celów ratowniczych, model nie zniekształca hierarchii zadań tej służby, dla której zasadniczym jest gotowość bojowa.

Model ma również pozytywną zdolność do zastępowania w procesie badawczym rozległego obiektu modelowanego, mogąc wiernie generować informacje o rozpiętości i spiętrzeniu kierowania, liniach hierarchicznych zależności itp.

Uzasadniając wybór modelu należy stwierdzić, iż w palecie klasyfikacyjnej rodzajów modeli usystematyzowanych według kryteriów celu, czasu i formy, pożądanym jest model łączący cechy kilku z nich. Zgodnie z kryterium celu zastosowanie znajduje model opisujący (deskryptywny) odwzorowujący stan rzeczywisty, wykorzystany już w pracy do prezentacji istniejących struktur organizacyjnych ratownictwa „cywilnego i wojskowego”. Dla przybliżenia kształtu przyszłej struktury oraz oczekiwanych efektów funkcjonowania współdziałających służb ratowniczych właściwym wydaje się być model prognostyczny. Propozycja wykorzystania sił zbrojnych w ratownictwie nie zakłada badań dla określenia efektów przebiegu procesów zarządzania. Wymagałoby to badań operacyjnych, polegających na estymowaniu poziomu funkcji kryterium przy różnym ukształtowaniu zmiennych zależnych. Badania nie obejmują parametryzowania funkcjonowania struktur obecnych i przyszłych. Trudne jest aktualnie sprecyzowanie stanu posiadania i możliwości operacyjnych ratowniczych wojska, ze względu na trwającą jego restrukturyzację. Nie będą więc wykorzystane modele dynamiczne, decyzyjne czy matematyczne statystyczne lub optymalizujące, które opierają się na prognozującym badaniu funkcjonowania struktur i przebiegu procesu realizacji zadań.

Cele badawcze dyktują potrzebę przedstawienia przestrzennego i administracyjnego rozmieszczenia zadań, ludzi i środków, oraz kierunków i rodzajów powiązań między nimi. Odpowiednim odniesieniem badawczym będzie więc, według kryterium celu - model opisujący oraz według kryterium formy - opisowy słowny i częściowo graficzny. Przy proponowanym charakterze modelu

zastosowanie mają prezentacje w formie schematów struktur organizacyjnych i schematów blokowych procedur¹³. Model opisujący będzie miał ostatecznie postać *ramowej koncepcji struktury*, która głównie odwzorowuje podział zadań, uprawnienia, odpowiedzialności, poruszy zawartość treści instrukcji organizacyjnych odzwierciedlających wymagany sposób realizacji przydzielonych funkcji i zadań. Stanowi ona uporządkowany katalog elementów składowych projektowanej struktury, w której sklasyfikowane funkcje podlegają grupowaniu tworząc jednostki organizacyjne różnej wielkości i rangi. W procesie grupowania przyjęto następujące kryteria: - rodzaj działań ratowniczych, - środki, metody i procedury działania, - fazy przebiegu przygotowawczego i prowadzenia działań, - obiekt (przedmiot) działania, - dyslokacja podmiotów ratowniczych, - rejon działania (struktura podziału terenu na obszary odpowiedzialności), - potrzeby ratownicze wynikające ze stanu zagrożeń.

Taka ramowa koncepcja struktury prezentuje liczbę, rodzaj, rangę i nazwy poszczególnych części składowych. Daje też bardzo zarysowaną wizję podziału pracy i specjalizacji owych elementów.

Procedura badawcza z wykorzystaniem modelu jako narzędzia w procesie zmian organizacji struktury systemu ratowniczego, obejmuje:

- założenie przyszłych pożądaných cech, efektów funkcji i stanów struktury przez przedstawienie ich za pomocą parametrów, wskaźników, opisów, schematów, instrukcji;
- przedstawienie rzeczywiście istniejącej struktury za pomocą modelu odwzorowującego zakresy czynności, regulaminy, katalogi funkcji, wykresy, schematy itp.;
- analizę i syntezę na podstawie informacji zawartych w modelach;
- projektowanie wariantów zmian poprzez wprowadzenie zmian do modelu wzorującego. Symulacja i analiza reakcji modelu na dokonane zmiany pozwala wnioskować o reakcji obiektu projektowanego na poszczególne warianty zmian i wybór projektu najtrafniejszego;

¹³ Cz. Bąbiński, *Elementy nauki o projektowaniu*, WNT, Warszawa 1972, s. 94-124; J. Skalik, *Projektowanie organizacji instytucji*, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1992, s. 26.

- ewentualne dalsze wdrażanie koncepcji na podstawie opracowanego modelu wzorcującego.

Celem modelowania generalnie jest włączenie wydzielonych sił wojska do struktury powszechnego systemu ratowniczego. Obiektem modelowania jest tak zmodyfikowana struktura organizacyjna powszechnego systemu ratowniczego. Zasadniczym obszarem dla modelowania jest województwo. Drugoplanowo należy traktować pomoc wzajemną między sąsiadującymi województwami. W dalsze perspektywie należy widzieć potrzeby w skali całego kraju z uwagi na funkcjonowanie COO¹⁴.

W odniesieniu do wojska podstawowe ogniwo organizacyjne zdolne do samodzielnego zadaniowego działania ratowniczego, to:

- w pierwszym rzędzie: bratinż, ChiRZA, jednostka wojskowa (z uwagi na możliwość wystawienia co najmniej plutonu alarmowego);
- w drugim rzędzie: pododdział (drużyna /załoga/, pluton, kompania, batalion).

W odniesieniu do PSP i innych uczestników KSR-G:

- Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza, jednostka OSP z systemu KSR-G.

Funkcjonowanie projektowanej struktury organizacyjnej zasadniczo dotyczy sytuacji kryzysowych stanu pokoju, takich jak klęski żywiołowe, nadzwyczajne zagrożenia środowiska itp. W okresie stanu wojny należy wykluczyć znaczący udział wojska w działaniach ratunkowych na rzecz ochrony ludności, mimo iż możliwość taką deklarują wojska obrony terytorialnej.

4.4.1. Faza zapobiegania

Udział wojska w poszczególnych fazach *łańcucha bezpieczeństwa*, jakimi są wymienione wcześniej - zapobieganie, przygotowanie, reagowanie i odbudowa, nie jest zrównoważony. Z całą pewnością można liczyć na duże i skuteczne zaangażowanie sił zbrojnych w misji ratowniczej w fazie reagowania. Podobny udział wojska w fazie odbudowy zawsze był znaczący. Dowodzi tego różnorodny zakres prac

¹⁴ Centralny Odwód Operacyjny Komendanta Głównego PSP.

remontowych i budowlanych wykonanych po powodziach w 1997 i 2000 roku. Znaczenie szczególne mają podejmowane przez wojsko działania z pogranicza faz reagowania i odbudowy, bo do takich niewątpliwie należy znaczna część czynności określanych jako likwidacja skutków (np. odtwarzanie źródeł poboru wody, zabiegi sanitarne i specjalne). Przedsięwzięciami etapu przygotowania są planowanie, organizowanie i szkolenie łącznie z ćwiczeniami zgrywającymi z innymi służbami i podmiotami ratowniczymi. Wzorcowe dla *planów reagowania kryzysowego* są rozwiązania wypracowane w *instrukcji i planach udziału wojska w akcji przeciwdziałowej i przeciwpowodziowej*. Czynniki wojskowe na tym etapie koncentrują się na zakresie oczekiwanych dla siebie zadań i współpracują na rzecz korelacji z planami administracji lokalnej. Szczególną rolę spełniają tu Wojewódzkie Sztaby Wojskowe, będące zleceniobiorcą wystąpień administracji publicznej (zasadniczo: wojewody) o wsparcie siłami wojska zarządzanych przez siebie działań ratowniczych. Zarządzanie kryzysowe ma realizować w najszerszym zakresie planowanie (*plan reagowania kryzysowego*) na rzecz przeciwdziałania nadzwyczajnym zagrożeniom środowiska. Udział wojska w tym planowaniu dotyczy elementów związanych ze współpracą i dotyczy *planów udziału wojska w działaniach (...)*.

Działalność z zakresu etapu zapobiegania, zasadniczo nie należy do zadań sił zbrojnych. Z pewnymi zastrzeżeniami do przedsięwzięć tych zaliczyć można *wykrywanie i ewidencję zagrożeń*, lecz ich charakter bliższy jest sferze etapu przygotowania. O ile podobny dylemat co do klasyfikacyjnego uznania dotyczy *prognozowania skutków zagrożeń*, to podobne prognozowaniu postępowanie, tzw. *odtworzenie sytuacji skutków oddziaływań zagrożeń* (zniszczeń, skażeń, pożarów etc.) bliższe jest etapowi reagowania niż przygotowania. Nie można jednocześnie odmówić *odtworzeniu skutków (...)* roli zapobiegania, gdyż jako instrument w procesie wypracowania decyzji służy ograniczeniu eskalacji zjawisk destrukcyjnych i wtórnych wzbudzeń. Na rzecz zapobiegania służy *szacowanie ryzyka wystąpienia zagrożeń* w oparciu o dane z systemów monitoringu i analizy stanu środowiska.

4.4.2. Faza przygotowania

Przygotowanie na wypadek klęsk żywiołowych i katastrof oznacza gotowość do przewidywania, zapobiegania, łagodzenia, działania i radzenia sobie ze skutkami katastrofy. Wszystkie siły, systemy i podsystemy ratownicze wchodzące w skład KSR-G jak i występujące poza nim, a stanowiące powszechny system ratowniczy powinny być przygotowane na ewentualne klęski i łagodzenie ich skutków zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym, centralnym jak i ewentualnej pomocy sąsiadującym krajom.

Zakres przygotowania wojska do reagowania na sytuacje kryzysowe, pomijając etap zapobiegania, przejawia się w następujących formach i obszarach działalności: monitoring zagrożeń, ostrzeganie i alarmowanie, działalność terenowych organów wojskowych w zakresie ratownictwa, udział w planowaniu reagowania kryzysowego, utrzymanie planu udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych i planu wdrażania pododdziałów wojska, szkolenie ratowników (żołnierzy).

Jednym z podstawowych warunków sprawnego przeprowadzenia akcji ratunkowych oraz minimalizacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń są sprawnie działające systemy ostrzegania ludności o zagrożeniach, powiadamiania osób funkcyjnych uruchamiających proces decyzyjny o rozpoczęciu akcji ratunkowej oraz system uruchamiania wydzielonych do akcji sił i środków. Stosowne informacje o zagrożeniu dowódcy i sztaby wojskowe (także kierownicze organy państwa, administracja publiczna, obrona cywilna i zespoły zarządzania kryzysowego) otrzymują m.in. od elementów Systemu Wykrywania Skazań¹⁵ (SWS) SZ, w tym Systemu Wczesnego Wykrywania (SWW). W celu zapewnienia dowódcom i sztabom wojskowym, kierowniczym organom państwowym, administracji publicznej, obronie

¹⁵ Decyzja Ministra Obrony Narodowej Nr 85/MON z dnia 21 grudnia 2000 r. w sprawie organizacji, zadań i funkcjonowania w Siłach Zbrojnych RP systemu wykrywania skażeń, na podstawie § 2 pkt 14 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Obrony Narodowej (Dz.U. z 1996 r. Nr 94, poz. 426) – w celu uregulowania zasad pozyskiwania informacji niezbędnych do oceny skutków użycia broni masowego rażenia, chemicznej i biologicznej, skażeń i zakażeń oraz ostrzegania i alarmowania wojsk własnych i sojuszniczych, jak również planowania i organizowania obrony przeciwchemicznej w czasie pokoju i wojny oraz dostarczania danych dla Centrum Reagowania Kryzysowego MON.

cywilnej i zespołom zarządzania kryzysowego szybkiej informacji o faktach i skutkach użycia broni masowego rażenia oraz awarii obiektów energetyki jądrowej i przemysłu chemicznego, występujących zarówno na terytorium Polski, jak i poza jej granicami, a także wypracowania wniosków i propozycji działań mających na celu minimalizację negatywnych skutków tych zdarzeń, utworzono System Wykrywania Skazań Sił Zbrojnych, w tym System Wczesnego Wykrywania.

Rolę organów powiadamiania i alarmowania SZ w tym temacie przypisano Dyżurnej Służbie Operacyjnej SZ (DSO SZ), dyżurnym służbom operacyjnym rodzajów sił zbrojnych i okręgów wojskowych, służbom operacyjnym i dyżurnym związków taktycznych oraz oddziałów. Zadaniem tych służb jest m.in. przyjmowanie informacji oraz przekazywanie sygnałów o potrzebie użycia sił i środków w akcjach likwidacji skutków klęsk żywiołowych. Wyznacza się także i przygotowuje grupy operacyjne Sztabu Generalnego WP, Dowództw Rodzajów SZ i Okręgów Wojskowych, Dowództwa Garnizonu Warszawa, Komendy Głównej Żandarmerii Wojskowej, Inspektoratu Wojskowych Służb Informacyjnych, Wojewódzkich i Regionalnych Sztabów Wojskowych, które uruchamia się w przypadku wystąpienia klęsk żywiołowych.

Jak wcześniej zaznaczono, w wyższych stanach gotowości obronnej państwa rozwijany jest System Wykrywania Skazań mieszczący w sobie System Wczesnego Wykrywania (SWW). Działający w czasie pokoju SWW¹⁶ tworzą jednostki wykrywania zagrożeń (monitoringu), przeprowadzania analiz i zbierania danych o sytuacji radiologicznej i chemicznej oraz oceny skutków awarii dla Sił Zbrojnych RP. Dodatkowo w czasie osiągnięcia WSGOP rozwija się między innymi: sieć wykrywania uderzeń bronią masowego rażenia i skażeń, jednostki organizacyjne przeznaczone do zbierania i oceny danych o użyciu broni masowego rażenia, skażeniach i zakażeniach oraz prognozowania (przewidywania) skutków.

Wybranim jednostkom wojskowych przypisano zadanie organizowania stacjonarnych punktów monitoringu. Zautomatyzowana sieć pomiarów skażeń promienio-

¹⁶ Strukturę funkcjonalną SWW przedstawia załącznik 9.

twórczych SWW stanowi 12 automatycznych urządzeń do ciągłego pomiaru skażeń promieniotwórczych SAPOS-90MS, rozmieszczonych przy służbach dyżurnych sztabów i jednostek wojskowych, w tym w: Warszawie, Lublinie, Rzeszowie, Krakowie, Łodzi, Wrocławiu, Gubinie, Poznaniu, Bydgoszczy, Szczecinie, Gdyni, Olsztynie. Urządzenia te są połączone z komputerem dyspozytorskim umieszczonym na Punkcie Kierowania SWS zorganizowanym na bazie Centralnego Ośrodka Analizy Skażeń (COAS).

Sieć ta zgodnie z decyzją Ministra ON w styczniu 1993 r. została włączona do krajowego monitoringu skażeń promieniotwórczych.

Jednostkami organizacyjnymi przeznaczonymi do zbierania danych o sytuacji radiologicznej i chemicznej oraz oceny skutków awarii SWW są: - Centralny Ośrodek Analizy Skażeń i ośrodki analizy skażeń oraz wojskowe stacje sanitarno-epidemiologiczne okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych.

COAS jest jednostką wojskową centralnej dyspozycji powołana do realizacji zadań związanych z działalnością SWS w siłach zbrojnych. Ośrodek podporządkowany jest szefowi WOPChem Dowództwa WL, który z ramienia Szefostwa sprawuje funkcjonalny nadzór nad specjalistyczną działalnością ogniw analitycznych Systemu Wykrywania Skażeń SZ RP.

Na bazie Ośrodka Analizy Skażeń z Bydgoszczy powstał system wykrywania skażeń, który prowadzi ciągły monitoring. W zależności od scenariusza uderzenia ataku biologicznego, przyjęto następujący tok działania:

- przy ataku jawnym (zapowiedziany lub widoczny w skutkach) - w rozpoznaniu tego zagrożenia powinny być zaangażowane przede wszystkim zespoły rozpoznania biologicznego, mające możliwość bezpiecznego pobrania próbek klinicznych (od pacjenta) i środowiskowych (z miejsca skażenia). Wojskowa Służba Zdrowia wydzieliła siedem Zespołów Rozpoznania Biologicznego (ZRB), przygotowanych do pobierania próbek powietrza, wody, gleby, żywności i tkanek organicznych skażonych niebezpiecznymi patogenami. Higieny i Epidemiologii (WiHiE) w Puławach. Dane o wielkich skażeniach

powinny być przekazywane przez ZRB i inne zespoły zagrożeń środowiskowych do właściwych terenowo Ośrodków Analizy Skazań Wojsk Chemicznych, gdzie na podstawie analizy użytego czynnika, rodzaju uderzenia i warunków meteorologicznych powinna być przeprowadzona analiza rozprzestrzeniania się skażenia w środowisku;

- przy *ataku skrytym* - w przypadku tego typu ataku pierwszym sygnałem o użyciu czynnika biologicznego będzie nagły wzrost liczby zachorowań w określonym rejonie. W takiej sytuacji istotne są dane epidemiologiczne zbierane przez lekarzy pierwszego kontaktu (lekarzy jednostek wojskowych) oraz diagnostyka materiału biologicznego pobranego od chorych.

W rozpoznaniu użytego czynnika biologicznego w próbach klinicznych obok laboratorium BSL-3 w Puławach udział będą brały laboratoria lub stanowiska 2 klasy bezpieczeństwa biologicznego (BSL-2), które znajdują się w Zakładzie Mikrobiologii i Epidemiologii WIHiE w Warszawie oraz Ośrodku Diagnostyki i Zwalczania Zagrożeń Biologicznych WIHiE w Puławach. Rozpoczęto przygotowywanie włączenia do tej grupy sieci cywilnych laboratoriów BSL-2 znajdujących się w wojewódzkich stacjach sanitarno-epidemiologicznych, a także odpowiednio przygotowanych laboratoriów szpitali cywilnych i wojskowych.

Do zbierania danych epidemiologicznych i ich analizy wydzielono system nadzoru epidemiologicznego w Siłach Zbrojnych RP, który rozpoczął funkcjonowanie na bazie Zakładu Mikrobiologii i Epidemiologii (WIHiE) w Warszawie. Dane zebrane przez lekarzy jednostek wojskowych trafiają do wojskowych ośrodków medycyny prewencyjnej skąd przesłane są w codziennych raportach do centralnego komputera w Zakładzie Mikrobiologii i Epidemiologii WIHiE. Po analizie zebranych danych, sporządzone są zbiorcze raporty rutynowe lub natychmiastowe (w razie stwierdzenia przypadku zachorowania na jedną z wybranych chorób zakaźnych) i są przekazane elektronicznie do Szefostwa Służby Zdrowia MON w Warszawie oraz Centrum Epidemiologicznego NATO w Bonn.

W zależności od rodzaju użytego czynnika wymagana jest decyzja o wdrożeniu działań zmierzających do ograniczenia epidemii, takich jak: zakres pochodzenia epidemiologicznego, szczepienia ochronne, profilaktyka antybakteryjna, kwarantanna

izolacja chorych itp. Decyzję tę podejmują:

- Szef Zarządu Wojskowej Służby Zdrowia w stosunku do sił służby zdrowia;
- Szef Sztabu Generalnego w stosunku do służb wsparcia z Wojsk Chemicznych – o prowadzeniu dekontaminacji;
- dowódcy oddziałów i pododdziałów na wniosek służby zdrowia – o wprowadzenie ww. działań ograniczających zasięg epidemii;
- przełożeni Żandarmerii Wojskowej na wniosek dowódców – o utworzeniu kordonu sanitarnego, ochrony, ewakuacji.

Ze względu na specyfikę uderzenia biologicznego koordynatorem działań odpowiednich służb w przypadku użycia broni biologicznej na polu walki, jak i w przypadku ataku bioterrorystycznego jest Szef Zarządu Wojskowej Służby Zdrowia, upoważniony przez Szefa Sztabu lub Ministra Obrony Narodowej.

W odpowiedzi na atak bioterrorystyczny zakłada się szerokie współdziałania służb zarówno w obrębie sił zbrojnych, jak i interakcje ze środowiskiem cywilnym.

Przewiduje się wspólne działania:

- Wojskowej Służby Zdrowia (detekcja i identyfikacja użytego czynnika biologicznego, rozpoznanie epidemiologiczne, diagnostyka i leczenie porażonych);
- Służby Logistycznych Wojskowej Służby Zdrowia (zabezpieczenie materiałowe – leki, szczepionki, baza szpitalna);
- Cywilnej Służby Zdrowia (zadania jw.);
- Wojsk Chemicznych (rozpoznanie i prognozowanie skażenia środowiska, dekontaminacja);
- Państwowej Straży Pożarnej (dekontaminacja);
- Policji (zapewnienie porządku publicznego, wprowadzenie kordonu sanitarnego, izolacji, kwarantanny).

Oddział obserwacyjny osób podejrzanych o zakażenie na terenie województwa Mazowieckiego znajduje się w Centralnym Szpitalu Klinicznym w Warszawie.

W chwili obecnej trwają prace nad stworzeniem optymalnego modelu działania i współdziałania wszystkich elementów wojskowego systemu wykrywania skażeń

w obrębie sił zbrojnych oraz zasad współdziałania z analogicznymi systemami działającymi poza wojskiem.

Mimo iż system działa głównie na potrzeby sił zbrojnych, jego zasadnicze elementy - ośrodki analizy skażeń (OAS) współdziałają z właściwymi terytorialnie i funkcjonalnie jednostkami organizacyjnymi układu pozamilitarnego (PSP, Policja, organy administracji rządowej i samorządowej itp.) w celu zapewnienia sprawnej wymiany informacji o zagrożeniu i o samych skażeniach (po ich wystąpieniu). W celu skutecznego reagowania na zagrożenia ze strony niebezpiecznych substancji terytorium kraju podzielono na 4 strefy. Mazowsze oraz województwa Warmińsko-Mazurskie i Podlaskie znalazły się w strefie 1.

Wojskowy system wykrywania zagrożeń (skażeń), ostrzegania i alarmowania powiązany jest z elementami systemu pozamilitarnego, głównie za sprawą potrzeby wzajemnej wymiany informacji. Stanowi więc on istotne uzupełnienie powszechnego systemu ratowniczego.

Dane pozyskane od powyższych podmiotów stanowią źródło informacji o rzeczywistej sytuacji skażeń. Wykorzystywane są przez jednostki organizacyjne resortu obrony narodowej i stanowią jedno ze źródeł informacji o rzeczywistych zagrożeniach chemicznych i radiacyjnych dla organów zarządzania kryzysowego i służb ratowniczych. Funkcjonowanie omówionych systemów ma podstawowe znaczenie dla podjęcia przedsięwzięć ochronnych i rzutuje na szanse rozwinięcia zaplanowanych proceduralnie i powodzenie działań ratunkowych.

Znaczącą rolę w fazie przygotowania spełnia szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego z podległym mu zespołem. To on m.in.:

- identyfikuje zasoby wojska na terenie województwa oraz poza nim, przydatne do wsparcia działań w sytuacjach kryzysowych;
- doradza wojewodzie w zakresie formułowania wniosków do Dowódcy Okręgu Wojskowego lub innych władz wojskowych o udzielenie określonego wsparcia sił i środków wojskowych;
- koordynuje działanie sił wojskowych w sytuacjach kryzysowych;
- uczestniczy w pracach na rzecz ochrony przed powodzią;

- współpracuje z menadżerami programów kryzysowych oraz zasobów, a także z koordynatorami ostrzegania i alarmowania, łączności, ewakuacji, pomocy społecznej, pomocy medycznej i ochrony zdrowia, transportu oraz Komendantem Wojewódzkim PSP.

Ponadto w WSzW od 7.01.2000 r. w stanie Stałej Gotowości Bojowej powołany jest Zespół Dyżurów Kryzysowych¹⁷. Celem działania Zespołu Dyżurów Kryzysowych w sytuacji wystąpienia nadzwyczajnych zagrożeń środowiska, klęsk żywiołowych itp. jest¹⁸:

- ocena i analiza powstałej sytuacji oraz przygotowanie propozycji w zakresie właściwego wykorzystania sił militarnych w zapobieganiu i zwalczaniu nadzwyczajnych zagrożeń środowiska;
- rozwiązanie problemów wynikających z udziału wydzielonych sił i środków wojska do zapobiegania (przeciwdziałania) nadzwyczajnym zagrożeniom środowiska i klęskom żywiołowym;
- koordynowanie współdziałania jednostek wojskowych uczestniczących w akcjach ratowniczych z organami samorządowymi, formacjami ratownictwa cywilnego oraz sił i środków pozamilitarnych ogniw systemu obronności;
- utrzymanie ciągłej współpracy z Wydziałem Zarządzania Kryzysowego.

Opracowuje się *Plan reagowania kryzysowego*¹⁹ w celu ustalenia i organizacyj-

¹⁷ *Instrukcja o gotowości bojowej ...*

¹⁸ *Regulamin pracy sztabu WSzW w Olsztynie*, s. 8.

¹⁹ Na podstawie - Wytyczne Szefa OCK z dnia 18 marca 1999 r. w sprawie zasad opracowywania wojewódzkiego planu reagowania kryzysowego (nie publikowane).

Plan reagowania kryzysowego określa potencjalne rodzaje zagrożeń mogące wystąpić na obszarze województwa, kompetencje działania w sytuacjach kryzysowych, a także funkcje poszczególnych organów i jednostek organizacyjnych zapewniających właściwe prowadzenie do działań głównie w zakresie odpowiedzialności dotyczącej: - kierowania i nadzorowania działań reagowania kryzysowego; - ostrzegania i alarmowania; - łączności; - informowania ludności; - ewakuacji ludności i zwierząt; - pomocy społecznej; - pomocy medycznej i ochrony zdrowia; - poszukiwania i ratownictwa specjalistycznego; - zarządzania zasobami; - bezpieczeństwa publicznego; - transportu; - zarządzania infrastrukturą techniczną, szacowania strat i ekspertyz specjalistycznych; - nadzoru weterynaryjnego i opieki nad zwierzętami; - zabezpieczenia masowej migracji.

Plan reagowania kryzysowego uruchamia się w celu przeciwdziałania zagrożeniom i likwidacji ich skutków. W ostatnich latach, zagrożenia czasu pokoju stały się na tyle groźne, że do walki z nimi zaangażowało się również wojsko.

nego ujęcia wszystkich możliwych przedsięwzięć związanych z usuwaniem skutków nadzwyczajnych zdarzeń, stosownie do skali zagrożenia, potrzeb i realnych możliwości na szczeblu województwa, jednostek administracji rządowej i samorządowej oraz zakładów pracy stwarzających zagrożenie. W opracowaniu tego planu w części wojskowej bierze udział Szef WSzW. *Plan reagowania kryzysowego* to dokument, który m.in.: przydziela organizatorom i osobom fizycznym, w tym także siłom zbrojnym obowiązki wykonania określonych zadań w określonym miejscu i czasie.

Planowane siły i środki wojska do użycia w akcji ratunkowej są wyznaczane corocznie rozkazem (rozkazami) dowódcy OW i przekazywane do dyspozycji szefa WSzW.

Konsekwencją złożenia wymienionego planu jest *Plan udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie ...* (np. dla województwa Mazowieckiego, opracowany przez WSzW w Warszawie).

Opracowany plan dotyczy: akcji przeciwpowodziowej i przeciw lodowej, akcji odśnieżania, udziału wojska w akcjach ratowniczo-gaśniczych i usuwaniu skutków pożarów przestrzennych, oczyszczaniu terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych, akcji poszukiwawczo-ratowniczych, działaniach przeciw epidemiologicznym, obrony przed terroryzmem.

Ponadto na rozkaz Dowódcy POW Wojewódzki Sztab Wojskowy w Warszawie utworzył *plan wdrożenia pododdziałów wojska*, które to pododdziały razem z Jednostkami Ratowniczo-Gaśniczymi PSP współdziałać będą w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie województwa mazowieckiego.

W tym miejscu zaznaczyć należy, że w rozwiązaniach przyjętych np. w województwie Mazowieckim, zaplanowano siły i środki do działań bezpośrednich, jak również zabezpieczono front robót zakresu fazy (etapu) odbudowy.

Przyjęcie określonych założeń i opracowanie stosownych planów nie zamyka problematyki przygotowania sił zbrojnych do ratownictwa i uczestniczenia w powszechnym systemie ratowniczym. Specyfika działań ratunkowych jest bowiem nieco inna a nawet wręcz odmienna od działań wojskowych. Wymusza to na siłach zbrojnych właściwe ich przygotowanie się do ratownictwa.

Tym samym szkolenie żołnierzy do wypełniania zadań ratowniczych, to obok wyposażenia i przyzwolenia dowódców na udział w takich działaniach, podstawowy warunek włączenia wojska do akcji ratunkowych w ramach powszechnego systemu ratowniczego. Organizacja szkolenia wymaga dostosowania tematyki programu, wymiaru czasowego, form i miejsc stosownie do roli jaką dany żołnierz może pełnić w systemie ratowniczym i działaniach ratunkowych. Dotyczy to oczywiście grup żołnierzy stanowiących służbę, pododdział lub jednostkę.

Szkolenie ratownicze nie powinno być jednakowe dla wszystkich żołnierzy. Wspólny dla wszystkich powinien być etap szkolenia podstawowego o charakterze ogólnym, a ponadpodstawowy poziom powinien uwzględniać charakter działań w jakich dana jednostka wojskowa czy pododdział może uczestniczyć.

Wymiar czasowy szkolenia podstawowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z wymiaru trwania zasadniczej służby wojskowej i realizację innych celów szkoleniowych sił zbrojnych. Wymusza to wygospodarowanie w programach około 40 godzin programowych. Wiadomym jest, że na w pełni zadawalające szkolenie ratownicze zawsze brakuje czasu. Przy takim założeniu można posiłkować się czasem przeznaczonym na przygotowanie się ratownika-chemika (ekipy, drużyny) do uczestnictwa w akcji ratunkowej, wynoszącym 80 godzin zajęć praktycznych i wykładów. Założyć przy tym należy, iż istotą szkolenia powinno być właściwe przygotowanie się do konkretnego zadania.

Tematyka powinna obejmować zagadnienia dotyczące charakteru i rozpoznawania współczesnych zagrożeń niemilitarnych ludzi i środowiska, sposoby postępowania w przypadku inicjowania akcji ratunkowej, udzielania pierwszej pomocy przedlekarskiej, podstawowe zasady prowadzenia prac ratunkowych przy działaniach ratownictwa technicznego, chemiczno-ekologicznego i gaszeniu pożarów, prawne aspekty ratownictwa w tym prawa i obowiązki kierującego działaniami ratowniczymi oraz dowódców żołnierzy-ratowników, zasady organizacji działań. Wszystkie zagadnienia tematyczne muszą uwzględniać wymogi chętnego do poświęceń lecz wystrzegającego się brawury, aby umiał wykonać czynności poprawnie, czyniąc te we właściwej kolejności z zachowaniem bezpieczeństwa osobistego,

które bywa oceniane wyżej niż osób ratowanych, to wszystko wymaga większej liczby godzin szkolenia.

Poziom ponadpodstawowy szkolenie powinien dotyczyć doskonalenia żołnierzy pododdziałów, których charakter służby jest zbliżony do ratowniczej. Dotyczy to WOPpoż, ChiRZA, bratinż, wojsk inżynieryjnych i obrony terytorialnej.

Miejscem szkolenie powinny być własne jednostki wojskowe, a miejscem doskonalenia ośrodki szkolenie pożarniczego, szkoły pożarnicze oraz poligon i obiekty ćwiczeń zgrywających służb ratowniczych.

Szkolenie kursowe może być organizowane przy wykorzystaniu wojskowych specjalistów z wojsk inżynieryjnych, saperów chemików i strażaków z WOP.

Formą wieńczącą cykl szkolenie ratowniczego żołnierzy, winne być ćwiczenia zgrywające służb (z wykorzystaniem lub bez sił i środków ratowniczych). Podnoszą kwalifikacje, dają możliwość wymiany doświadczeń i uczą tolerancji dla specyfiki, przyzwyczajają i pryncypiów ratowników innych służb.

Dodatkową formą szkolenie jest ukierunkowywanie uwagi i wrażliwości potencjalnych ratowników-żołnierzy na informacje i przepływ wiedzy idącej z mass mediów. Daje się zauważyć w społeczeństwie swoistą modę na edukację ratowniczą. Wiedzę specjalistyczną w szerszym niż podstawowy wymiar mogą zapewnić żołnierzom ich dowódcy, pod warunkiem że sami nabędą stosowną wiedzę, np. w ośrodkach PSP.

Przygotowanie w zakresie wyposażenia, to kolejny problem z jakim siły wyznaczone (lub przygotowane) do ratownictwa mogą borykają się i najprawdopodobniej będą się borykać. Problem ten to całkowity brak stosownego sprzętu lub niedostateczna jego ilość. Znacznym problemem może być także unifikacja tego sprzętu w aspekcie przynależności do struktur europejskich i natowskich uwidaczniająca się szczególnie podczas wspólnych akcji ratunkowych lub akcji, w których bierze udział sprzęt wielu producentów.

Reasumując problematykę przygotowania sił zbrojnych do działania w powszechnym systemie ratowniczym trudno zgodzić się z opiniami określonych środowiska, aby od szkolenia sił zbrojnych w tym zakresie odstąpić.

4.4.3. Faza reagowania

Zakres reagowania sił zbrojnych na sytuacje kryzysowe obejmuje następujące przedsięwzięcia i zakresy działania:

- organizację współpracy i współdziałania wojska z PSP;
- procedury dysponowania sił;
- kierowanie i dowodzenie akcją ratunkową w czasie kryzysu;
- prowadzenie akcji ratunkowej podczas likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń;
- logistyczne wsparcie działań ratowniczych wojska;
- możliwości ratowniczego wykorzystania jednostek wojskowych w aspekcie ich dyslokacji.

Współdziałanie definiuje się jako „sprzężenie zwrotne, które zachodzi między jednostkami lub grupami dążącymi w tym samym czasie do realizacji wspólnego celu”. Są one powiązane różnymi bezpośrednimi lub pośrednimi zależnościami, które mogą mieć charakter powiązań hierarchicznych, informacyjnych itd.²⁰

Współdziałanie w działaniach ratunkowych można podzielić na dwa rodzaje:

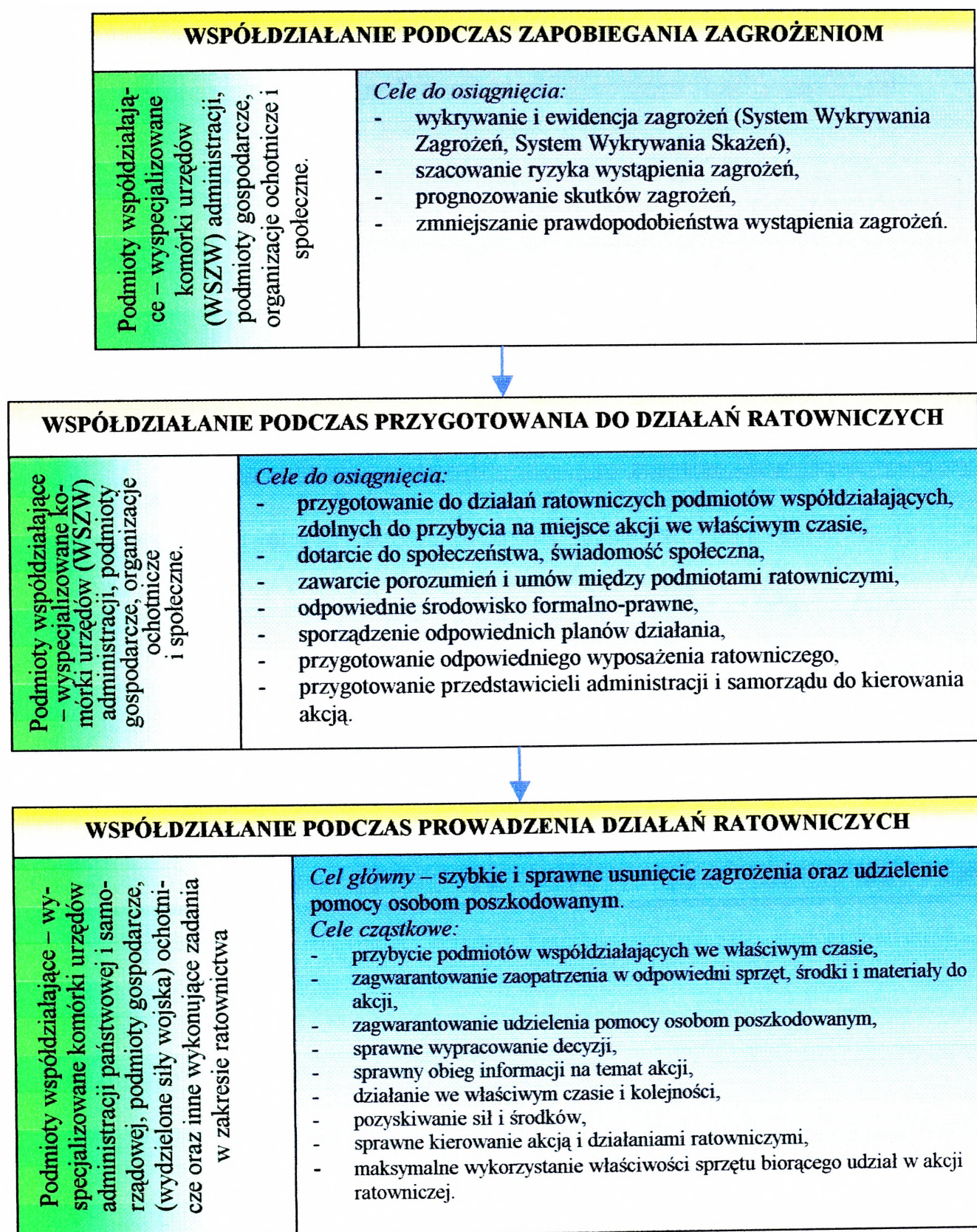
- bezpośrednie, realizowane na terenie objętym działaniami i realizowane na terenie bezpośrednio przyległym do terenu działań ratowniczych;
- pośrednie, realizowane na terenie akcji ratunkowej przez jednostki organizacyjne zaangażowane we wsparcie działań ratunkowych i pomoc ludności poszkodowanej oraz ich rodzinom oraz zachowanie ciągłości działań ratunkowych, ich skuteczności i sprawności w przywracaniu stanu normalnego, a realizowane poza terenem akcji ratunkowej i polegające na zbieraniu żywności, lekarstw, pieniędzy itp.

Rozpatrując współdziałanie wydzielonych sił wojska do działań ratowniczych w ramach KSR-G można przyjąć, że występują trzy etapy tego współdziałania:

- współdziałanie podczas zapobiegania zagrożeniom;
- współdziałanie podczas przygotowanie do działań ratowniczych;
- współdziałanie podczas działań ratowniczych.

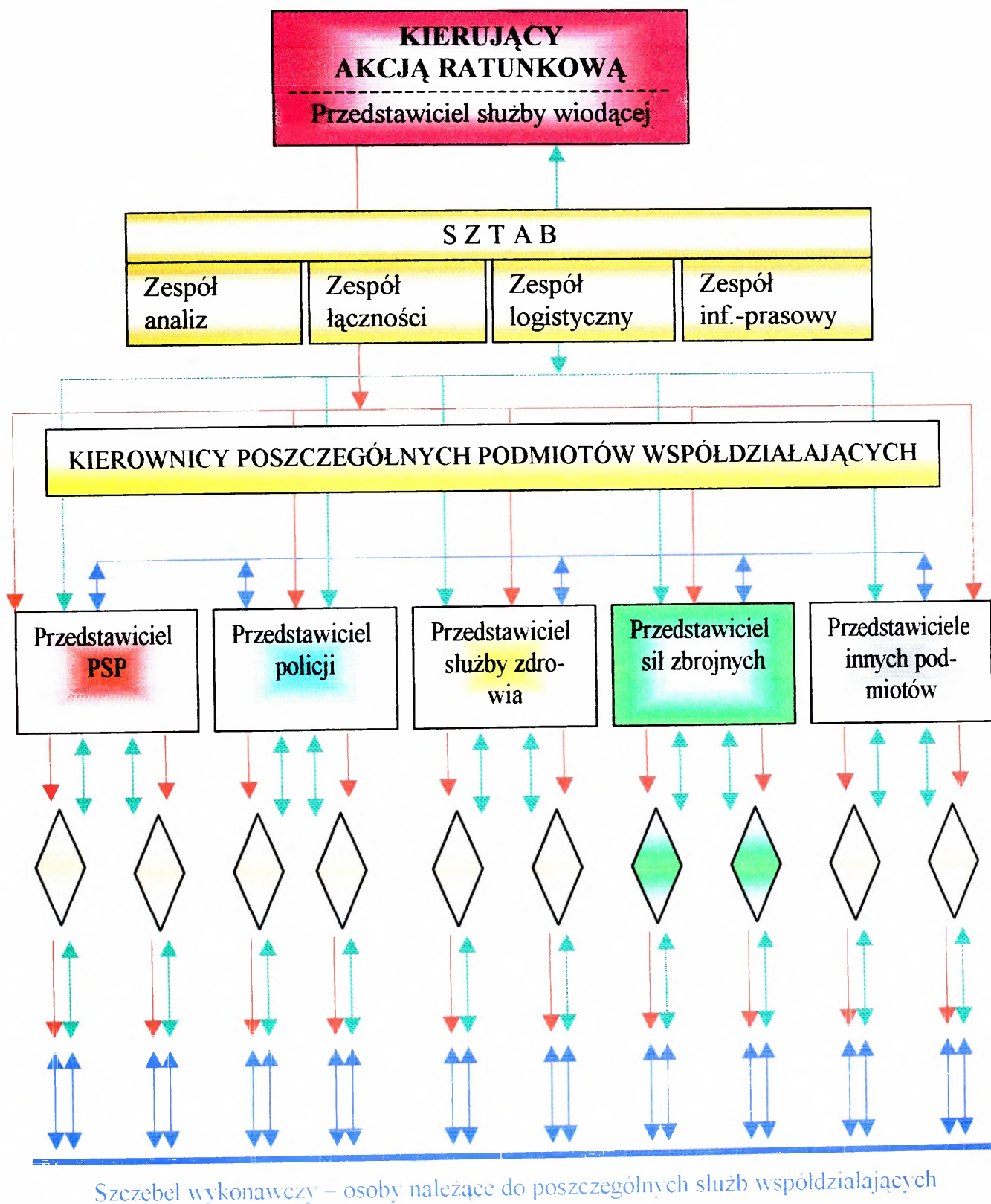
²⁰ Encyklopedia organizacji i zarządzania, Praca zbiorowa, PWE, Warszawa 1981, s. 112.

We wszystkich tych etapach biorą udział wyznaczone siły, bądź oddelegowani przedstawiciele wojska. Ogólną ideę współdziałania w zakresie ratownictwa przedstawia rysunek 32, natomiast proponowany model współdziałania wyrażają treści rysunku 33.

Rys. 32. Trzy etapy współdziałania w czasie działań ratowniczych

Źródło: Opracowanie własne.

Legenda:

↓ - wzajemna podległość

↔ - kierunek współdziałania

◇ - dowódcy odcinków

↑ - kierunek obiegu informacji sprawozdawczych

↓ - kierunek obiegu informacji dyrektywnych

Rys. 33. Model współdziałania podmiotów biorących udział w działaniach ratowniczych

Źródło: Opracowanie własne

W czasie prowadzenia akcji ratunkowych, szczególnie tych na dużą skalę, potencjał KSR-G traktowany jest jako siły I rzutu, mobilne, dobrze wyszkolone i wyposażone, zdolne w razie konieczności do szybkiego przerzucenia swoich jednostek z całego kraju w rejon działań ratowniczych.

Takie rozwiązanie może jednak prowadzić do znacznego osłabienia poziomu bezpieczeństwa na terenie, z którego będą pochodziły kierowane siły. Dlatego celowym byłoby opierać się na pełnym wykorzystaniu możliwości poszczególnych samorządów terytorialnych i wojsk stacjonujących na terenie (w bezpośrednim jego sąsiedztwie) prowadzenia akcji.

Rozmieszczenie jednostek wojskowych mogących wydzielić siły i środki w ramach współdziałania z KSR-G przedstawia załącznik 10.

Siły zbrojne ze swojej natury funkcjonują poza cywilnym systemem gotowości. Mogą być jednak do niego włączone, gdy użycie sił i środków jest niemożliwe lub niewystarczające.

Z założeń fazy reagowania wynikało, że siły zbrojne realizować będą dwie zasadnicze grupy zadań. Pierwsza z nich to bezpośrednie ratowanie ludzi, druga to wykonywanie prac mających wpływ na zmniejszenie strat wśród ludności i zapewnienie jej elementarnych warunków życia.

Do pierwszej grupy zaliczyć można m.in.: rozpoznanie skutków i rejonu zagrożenia, wyszukiwanie i ewakuację ludności, udzielanie poszkodowanym pierwszej pomocy medycznej, utrzymanie porządku i bezpieczeństwa w rejonie akcji. Do drugiej grupy zaliczyć można m.in. likwidację zagrożenia, naprawę urządzeń komunalnych, zabezpieczenie i ochronę mienia.

Zasady wprowadzenia żołnierzy do akcji nie są do końca jednoznaczne. Co prawda zostało określone kto żołnierzom wydaje rozkazy, lecz nie jest jasne kto odpowiada za skutki ich działań. Utrudnia to w dużym stopniu koordynację działań w czasie akcji ratunkowej.

Podstawą podjęcia działań związanych z uruchomieniem oddziałów i pododdziałów na terenie administrowanym przez WSzW do udziału w reagowaniu na sytuacje kryzysowe, jest pisemne zapotrzebowanie wojewody o udzielenie pomocy

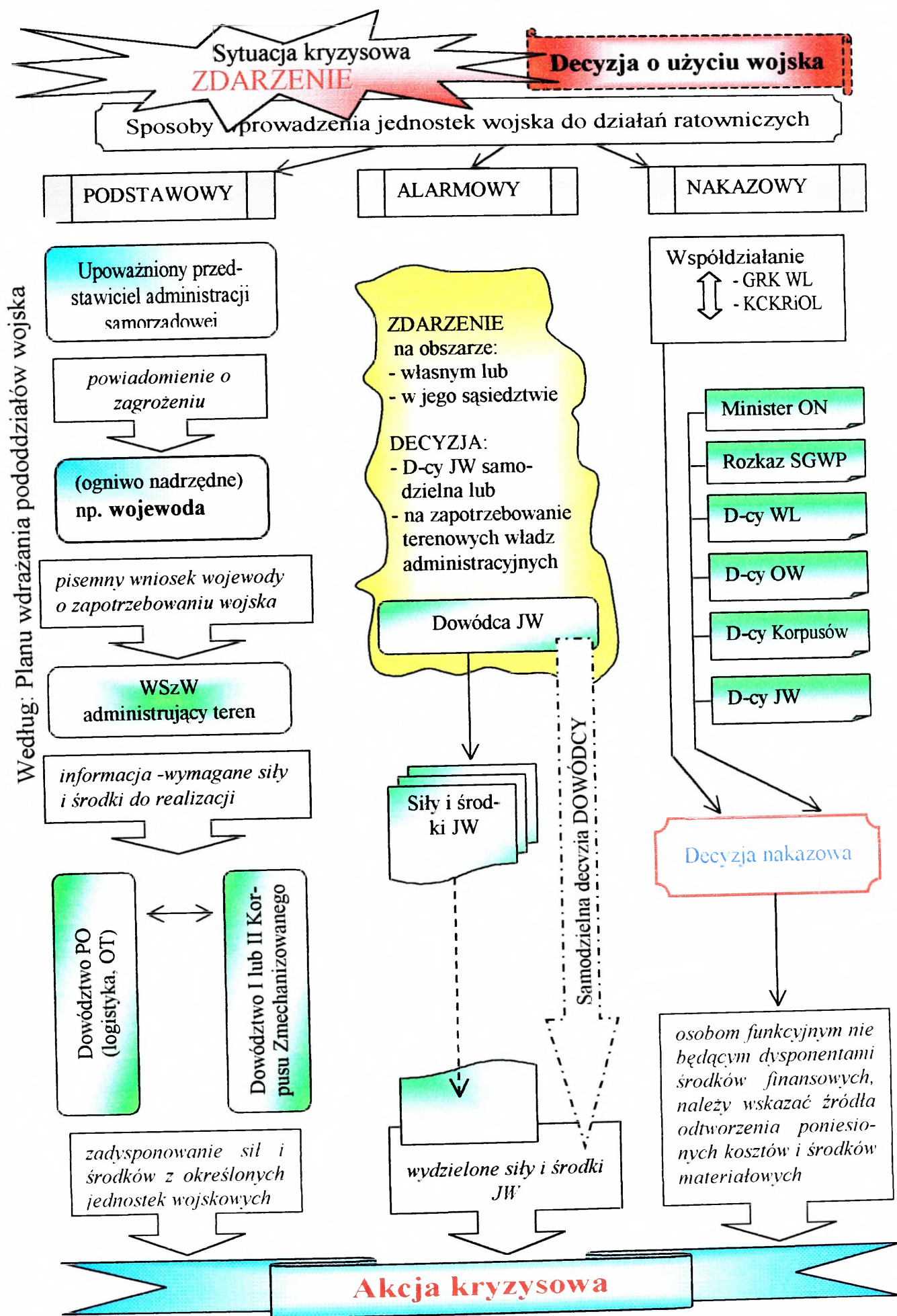
przez wojsko, kierowane do dowódcy Okręgu Wojskowego za pośrednictwem szefa WSzW lub rozkaz dowódcy Wojsk Lądowych. Wprowadzenie jednostek wojskowych do akcji kryzysowej może odbywać się trzema sposobami: podstawowym, alarmowym oraz nakazowym. Procedurę aktywacji do działań wydzielonych sił wojska przedstawia rysunek 34.

W sposobie podstawowym – przedstawiciel określonego szczebla administracji samorządowej, gdzie nastąpiło zagrożenie powiadamia ogniwa nadrzędne (do wojewody włącznie), a te za pośrednictwem WSzW, na terenie którego powstało zagrożenie powiadamiają Dowództwo POW lub Korpusu Zmechanizowanego (I lub II) informując dowództwo POW o siłach i środkach wymaganych do realizacji określonych działań, którzy z kolei zarządzają przystąpienie do akcji określonych jednostek wojskowych. Powiadomienie powinno być poparte pisemnym wnioskiem wojewody. Sposób ten stosuje się w sytuacji narastającego kryzysu i stopniowego wprowadzania sił i środków.

W sposobie alarmowym – dowódca jednostki wojskowej znajdującej się na obszarze lub w sąsiedztwie rejonu, na którym wystąpiła klęska żywiołowa lub gdzie mogą wystąpić jej skutki, samodzielnie lub w przypadkach szczególnych na zapotrzebowanie terenowych władz administracyjnych, wprowadza do akcji wyznaczone (wydzielone) siły i środki.

W trybie nakazowym – włączenie się wyznaczonych jednostek wojskowych do akcji następuje na podstawie decyzji Ministra ON lub na rozkaz Szefa SG WP, Dowódcy WL, okręgu wojskowego, korpusu, jednostki wojskowej. Sposób ten stosuje się w celu efektywnego wykorzystania zasobów Wojsk Lądowych i wykonywania otrzymanego zadania. Ponadto sposób ten stosuje się w ramach współdziałania pomiędzy GRK Wojsk Lądowych a Krajowym Centrum Koordynacji Ratowniczej i Ochrony Ludności (KCKRiOL).

W przypadku wystąpienia klęski żywiołowej uruchamia się grupy operacyjne: Sztabu Generalnego WP, Dowództw Rodzajów SZ i Okręgów Wojskowych, Komendy Żandarmerii Wojskowej, Inspektoratu Wojskowych Służb Informacyjnych, Wojewódzkich Sztabów Wojskowych.

Rys. 34. Procedury dysponowania sił i środków wojska do działań ratowniczych w akcji kryzysowej

Źródło: Opracowanie własne.

Przykładem takiej grupy jest m.in. GO WSzW Warszawa²¹.

Rolę powiadamiania i alarmowania przypisano dyżurnej służbie operacyjnej sił zbrojnych, dyżurnym służbom operacyjnym rodzajów sił zbrojnych i okręgów wojskowych, służbom operacyjnym i dyżurnym związków taktycznych i oddziałów oraz wojewódzkich sztabów wojskowych. Zadaniem tych służb jest między innymi przyjmowanie informacji oraz przekazywanie sygnałów o potrzebie użycia sił i środków w akcjach likwidacji skutków klęsk żywiołowych.

W przypadku wystąpienia zagrożenia na danym obszarze do akcji ratunkowej przystępuje się zgodnie z wcześniej opracowanym planem w nawiązaniu do wariantu zagrożenia.

Przykładowe procedury reagowania na zagrożenia mogą przedstawiać się następująco, tak jak ma to miejsce w jednym z WSzW.

Zadania i sposób postępowania w sytuacjach kryzysowych Zespołu Dyżurów Kryzysowych WSzW w województwie są następujące²²:

- a) Zbieranie (uzyskiwanie) informacji o zagrożeniach od:
- Centrum Zarządzania Kryzysowego (poprzednio: Wojewódzkiego Komitetu Przeciwpowodziowego);
 - Wojewódzkiego Centrum Zarządzania Kryzysowego (poprzednio: Wydziału Zarządzania Kryzysowego Ochrony Ludności i Spraw Obronnych);
 - Komendy Wojewódzkiej Policji;
 - Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych (w wypadku pożaru);
 - ZT i KG oraz JW realizujących zadania Grup Naziemnego Poszukiwania (w zakresie likwidacji skutków katastrof lotniczych);
 - Dyżurnej służby operacyjnej Okręgu Wojskowego.

²¹ W skład powyższej Grupy wchodzi: - Szef GO WSzW (Główny specjalista), - Z-ca Szefa GO WSzW, - Zespół Analizy i Oceny Zagrożeń (oficerowie z Wydziału WSzW), - Zespół Operacyjny (oficerowie z Wydziału Operacyjnego WSzW), - Zespół Logistyczny (oficer i specjalista Sekcji Logistyki Wydziału Operacyjnego WSzW), - Zespół Wsparcia Dowodzenia (oficer i chorąży Sekcji Łączności i Informatyki WSzW). Grupa ta rozpoczyna swoją działalność w systemie pracy ciągłej w stanie gotowości kryzysowej BRAVO, oraz w pełni rozwija się w stanie gotowości kryzysowej CHARLIE. Po otrzymaniu sygnału rozpoczyna działanie przed upływem trzeciej godziny w czasie służbowym i szóstej godziny w pozostałym czasie.

²² *Instrukcja działania oficera operacyjnego WSzW w wypadku powstania klęsk żywiołowych oraz nadzwyczajnych zagrożeń środowiska*, WSzW, Olsztyn 2000.

- b) Opracowanie harmonogramu niezbędnych czynności i realizacja zadań zawartych w wykazie ramowych przedsięwzięć realizowanych w sytuacjach kryzysowych (tabela 8).

Tabela 8

Wykaz ramowych przedsięwzięć realizowanych w sytuacjach kryzysowych

Lp.	Przedsięwzięcia	Wykonawca	Uwagi
ETAP I. WSTĘPNY			
1.	Ocena sytuacji bieżącej: a) zbieranie informacji o bieżących wydarzeniach mających wpływ na powstanie sytuacji kryzysowych b) opracowanie meldunków i komunikatów	DSO OW DSO WSzW	
2.	Wprowadzenie stopnia gotowości alarmowej	DSO OW DSO WSzW	
3.	Ocena sytuacji kryzysowej.	Kierownictwo WSzW	
4.	Podjęcie decyzji o wprowadzeniu dyżuru Zespołu Dyżurów Kryzysowych	Szef WSzW	
ETAP II. OCENA SYTUACJI			
5.	Rozpoczęcie pracy przez Zespół Dyżurów Kryzysowych WSzW (po G+3): a) analiza i ocena sytuacji, b) opracowanie (aktualizacja harmonogramu niezbędnych czynności działania), c) opracowanie wniosków i propozycji do dalszego działania	Zespół Dyżurów Kryzysowych WSzW	(po G+6 w dni wolne od zajęć)
6.	Opracowanie meldunku o sytuacji.	Zespół Dyżurów Kryzysowych WSzW	
ETAP III. WPROWADZENIE TRYBU POSTĘPOWANIA			
7.	Wybór metody działania.	Szef WSzW	
8.	Opracowanie koncepcji działania WSzW (korekty).	Zespół Dyżurów Kryzysowych WSzW	
9.	Określenie składu sił i środków do działania.	Zespół Dyżurów Kryzysowych WSzW	
10.	Nadzór i kontrola realizacji postawionych zadań.	Zespół Dyżurów Kryzysowych WSzW	
11.	Zbieranie meldunków o realizowanych przedsięwzięciach	Zespół Dyżurów Kryzysowych WSzW	

Źródło: Regulamin działania Zespołu Dyżurów Kryzysowych WSzW Olsztyn.

W zakresie zagrożeń toksycznymi środkami przemysłowymi i promieniotwórczymi po otrzymaniu sygnału (zagrożenia, skażenia oraz potrzeby uruchomienia ChiRZA) następuje sprawdzenie jego wiarygodności:

- Realizacja zadań zgodnie z *Planem koordynacji działań przez WSzW wydzielonych sił militarnych i pozamilitarnych ogniwo systemu obronności w prowadzeniu akcji ratowniczych.*
- W zakresie zagrożeń toksycznymi środkami przemysłowymi i promieniotwórczymi po otrzymaniu sygnału (zagrożenia, skażenia oraz potrzeby uruchomienia ChiRZA) następuje sprawdzenie jego wiarygodności:
 - przekazanie stanu osobowego WSzW - poprzez oficera operacyjnego o zagrożeniu;
 - w wypadku bezpośredniego sygnału do DSO OW – powiadomienie Centrum Zarządzania Kryzysowego (poprzednio: WZKOLiSO) i KW PSP;
 - powiadamianie o zagrożeniu nakazuje organizację ewakuacji stanu osobowego do rejonu ewakuacji.

W przypadku zagrożenia powodzią obiektu (rejonu) na terenie województwa, przewidziana jest następująca procedura postępowania. Na wezwanie Wydziału Zarządzania Kryzysowego poprzez Szefa WSzW, dowódca JW samodzielnie stawia w stan gotowości określone siły i środki ujęte w „*Planie udziału ...*” do ochrony obiektu. W systemie służb dyżurnych powiadamia dowódcę OW o wysłaniu grupy do zagrożonego obiektu. W systemie służb dyżurnych (poprzez DSO) powiadamia dowódcę Grupy Operacyjnej Dowództwa OW (GO OW) lub zastępcę dowódcy GO OW o gotowości do działania. Po uzyskaniu zgody wysyła grupę do ochrony zagrożonego obiektu. Siły te mogą być wprowadzone do akcji przeciwpowodziowej po wyczerpaniu sił i środków będących w dyspozycji terenowych organów administracji publicznej.

W przypadku zaistnienia pożaru pododdziały wojskowe podejmują akcję ratowniczą w rejonach wzajemnej pomocy na wezwanie z Wojewódzkiego Stanowiska Koordynacji Ratownictwa PSP (WSKR PSP) lub Centrum Zarządzania Kryzysowego.

Wezwanie może nastąpić, jeżeli z konkretnej sytuacji wynika że terenowa straż pożarna (przewidziane siły ratownicze - resortowe) nie mogą wykonać zadania (ugaszenia pożaru) we własnym zakresie. Wysłanie WSP następuje na podstawie umów podpisanych przez dowódców JW, a właściwymi w danym rejonie przedstawicielami PSP.

Pododdziały wojskowe podejmują akcję ratunkową w rejonach wzajemnej pomocy na wezwanie z DSO OW w zakresie akcji poszukiwania załóg statków powietrznych.

W zakresie akcji poszukiwania załóg statków powietrznych pododdziały wojskowe podejmują akcję ratunkową w rejonach wzajemnej pomocy na wezwanie Dyżurnej Służby Operacyjnej OW.

Wezwanie Grup Naziemnego Poszukiwania (GNP) do prowadzenia poszukiwania załóg statków powietrznych następuje, kiedy powietrzne statki ratownicze napotykają na szczególne trudne warunki działania (nielotna pogoda, nieprzystępny teren) lub w lotach na poszukiwanie nie osiągnęły pożądaných wyników.

Akcja ratunkowa obejmuje następujące główne przedsięwzięcia²³:

- uruchamianie systemu alarmowania, ostrzegania i powiadamiania ludności; jest jednym z zadań policji i straży pożarnej, szczególnie i przynajmniej w początkowym etapie akcji, tj. do czasu uruchomienia powszechnego systemu ostrzegania i alarmowania;
- ewakuacja z zagrożonej strefy lub ukrycie w budowłach ochronnych; przeprowadzana jest na podstawie decyzji Zespołu Reagowania Kryzysowego;
- rozpoznanie i likwidację źródeł zagrożenia; realizują m.in. ośrodki badań i kontroli środowiska, stacje Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, WSSE, uczelnie i instytuty specjalistyczne i służby dyżurne dokonujące pomiarów całodobowych i rutynowych;
- udzielanie pomocy medyczno-sanitarnej i leczenie szpitalne; podejmują jednostki organizacyjne służby zdrowia wszystkich szczebli;
- zabezpieczenie porządkowo - ochronne rejonu akcji ratunkowej; realizują

²³ R. Kalinowski, *Organizacja i prowadzenie akcji ratunkowej podczas likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń w czasie pokoju*, AON, Warszawa 1992, s. 38.

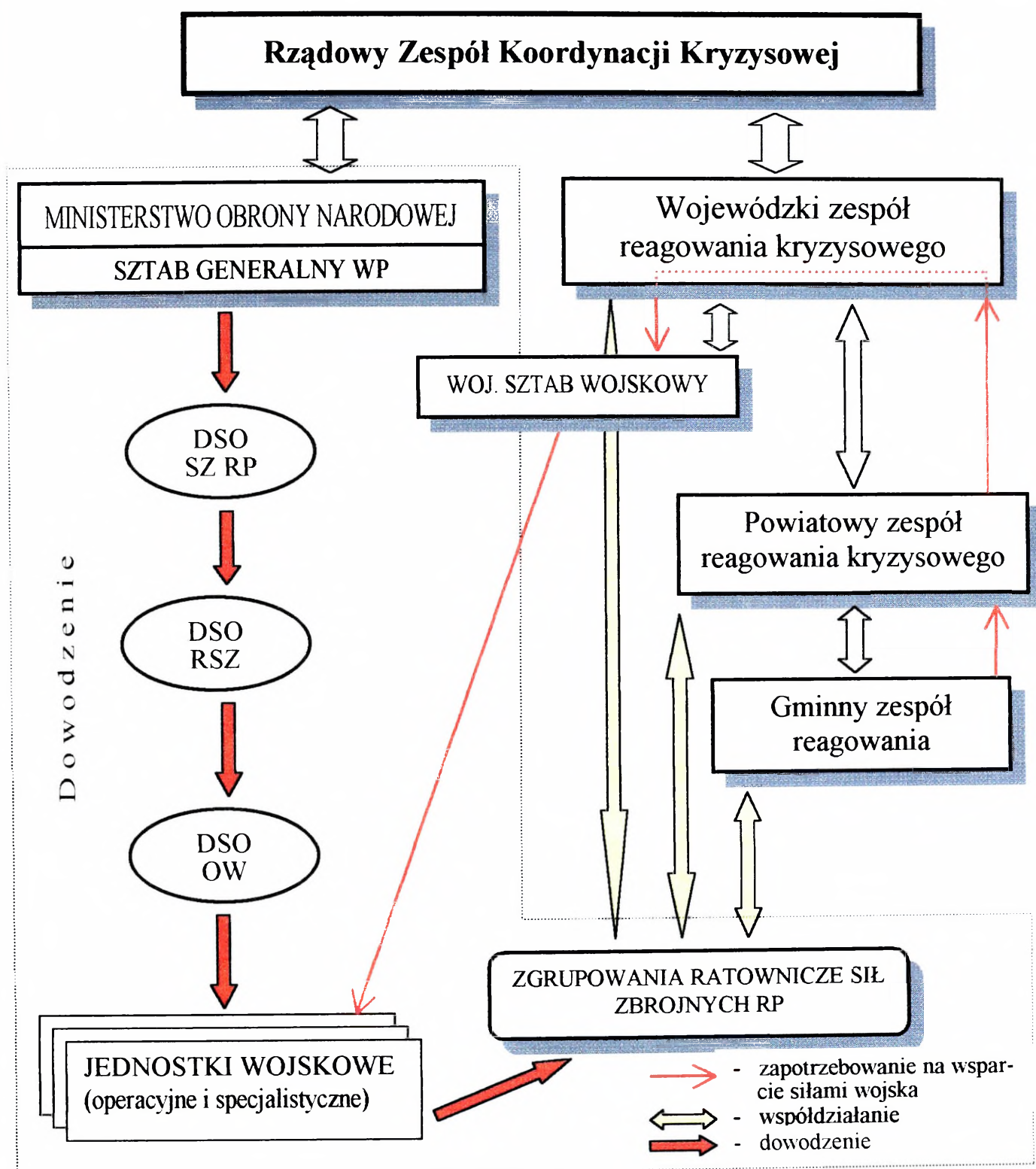
głównie siły policji poprzez:

- izolowanie terenu zdarzenia (posterunki, patrole, kontrola ruchu),
- organizację i kontrolę ruchu w rejonie akcji ratunkowej,
- zapobieganie powstawaniu paniki, zapewnienie ładu i porządku w rejonie akcji ratunkowej oraz na drogach dojścia i w rejonie ewakuacji;
- zabezpieczenie pozostawionego mienia,
- udział w ratowaniu ludzi poszkodowanych lub zagrożonych oraz identyfikację zwłok.

Kierowanie działaniami w ramach akcji ratunkowymi powinno być powierzane uprawnionemu funkcjonariuszowi pożarnictwa, którego władcze oddziaływanie obejmuje zarówno uczestników działań z różnych podmiotów ratowniczych, jak również inne osoby przebywające na terenie akcji i w strefie zagrożenia. Oznacza to, że KDR (strażak) kieruje również pracą dowódcy wojskowego przydzielając mu stosowne zadania, a ten dowodzi podległymi żołnierzami. Strażak kierownik działań ratowniczych dowodzi podległymi strażakami²⁴. Dowodzenie w siłach zbrojnych wewnątrz akcji ratunkowej prowadzonej przez PSP wyraża model organizacji dowodzenia przedstawiony w dwóch wariantach na rysunkach 35 i 36.

Wariant pierwszy zakłada w toku współdziałania służb PSP i KSR-G z wojskiem ograniczone pośrednictwo zespołu reagowania kryzysowego (wojewódzkiego, powiatowego lub gminnego zespołu reagowania). Drugim i niezbędnym ogniwem pośredniczącym na drodze uzyskania wsparcia działań ratowniczych siłami wojska jest złożenie do WSzW zapotrzebowania (lub alarmowanie), będącego decyzją ww. zespołów. Dopiero ten organ dyspozycyjny pozyskuje ze struktury wojska właściwe i możliwe pododdziały wojska. Relacje dowodzenia występują odrębnie w stosunkach poszcze-

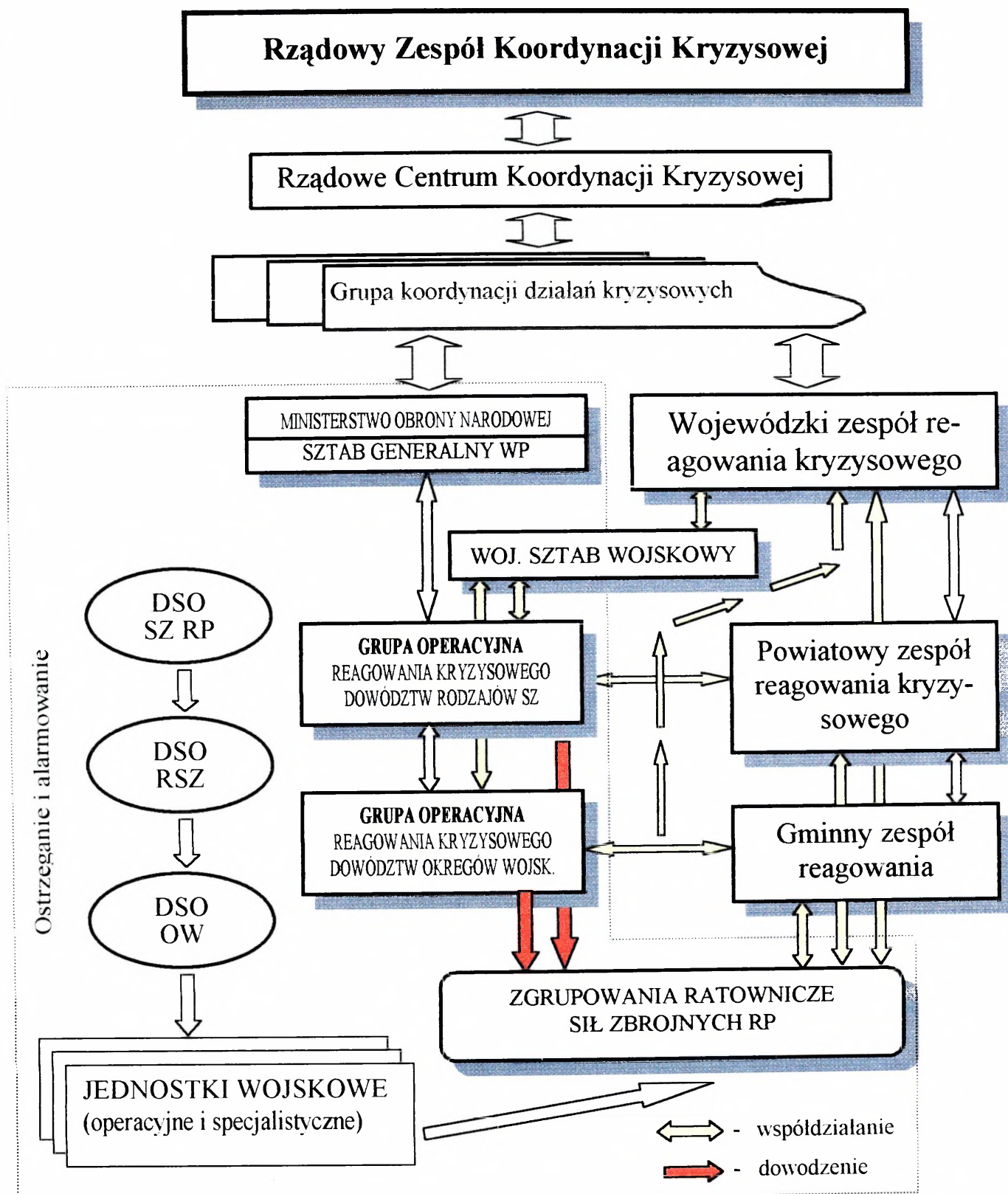
²⁴ Do czasu utworzenia PSP, na kierującego akcją ratunkową podczas likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń kreowany był szef OC danego szczebla, gdy zagrożenie obejmowało jednostkę administracji rządowej, terenowej lub zakładu pracy i nie wykracza poza granice tych jednostek. Aktualnie ukształtowany stan prawny rozdziału kompetencji w tej materii podlegał swoistej ewolucji i w minionych latach nie zawsze był on jednoznaczny i czytelny dla zainteresowanych służb. Przykładem ujawnienia rozbieżności poglądów co do tego, kto powinien kierować akcją ratunkową były działania przy likwidacji skutków wybuchu gazu w budynku w Gdańsku (1995 r.). Wówczas to wojsko, obrona cywilna, policja i straż pożarna nie od razu aprobowały wzajemne zależności. Wśród kształtujących obecne normy pojawiały się różne propozycje, aby ostateczną dziś regulacją stanowiły przepisy o zarządzaniu kryzysowym, stanie klęski żywiołowej i tzw. *ustawy strażackie* z kilkoma przepisami wykonawczymi.

Rys. 35. Schemat organizacji dowodzenia, ostrzegania, alarmowania i współdziałania wydzielonych sił wojska z organami administracji rządowej i samorządowej w działaniach ratowniczych reagowania kryzysowego

Źródło: Opracowanie własne²⁵

²⁵ W oparciu o: Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania, ustawę z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu.

Rys. 36. Schemat organizacji dowodzenia siłami wojska w działaniach ratowniczych reagowania kryzysowego oraz współdziałania tych sił z organami administracji rządowej i samorządowej.

Źródło: Opracowanie własne.

poszczególnych służb uczestniczących w działaniach akcji ratunkowej. Dowodzenie zachodzi pomiędzy jego organami wojskowymi, takimi jak: Sztab Generalny, DSO,

jednostki wojskowe, zgrupowanie ratownicze sił zbrojnych i na odcinkach bojowych przy realizacji zadań ratowniczych powierzonych pododdziałów wojska. Podobny sposób dowodzenia siłami w działaniach bojowych cechuje straż pożarną, jak i policję.

Zakłada się w tym wariantcie, iż współdziałanie na etapie prowadzonych już działań ratowniczych będzie ułatwione, gdyż przyjmie formę bezpośrednich kontaktów pomiędzy zespołami reagowania wszystkich szczebli z siłami wojska obecnymi w składzie zgrupowania ratowniczego. W wariantcie drugim natomiast, uwzględnia się ponadto obecność grup operacyjnych reagowania kryzysowego dowództw rodzajów SZ i GO dowództw OW w procesach dowodzenia wojskiem.

Wydłużenie procesu decyzyjnego o dodatkowe ogniwa to niedogodność, ale i rozbudowa płaszczyzny koordynacji, która może być konieczna przy bardziej rozległych i dłużej trwających działaniach ratowniczych.

Oddziały i pododdziały Wojsk Lądowych wydzielone do zapobiegania i likwidacji skutków klęsk żywiołowych wykonują zadania stawiane przez upoważnionych przedstawicieli administracji państwowej lub kierujących akcją, pozostając pod dowództwem swoich przełożonych.

Siły zbrojne ze swej natury funkcjonują poza cywilnym systemem gotowości. Mogą być jednak do niego włączone, gdy użycie sił i środków jest niemożliwe lub niewystarczające. Zakłada się jednak, że do realizacji większości zadań spełnianych w ramach systemu ratowniczego a wykazanych w planie reagowania kryzysowego w ramach współdziałania z KSR-G, siły zbrojne mogą wydzielać stany osobowe i środki techniczne szczególnie w tych rejonach, w których stacjonują jednostki wojskowe. To założenie nie wyklucza jednak takiego ich użycia w innych rejonach kraju, oczywiście w granicach rozsądnych odległości i potrzeb.

Dyslokacja jednostek wojskowych na terenie Polski jest nierównomierna. Największe skupienie jednostek operacyjnych i specjalistycznych stanowi ściana zachodnia i wybrzeże. Biorąc jednak pod uwagę mobilność naszej armii siły jednostek wojskowych przewidziane do udziału w akcjach ratunkowych mogą być w stosunkowo w krótkim czasie przerzucone do rejonów zgrupowań lub bezpośrednio

do miejsca akcji. Postuluje się, aby promień działania określonych jednostek, szczególnie obrony terytorialnej wynosił około 100 km²⁶.

Trwająca restrukturyzacja sił zbrojnych, która ma zakończyć się w 2006 roku zmieni całkowicie wojskową mapę polski. Powstanie nowy model armii – mniejszej, ale przede wszystkim wyposażonej w nowocześniejszy sprzęt, równomiernie rozłożonej na terenie całego kraju. Armia ta powinna być sprawniejsza i zdolna do odparcia różnych, ewentualnych zagrożeń.

Uczestnictwo w akcjach ratunkowych w sytuacjach awaryjnych może wymagać zaangażowania wszystkich sił do tego przygotowanych, niezależnie od ich podporządkowania. Część ich może być uruchamiana i wprowadzana natychmiast, a następne w kolejnych rzutach w zależności od charakteru zagrożenia.

Uczestnicząc w akcjach ratunkowych organizowanych i prowadzonych przez powszechny system ratowniczy siły wojskowe powinny zorganizować własne formy zabezpieczenia.

Wsparcie logistyczne wojsk wydzielonych do powszechnego systemu ratowniczego powinny być realizowane w niezbędnym zakresie przez logistyczne organa kierowania i dowodzenia szczebla okręgu (korpusu), oraz podległe im mobilne i stacjonarne jednostki (i urzędnicy) logistyczne, wspomagane uzgodnionym w razie potrzeby potencjałem produkcyjno-usługowym i dostępnymi zasobami Gospodarki Narodowej.

Do wsparcia logistycznego sił wojsk POW wydzielonych do reagowania kryzysowego wykorzystuje się i selektywnie obciąża zadaniami pododdziały (jednostki) logistyczne czasu „P” w miarę narastania zagrożenia, a także konieczności zwiększenia możliwości wykonawczych logistyki, rozwija się niezbędny potencjał czasu „W”. W realizacji wsparcia logistycznego wojsk użytych w ramach reagowania kryzysowego uwzględnia się obowiązujące ustawy RP oraz rozporządzenia ministra ON i innych

²⁶ Mówiąc o dyslokacji i odległości przemieszczania się sił wojskowych do rejonu działań ratunkowych można posłużyć się normami czasowymi przyjętymi w Czechach. I tak siły szybkiego reagowania muszą opuścić bazę w ciągu 60 minut, zespół ratowniczy (nie mniej niż 70 osób + 40 pojazdów) powinien być gotowy do akcji po 4 godzinach, normy czasowe przemieszczenia sił ratowniczych wynoszą 1 godzina i 40 minut dla 50 km, 3 godziny i 40 minut przy 110 km, 6 godzin i 50 minut przy 204 km.

podmiotów układu poza militarnego, a także dokumenty normatywno-prawne obowiązujące w Siłach Zbrojnych RP.

Zabezpieczenie materiałowe obejmuje:

- 1) żywienie żołnierzy biorących udział w zapobieganiu i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych. Organizuje się je zgodnie z obowiązującymi przepisami. Organizacja żywienia realizowana jest w oparciu o stacjonarną bazę wojskową (stołówki, kasyna) lub cywilną (np. restauracje, stołówki szkolne itp.) w sytuacji braku możliwości wykorzystania bazy stacjonarnej, przygotowanie posiłków organizowane jest w systemie polowym;
- 2) zaopatrywanie wojsk w produkty żywnościowe realizowane ze źródeł miejscowych, wskazanych przez terenową administrację cywilną. Wymienione źródła są wykorzystywane do zaopatrywania wojsk po uprzednim sprawdzeniu i ich przez wojskową inspekcję sanitarną lub weterynaryjną do świadczenia usług;
- 3) zaopatrywanie w materiały pędne i smary (mps), realizowane w oparciu o sprzęt oddziałów i pododdziałów wydzielonych do udziału w akcjach zapobiegania i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych, uwzględniając możliwości wykorzystania infrastruktury i zasobów w rejonach działania. Rozliczanie zużytych mps prowadzi się zgodnie z obowiązującymi przepisami służby mps;
- 4) zakwaterowanie żołnierzy kierowanych do udziału w akcjach zapobiegania i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych organizuje się w miarę możliwości w obiektach stałych, wydzielonych czasowo przez władze administracji terenowej na terenie gdzie takie akcje są prowadzone. Pomieszczenia przeznaczone do zakwaterowania powinny zapewniać:
 - zakwaterowanie całych grup żołnierzy w niezagrożonych, sprawnych technicznie obiektach (ogrzewanych w zimie), umożliwiającym funkcjonowanie służb zabezpieczających mienie i sprzęt wojskowy (np. szkoły, internaty, budynki urzędów publicznych itp.);
 - korzystanie z urządzeń sanitarno-higienicznych;
 - korzystanie z energii elektrycznej z sieci zakładu energetycznego lub agregatu;

- korzystanie z wody pochodzącej ze sprawdzonych źródeł.

W przypadku występowania zagrożeń sanitarno-epidemiologicznych i innych zagrażających zdrowiu i życiu żołnierzy oraz braku możliwości zakwaterowania organizuje się obozowiska polowe. Namioty do zamieszkania zapewniają jednostki wojskowe, których żołnierze biorą udział w akcjach zapobiegania i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych. Brakującą liczbę namiotów uzupełniają związki taktyczne zaopatrujące jednostki. Za porządek wewnętrzny, dyscyplinę i zapewnienie żołnierzom odpowiednich warunków bytowych w przydzielonych kwaterach odpowiada dowódca tej jednostki, z której składu wydzielono żołnierzy do udziału w zapobieganiu i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych;

- 5) żołnierzy uczestniczących w akcjach zapobiegania i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych wyposaża się zgodnie z zestawami należności przedmiotów zaopatrzenia mundurowego w czasie pokoju. Uzbrojenie i sprzęt wojskowy (UiSW), środki bojowe i środki materiałowe przeznaczone do użycia w akcjach zapobiegania i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych przechowuje się w odpowiednich magazynach stałych lub polowych, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Zabezpieczenie techniczne dotyczy:

- 1) wyznaczenia i skierowania odpowiednio dobranego i przeszkolonego personelu technicznego oraz skierowania sprawnego technicznie sprzętu;
- 2) wydzielenia i utrzymania doraźnych zapasów technicznych środków materiałowych wytypowanego sprzętu;
- 3) dokonywania obsługi technicznej oraz remontów sprzętu technicznego w oparciu o najbliższe jednostki wojskowe (na zasadach obowiązujących w SZ RP) oraz w jednostkach gospodarki narodowej wyznaczonych przez właściwe organy administracji terenowej i państwowej (na zasadach określonych przez te organy).

Zabezpieczenie medyczne obejmuje opiekę medyczną sprawowaną przez etatową służbę zdrowia jednostek wojskowych, których żołnierze są zaangażowani w zapobieganiu i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych. Pomocy w nagłych wy-

padkach udzielają jednostki krajowego systemu medyczno-ratunkowego (pogotowia ratunkowe). Chorych i poszkodowanych żołnierzy wymagających hospitalizacji kieruje się do najbliższych szpitali – w pierwszej kolejności do tych, z którymi jednostki wojskowe podpisały umowy na leczenie. W ramach zabezpieczenia udziału w akcjach zapobiegania i likwidacji skutków sytuacji kryzysowych stosuje się sprzęt specjalistyczny oraz leki i materiały medyczne użytku bieżącego.

Zabezpieczenie transportu i ruchu wojsk obejmuje:

- 1) przemieszczanie jednostek do rejonów wykonania zadań, które realizuje się zasadniczo etatowymi środkami transportu, a w przypadku potrzeby przewozu ciężkiego sprzętu na duże odległości – transportem kolejowym;
- 2) uruchamianie przewozów (przejazdów) jednostek do rejonów wykonania zadań, które odbywa się z zastosowaniem skróconych i uproszczonych procedur administracyjno-transportowych;
- 3) kierowanie ruchem po drogach publicznych w rejonach zagrożeń (akcji), które stosownie do potrzeb prowadzi się wspólnymi siłami Policji, Żandarmerii Wojskowej oraz kompanii regulacji ruchu;
- 4) kierowanie ruchem przemieszczających się jednostek do rejonu wykonywania zadań, które realizuje się etatowymi pododdziałami ochrony i regulacji ruchu.

4.4.4. *Faza odbudowy*

Odbudowa to realizacja przedsięwzięć zmierzających do przywrócenia stanu istniejącego przed wystąpieniem zagrożenia. W tej fazie wyróżnia się m.in. szacowanie szkód, zapewnienie pomocy ludności, leczenie i rehabilitację, wypłacanie odszkodowań, informowanie o prawach i obowiązkach, odtwarzanie i uzupełnianie zapasów służb ratowniczych, przywracanie równowagi i bezpieczeństwa ekologicznego, odbudowa i przywracanie sprawności infrastruktury, odtwarzanie baz materiałowych, inicjatywa legislacyjna, sprawne administrowanie, realizacje zobowiązań (rozliczanie kosztów reagowania), modyfikację i aktualizację planów reagowania, prace dokumentacyjne.

Nietrudno zauważyć, że większość przedsięwzięć tej fazy dotyczy podmiotów administracji i ich organów wykonawczych. Niektóre z nich mogą być realizowane

przez siły zbrojne, z jednym wszakże zastrzeżeniem, że nie będą one realizowały zadań bojowych. W niektórych z nich siły zbrojne wystąpić mogą jedynie jako źródło informacji. Jeszcze inne to czynności dotyczące ich samych a nie podmiotów występujących w tworzonym powszechnym systemie ratowniczym.

Siły zbrojne dysponują licznym potencjałem ludzkim i bogatym wyposażeniem technicznym. Dla przykładu w ramach likwidacji skutków powodzi z 1997 r. wojska Śląskiego Okręgu Wojskowego wybudowały m.in. 56 mostów, 8 kładek dla pieszych, 13 ścian oporowych i 24 przepusty. Naprawiono prawie 15 km dróg, przywrócono drożność koryt rzecznych na długości około 12 km, uprzątnięto 250 samochodów i zwalonych drzew, odbudowano 900 m wałów przeciwpowodziowych, wykonano 9 odwiertów studziennych, odbudowano szkołę podstawową itp.

Zaznaczyć przy tym należy, co wynika także z zaprezentowanych w niniejszej pracy materiałów, że wspólna praca jednostek ratowniczo-gaśniczych i Sił Zbrojnych RP nie występuje jedynie podczas sytuacji kryzysowych, lecz ma miejsce na co dzień. Najczęściej w akcjach ratowniczo-gaśniczych udział z jednostkami PSP biorą jednostki inżynieryjne oraz wojskowe straże pożarne. Wyznaczone pododdziały wojsk inżynieryjnych każdego roku uczestniczą w akcjach przeciwpowodziowych i przeciwo-dowych.

4.5. Siły wojskowe w akcjach ratunkowych na przykładzie województwa Mazowieckiego

Przedstawicielem sił zbrojnych w terenie jest Szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego powołany jako terenowy organ wojskowy do wykonywania zadań określonych w ustawie o *powszechnym obowiązku obrony RP*. WSzW jest uprawniony do zgłaszania organom administracji terenowej potrzeb sił zbrojnych wynikających z ich zadań bojowych, uzupełniania formacji samoobrony oraz administrowania rezerwami osobowymi. Ponadto organ ten ma zadanie podejmowania działań, które dotyczą relacji między siłami zbrojnymi i ludnością cywilną oraz instytucjami cywilnymi na obszarze, na którym siły zbrojne stacjonują lub wykonują swoje zadanie w ramach współpracy cywilno-wojskowej.

Wojewódzki Sztab Wojskowy działa na terenie administracyjnym województwa i na rzecz tego województwa realizuje następujące zadania:

- identyfikuje zasoby wojska na terenie województwa oraz poza nim, przydatne do wsparcia działań w sytuacjach kryzysowych;
- doradza wojewodzie w zakresie formułowania wniosków do Dowódcy Okręgu Wojskowego lub innych władz wojskowych o udzielenie określonego wsparcia sił i środków wojskowych;
- koordynuje działanie sił wojskowych w sytuacjach kryzysowych;
- uczestniczy w pracach na rzecz ochrony przed powodzią;
- współpracuje z menadżerami programów kryzysowych oraz dysponentami zasobów, z koordynatorami systemów ostrzegania i alarmowania, łączności, ewakuacji, pomocy społecznej, pomocy medycznej i ochrony zdrowia, transportu, a także z Komendantem Wojewódzkim PSP.

Na rozkaz Dowódcy Pomorskiego Okręgu Wojskowego, Wojewódzki Sztab Wojskowy w Warszawie opracował *Plan udziału wojsk dla sytuacji kryzysowych województwa Mazowieckiego*.

Utworzony plan dotyczy następujących zagadnień:

- akcji przeciwpowodziowej i przeciwlodowej,
- akcji odśnieżania,
- udziału wojska w akcjach ratowniczo-gaśniczych i usuwaniu skutków pożarów przestrzennych,
- oczyszczania terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych,
- akcji poszukiwawczo-ratowniczych,
- działań przeciwepidemiologicznych,
- obrony przed terroryzmem.

Podstawą podjęcia działań związanych z uruchomieniem oddziałów i pododdziałów do udziału w reagowaniu na sytuacje kryzysowe na terenie administrowanym przez WSzW Warszawa, jest pisemne zapotrzebowanie wojewody o udzielenie pomocy przez wojsko, kierowane do Dowódcy Pomorskiego Okręgu Wojskowego za pośrednictwem Szefa WSzW lub rozkaz Dowódcy Wojsk Lądowych.

Wprowadzenie jednostek wojskowych do akcji kryzysowej może odbywać się trzema sposobami: podstawowym, alarmowym oraz nakazowym.

W sposobie podstawowym – przedstawiciel określonego szczebla administracji samorządowej z terenu gdzie wystąpiło zagrożenie, powiadamia ogniwa nadrzędne (do wojewody włącznie), a te za pośrednictwem WSzW (na terenie którego powstało zagrożenie) powiadamiają Dowództwo POW lub Korpusu Zmechanizowanego (I lub II). Wraz z tym, ubiegający się o pomoc informują dowództwo POW o siłach i środkach wymaganych do realizacji określonych działań. Z kolei jedno z ww. dowództw zarządza przystąpienie do akcji określonych jednostek wojskowych. Powiadomienie powinno być poparte pisemnym wnioskiem wojewody. Sposób ten stosuje się w sytuacji narastającego kryzysu i stopniowego wprowadzania sił i środków.

W sposobie alarmowym – dowódca jednostki wojskowej znajdującej się na obszarze lub w sąsiedztwie rejonu, na którym wystąpiła klęska żywiołowa (lub mogą wystąpić jej skutki), samodzielnie lub w przypadkach szczególnych na zapotrzebowanie terenowych władz administracyjnych, wprowadza do akcji wyznaczone (wydzielone) siły i środki.

W trybie nakazowym – włączenie się wyznaczonych jednostek wojskowych do akcji następuje na podstawie decyzji Ministra ON lub na rozkaz Szefa SG WP, Dowódcy WL, dowódcy okręgu wojskowego korpusu lub jednostki wojskowej. Sposób ten stosuje się w celu efektywnego wykorzystania zasobów Wojsk Lądowych dla wykonywania otrzymanego zadania. Ponadto sposób ten stosuje się w ramach współdziałania pomiędzy GRK Wojsk Lądowych a Krajowym Centrum Koordynacji Kryzysowej.

Oddziały i pododdziały Wojsk Lądowych wydzielone do zapobiegania i likwidacji skutków klęsk żywiołowych wykonują zadania stawiane przez upoważnionych przedstawicieli administracji państwowej lub kierujących akcją, pozostając pod dowództwem swoich przełożonych. W sposobie nakazowym należy wskazać źródło odtwarzania poniesionych kosztów i środków materiałowych (dotyczy osób funkcyjnych nie będących dysponentami środków finansowych).

Podczas użycia wojsk w sytuacji kryzysowej na administrowanym terenie WSzW w Warszawie, zgodnie z planem dowodzenie przejmuje Szef WSzW przy pomocy GO

WSzW, która jest organem wykonawczym Szefa WSzW. Grupa ta rozpoczyna swoją działalność w systemie pracy ciągłej w stanie gotowości kryzysowej BRAVO, oraz w pełni rozwija się w stanie gotowości kryzysowej CHARLIE. Po otrzymaniu sygnału rozpoczyna działanie przed upływem trzeciej godziny w czasie służbowym i szóstej godziny w pozostałym czasie.

W skład powyższej Grupy wchodzi: szef GO WSzW (główny specjalista), z-ca szefa GO WSzW, Zespół Analizy i Oceny Zagrożeń (oficerowie z Wydziału WSzW), Zespół Operacyjny (oficerowie z Wydziału Operacyjnego WSzW), Zespół Logistyczny (oficer i specjalista Sekcji Logistyki Wydziału Operacyjnego WSzW), Zespół Wsparcia Dowodzenia (oficer i chorąży Sekcji Łączności i Informatyki WSzW).

Działania związane z akcją przeciwpowodziową i przeciwlodową należą do najczęściej realizowanych przez wojsko zadań ratunkowych. Do zasadniczych zadań w tym względzie należą: ochrona mostów, śluz i urządzeń piętrzących wodę, ochrona i umacnianie wałów przeciwpowodziowych, ewakuacja ludności i jej mienia, dowóz żywności, wody, środków medyczo sanitarnych i pasz dla zwierząt, udzielanie pomocy medycznej i humanitarnej, likwidacja skutków powodzi itp.

Do akcji przeciwpowodziowych na terenie województwa wydzielono: 5 ośrodek przechowywania sprzętu z Nowego Dworu Maz., pododdziały 2 Brygady Obrony Terytorialnej z Mińska Mazowieckiego, pododdziały 2 Brygady Saperów z Kazunia, pododdziały 1 Brygady Pancerniej z Wesolej. Rozdział sił i środków na ten cel określono w zestawieniu przedstawionym w załączniku 11.

W ramach planowania potrzeb wykorzystania wojska (w zakresie zadań obrony cywilnej) w akcji przeciwpowodziowej i przeciwlodowej, każdego roku wojewoda występuje do wojska, o możliwość ochrony budowli przed zagrożeniami lodowymi. W roku 2003 siły zbrojne będą osłaniały 7 obiektów na terenie województwa mazowieckiego. Zestawienie zabezpieczanych obiektów i wyznaczone do tego siły wojska przedstawiają poniższe tabele 9 i 10.

Akcje odsnieżania to kolejny przykład udziału sił zbrojnych w przeciwdziałaniu zagrożeniom innym niż wojna. Przykłady masowych działań tego typu, noszących znamiona akcji ratowniczych, miały miejsce podczas natężenia tych zjawisk w latach 1978-1979 oraz w ostatnim okresie w czasie zimy 2001/2002 stwarzając utrudnienia

w ruchu kołowym i kolejowym. Do zasadniczych zadań, które mogą być wykonywane przez wojsko na terenie województwa w tym względzie, należą: odśnieżanie ciągów komunikacyjnych, jak również dostarczanie żywności i innych środków niezbędnych do życia ludności odciętej od świata.

Tabela 9

Wykaz obiektów chronionych przez wojsko w ramach akcji przeciwpowodziowej

Numer obiektu	Lokalizacja obiektu		Rodzaj ochrony	Rodzaj obiektu	Odpowiedzialny za ochronę	Planowane siły i środki													
	Rzeka	Miejscowość				Jednostka wojskowa	Stan osobowy			Sprzęt									
							Kadra	isz	Razem	MW w tonach	Samochody	PTS	Zestaw npw.	Lodzie					
29	WISŁA	WARSZAWA	interw.	ujęcie wody dla elektro- ciepłowni	2 BSap	4	13	17	1	3				1					
30	BZURA	KAMION	interw.	most drogowy drewniany dł. 160m	2 BSap	2	8	10	0.5	2									
38	NAREW	OSTROŁĘKA	interw.	ujęcie wody dla elektro- ciepłowni	15 bsap	2	8	10	0.5	2									
41	PILICA	GOSTOMIA	interw.	most drogowy drewniany dł. 121m	2 BSap	2	8	10	0.5	2									
43	PILICA	PACEW	interw.	most drogowy drewniany dł. 135m															
44	PILICA	BIEJKÓW	interw.	most drogowy drewniany dł. 135m															
45	PILICA	OSUCHÓW	interw.	most drogowy drewniany dł. 100m															
RAZEM						12	45	57	3	11	0	0	1						

Źródło: Materiały wewnętrzne Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego - *Plan udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie województwa Mazowieckiego.*

Na terenie województwa Mazowieckiego do udziału w akcji odśnieżania planuje się użycie: pododdziałów 9 pułku dowodzenia – Białobrzegi, pododdziały 3 batalionu zabezpieczenia – Warszawa, pododdziały Centrum Szkolenia Łączności i Logistyki – Zegrze, pododdziały 2 Brygady Obrony Terytorialnej – Mińsk Maz., pododdziały 5 ośrodka przechowywania sprzętu – Nowy Dwór Maz., pododdziały 3 Okręgowego Warsztatu Technicznego – Nowy Dwór Maz., pododdziały 2 Brygady Saperów – Kazuń, pododdziały 1 Dywizji Zmechanizowanej – Legionowo.

Tabela 10

Wykaz sił i środków planowanych do prowadzenia ochrony przeciwłodowej przyjętych obiektów

Lp.	Nazawa JW	Podporządkowanie	Garnizon	Stan osobowy				Zabezpieczenie techniczne								
				Żołnierze zawodowi	Żołnierze zsw	Żołnierze rezerwy	RAZEM	MW (t)	Samochód O-T	Samochód C-T	PTS	Zestaw niskowpodwozowy	Łodzie	Spycharki	Koparki	
1.	2 BOT	POW	MIŃSK MAZOWIECKI	2	8		10	0,5		2						
2.	2BSap	1 KZ	KAZUŃ	10	37		47	2,5		9				1		
3.	15 bsap	2 KZ	ORZYSZ	2	8		10	0,5		2						
RAZEM				14	53	0	67	3,5	0	13	0	0		1	0	0

Źródło: Materiały wewnętrzne Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego - *Plan udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie województwa Mazowieckiego.*

Szczegółowe zestawienie sił i środków wojska do użycia w akcjach odśnieżania na terenie województwa Mazowieckiego przedstawia załącznik 12.

Pożary to kolejne zagrożenia, w których przewiduje się użycie wojska do ich zwalczania. Plan użycia wojska do walki z ogniem na terenie województwa mazowieckiego zakłada wykorzystanie zarówno pododdziałów wojska, jak również wojskowych straży pożarnych.

Udział wojskowych straży pożarnych w ramach współdziałania z Państwową Strażą Pożarną odbywa się na zasadach określonych w Rozporządzeniu Ministra ON z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową²⁷.

W celu zapewnienia pomocy ze strony jednostek ochrony przeciwpożarowej na wypadek pożaru lub innego miejscowego zagrożenia w obiektach wojskowych, a także udziału wojskowych straży pożarnych w akcjach ratowniczych na terenie

²⁷ Dz.U. z 1992 r. Nr 66, poz. 334 z dnia 3 września 1992 r. z późn. zm.

obiektów cywilnych, sporządza się odpowiednie zestawienia sił i środków. Jednym z podstawowych jest wykaz wyznaczonych na ten cel WSP, przedstawiony w tabeli 11. Innym dokumentem zapewniającym selekcję sił pod względem czasu gotowości jest zestawienie przytoczone w załączniku 13. Wspomniane wsparcie dla jednostek wojskowych przez jednostki ratowniczo-gaśnicze PSP jest planowanie i gwarantowanie wzajemnymi umowami i porozumieniami. Przykładową formą zobowiązania o świadczeniu pomocy jest dokument przedstawiony w załączniku 14.

Tabela 11

Zestawienie Wojskowych Straży Pożarnych Wojsk Lądowych włączonych do *planu ratowniczego*

Delegatura WOPpoż	Nr JW. i miejsce postoju	Podporządkowanie	Rodzaj straży	Siły i środki				
				Sam. poż.	Straż PSP	Żołn.	Prac. woj.	
Warszawa (w woj. Mazowieckim)	2474 BIAŁOBRZEGI	DWŁąd	Etatowa	1		6		
	WOF i TM CELESTYNÓW		Etatowa	1		7		
	CSŁ i ZEGRZE		Etatowa	2		11		
	3bdow WARSZAWA		Etatowa	1		9		
	2198 KAZUN	1 KZ	Etatowa	2		5		
	1237 LEGIONOWO		Etatowa	2		7		
	1498 CIECHANÓW	2 KZ	Etatowa	1		9		
	1230 WESOŁA		Etatowa	2		15		
	3090 PILAWA SKŁAD	POW	Etatowa	1			6	
	3090 KOMOROWO		Etatowa	1	1	1	1	
	3090 POMIECHÓWEK SKŁ.		Etatowa	2		10		
	3090 HAJNÓWKA		Etatowa	2			6	
	3090 PUSZCZA MAR. SKŁ.		Etatowa	2		8		
	3090 REMBERTÓW SKŁ.		Etatowa	1		8		
	Razem DWOP WARSZAWA				21	1	96	13

Źródło: Materiały wewnętrzne Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego - Plan udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie województwa Mazowieckiego.

Zestawienia sił i środków, o których mowa wyżej, włącza się do *planu ochrony przeciwpożarowej*.

Wykaz sił i środków wzajemnej pomocy sporządzają:

- komendant (powiatowy) Państwowej Straży Pożarnej na danym terenie,
- dowódca jednostki wojskowej z danego terenu,

- szef delegatury Wojskowej Ochrony Przeciwpozarowej.

W przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej plan ratowniczy WSzW Warszawa zakłada udział 14 jednostek wojskowych straży pożarnych. Znajdują się one w następujących miejscowościach: Białobrzegi, Celestynów, Zegrze, Warszawa, Kazuń, Legionowo, Ciechanów, Wesola, Pilawa, Komorowo, Pomiechówek, Hajnówka, Puszcza Mariańska, Rembertów.

Na terenach wojskowych akcją ratowniczą dowodzi komendant WSP lub oficer jednostki organizacyjnej WOPpoż. W czasie wspólnej akcji ratowniczej poza terenami wojskowymi, komendanci WSP oraz dowódcy pododdziałów wojska wykonują polecenia dowodzącego działaniami ratowniczymi.

Obecnie zorganizowanych jest 198 wojskowych straży pożarnych, w tym 26 na terenie województwa Mazowieckiego.

W 2002 roku na terenie województwa Mazowieckiego zanotowano 23.949 pożarów i 21.875 miejscowych zagrożeń oraz 2.555 alarmów fałszywych. W 21 pożarach oraz 50 miejscowych zdarzeniach udział brało wojsko. Zestawienie zdarzeń z udziałem wojska na terenie woj. Mazowieckiego na przestrzeni 4 lat (1999-2002) prezentuje załącznik 15.

Oczyszczanie terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych, to specjalistyczne zadanie dla określonych elementów sił zbrojnych. Planowe rozminowanie kraju zostało zakończone w 1956 roku a do realizacji zadań oczyszczania terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych z jednostek inżynieryjnych wyznaczono nieetatowe minerskie patrole oczyszczania. Zagrożenia jakie powodują materiały wybuchowe i niebezpieczne oraz duża ilość zgłoszonych zagrożeń były podstawą utworzenia od 1998 roku etatowych patroli rozminowania. Na terenie administrowanym przez WSzW Warszawa zadania minersko-pirotechniczne wykonują 4 patrole, które stacjonują przy jednostkach wojskowych POW. Wykaz wspomnianych powyżej patroli przedstawia tabela 12.

Patrol rozminowania składa się z ośmiu żołnierzy wyposażonych w sprzęt saper-ski do wykrywania oraz niszczenia przedmiotów wybuchowych i materiałów niebezpiecznych. Środkami transportu służącymi do przewożenia znalezionych niewybuchów są specjalnie przystosowane samochody terenowe i ciężarowo-terenowe. Przed-

mioty wybuchowe i niebezpieczne niszczone są na poligonie Kazuń, a duże pociski artyleryjskie i bomby lotnicze na poligonie w Bemowie Piskim.

Tabela 12

Wykaz patroli minerskich na terenie województwa mazowieckiego

Przydzielony teren do oczyszczania		PATROL	
Województwo	Powiaty	Nr patrolu	Przy jednostce wojskowej
Mazowieckie	Łosice, Siedlce, Sokołów Podlaski, Węgrów, Mińsk Mazowiecki, Garwolin, Otwock, Wołomin	17	2 BOT Mińsk Maz.
	Pułusk, Wyszaków, Ostrów Maz., Ostrołęka, Maków Maz, Ciechanów, Przasnysz, Mława, Żuromin, Sierpc	18	5 OPS Nowy Dwór Mazowiecki
	Płock, Gostynin, Sochaczew, Grodzisk Maz., Żyrardów, Grójec, Białobrzegi, Koźnice, Przysucha, Radom, Szydłowiec, Zwoleń, Lipsko	19	
	Płońsk, Nowy Dwór Mazowiecki, Legionowo, Warszawa, Warszawa Zachodnia, Pruszków, Piaseczno	20	

Źródło: Materiały wewnętrzne Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego -*Plan udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie województwa mazowieckiego.*

W ubiegłym roku patrol 2 Mazowieckiej Brygady Saperów wykonały 1.324 zgłoszenia. Wykryto i zlikwidowano: 129 szt. min przeciwpiechotnych i przeciwpancernych, 69 szt. bomb lotniczych, 5595 szt. pocisków artyleryjskich, 289 szt. granatów ręcznych i przeciwpancernych i 24.609 szt. Innych materiałów niebezpiecznych.

Znaczącą rolę sił zbrojnych widać także w akcjach poszukiwawczo-ratowniczych. Do akcji tych na terenie województwa Mazowieckiego wydzielono następujące siły: pododdziały 9 pułku dowodzenia z Białobrzegów, pododdziały centrum szkolenia łączności i logistyki z Zegrza, pododdziały 5 Ośrodka Przechowywania Sprzętu z Nowego Dworu Maz., pododdziały 2 Brygady Saperów z Kazunia, pododdziały 1 pułku artylerii z Ciechanowa, pododdziały 1 batalion dowodzenia z Legionowa, pododdziały 1 batalionu ratowniczego z Siedlec, pododdziały 1 Brygady Pancerniej z Wesolej.

Akcje poszukiwawczo-ratownicze prowadzone są na rzecz wszystkich statków powietrznych - cywilnych, wojskowych oraz będących w służbie celnej i w służbie porządku publicznego. Akcje poszukiwawczo-ratownicze obejmują również udziela-

nie pomocy osobom innym niż załoga i pasażerowie statku powietrznego, a poszkodowanym w wyniku wypadku statku powietrznego.

Dla wydzielonych sił przyjęto następujące stopnie gotowości i sygnały:

- Gotowość nr 1 – sygnał „RATUNEK 1”, Grupa Naziemnego Poszukiwania (GNP) znajduje się w gotowości do natychmiastowego wyjścia w rejon poszukiwania. Środki łączności grupy są sprawdzone i nastawione na częstotliwość roboczą. Czas wyjścia GNP od podania komendy wynosi 5 minut.
- Gotowość nr 2 – sygnał „RATUNEK 2”, GNP znajduje się w rejonie jednostki. Środki transportu dla grupy znajdują się w parku sprzętu technicznego, obsłużone i przygotowane do wyjazdu. Wyposażenie pomocnicze znajduje się w określonym miejscu, dostępnym dla dowódcy GNP. Czas wyjścia od podania komendy wynosi: latem 30 minut, zimą 50 minut.

Tabela 13

Wykaz grup naziemnego poszukiwania na terenie województwa Mazowieckiego

Lp.	JW	Miejscowość	Podległość służbowa	Środki transportu	Ilość osób
1.	9 pdow	Białobrzegi	DWLąd	1 x sam. CT	21
2.	CSLiI	Zegrze	DWLąd	1 x sam. CT	11
3.	5 OPS	Nowy Dwór Maz.	POW	1 x sam. CT	11
4.	2 BSap	Kazuń	1 KZ	1 x sam. CT	16
5.	1 pa	Ciechanów	2 KZ	1 x sam. CT	17
6.	1 bdow	Legionowo	2 KZ	1 x sam. CT	14
7.	1 br	Siedlce	2 KZ	1 x sam. CT	11
8.	1 Bpanc	Wesoła	2 KZ	1 x sam. CT	14
RAZEM				8 x sam. CT	115

Źródło: Materiały wewnętrzne Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego - *Plan udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie województwa mazowieckiego.*

- Gotowość nr 3 – sygnał „RATUNEK 3”, skład osobowy GNP realizuje planowe przedsięwzięcia lub odpoczywa w miejscu, z którego czas przybycia do jednostki oraz przygotowania sprzętu i wyjścia do akcji nie przekroczy nakazanych norm. Środki transportu dla grupy znajdują się w miejscu, z którego czas ich przyjazdu do jednostki oraz przygotowania do dyspozycji GNP nie

przekroczy nakazanych norm. Wyposażenie pomocnicze znajduje się w specjalnej skrzyni, przechowywanej zgodnie z decyzją dowódcy jednostki. Czas wyjścia GNP od podania komendy wynosi: latem 50 minut, zimą 70 minut.

Za utrzymanie w gotowości wydzielanych sił i środków do udziału w akcjach poszukiwawczo-ratowniczych odpowiadają dowódcy jednostek, z których są one wydzielane.

Do zapewnienia ochrony przed skutkami powstałych awarii z radiacyjnymi i toksycznymi środkami przemysłowymi Pomorski Okręg Wojskowy utworzył Chemiczne i Radiacyjne Zespoły Awaryjne oraz Ośrodki Analizy Skazań. W celu skutecznego reagowania na zagrożenia ze strony niebezpiecznych substancji terytorium kraju podzielono na 4 strefy. Mazowsze oraz województwa warmińsko-mazurskie i podlaskie znalazło się w strefie 1. W strefie tej grupę Wojsk Inżynieryjnych przydzielonej do składu ChiRZA tworzą pododdziały 2 Brygady Saperów i 3 pułk drogowo-mostowy.

Na terenie województwa mazowieckiego zespół ChiRZA tworzą: pododdziały 4 pułku chemicznego z Brodnicy, pododdziały 2 Brygady Saperów z Kazunia, pododdziały 3 pułku drogowo-mostowego z Chełmna, pododdziały 1 dywizjonu lotnictwa 25 Brygady Kawalerii Powietrznej z Leżnicy, Wojskowy Ośrodek Medycyny Prewencyjnej (WOAM) Modlin, Warszawa, ośrodek analizy skażeń z Bydgoszczy.

Pełen zestaw sił i środków wyznaczonych z terenu województwa Mazowieckiego do składu ChiRZA przedstawia załącznik 16.

Na bazie Ośrodka Analizy Skazań z Bydgoszczy powstał system wykrywania skażeń, który prowadzi ciągły monitoring. Podlegają mu 2 systemy oparte na OAS z Mińska Mazowieckiego: system wczesnego ostrzegania pełniący 24 godzinny dyżur i system wykrywania skażeń.

System wykrywania skażeń to plutonu chemicznego 2 Brygady Obrony Terytorialnej z Mińska Mazowieckiego, w skład którego wchodzi: 3 drużyny rozpoznania skażeń, 2 drużyny zabiegów specjalnych, 1 drużyna zabiegów sanitarnych.

W rozpoznaniu i likwidacji zagrożeń biologicznych udział biorą: Ośrodek Diagnostyki i Zwalczania Zagrożeń Biologicznych WIHiE w Puławach, Zakład Mikrobiologii i Epidemiologii WIHiE w Warszawie, Szefostwo Służby Zdrowia MON w Warszawie, Centrum Epidemiologiczne NATO w Bonn, laboratoria szpitali wojskowych.

W zależności od rodzaju użytego czynnika wymagana jest decyzja o wdrożeniu takich działań zmierzających do ograniczenia epidemii, jak: zakres dochodzenia epidemiologicznego, szczepienia ochronne, profilaktyka antybakteryjna, kwarantanna izolacja chorych itp. Decyzję taką podejmują:

- Szef Zarządu Wojskowej Służby Zdrowia w stosunku do sił służby zdrowia;
- Szef Sztabu Generalnego w stosunku do służb wsparcia – Wojska Chemiczne – dla prowadzenia dekontaminacji;
- dowódcy oddziałów i pododdziałów na wniosek służby zdrowia – o wprowadzeniu w/w działań ograniczających zasięg epidemii;
- przełożeni Żandarmerii Wojskowej na wniosek dowódców - kordon sanitarny, ochrona, ewakuacja.

Ze względu na specyfikę uderzenia biologicznego koordynatorem działań odpowiednich służb w przypadku użycia broni biologicznej na polu walki jak i w przypadku ataku bioterrorystycznego jest Szef Zarządu Wojskowej Służby Zdrowia upoważniony przez Szefa Sztabu lub Ministra Obrony Narodowej.

W odpowiedzi na atak bioterrorystyczny niezbędne jest szerokie współdziałania służb zarówno w obrębie sił zbrojnych, jak i interakcje ze środowiskiem cywilnym. Przewiduje się wspólne działania:

- Wojskowej Służby Zdrowia (detekcja i identyfikacja użytego czynnika biologicznego, rozpoznanie epidemiologiczne, diagnostyka i leczenie porażonych);
- służb logistycznych Wojskowej Służby Zdrowia (zabezpieczenie materiałowe - leki, szczepionki, baza szpitalna);
- cywilnej Służby Zdrowia (zadania jw.);
- Wojsk Chemicznych (rozpoznanie i prognozowanie skażenia środowiska, dekontaminacja);
- Państwowej Straży Pożarnej (dekontaminacja);
- Policji (zapewnienie porządku publicznego, wprowadzenie kordonu sanitarnego, izolacji, kwarantanny).

Postępowanie w przypadku otrzymania informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego lub znalezieniu pakunku niewiadomego pochodzenia sprowadza się do tego, że oficer dyżurnej służby operacyjnej (DSO) po otrzymaniu informacji o podłożeniu

ładunku wybuchowego lub znalezieniu pakunku niewiadomego pochodzenia powiadamia: szefa WSzW, zastępcę, głównego specjalistę, nieetatowego komendanta ochrony, patrol saperski z 5 OPS, Policję, Państwową Straż Pożarną, Żandarmerię Wojskową, pogotowie ratunkowe, pogotowie gazowe, pogotowie energetyczne, DSO POW oraz Wydział Reagowania Kryzysowego MUW. Akcją kieruje oficer DSO do momentu przybycia Policji.

Planowanie działań ratowniczych przewiduje obecność wojska również w fazie odbudowy, przebiegu sytuacji kryzysowych. Przejawem przygotowań pod tym względem jest przedstawione w załączniku 17 wyznaczenie sił i środków do odbudowy zniszczonej infrastruktury.

W większości wymienionych dotąd działań, a niekiedy także niezależnie od nich, mogą być przez wojsko wykonywane również inne zadania, o charakterze bardziej ogólnym. Należą do nich: ochrona lub izolacja obszarów katastrof, niesienie szeroko rozumianej pomocy humanitarnej, poszukiwanie i ratowanie zaginionych i poszkodowanych, wydobywanie i uzdatnianie wody, zabezpieczanie przed zniszczeniem dóbr kultury i ważnych dokumentów, organizowanie punktów zbiórki poszkodowanych oraz organizowanie i utrzymywanie rejonów zakwaterowania przejściowego, zabezpieczanie porządku i regulacja ruchu, zapewnienie ochrony pozostawionego mienia, udzielanie poszkodowanym doraźnej pomocy medycznej, gromadzenie i transport środków pomocy humanitarnej, dowóz żywności, środków medycznych, wody pitnej, paszy itp., udzielanie pomocy przy wydobywaniu i transporcie oraz grzebaniu zmarłych, usuwanie padłych zwierząt, usuwanie i wywóz zwalonych drzew.

4.6. Wnioski

W kształtowaniu polityki bezpieczeństwa stawia się na budowę strategii tworzonej na poziomie lokalnym. Atutem jest tutaj dobra znajomość lokalnych uwarunkowań, tj. charakteru i hierarchii miejscowych zagrożeń oraz znajomość możliwości organizacyjnych i materialnych do zwalczania i ograniczania ich skutków. Zarządzanie przez terenowe organy administracji samorządowej w sferze bezpieczeństwa winno uwzględniać przyjęte zasady realizacji faz: planowania, organizowania, angażowania,

kierowania i koordynowania (w przypadku osób i podmiotów nie podlegających zarządzającemu).

Siły zbrojne poprzez wyznaczone jednostki wojskowe mogą wchodzić do działań najczęściej po wyczerpaniu sił i środków innych podmiotów realizujących działania ratownicze. Dlatego też na podstawie doświadczeń w akcjach ratunkowych z udziałem wojska nasuwa się wiele rozwiązań umożliwiających podwyższenie skuteczności działania układu militarnego w systemie reagowania kryzysowego oraz realizacji współpracy wojskowo-cywilnej.

Jednym z takich rozwiązań jest na przykład zmiana procesów decyzyjnych w zakresie użycia wojsk. Pozostawienie kompetencji decyzyjnych w zakresie zadysponowania sił zbrojnych na szczeblu okręgu powoduje niepotrzebne opóźnienia w wprowadzaniu wojska do akcji ratunkowych. Jedynie przeniesienie decyzji na poziom lokalny umożliwi w pełni skuteczne wykorzystanie ich potencjału.

Kolejną przeszkodą w sprawnym działaniu wojska jest brak środków na zakup nowoczesnego sprzętu, a także szkolenie kadry. Sprzęt jakim w obecnej chwili dysponuje wojsko nie spełnia zadań, które ostatnimi czasy zostały nałożone na tę organizację. Musimy pamiętać również o tym, że sytuacje kryzysowe nie zdarzają się codziennie. Jednak aby działania były poprawne, w rzeczywistych działaniach potrzebne są wspólne ćwiczenia (z wykorzystaniem sprzętu) w ramach współdziałania podmiotów ratowniczych.

Poziom przygotowania wojska i KSR-G do działań można rozpatrywać i oceniać na podstawie prowadzonych akcji ratunkowych, zaangażowania ich potencjału ludzkiego i technicznego, efektów prowadzonych akcji oraz poziomu „stałej gotowości” tych podmiotów do prowadzenia likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń. Doświadczenia prowadzonych wspólnych działań ratunkowych, szczególnie w czasie powodzi wykazały, że współpraca i współdziałanie sił ratowniczych wojska i PSP mimo mankamentów ustawowych układają się dość poprawnie. Akcje prowadzone wspólnie przez pododdziały wojskowe i ratownicze PSP kierowane były zawsze przez strażaka, komendanta wojewódzkiego lub powiatowego PSP. Natomiast działania koordynowali wojewodowie oraz starostowie i wójtowie.

Istnieje potrzeba dokonania zmian legislacyjnych dotyczących działań struktur państwowych (w tym sił zbrojnych) w likwidacji skutków klęsk żywiołowych. Dostrzega się przy tym potrzebę zwrócenia większej uwagi na koordynację działań wszystkich sił zaangażowanych w likwidację klęsk żywiołowych.

Aktualny stan prawny udziału wojska w misjach ratunkowych na rzecz ochrony ludności ogranicza pełną integrację ze strukturą obecnie funkcjonującego o powszechnym zasięgu KSR-G. Warunki współpracy w zakresie ratownictwa wymagają odmiennego niż wobec innych podmiotów ratowniczych traktowania sił wojska. Zasadniczo dotyczy to: ograniczenia co do rodzaju i wielkości zdarzeń, w których wojsko może uczestniczyć; sposobu dowodzenia żołnierzami w akcji; trybu dysponowania do działań; terytorialnego zasięgu działania; szkolenie i wyposażenia; refundacji kosztów działań.

Ograniczenia w pełnej swobodzie dysponowania siłami wojska są zrozumiałe i uzasadnione. Zarysowując koncepcję modelu współdziałania wojska z powszechnym systemie ratowniczym nie wolno ograniczeń tych pomijać. Rozwiązania przyjęte w sferze planowania i praktyka dotychczasowego działania na polu ratownictwa, wyznaczają na dzień dzisiejszy kres możliwości akceptacji formalno-prawnej na nowe rozwiązania organizacyjne dotyczące współdziałania. Wyrażony w niniejszych rozważaniach model współdziałania, służąc pośrednio poprawie stanu bezpieczeństwa ludności i środowiska, musi realnie akceptować fakty prawne wniesione najnowszymi regulacjami wynikającymi głównie z *ustawy o zwalczaniu klęsk żywiołowych*. W ocenie autora rola wojska określona w tych aktach jest nadmiernie ograniczona.

Narastanie sił wojska zaangażowanych w akcji realizowane powinno być proporcjonalnie do skali zagrożenia. Stosownie do podejmowanych decyzji użycie wojska powinno być w pełnym zakresie koordynowane z działaniami sił specjalistycznych i sił lokalnych. Wysilek wojska należy skupiać na działaniach wymagających użycia specjalistycznego sprzętu, wysokiego stopnia zorganizowania i dyscypliny wykonawczej.

Jakkolwiek w przyszłości wykrystalizuje się kształt zasad udziału wojska w ratownictwie powszechnym, to na obecną chwilę perspektywą jego rozwoju jest podporządkowanie się regułom zarządzania kryzysowego, w których przyjęto dominację uprawnień organów administracji publicznej w sferze decyzyjnej. Niezbędne jest jed-

nak zawczasu wytypowanie stałych przedstawicieli SZ RP do współpracy z urzędami administracji państwowej w celu bieżącej aktualizacji potrzeb komitetów kryzysowych w zakresie wykorzystania wojska.

Wsparciem dla skuteczności zarządzania kryzysowego i realizacji zadań ratunkowych stało się zadekretowanie ograniczenia swobód obywatelskich i wprowadzenie wyjątkowych zasad gospodarowania finansami publicznymi. Rokuje to pozytywnie dla motywowania władz wojskowych do uczestnictwa sił wojska w działaniach ratunkowych.

Zaprezentowane treści wskazują na to, że jest to ujęcie normatywne (model normatywny) traktujący formalne ujęcie obowiązującej koncepcji organizacyjnej wynikającej z przepisów i dokumentów normatywnych. Z drugiej strony jest to ujęcie realne (model realny) odzwierciedlające rzeczywistą organizację i działalność Sił Zbrojnych RP w powszechnym systemie ratowniczym.

ZAKOŃCZENIE

Stałą praktyką staje się wykorzystywanie wojska w akcjach ratunkowych. Nie wywołuje zatem jakichkolwiek wątpliwości ich udział w powszechnym systemie ratowniczym. Jednak tego udziału nie należy widzieć tylko i wyłącznie przez pryzmat napełniania worków z piaskiem, czy realizacji innych podrzędnych zadań. Chciałoby się widzieć ich rolę nieco szerzej. Stąd spojrzenie na potrzebę realizacji zadań realizowanych przez tworzony powszechny system ratowniczy, skupiający wiele podmiotów ratowniczych, a tym samym charakteryzujący się różnorodnością przedsięwzięć wypełnianych w ramach uprawnień podmiotów tworzących go.

Jak wynika z zaprezentowanych treści siły zbrojne poprzez wyznaczone jednostki wojskowe mogą wchodzić do działań najczęściej po wyczerpaniu sił i środków innych podmiotów realizujących działania ratunkowe. Nie oznacza to, że na dzień dzisiejszy nie przejawiają one jakichkolwiek form działania w tej dziedzinie.

Wspólna praca jednostek ratowniczo-gaśniczych i sił zbrojnych nie występuje jedynie podczas sytuacji kryzysowych, lecz ma miejsce na co dzień. Najczęściej w akcjach ratowniczo-gaśniczych udział z Państwową Strażą Pożarną biorą jednostki inżynieryjne oraz wojskowe straże pożarne. Wyznaczone pododdziały wojsk inżynieryjnych każdego roku uczestniczą w akcjach przeciwpowodziowych i przeciwlodowych.

Rozmiaru przygotowania KSR-G i wojska do działań nie można rozpatrywać i oceniać na podstawie prowadzonych akcji ratunkowych, zaangażowania ich potencjału ludzkiego i technicznego, efektów prowadzonych akcji, oraz poziomu „stałej gotowości” tych podmiotów do prowadzenia likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń.

Po reformie administracyjnej kraju oraz restrukturyzacji okręgów wojskowych, zadanie opracowania i aktualizacji planu udziału sił oraz środków wojskowych w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń, jakie stwarza rozwój cywilizacyjny, przypadł szefom wojewódzkich sztabów wojskowych.

Stworzenie np. *Planu udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie województwa Mazowieckiego* rozjaśniło nieco sytuację użycia sił

zbrojnych w organizacji współdziałania podczas akcji ratunkowych z innymi podmiotami na terenie województwa Mazowieckiego. Stało się wyraźniejsze także na terenie innych województw.

Należy mieć jednak świadomość, że najlepszy plan nie uchroni nas przed zagrożeniami jeśli nie zostanie wprowadzony w życie, a podmioty ratownicze nie podejmą właściwej współpracy.

Podstawowym zadaniem organizacji współdziałania jest uzgodnienie wysiłku wszystkich sił i środków biorących udział w akcji ratunkowej, na umiejętnym, uzgodnionym kierowaniu całym wysiłkiem dla szybkiego i terminowego wykonania głównego zadania. Organizując współdziałanie podmiotów ratowniczych należy skierować główny wysiłek wszystkich sił na osiągnięcie zasadniczego celu, jakim jest ochrona życia ludzkiego.

Prezentowane treści wskazują, że siły zbrojne poprzez wyznaczone jednostki wojskowe mogą wchodzić do działań najczęściej po wyczerpaniu sił i środków innych podmiotów realizujących działania ratownicze. Dlatego też na podstawie doświadczeń w akcjach ratunkowych z udziałem wojska nasuwa się wiele rozwiązań umożliwiających podwyższenie skuteczności działania układu militarnego w systemie reagowania kryzysowego oraz realizacji współpracy wojskowo-cywilnej.

Jednym z takich rozwiązań jest na przykład zmiana procesów decyzyjnych w zakresie użycia wojsk. Pozostawienie kompetencji decyzyjnych w zakresie dysponowania sił zbrojnych na szczeblu okręgu powoduje niepotrzebne opóźnienie we wprowadzaniu wojska do akcji ratunkowych. Jedynie przeniesienie decyzji na poziom lokalny umożliwi w pełni skuteczne wykorzystanie ich potencjału.

Występujące zagrożenia wskazują, że potrzeba dokonania zmian legislacyjnych dotyczących działań struktur państwowych (w tym sił zbrojnych) w likwidacji skutków klęsk żywiołowych musi nastąpić w możliwie najkrótszym czasie.

Kolejną przeszkodą w sprawnym działaniu wojska jest brak środków na zakup nowoczesnego sprzętu, a także szkolenie kadry. Sprzęt jakim w chwili obecnej dysponuje wojsko nie spełnia zadań, które ostatnimi czasy zostały nałożone na tę organizację.

Musimy przy tym pamiętać również o tym, że sytuacje kryzysowe nie zdarzają się

codziennie. Ale aby wykonany plan sprawdził się w rzeczywistych działaniach, potrzebne są wspólne ćwiczenia w ramach współdziałania podmiotów ratowniczych.

Polska jest w trakcie tworzenia nowoczesnego systemu ochrony ludności zgodnego ze standardami rozwiniętych państw zachodnich.

W dużej mierze należy sądzić, że utworzenie tego systemu umożliwi lepszą współpracę wojska z pozostałymi podmiotami ratowniczymi i przyniesie pożądane rezultaty. Dostrzega się potrzebę zwrócenia większej uwagi na koordynację działań wszystkich sił zaangażowanych w likwidację klęsk żywiołowych.

Użycie wojska powinno być w pełnym zakresie koordynowane z działaniami sił specjalistycznych i lokalnych. Wysiłek wojska należy skupić na działaniach wymagających użycia specjalistycznego sprzętu, wysokiego stopnia zorganizowania i dyscypliny wykonawczej.

Narastanie sił wojska zaangażowanych w akcje realizowane powinno być proporcjonalnie do skali zagrożenia. Stosownie do podejmowanych decyzji przez przewodniczących Zespołów Reagowania Kryzysowego. Podkreśla się przy tym potrzebę wydzielania niezbędnych ilości pododdziałów do działań zabezpieczających, takich jak: budowa umocnień brzegowych, wyprzedzające ewakuowanie ludności itp.

Właściwe funkcjonowanie sił zbrojnych i ich uczestnictwo w powszechnym systemie ratowniczym wymusza to, iż niezbędnym jest wytypowanie zawczasu stałych przedstawicieli SZ RP do współpracy z urzędami administracji państwowej w celu bieżącej aktualizacji potrzeb zespołów kryzysowych w zakresie wykorzystania wojska w tym systemie.

BIBLIOGRAFIA

Wydawnictwa zwarte, artykuły i materiały seminaryjne

1. *Analiza przypadku – stan kryzysowy podczas lipcowej powodzi w województwie Wrocławskim*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1997.
2. Augustyn S., Czteroetapowe podejście do klęsk żywiołowych i katastrof technicznych. Zasada planowania i kierowania działaniami w tym zakresie, AON, Warszawa 1998.
3. Bąbiński Cz., *Elementy nauki o projektowaniu*, WNT, Warszawa 1972.
4. Bieniok H., Rokita J., *Struktura organizacyjna przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 1984.
5. Clarke M., *Charakterystyka zachowania się w kryzysie*, Bruksela 1995.
6. Ćwiczenie „CRISEX-98”. *Raport studyjny*, DSO MON, Warszawa 1998.
7. Dechnik S., *Zasady i sposoby użycia sił i środków ratowniczych w zwalczaniu i likwidacji skutków zagrożeń*, AON, Warszawa 2001.
8. *Doskonalenie struktury organizacyjnej*, pod red. A. Stabryły, PWE, Warszawa 1991.
9. *Dokumentacja wstępna przebiegu działań ratowniczych prowadzonych w następstwie wybuchu gazu w budynku mieszkalnym w Gdańsku przy Al. Wojska Polskiego 39 w dniu 17 kwietnia 1995 r.*, KG PSP, Warszawa 1995.
10. *Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1987.
11. *Encyklopedia Popularna PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o., Warszawa 1997.
12. *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, PWE, Warszawa 1981.
13. *Etapy wdrażania głównych elementów krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego*, KG PSP, Warszawa 1994.
14. Gąsiorek K., *Podstawowe założenia OT Rzeczypospolitej Polskiej*, „Wiedza Obronna” Nr 1/1994.
15. Gąsiorek K., *Wojska obrony terytorialnej na świecie*, „Zeszyty Naukowe AON” Nr 2/1995.
16. Gliński B., *Zapoznanie z aktami prawnymi regulującymi funkcjonowanie systemu ochrony ludności na wypadek zagrożeń czasu pokoju*, BSO URM, Warszawa 1997.
17. Grobicki A., *Niezwykłe katastrofy XX wieku*, wyd. „Alfa”, Warszawa 1990.

18. Guz Z., *Raport końcowy z realizacji pracy naukowo-badawczej nt. „Organizacja i zasady działania chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych”*, Wrocław 1994.
19. Jakubczak R., Gašiorek K., *Wojska OT w strukturze sił zbrojnych*, „Myśl Wojskowa” Nr 3/1995.
20. Jakubczak R., Marczak J., *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, Bel-lona, Warszawa 1998.
21. Jakubczak R., *Organizacja i wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej*, AON, Warszawa 1996.
22. Jendraszczyk E., Kozłowski W., *Zachowanie w sytuacjach kryzysowych*, DSO MON, Warszawa 1997.
23. Kalinowski R., *Udział sił zbrojnych w ratowaniu ludności*, AON, Warszawa 1999.
24. Kalinowski R., *Organizacja i prowadzenie akcji ratunkowej podczas likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń w czasie pokoju*, AON, Warszawa 1992.
25. Kalinowski R., *Ratownictwo*, AON, Warszawa 1996.
26. Kalinowski R., *Ratownictwo, zintegrowane systemy ratownicze*, AON, Warszawa 1996 r.
27. Kalinowski R., *Udział sił OT w realizacji zadań OC*, AON, Warszawa 1993.
28. Kalinowski R., *Udział sił zbrojnych w ratownictwie ludności*, AON, Warszawa 1999.
29. R. Kalinowski, A. Kurant, T. Berliński, M. Gaska, *Udział sił zbrojnych w ratowaniu ludności*, AON, Warszawa 1999.
30. Kopaliński T., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Po-wszechna, Warszawa 1968.
31. Korycki S., *System bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1994.
32. Koziej S., *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku*, AON, Warszawa 2001.
33. Koźmiński A., *Zasady analizy organizacyjnej oraz projektowania i wdrażania usprawnień*, OPT, Katowice 1975.
34. Kutyła J., *Udział wojsk obrony przeciwchemicznej i kierunki ich doskonalenia w działaniach wspierających elementy systemu ratownictwa państwa*, AON, War-szawa 2001.
35. *Kuźnia Raciborska. Analiza pożaru*. Opracowanie KW PSP, Katowice 25 wrze-śnia 1992 r.
36. Ludwiczak J., Wilczkowiak S., *Nadzwyczajne zagrożenia środowiska*, AON MOŚZNiL, Warszawa 1996.
37. Lutelmowski W.E., *System kierowania państwem w sytuacjach kryzysowych. Zarządzanie kryzysowe*, BBN, Warszawa 1998.

38. *Mała encyklopedia PWN*. PWN. Warszawa 1996.
39. *Metodyka oceny sytuacji chemicznej po skażeniach toksycznymi środkami przemysłowymi*, OPChem 376/92/MON, Warszawa 1993.
40. *Nadzwyczajne zagrożenia i ryzyko w środowisku*, Międzynarodowe sympozjum szkoleniowe, Poznań 1994.
41. *Nadzwyczajne zagrożenia środowiska. „Katastrofy ekologiczne”*. Międzynarodowe sympozjum szkoleniowe, Poznań 1993.
42. Osiński A.: *Organizacja i zasady działania chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych*. Katedra WOPChem. AON, Warszawa 2001.
43. *Opracowanie studyjne nt. powodzi 1997 r.*, Szefostwa Wojsk Inżynieryjnych DWŁąd.
44. *Opracowanie studyjne nt. powodzi 2001*, Szefostwa Wojsk Inżynieryjnych DWŁąd.
45. Płoskonka J., Prutis St., *Proponowany model systemu zarządzania w sytuacjach kryzysowych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1998.
46. *Podręczny słownik języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1957.
47. *Podręczny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o. Warszawa 1996.
48. *Raport o stanie systemu przeciwdziałania, zwalczania i usuwania skutków nadzwyczajnych zagrożeń dla ludzi i środowiska*, BBN, Warszawa 1997.
49. *Raport o zarządzaniu kryzysowym w Polsce*, Departament Bezpieczeństwa Powszechnego MSWiA, 2000 r.
50. Sabak Z., Królikowski J., *Ocena zagrożenia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2000.
51. Schreder M., Płotnica M., Żuber vel Michałkowski J., *Krajowy system ratowniczo-gaśniczy w systemie bezpieczeństwa państwa*, KG PSP, Warszawa 1994.
52. *Strategia obronności RP*, MON, Warszawa 2000.
53. *Search and Rescue, ATP – 10(D)*, Military Agency for Standardization, Wydawnictwo NATO 1995.
54. Skalik J., *Projektowanie organizacji instytucji*, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1992.
55. Smokowski M., *Zasady działania i możliwości ChiRZA oraz doskonalenie współdziałania (koordynacji) sił militarnych z siłami układu pozamilitarnego na rzecz likwidacji nadzwyczajnych zagrożeń*, Warsztaty szkoleniowe nt. „Problemy koordynacji działań oraz współdziałania między podmiotami uczestniczącymi w akcji likwidacji skutków klęsk żywiołowych i katastrof”. Małopolski UW w Krakowie. Nidzica 5-6 kwietnia 2000 r., s.129-133.
56. *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1979.
57. *Słownik synonimów*, MCR - Spółka cywilna, Warszawa 1993.

58. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2000.
59. *Materiały konferencyjne, Sympozjum „Powszechny system obrony ludności”*, CNBOP, Warszawa czerwiec 1998.
60. *System ratownictwa inżynierskiego, SWInż.*, Warszawa 1998.
61. *System ratownictwa inżynierskiego w sytuacjach zagrożenia powodziowego w 2001 roku, SWInż.*, Warszawa 2001.
62. Świącicki J., *Ogólne zasady przygotowania sił i środków cywilnej służby zdrowia do ratowania życia i zdrowia ludzi w sytuacjach nadzwyczajnych i w czasie wojny*, AON MZiOS, Warszawa 1996.
63. Wojnarowski J., *Zadania, skład, struktura Sił Zbrojnych RP. Stan obecny, prognoza rozwoju*, AON, Warszawa 1999.
64. Wojnowski D., Janik W., *Krajowy system ratowniczo-gaśniczy – etapy realizacji*, KG PSP, Warszawa 1994.
65. *Współczesne problemy ekstremalnych zagrożeń środowiska*, „I Ogólnopolska Szkoła Jachranka”, IMiGW, Warszawa 1999.
66. *Współczesne problemy ekstremalnych zagrożeń środowiska*, „II Ogólnopolska Szkoła Jachranka”, IMiGW, Warszawa 2000.
67. *Wybrane problemy likwidacji awarii obiektów z toksycznymi środkami przemysłowymi*, Materiały z sympozjum naukowego, Wrocław 1992.

Akty prawne

1. Decyzja Ministra ON Nr 118/MON z dnia 4 lipca 1997 roku – załącznik: „Instrukcja o ochronie przeciwpożarowej w wojsku”.
2. Decyzja Ministra ON Nr 240/MON z dnia 30 listopada 1999 r. o udziale jednostek wojskowych w ochronie przed powodzią.
3. Decyzji Ministra ON Nr 85/MON z dnia 21 grudnia 2000 r. w sprawie uregulowania zasad pozyskiwania informacji niezbędnych do oceny skutków użycia broni masowego rażenia, chemicznej i biologicznej, skażeń i zakażeń oraz ostrzegania i alarmowania wojsk własnych i sojusznicznych, jak również planowania i organizowania obrony przeciwchemicznej w czasie pokoju i wojny oraz dostarczania danych dla Centrum Reagowania Kryzysowego MON.
4. Dekret RM z dnia 23 kwietnia 1953 r o świadczeniach w celu zwalczania klęsk żywiołowych. Dz.U. z 1953 r. Nr 23.
5. *Instrukcja o działalności operacyjnej Marynarki Wojennej (dot. zasad działania chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych 8 i 9 Flotylli Obrony Wybrzeża)*. Mar. Woj. Sygn. 1131/93.
6. *Instrukcja o gotowości bojowej wojsk*. Sygn. Sztab Gen. WP 1506/99.
7. *Instrukcja o ochronie przeciwpożarowej w wojsku* – załącznik do decyzji Ministra ON Nr 118/MON z dnia 4 lipca 1997 r.

8. *Instrukcja o udziale wojsk w akcji przeciwlodowej i przeciwpowodziowej*, (wg Zarz. Nr 60/MON z dnia 24 grudnia 1977 r.). Sygn. Inż. 411/77, zaktualizowana decyzją Nr 240/MON z 30.11.1999 r.
9. *Instrukcja działania oficera operacyjnego WSzW w wypadku powstania klęsk żywiołowych oraz nadzwyczajnych zagrożeń środowiska*. WSzW, Olsztyn 2000.
10. *Koncepcja użycia sił zbrojnych w likwidacji skutków klęsk żywiołowych, katastrof i awarii*. Sztab Gen. WP, Warszawa 1998.
11. *Międzynarodowa Konwencja o Poszukiwaniu i Ratownictwie Morskim* (ratyfikowana przez Polskę w dniu 26.02.1988 r.).
12. *Normy standaryzacyjne STANAG* Nr: 3712, 3861, 3862, 3929, 7049, 7052.
13. Ustawa z dn. 31 maja 1962 r. *Prawo Lotnicze*. Dz.U. z 1962 r. Nr 32, poz. 153.
14. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. *o powszechnym obowiązku obrony RP*. Dz. U. Nr 4, poz. 16.
15. Ustawa z dnia 17 sierpnia 1977 r. *o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*. Dz.U. z 1997 r. Nr 80, poz. 495.
16. Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. *o ochronie i kształtowaniu środowiska*. Dz.U. z 1980 r. Nr 3, poz. 6.
17. Ustawa z dnia 5 grudnia 1983 r. *o stanie wyjątkowym*. Dz.U. z 1983 r. Nr 66, poz. 297 z późn. zm.
18. Ustawa z 1 lutego 1983 r. *Prawo o ruchu drogowym*. Dz.U. z 1983 r. Nr 11, poz. 64.
19. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. *o Państwowej Straży Pożarnej*. Dz. U. z 1991 r. Nr 88, poz. 400, z późn. zm.
20. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. *o ochronie przeciwpożarowej*. Dz. U. z 1992 r. Nr 81, poz. 351 z późn. zm.
21. Ustawa z dnia 21 czerwca 1996 r. *o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji*. Dz.U. z 1996 r. Nr 106.
22. Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Konstytucja RP*. Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.
23. Ustawa z dnia 17 lipca 1997 r. *o Policji*. Dz.U. z 1997 r. Nr 80, poz. 499.
24. Ustawa z dnia 29 grudnia 1998 r. *o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa*. Dz.U. z 1998 r. Nr 162, poz. 1126.
25. Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. *o bezpieczeństwie morskim*.
26. Ustawa z dnia 25 lipca 2001 r. *o Państwowym Ratownictwie Medycznym*. Dz.U. z 2001 r. Nr 113, poz. 1207.
27. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. *o stanie klęski żywiołowej*. Dz.U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558 i Nr 74, poz. 676.

28. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. *o stanie wyjątkowym*. Dz. U. z 2002 r. Nr 113. poz. 985.
29. *Plan udziału wojska na wypadek wystąpienia sytuacji kryzysowych na terenie województwa mazowieckiego*. Materiały wewnętrzne WSzW, Warszawa 2003.
30. Porozumienie MON i Dyrektora Generalnego PP PKP z dnia 20 lipca 1990 r. *w sprawie świadczenia pomocy przez jednostki wojskowe na rzecz utrzymania ruchu kolei w okresie trudnych warunków zimowych*.
31. *Program szkolenia pododdziałów piechoty wojsk terytorialnych*. DWLąd. 12/98, Warszawa 98.
32. Projekt aktu prawnego *o użyciu wojska w czasie obowiązywania stanu wyjątkowego*. Druk sejmowy Nr 8 z dnia 22.10.1997 r.
33. Projekt ustawy *o gotowości cywilnej i cywilnym zarządzaniu kryzysowym* z 26 lipca 2001 r.
34. Projekt ustawy *o bezpieczeństwie obywatelskim* z marca 2003 r.
35. Projekt ustawy *o krajowym systemie ratowniczym* z dnia 2 grudnia 2002 r., materiał z obiegu służbowego SGSP.
36. *Protokół Dodatkowy I do Konwencji Genewskich z 1949 r.*
37. *Raport Szefostwa Wojsk Inżynieryjnych WOW po powodzi 1997 r.*
38. *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych*. Sztab Gen. WP, Warszawa 1994.
39. *Regulamin ogólny SZ RP*. Sztabu Gen. WP, Warszawa 1994.
40. *Regulamin działań wojsk lądowych*. DWL, Warszawa 1999.
41. *Regulamin pracy sztabu WSzW*. WSzW, Olsztyn 2000.
42. *Regulamin działania Zespołu Dyżurów Kryzysowych WSzW*. WSzW, Olsztyn 2000.
43. Rozkaz Komendanta Głównego PSP z dnia 22 lipca 1993 r. *w sprawie organizacji, wyposażenia i zasad działania Krajowego Centrum Koordynacji Ratownictwa, wojewódzkich stanowisk koordynacji ratownictwa i rejonowych stanowisk kierowania*.
44. Rozkaz Komendanta Głównego PSP z dnia 1 stycznia 1994 r. *w sprawie sporządzania dokumentacji z działań ratowniczo-gaśniczych*.
45. Rozkaz Szefa SG WP Nr 0-024/Org. z 27 marca 1998 r. *w sprawie utworzenia I batalionu ratownictwa inżynieryjnego w m. Krosno Odrzańskie*.
46. Rozkaz Dowódcy SOW Nr Pf 06 z 20 stycznia 1999 roku *w sprawie udzielania pomocy jednostkom gospodarki narodowej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych*.
47. Rozkaz Szefa SG WP Nr 0-015/Org z 11.02.1999 r. *w sprawie utworzenia 2 batalionu ratownictwa inżynieryjnego w m. Brzeg*.

48. Rozkaz Dowódcy POW Nr Pf 188 z dnia 2 lipca 1999 roku w sprawie udzielania pomocy jednostkom gospodarki narodowej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych.
49. Rozkaz Dowódcy WLąd Nr 036 z 2 czerwca 1999 roku w sprawie gotowości bojowej i mobilizacyjnej WLąd.
50. Rozkaz Dowódcy ŚOW Nr Z-4 z dnia 14 stycznia 2000 roku w sprawie ustalania pomocy jednostkom gospodarki narodowej w likwidacji skutków klęsk żywiołowych i katastrof.
51. Rozkaz Szefa SG WP Nr 0-250/Org. z 20 września 2000 r. w sprawie utworzenia 3 batalionu ratownictwa inżynieryjnego w m. Nisko.
52. Rozkaz Dowódcy POW Nr 322 z dnia 09 listopada 2000 r. w sprawie udziału wojska w ochronie przed powodzią.
53. Rozkaz Nr 1 Dowódcy 2 Brygady OT z dnia 16 stycznia 2001 r.
54. Rozporządzenie RN z dnia 11 marca 1977 r. w sprawie ochrony przed powodzią. Dz.U. z 1977 r. Nr 10, poz. 39 i z 1983 r. Nr 2, poz. 14.
55. Rozporządzenie Ministrów Komunikacji i Spraw Wewnętrznych z dnia 2 grudnia 1983 r. w sprawie warunków i kontroli przewozu drogowego materiałów niebezpiecznych. Dz.U. z 1983 r. Nr 67, poz. 301.
56. Rozporządzeniu RM z dnia 20 listopada 1989 r. w sprawie świadczeń na rzecz ruchu kolei w okresie trudnych warunków zimowych. Dz.U. z 1989 r. Nr 62, poz. 376.
57. Rozporządzenie Ministra ON z dnia 24 sierpnia 1991 roku w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową. Dz.U. z 1992 r. Nr 66, poz. 334.
58. Rozporządzenie Ministra ON z dnia 28 maja 1992 r. w sprawie wojskowych organów porządkowych oraz składu służby garnizonowej. Dz.U. z 1992 r. Nr 42, poz. 212.
59. Rozporządzenie Ministra SW z 11 czerwca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania i współdziałania jednostek ochrony przeciwpożarowej, biorących udział w działaniu ratowniczym. Dz.U. z 1992 r. Nr 52, poz. 244.
60. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 lipca 1992 r. w sprawie zakresu i trybu korzystania z praw przez kierującego działaniami ratowniczymi. Dz. U. z 1992 r. Nr 54, poz. 259.
61. Rozporządzenie Ministra SW z dnia 29 lipca 1992 r. w sprawie strażaków Państwowej Straży Pożarnej wyznaczonych do służby w Wojskowej Ochronie Przeciwpożarowej. Dz. U. z 1992 r. Nr 58, poz. 289.
62. Rozporządzenie Ministra SW z dnia 7 sierpnia 1992 r. w sprawie udziału PSP w akcjach ratowniczych w zakresie ratownictwa chemicznego i technicznego oraz zasad szkolenia i wyposażenia PSP w sprzęt i środki techniczne. Dz.U. z 1992 r. Nr 62, poz. 311.

63. Rozporządzenie Ministra ON z dnia 24 sierpnia 1992 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania zadań przez Wojskową Ochronę Przeciwpożarową. Dz. U. z 1992 r. Nr 66, poz. 334 z późn. zm.
64. Rozporządzenie Ministra ON z dnia 3 września 1992 r w sprawie pomocy wzajemnej WSP i pododdziałów jednostek wojskowych. Dz.U. z 1992 r. Nr 66, poz. 334. z późn. zm.
65. Rozporządzenie Ministra SW z dnia 7 września 1992 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej. Dz.U. z 1992 r. Nr 69, poz. 351.
66. Rozporządzenie Ministra SW z 28 maja 1993 r. w sprawie zasad przeciwpożarowego zaopatrzenia wodnego, ratownictwa technicznego, chemicznego i ekologicznego oraz warunków, którym powinny odpowiadać drogi pożarowe. Dz.U. z 1993 r. Nr 8, poz. 42.
67. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie obrony cywilnej. Dz.U. z 1993 r. Nr 93, poz. 429.
68. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 października 1993 r. w sprawie wykazu przedsiębiorstw i jednostek o szczególnych zagrożeniach pożarowych i innych, w których działają jednostki ratowniczo-gaśnicze Państwowej Straży Pożarnej oraz zasad ich funkcjonowania. Dz. U. z 1993 r. Nr 99, poz. 451.
69. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 28 grudnia 1994 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Dz.U. z 1994 r. Nr 140, poz. 799.
70. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 grudnia 1994 r. w sprawie szczegółowych zasad, zakresu i trybu włączania jednostek ochrony przeciwpożarowej do krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Dz.U. z 1994 r. Nr 140, poz. 800.
71. Rozporządzenie Ministra TiGW z dnia 3 czerwca 1997 r. w sprawie wykonywania zadań poszukiwania i ratowania życia ludzkiego na morzu. Dz.U. z 1997 r. Nr 73, poz. 461.
72. Rozporządzenie Ministra SWiA z 27 czerwca 1997 r. w sprawie składu oraz szczegółowych zasad działania i trybu powoływania wojewódzkich zespołów ds. ochrony ppoż. i ratownictwa. Dz.U. z 1997 r. Nr 75, poz. 474.
73. Rozporządzenia Ministra SWiA z 28 grudnia 1998 r. w sprawie, składów oraz szczegółowych zasadach działania i trybu powoływania zespołów do spraw ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa. Dz.U. 1998 r. Nr 166, poz. 1259.
74. Rozporządzenie RN z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu. Dz. U. z 2003 r. Nr 41, poz. 347.
75. Wytyczne Szefa SG WP 025/Oper. z 8 września 1987 r.
76. Wytyczne Szefa OCK z dnia 18 marca 1999 r. w sprawie zasad opracowywania wojewódzkiego planu reagowania kryzysowego, nie publikowane.

77. Wytyczne Szefa Wojsk Inżynieryjnych POW Nr 1553 z dnia 12 grudnia 2000 r. w sprawie udziału wojska w ochronie przed powodzią.
78. Zarządzenie Ministra ON Nr Pf 5/MON z dnia 15 lutego 1965 r. w sprawie zatwierdzenia i wprowadzenia do użytku „Instrukcji o udziale wojsk w akcji przeciwlodowej i przeciwpowodziowej” Sygn. Inż. 191/65. Dz. Rozk. Tjn. MON z 1967 r. Nr 5, poz. 17.
79. Zarządzenie Ministra ON Pf 15/MON z 5 września 1972 r. dotyczące udziału wojska i formacji samoobrony w akcji przeciwlodowej i przeciwpowodziowej.
80. Zarządzenie Ministra ON i Ministra SW z dnia 7 listopada 1972 r. w sprawie współdziałania w akcjach ratowniczych wojskowych straży pożarnych i pododdziałów jednostek wojskowych z terenowymi strażami pożarnymi. M.P. Nr 54, poz. 290.
81. Zarządzenia Ministra ON Nr 60/MON z dnia 24 grudnia 1974 r. dot. organizacji i zasad udziału wojska w akcji przeciwpowodziowej.
82. Zarządzenie Ministra ON Nr 60/MON z dnia 24 grudnia 1977 r. w sprawie udziału wojska w ochronie przed powodzią. Dz. Rozk. MON z 1978 r. Nr 1, poz. 1.
83. Zarządzenie Ministrów ON i SW z dnia 12 lutego 1983 roku w sprawie współdziałania wojskowych straży pożarnych z terenowymi strażami pożarnymi.
84. Zarządzenie Ministra Komunikacji z 16 marca 1983 r. w sprawie prowadzenia poszukiwań i ratownictwa statków powietrznych. M.P. z 1983 r. Nr 11, poz. 59.
85. Zarządzenie Ministra ON Pf 32/Org. z dnia 10 lipca 1984 r. dot. akcji przeciwpowodziowej.
86. Zarządzenie Ministra ON Nr 85/MON z dnia 16 listopada 1989 r. w sprawie organizacji, uruchamiania oraz zasad użycia chemicznych i radiacyjnych zespołów awaryjnych (ChiRZA).
87. Zarządzenie Szefa Sztabu Gen. WP Nr 14/Oper. z dnia 13 grudnia 1989 r. w sprawie zasad organizacji i działania ChiRZA.
88. Zarządzenie Ministra SW z dnia 28 kwietnia 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad zwrotu kosztów udziału jednostek ochrony przeciwpożarowej w działaniu ratowniczym poza terenem własnego działania. MP Nr 28, poz. 198.
89. Zarządzenie Nr 1 Komendanta Głównego PSP z dnia 8 czerwca 1992 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania terenowych organów Państwowej Straży Pożarnej. Dz. Urz. KG PSP Nr 1-2, poz. 1.
90. Zarządzenie Nr 2 Komendanta Głównego PSP z dnia 5 maja 1994 r. w sprawie ustalania siedzib jednostek ratowniczo-gaśniczych Państwowej Straży Pożarnej. Dz. Urz. KG PSP Nr 1-2, poz. 3.
91. Zarządzenie Nr 4 Komendanta Głównego PSP z dnia 11 lipca 1992 r. w sprawie zasad tworzenia jednostek ratowniczo-gaśniczych Państwowej Straży Pożarnej w miejscowościach, przedsiębiorstwach i innych jednostkach organizacyjnych. Dz. Urz. KG PSP Nr 1-2, poz. 4.

92. Zarządzenie Prezesa RM z dnia 15 kwietnia 1998 r. w sprawie Komitetu RM ds. Zarządzania w Sytuacjach Kryzysowych. Kancelaria Prezesa RM. Warszawa 1998.

Artykuły prasowe i inne

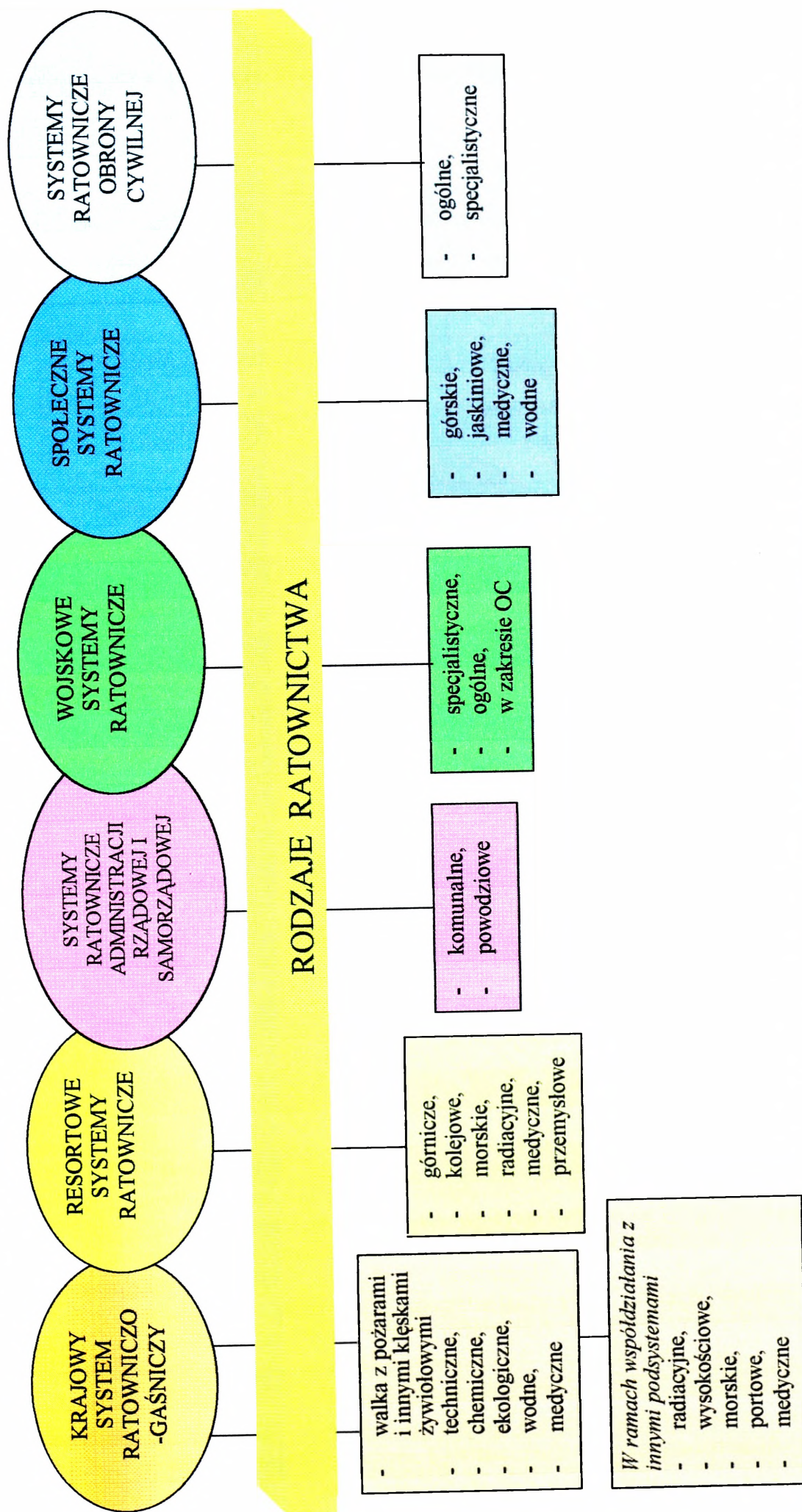
1. Berezowski M.: *Kiedy użyć sił zbrojnych*, „Polska Zbrojna” Nr 17, kwiecień 1996.
2. Foka K., *To nie awaria w Czernobylu, to ćwiczenia*, „Sztandar”, 10.06.1996.
3. *Gdańska katastrofa – Przebieg akcji ratowniczej, wypowiedź nadbryg. F. Deli*, „Ratownictwo polskie”, Nr 2/95.
4. Grochowski J., *Armia 2006*, „Polska Zbrojna”, z 01.04.2001.
5. Jakubowski J., *Udział wojska w akcjach ratowniczych*, „Przegląd Pożarniczy” Nr 9/2002.
6. Kaleta Wł., Mitek T., *Bohaterowie drugiego planu*, „Polska Zbrojna” Nr 32, sierpień 2001 r.
7. Kawka H., *Osiem współczesnych zagrożeń*, „Polska Zbrojna”, z 28.03.1999.
8. *Koncepcja użycia sił zbrojnych w likwidacji skutków klęsk żywiołowych, katastrof i awarii*, Sztab Gen. WP, Warszawa 1998.
9. Koziej St., *Między pokojem a wojną*, „Polska Zbrojna”, 22.08.1997.
10. Mitek T., *Najgorsze za nami, rozmowa z gen. bryg. Z. Meresem*, „Polska Zbrojna” Nr 34, sierpień 2001.
11. Nowakowski R., *Rodzaje zagrożeń na terenie Polski pochodzenia zewnętrznego i wewnętrznego*, „Ratownictwo polskie”, Nr 2/96.
12. Powidzki A., *Przygotowanie społeczności lokalnej na wypadek awarii chemicznej*, „Przegląd OC”, Warszawa 1997.
13. Roszkowska E., *Życie po wybuchu*, „Sztandar”, 16.11.1995.
14. Walentek A., *Powszechne bezpieczeństwo, rozmowa z gen. F. Delą, Szefem OCK*, „Dziennik Polski”, 13.07.1998.
15. *Wypadki i zagrożenia*, „Rzeczpospolita”, 23.04.1997.
16. Zychowicz E., *Plonące wieżowce*, „Rzeczpospolita”, 1.06.1998.

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW

1. Powszechny system ratowniczy - podsystemy i rodzaje ratownictwa
2. Integracja podmiotów ratowniczych wokół KSR-G
3. Zakres możliwości służb ratowniczych w warunkach kryzysowych
4. Dyslokacja jednostek Wojsk Lądowych
5. Możliwości współdziałania WOPChem z KSR-G
6. Dyslokacja jednostek Obrony Terytorialnej
7. Kwestionariusz ankiety dotyczącej oceny współpracy PSP z wojskiem
8. Wojskowe działania w czasie kryzysu na tle możliwości służb cywilnych
9. Struktura funkcjonalna Systemu Wczesnego Ostrzegania
10. Rozmieszczenie jednostek wojskowych mogących wydzielić siły i środki w ramach współdziałania z KSR-G
11. Siły i środki wojska do użycia w akcjach przeciwpowodziowych na terenie województwa Mazowieckiego na rok 2003
12. Siły i środki wojska do użycia w akcjach odśnieżania na terenie województwa Mazowieckiego na rok 2003
13. Siły i środki wojska do użycia w akcjach ratowniczo-gaśniczych na terenie województwa Mazowieckiego
14. Zestawienie sił i środków Państwowej Straży Pożarnej jako wsparcie w akcjach ratowniczych dla Jednostki Wojskowej 2229 Nowy Dwór Mazowiecki - powiat Nowy Dwór Mazowiecki, województwo Mazowieckiego
15. Udział wojska w działaniach ratunkowych na terenie województwa Mazowieckiego w latach 1999 - 2002
16. Siły i środki z terenu województwa Mazowieckiego wydzielone do składu Chi-RZA
17. Siły i środki przewidziane do odbudowy zniszczonej infrastruktury

ZAŁĄCZNIKI

POWSZECHNY SYSTEM RATOWNICZY - PODSYSTEMY I RODZAJE RATOWNICTWA

Źródło: Opracowanie własne na podstawie R. Kalinowski, Ratownictwo, zintegrowane systemy ratownicze, AON, Warszawa 1996 oraz materiałów KCKRiOL.

INTEGRACJA PODMIOTÓW RATOWNICZYCH WOKÓŁ KSR-G

Legenda:

1. KSRG – PSP i OSP (wydzielone)
2. Jednostki ratownicze organizacji społecznych i samorządowych – OSP, WOPR, PCK, ZHP, itp.
3. Ratownictwo cywilne – pogotowie ratunkowe, ratownictwo komunalne (pogotowie gazowe, energetyczne, wodno-kanalizacyjne, itp.), cywilne ratownictwo morskie.
4. Ratownictwo wojskowe – ChiRZA, SAR, WOP, bratinż, OT.
5. Zakładowe służby ratownicze – ratownictwo specjalistyczne (TSP, górnicze, itp.).
6. Wydzielone elementy ratownicze wojska – akcja przeciwlodowa, przeciwpowodziowa.
7. Wydzielone siły i środki policji – jednostki prewencji.

Źródło: Na podstawie opracowania – *Udział wojsk obrony przeciwchemicznej i kierunki doskonalenia w działaniach wspierających elementy systemu ratownictwa państwa*, J. Kutula, AON, Warszawa 2001.

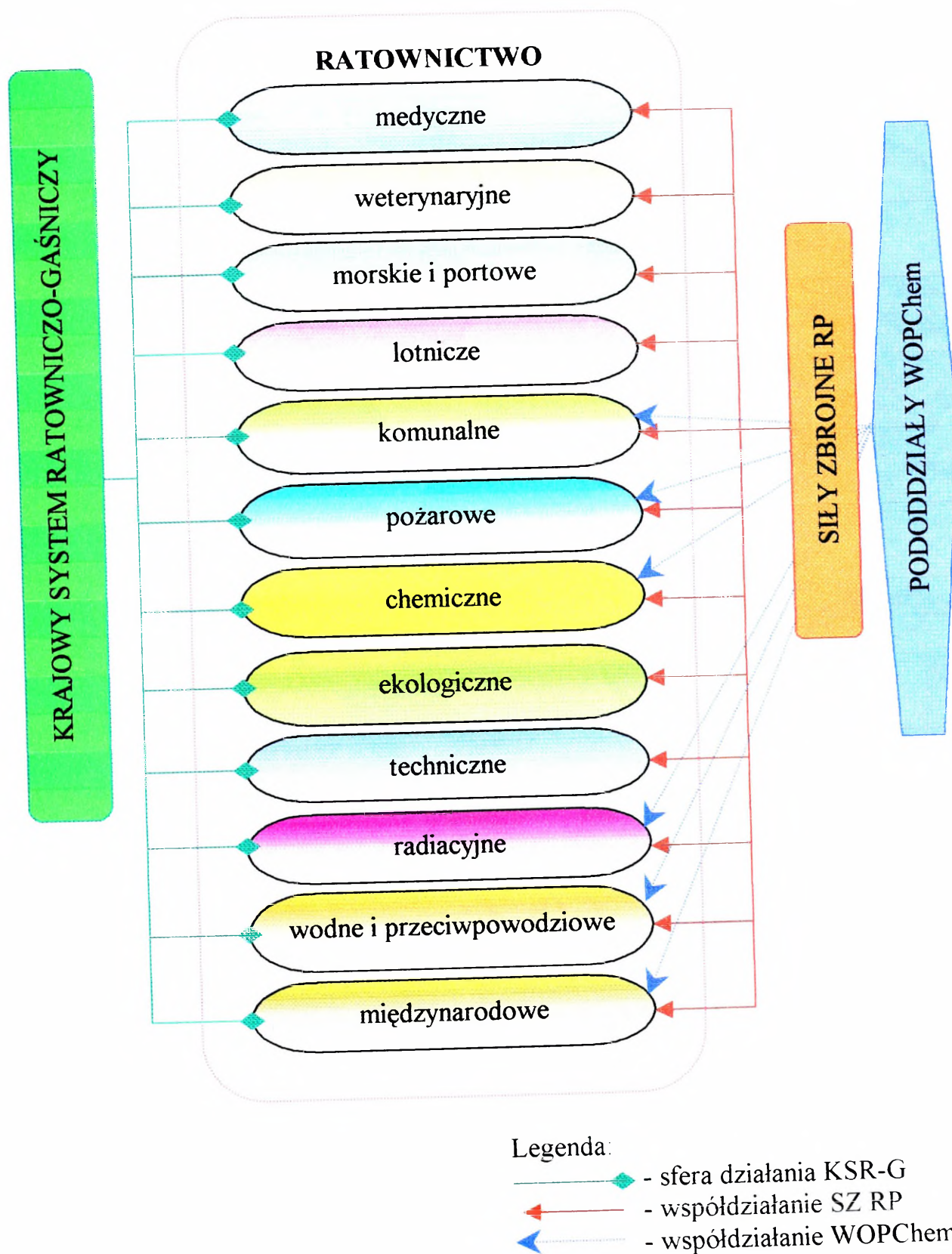
ZAKRES MOŻLIWOŚCI SŁUŻB RATOWNICZYCH W WARUNKACH KRYZYSOWYCH

Zdarzenie ▼	Służba ►	Organ administracji ogólnej*	PSP, OSP z KSRG	Jedn. ochr. ppoż. spoza syst.	Policja	Pogotowie Ratunkowe	Wojewódzki Sztab Wojskowy	Stacje Rat. Chemicznego	Straż Graniczna	Inspekt. Ochrony Środowiska	Służby Ratownicze PKP	Stacja Sanitarno Epidemiolog.	Lotnicze Bazy Lesne	Pogotowie gazowe	Pogotowie wod-kanalizacyjne	Pogotowie energetyczne	Pogotowie ciepłownicze	Pogotowie dźwigowe	Inspektorat weterynaryjny	GOPR	WOPR	Komitet przeciwpowodziowy	PCK	Inspektorat Nadzoru Budowl.	Instytut Meteorologii i GW	Właściciel, zarząd., organ zal.	Środki masowego przekazu	
Pożar w rejonie zurbanizowanym																												
Pożar w przemyśle																												
Pożar wieloobszarowy																												
Katastrofa chemiczno-ekologiczna																												
Katastrofa w komunikacji drogowej																												
Katastrofa w komunikacji kolejowej																												
Katastrofa budowlana																												
Zagrożenie radiacyjne																												
Powódź																												
Katastrofa na akwenu																												
Katastrofa lotnicza																												
Zaginięcia samolotów																												
Poszukiwanie osób zaginionych																												
Ratownictwo zwierząt																												
Atak terrorystyczny																												
Kryzysy społeczne																												
Niekorzystne zjawiska atmosferyczne																												
Masowa migracja do kraju																												
Zagrożenie epidemiologiczne ludzi																												
Zagrożenie epizootyczne zwierząt																												
Unieszkodliwianie niebezpiecznych zwierząt																												
Katastrofy geologiczne																												
Chorzy psych. usiłowania samobójcze																												
Zagrożenia lodowe na rzekach																												
Inne zagrożenia**																												
		- rola wiodąca										- rola pomocnicza										- współdziałanie według potrzeb						

*) na szczeblu wojewódzkim - wojewoda. Rola pomocnicza i współdziałania oznacza realizację zadań przez podległy urząd
 **) oznaczony w tabeli organ posiada kompetencję do przekazania wiodącej roli podmiotowi właściwemu dla danego rodzaju zdarzenia

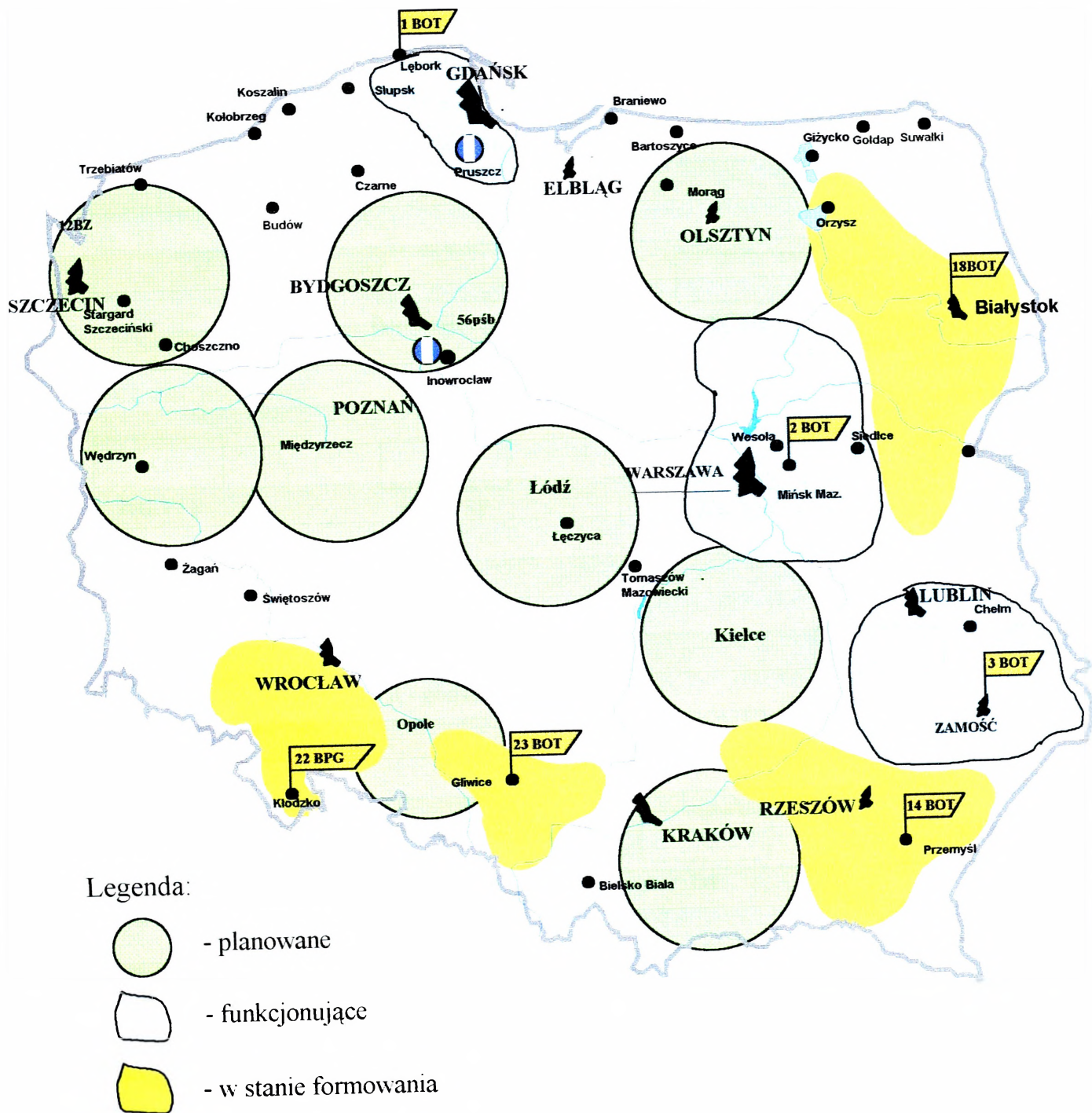
Zródło: Według M. Schröder, M. Plotica, J. Żuber v. Michałowski: *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w systemie bezpieczeństwa państwa*. KG PSP, Warszawa 1994, s.58.

MOŻLIWOŚCI WSPÓLDZIAŁANIA WOPChem z KSR-G

Źródło: Kutyla J.: „*Udział wojsk OPChem i kierunki ich doskonalenia...*”. AON, Warszawa 2001, s. 88.

DYSLOKACJA JEDNOSTEK OBRONY TERYTORIALNEJ

Źródło: Opracowanie własne.

ZAŁĄCZNIK 7

KWESTIONARIUSZ ANKIETY

dotyczącej oceny współpracy PSP z wojskiem

Respondencie, udzielone tą drogą odpowiedzi posłużą jako materiał do wykorzystania w pracy badawczej własnej w SGSP.

I. Dane informacyjne o ankietowanym

1. Wykształcenie pożarnicze

SGSP

Kurs oficerski

SCHP

INNE (jakie)

2. Miejsce zatrudnienia

KG PSP

KW PSP

KR PSP

JRG PSP

3. System pracy

8 - godzinny

zmianowy

4. Staż pracy:

- w jednostce ochrony przeciwpożarowej

lat

- na stanowisku ds operacyjnych

lat

5. Obecnie zajmowane stanowisko

.....

II. Zasadnicze pytania ankietowe

1. Jak oceniasz znajomość przez żołnierzy-ratowników zasad udzielania pierwszej pomocy?

- bardzo dobrze,
- wystarczająco,
- raczej źle.

2. **Czy wezwane przez PSP, w ramach pomocy wzajemnej siły wojskowe, wiążą się z postanowieniami zawartymi wcześniej porozumieniami?**
 - a. tak – zawsze,
 - b. nie wygląda to najlepiej,
 - c. trzeba prosić o inne siły PSP.

3. **Czy wojsko chętnie uczestniczy we wspólnych ćwiczeniach?**
 - a. tak - bardzo chętnie,
 - b. raczej unika.

4. **Czy w trakcie zdarzeń żołnierze-ratownicy (dowódcy wojskowi) próbują objąć kierownictwo działaniem ratowniczym?**
 - a. nie – nigdy,
 - b. czasami,
 - c. zawsze.

5. **Czy według Ciebie, wojsko informuje PSP o zdarzeniach?**
 - a. natychmiast,
 - b. bywa, że z „małym poślizgiem”,
 - c. zawsze z opóźnieniem.

6. **Czy zdarza się, że żołnierze-ratownicy mają pretensje do PSP za wykonanie czegoś, co z punktu widzenia strażaka było konieczne (np. podanie piany na rozlane paliwo)?**
 - a. czasami,
 - b. nie – rozumieją nasze zadania.

7. **Jak oceniasz współpracę z wojskiem na terenie swojego powiatu?**
 - a. bardzo dobrze,
 - b. raczej dobrze,
 - c. źle.

8. Jaka jest tendencja we współpracy z wojskiem?

- a. jest coraz lepiej,
- b. nic się nie zmienia,
- c. jest coraz gorzej.

III. Dodatkowe pytania ankietowe

9. Jak często ma Pan/i kontakt (tj.: uczestniczy osobiście lub stwierdza w bliskim otoczeniu zawodowym) z działaniami prowadzonymi wspólnie przez strażaków PSP i żołnierzy-ratowników?

- a. bardzo często,
- b. często,
- c. rzadko,
- d. nigdy.

10. Jak ocenia Pan/i sprawność działania wojska podczas zdarzeń, z którymi miał/a Pan/i kontakt?

- a. zdecydowane działania,
- b. mała sprawność działania,
- c. nieład organizacyjny,
- d. „żółwie „ tempo,
- e. nie panowanie nad sytuacją.

11. Czy w zdarzeniach z udziałem wojska, z którymi miał/a Pan/i kontakt, dochodziło do braku współpracy i współdziałania?

- a. bardzo często,
- b. często,
- c. rzadko,
- d. nigdy.

12. Czy w zdarzeniach z udziałem wojska, z którymi miał/a Pan/i kontakt, była potrzeba, a brakowało wsparcia działań ratowniczych siłami wojska?

- a. często,

- b. rzadko,
- c. bardzo rzadko,
- d. nigdy.

13. Czy w zdarzeniach, z którymi miał/a Pan/i kontakt, prowadzonych na terenach wojskowych, jednostki PSP były właściwie wykorzystywane i kierowane przez wojskowych dowódców – kierujących działaniami ratowniczymi?

- a. tak,
- b. nie,
- c. nie mam zdania.

14. Czy prawidłowa współpraca i współdziałanie PSP z wojskiem mogą wpłynąć na poprawę skuteczności ratowania?

- a. tak, bardzo,
- b. tak, ale w niewielkim stopniu,
- c. nie,
- d. nie wiem, nie mam zdania.

15. Jeśli są, to jakie zdaniem Pana/i główne przyczyny braku współpracy i koordynacji działań podczas zdarzeń?

- a. „nieufność” do innych służb,
 - b. niedostateczne szkolenie i ćwiczenia w tym zakresie lub ich brak,
 - c. brak umiejętności u uczestników działań do „podziału ról”, pomiędzy kierującym działaniem ratowniczym strażakiem a dowódcą wojskowym,
 - d. inne – jakie?:
-

16. Czy należy dążyć do ulepszenia współpracy i współdziałania PSP z wojskiem?

- a. tak,
- b. pozostawić bez zmian,

c. nie mam zdania.

17. Czy brał/a Pan/i udział w szkoleniach dotyczących współpracy i współdziałania PSP z wojskiem?

- a. tak,
- b. rzadko,
- c. nigdy.

18. Czy wiedza jaką Pan/i nabył w szkoleniach jest wystarczająca do sprawnej współpracy i działania podczas zdarzeń prowadzonych wspólnie z wojskiem?

- a. tak, całkowicie,
- b. jest duża, ale wymaga uzupełnienia,
- c. jest mała i musi być uzupełniona,
- d. nie brałem udziału w tego typu szkoleniach.

19. Czy uważa Pan/i za potrzebne przeprowadzanie szkoleń służących poprawie współpracy i współdziałania PSP z wojskiem?

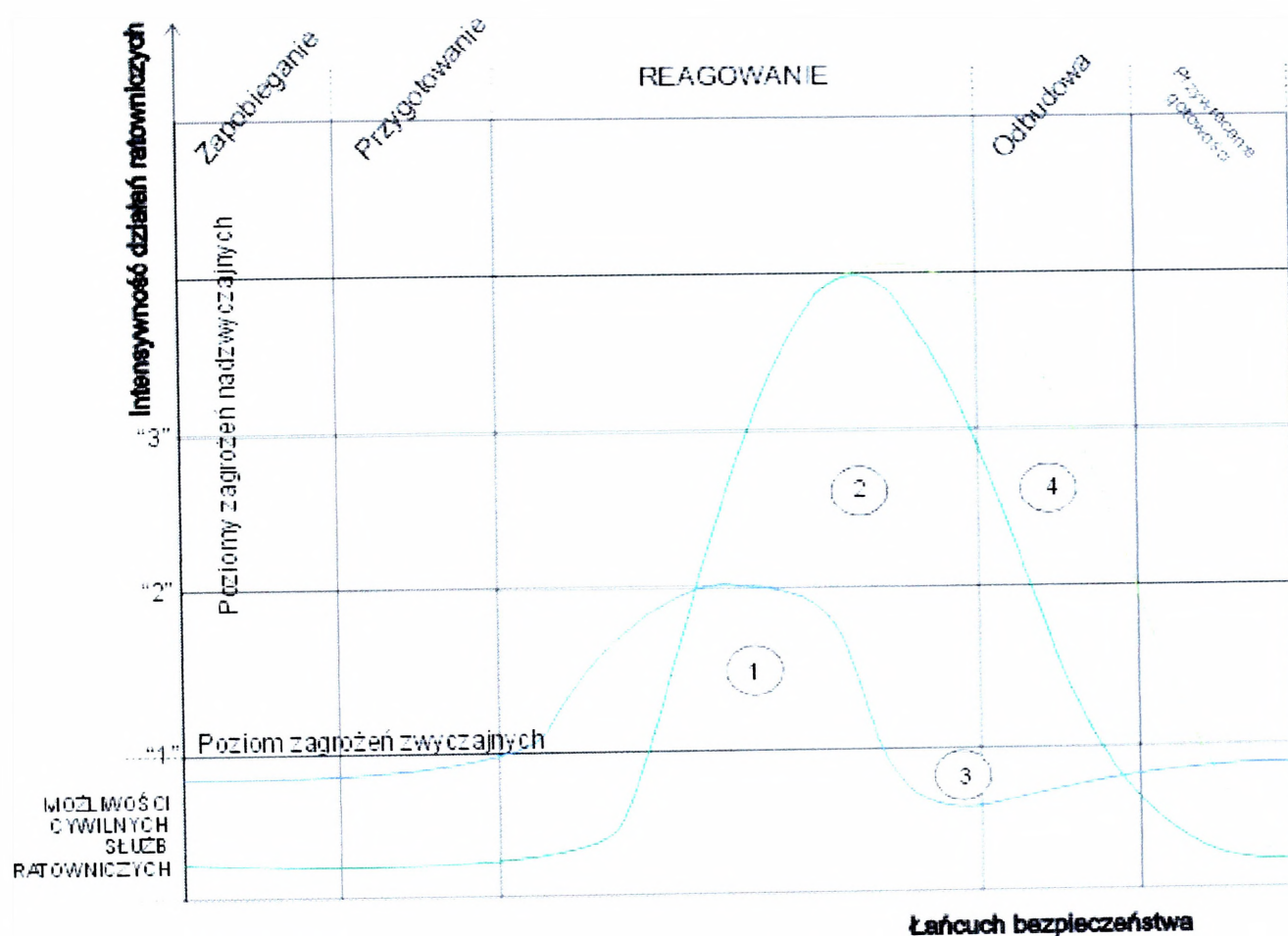
- a. tak,
- b. nie,
- c. nie mam zdania.

20. Czy popiera Pan/i inicjatywę realizowania ustawicznych szkoleń dla żołnierzy-ratowników w jednostkach ochrony przeciwpożarowej PSP?

- a. tak,
- b. nie,
- c. nie mam zdania.

- Koniec ankiety -

WOJSKOWE DZIAŁANIA W CZASIE KRYZYSU NA TLE MOŻLIWOŚCI SŁUŻB CYWILNYCH

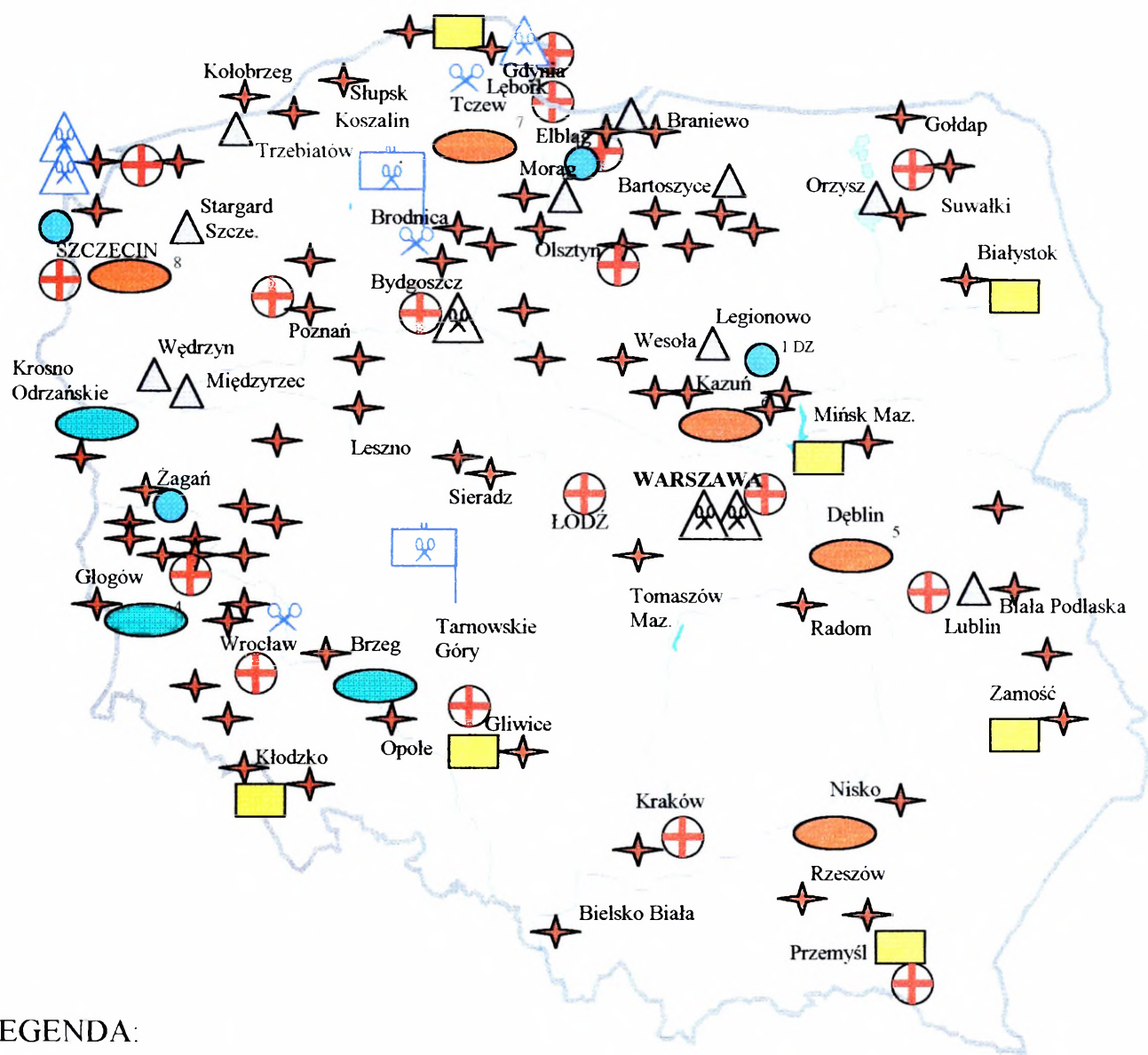
Legenda

- cywilne siły ratownicze
- wojskowe siły ratownicze

- 1 - wykorzystanie rezerwy wojskowych sił ratowniczych z systemu ratowniczego KSP-G (część cywilna),
- 2 - działania ratownicze wojska,
- 3 - pokrycie deficytu sił systemu ratowniczego przez wsparcie wojska,
- 4 - misja wojska dla utrzymania porządku publicznego i egzekwowania prawa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publikacji Katedry OTiC AON, Warszawa 2001.

ROZMIESZCZENIE JEDNOSTEK WOJSKOWYCH MOGĄCYCH WYDZIELIĆ SIŁY I ŚRODKI W RAMACH WSPÓLDZIAŁANIA Z KSR-G

LEGENDA:

- - bratinż (funkcjonujące)
- - bratinż (nowoformowane)
- - brygady OT
- - bataliony saperów
- - kompanie saperów
- - wojska opchem (GO CHRZA, kopchem, bopchem, popchem)
- - JW mogące wydzielić siły i środki do działań ratowniczych
- - wojskowe szpitale

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów informacyjnych DWŁąd, Warszawa 2002.

**SIŁY I ŚRODKI WOJSKA DO UŻYCIA W AKCJACH PRZECIWO-
POWODZIOWYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO NA
ROK 2003**

Lp.	Nazwa JW	Podporządkowania	Garnizon	Stan osobowy					Zabezpieczenie techniczne						
				Żołnierze zawodowi	Żołnierze zsw	Żołnierze rezerwowi	RAZEM	MW(t)	Samochód O-T	Samochód C-T	PTS	Zestaw niskopodwoziowy	Łodzie	Spycharki	Koparki
SIŁY I ŚRODKI DO AKCJI PRZECIPOWODZIOWEJ do 24 godz.															
1.	2 BOT	PO W	MINSK MAZOWIECKI	8	22		30		1	3					
2.	5 OPS	PO W	NOWY DWÓR MAZ.	2	3		5		1	1		1	2		
3.	3OWT	PO W	NOWY DWÓR MAZ.	2			2					1			
4.	2Bsap	1KZ	KAZUN	4			4	1,5						2	2
5.	1Bpanc	2KZ	WESOŁA	30	120		150		2	6					
OGÓŁEM do 24 godz.				46	145	0	191	1,5	4	10	0	2	2	2	2
SIŁY I ŚRODKI DO AKCJI PRZECIPOWODZIOWEJ do 48 godz.															
1.	2 BOT	PO W	MINSK MAZOWIECKI	15	42		57		1	5					
2.	5 OPS	PO W	NOWY DWÓR MAZ.	2	4		6		1	1		1	2	1	
3.	3OWT	PO W	NOWY DWÓR MAZ.	2			2					1			
4.	2Bsap	1KZ	KAZUN	4			4	1,5				1		2	2
5.	1Bpanc	2KZ	WESOŁA	50	180		230		3	10					
OGÓŁEM do 48 godz.				71	226		299	1,5	5	16		3	2	3	2
SIŁY I ŚRODKI DO AKCJI PRZECIPOWODZIOWEJ po 48 godz.															
1.	2 BOT	PO W	MINSK MAZOWIECKI	25	60		85		1	7					
2.	5 OPS	PO W	NOWY DWÓR MAZ.	2	4	4	10		1	1	1	1	6	1	1
3.	3OWT	PO W	NOWY DWÓR MAZ.	2			2					1			
4.	2Bsap	1KZ	KAZUN	20	60	12	92	3		3	3	1		4	4
5.	1Bpanc	2KZ	WESOŁA	70	240		310		3	20					
OGÓŁEM po 48 godz.				119	364	16	499	3	5	31	4	3	6	5	5

Źródło: Na podstawie danych z Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Warszawie, maj 2003 r.

SIŁY I ŚRODKI WOJSKA DO UŻYCIA W AKCJACH ODŚNIEŻANIA
NA TERENIE WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO NA ROK 2003

Lp.	Nazwa JW	Dyslokacja	Podległość	Czas gotowości do użycia	Siły i środki															
					Stan osobowy				Sprzęt inż.				Sprzęt sl. czoląg. sam.				Inne środki			
					oficerowie	chorążowie	podoficer. zaw.	żołnierze zsw	BAT-M	DZ-27S	SL-34	KS	PTSM	sam. C-T/O-T	sam. wywrotka	zestaw niskopodw.	sam. O-T	plug	kuchnie polowe	
1.	9 pdow	BILOBRZEGI	DWLąd	do 4 godz.	2	2	1	78			2		0	3			1	1		
				do 12 godz.	2	3	2	76					3				1	1		
				do 24 godz.																
				RAZEM	4	5	3	154	0	0	2	0	0	6	0	0	2	0	2	
2.	3 bzab	WARSZAWA	DWLąd	do 4 godz.																
				do 12 godz.																
				do 24 godz.		1	1	15			1		1			1				
				RAZEM	0	1	1	15	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	
3.	CSiil	ZEGRZE	DWLąd	do 4 godz.																
				do 12 godz.																
				do 24 godz.	1	3		90					2				1			
				RAZEM	1	3	0	90	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	
4.	2 BOT	MINSK MAZOWIECKI	POW	do 4 godz.																
				do 12 godz.	3	5		22					3			1				
				do 24 godz.	4	5	6	42					5			1				
				RAZEM	7	10	6	64	0	0	0	0	0	8	0	0	2	0	0	
5.	5 OPS	NOWY DWOR MAZOWIECKI	POW	do 4 godz.																
				do 12 godz.																
				do 24 godz.		1	4	3		1	1	1	1	1	1	1				
				RAZEM	0	1	4	3	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	
6.	3 OTW	NOWY DWOR MAZOWIECKI	POW	do 4 godz.																
				do 12 godz.																
				do 24 godz.			1					1			1	1				
				RAZEM	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	
7.	2 Bsap	KAZLN NOWY	1 KZ	do 4 godz.																
				do 12 godz.		2	4	4		1	1	1		1						
				do 24 godz.																
				RAZEM	0	2	4	4	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	
8.	1 DZ	LEGIONOWO	2 KZ	do 4 godz.			3	30					3							
				do 12 godz.			6	60					6				3			
				do 24 godz.			12	120	1		4	4	10				1			
				RAZEM	0	0	21	210	1	0	4	4	0	19	0	0	0	4	0	
RAZEM:					12	22	40	540	1	2	9	6	2	37	2	2	6	5	2	

Źródło: Na podstawie danych z Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Warszawie, maj 2003 r.

ZESTAWIENIE

SIEĆ ŚRODKÓW PAŃSTWOWEJ STRAŻY POŻARNEJ PRZEWIDZIANYCH JAKO WSPARCIE
W AKCJACH RATOWNICZYCH DLA JEDNOSTKI WOJSKOWEJ 2229 NOWY DWÓR MAZ.
POWIAT NOWY DWÓR MAZ. WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE

Oficer dyżurny rejonowego stanowiska kierowania Nowy Dwór Maz tel alarmowy 998 miejski 775 – 36 – 50 lub 775 – 26 – 19
Oficer dyżurny jednostki wojskowej 2229 Nowy Dwór Maz tel 686 – 35 – 35 lub 686 – 35 – 63

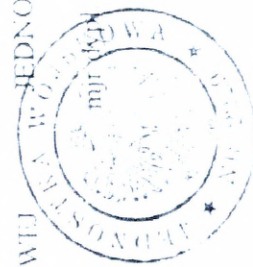
Rzut	Nazwa jednostki ochrony ppoz	Sily i środki rodzaj sprzętu	Sposób alarmowania	Odległość w km	Czas przybycia d/m	Miejsce zgłoszenia się jednostki ochrony ppoz
I	JRG Nowy Dwór Maz	GCBAJw GCBAJn	j w.	1,5 km Dębinka 6 km Modlin	5/6 min Dębinka 8/9 min Modlin	Oficer dyżurny JW 2229 Dębinka Oficer dyżurny PST Modlin
	JRG Legionowo	GCBA SH-40				
	Nowy Dwór Maz	GBAM				
	Pomiechówek	GCBAJn				
	Kazun	GBA				
	JRG 11	GCBA, GPr				
	JRG 6	GCBA				
II	JRG 10	GCBA				
	JRG 1	GCBASD				
	OSP					
	Zakroczym	GCBA				
	Trębki	GBAM				
	Wojszce	GBA				

KOMENDANT
POWIATOWEJ STRAŻY POŻARNEJ
mł brygadier Andrzej HISZPAŃSKI

SZEF DELEGATURY
WOJSKOWEJ OCHRONY PRZECIWPÓŻAROWEJ
mjr mgr inż. Władysław WARSZAWIEC

POWÓDCA
JEDNOSTKI WOJSKOWEJ 2229

mjr mgr inż. Andrzej PIOTROWSKI

mł brygadier Andrzej HISZPAŃSKI

Źródło: Wyciąg z Porozumienia dot. warunków świadczenia pomocy wzajemnej, zawartego pomiędzy Jednostką Wojskową JW. 2229 a Komendą Powiatową PSP w Nowym Dworze Mazowieckim

**UDZIAŁ WOJSKA W DZIAŁANIACH RATUNKOWYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO
W LATACH 1999 - 2002**

Rodzaj zdarzenia	Lata															
	1999				2000				2001				2002			
	Ilość całkowita zdarzeń	Udział wojska	Zołnierze	Samochody	Ilość całkowita zdarzeń	Udział wojska	Zołnierze	Samochody	Ilość całkowita zdarzeń	Udział wojska	Zołnierze	Samochody	Ilość całkowita zdarzeń	Udział wojska	Zołnierze	Samochody
Pożar	23.056	32	524	43	24.260	31	339	37	18.507	11	73	6	23.949	21	113	21
Miejscowe zagrożenie	11.769	60	928	90	13.203	62	795	114	17.713	59	919	104	21.875	50	401	62

Źródło: Na podstawie danych z Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Warszawie, maj 2003 r.

SIŁY I ŚRODKI PRZEWIDZIANE DO ODBUDOWY ZNISZCZONEJ
INFRASTRUKTURY

A) GRUPY DO ODBUDOWY INFRASTRUKTURY MOSTOWEJ I DROGOWEJ																	
Lp.	Nazwa JW	Podporządkowania	Garnizon	Ilość grup	Stan osobowy			Zabezpieczenie techniczne									
					Żołnierze zawodowi	Żołnierze zsw	RAZEM	Zestaw do budowy podpór samochodowych C-T	Samochód wywrotka	Samochód O-T	Samochód C-T	Trak GKT-60	Elektrownie polowe	Koparki	Spycharki	Żuraw sam.	Równiarka
1.	2Bsap	1KZ	KAZUN	1	14	80	94		1	1	11	1	2	2	1	1	
2.	2Bsap	1KZ	KAZUN	1	25	50	75		1		8		1	4	6	1	
RAZEM					390	130	169	0	1	2	19	1	3	6	7	2	0

B) GRUPY DO PRAC POMOCNICZYCH																	
Lp.	Nazwa JW	Podporządkowania	Garnizon	Ilość grup	Stan osobowy			Zabezpieczenie techniczne									
					Żołnierze zawodowi	Żołnierze zsw	RAZEM	Zestaw do budowy podpór samochodowych C-T	Samochód O-T	Trak GKT-60	Elektrownie	Koparki	Spycharki	Żuraw sam.	Równiarka	Radiostacja	
1.	2BOT	POW	MINSK MAZ.	1	10	36	46	2	2								
2.	1BPanc	2KZ	WESOŁA	1	14	100	114	12	2		2	2					6
RAZEM					24	136	160	14	4	0	2	2	0	0	0	0	6

Źródło: Na podstawie danych z Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Warszawie, maj 2003 r.

